
BIBLIOTECA NAZIONALE
VITTORIO EMANUELE
7
7 H
15

A. V. [illegible]

D. SALVIANI
MASSILIENSIS EPISCOPI
OPERA.

CUM AMPLIORI EIUSDEM VITA, & ADNOTATIONIBUS LOCORUM DIFFICILIUM, & SINGULORUM LIBRORUM, NECNON EPISTOLARUM ARGUMENTIS,

Quibus additum fuit

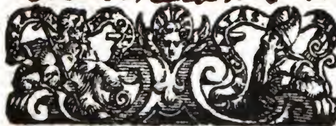
D. VINCENTII
LIRINENSIS
COMMONITORIUM.

* * *

ILL.MO, & REV.MO D. D.

STEPHANO COSMI

Archiepisc. Spalatensi, aliàs Salonitano, Primati Dalmatiæ, ac totius Croatiæ

VENETIIS, Ex Typographia Bosij, M.DC.XCVI.
UTROQ; FORO PERMITTENTE.

D. O. M.

ILL.MO, & REV.MO D. D.

STEPHANO COSMI

Archiepisc. Spalatensi, aliàs Salonitano, Primati Dalmatiæ, ac totius Croatiæ

Io. Ba. La. Felic.

QUantum detrimenti caperet Respublica literarum, siquando illi perutilia, & plusquam aurea, Salviani scripta perirent, nemo iudicaverit meliùs, quàm Tu ILLUSTRISSIME, ac REVERENDISSIME ANTISTES, qui inter literatorum Proceres de re literaria censendi auctoritate facilè primas tenes. Atqui illorum tàm exiguus erat exemplarium numerus, ut à plerisque tantus auctor desideraretur potiùs, quàm legeretur. Hoc ego cùm ità esse

intelligerem, nihil me gratiùs eruditis omnibus facturum esse credidi, quàm si SALVIANI opera, plurimis animadversionibus aucta nova rursus editione publicari curarem, nihil deinde Salviano ipsi consultiùs, ut qua dignus est integritate, atque æternitate frueretur, quàm si eum, sub auspiciis Tuis faustissimis collocarem. Cui enim potiùs, quàm Tibi propter innumerabilia, & maxima, quibus identidem cumulasti me, beneficia, tàm præclarum munus deferre deberem? Cui deinde etiam alieno, nihilque de me benemerito, digniori tamen possem? Nimirum doctissimi Scriptoris opera, Oratoris eloquentissimi, spectatissimi suo, & posterorum sæculis viri, vigilantissimi Præsulis, & sanctissimi, si cui unquam dicere convenit, & in alicuius clientelam cōmittere: ea profectò, ut pari sapientia, pari eloquentia, & hominum veneratione, commendabili viro, eiusdem vigilantiæ, eiusdemq. sanctitatis Antistiti consecrentur totius æquitatis ratio postulat, quem profectò ipsum idēmet auctor deligeret, cui consecraret. Te verò talem, ac tantum esse ILL.ME, ac REV.ME ANTISTES, quis est iam ubivis gentium, quæ modò non omne cum literis commerciū proscripserint, bonarumque artium disciplinis, qui non perspectissimum habeat, audeatq; vel intra se tacitus dubitare? Nam sapientię tuæ claritatem quo iam non prætulere Somaschenses Patres, qui ætatis nostrę lumina scientiarum omnium nitorem à Te magistro veluti Sole Congregationis se mutuatos

esse

esse gloriantur? Quò non evulgavere Venetiæ, quæ civitas præclarissimis ingenijs, liberalissimisq; studijs affluentissima, cùm Te sæpissimè admiraretur subtiliter, graviter, & ornatè de rebus omnibus publicè disputantem, ijs efferebat laudibus; quibus quacumq; illius fama percrebescit, Tui desiderium accenderet? Quò deniq; non perduxit præclarum illud de Physica volumen scholarum omnium delicium, totius Europæ studium; in quo Democritum ad memoriam, & ad meliorem vitam vocatum ex Atheo fecisti pium, & non modò cum Peripatetica, sed etiam cum Christiana Philosophia conciliasti? Quis illud unum attentè legens, non Te protinus asseverat esse præter summum Philosophum, eximium etiam Theologum, consummatissimum Geometram, omniumque divinarum, humanarumq; rerum scientia instructissimum, sed præsertim absolutissimum Oratorem? Neq. enim quæ ibi arcana, nova, admirabiliaq; doces, rudibus, ut assolet, strigosisq; verbis doces, & nihil aliud, quàm res ieiunè, barbarè, invenustèq; exprimentibus: sed sermone uteris copioso, vario, dulci imprimis, & planè oratorio; ut qui rebus animum intendit, quas ibi tractas, uni Te credat, vel Philosophiæ, vel Theologiæ, vel Mathesi operam dedisse: qui verò sermonis leporem inspicit, & gravem, suavemque simul orationis venustatem, putet Te omni semper neglecta scientia unius eloquentiæ studio vacasse. Sed eloquentiam imprimis Tuam admirabi-

lem esse, raram, humana maiorem; & prorsus divinam, satis intelligit, qui Te etiam subitò, etiam paucis loquentem audiverit. Quantum in ea splendoris, gratiæ, gravitatis, dulcedinis! Quantum præterea rerum! Quantum exemplorum! Quantum antiquitatis! ut cuilibet, non unius homo, sed ipsa hominum Regina Suada, ipsæ literæ, omnesq; bonæ artes unius hominis ore loqui videantur. Quid deinde cùm meditata profers, aut legenda publicè emittis? Veluti si quis Panegyricas orationes tuas in manus sumpserit, vel celeberrimam toto iam orbe Historiam, qua cum Cardinalis Mauroceni gloria ingenio decertans præclarissima illius gesta, Teq; ipsum non minus illustrem æternitati mandasti. O ingeniosas! ò sublimes! ò acutas! ò cuilibet veterum comparandas! ò maioribus maximis; quas Principibus viris tribuunt; laudibus dignas, eorumq; summæ, quam ipsæ faciunt, gloriæ, ne quid amplius dixerim; gloria pares? Quid mirandum igitur, si iniquo licèt sæculo, tanta tamen merito Tuo iustitia facta sit, ut maxima semper fueris in opinione hominum, sapientumq; commendatione pręsertim Venetijs, ubi neq. quicquam pluris eloquentia, neq. ullus omnium Te uno eloquentior habetur? Te Somaschenses Patres firmissimum Religionis præsidium, & memorabilissimum decus fuisse prædicant: Tibiq. per omnes honorum gradus ad supremos tandem evecto Provincialis, & Generalis obsequia præstitere. Te Patriciorum selectissimi, quem nondum

togati

togati adolescentes institutorem sortiti fuerant; ne purpurati quidem frequentes convenire, & tanquam literarum oraculum consulere destiterunt: unoq; abs Te ea fatentur se percepisse, ad quorum normam Venetam, hoc est toti mirandam orbi sapientiam conformant. Te Serenissimi Principes Contareni, Sagredus, Valerius Pater, & qui modò cum reliquis Patris dotibus eius erga Te benevolentiam renovat Filius (quæ Veneti Solii lumina, Deus immortalis!) Te inquā amantissimè, & honorificentissimè semper exceperunt, Tuamq.(observantiam ne dicam, an amicitiam?) inter tanti Principatus fortunas censuere. Te Senatus ipse Augustissimus publicis beneficijs, & cohonestationibus amplissimis auctum Librorum censorē, Cancellariæ Ducalis magistrum delegit, & velut in tanti regiminis consortium admissum Clementinæ Bullæ conservatorem, hoc est Sacrorum Reip. participem, penitiorumqne mysteriorum interpretem esse iussit. Iam verò intra Veneti Imperij terminos ut se non Tui fama nominis, ita neq; dignitas, & amplitudo continuit, quæ latiùs evagata more amnium, qui cursu dilatantur, & crescunt, ab singulis Italiæ Principibus honorum incrementa maxima accepit. Eos tamen prætereo, quos in Te liberaliter congestos non semel vidit Sabaudia, vidit Mutina, vidit Hetruria; ubi sanè munificentissimi Duces, & virtutis æstimatores ęquissimi, quàm regali simul, & familiari Te hospitio exceperint, quibus Te verbis, & lauda-

dationibus extulerint, quibus Te illecebris apud se diutiùs detinere studuerint, quo Te abeuntem dolore, ac desiderio prosequuti sint, si longiùs exequi velim, hac una re orationem de Te conficiam, cuius difficile sit exitum invenire. Sed Romæ in eo videlicet sapientissimorum hominum ex omnibus terris delecto concilio, in eo literarum regno, & veluti amplissimo quodam mentis, & intelligentiæ Senatu, quàm honorifica de Te semper existimatio fuit! quæ præsertim Purpuratorum Patrum iudicia, quàm nec tacita, nec occulta! quæ summorum Pontificum, hoc est DEI O. M. Legatorum tam certa, quàm divina approbatio! cum ibi tamen in quodam veluti sapientiæ criterio singulorum, qui ubiq. celebrantur, hominum opiniones ad veritatis trutinam expendantur, & præ virtutis assuetudine nemo vir magnus putetur, qui minus, quàm summum deceat, habere inveniatur. Atenim verò florere ibi nominis celebritas Tui, cumq; Te illò Religionis Tuæ munia propellerent, enitescere dignitas, regnare, excellere. Recipere Te omnes, qui de virtute, & ingenijs iudicare possent, amplexari, colere, suaque studia, quæ absentes literis significaverant, re, & hospitio declarare. Expetere Te Præsules, & Cardinales, & certatim accersere, Tuas Tibi orationes commemorare, Historiam celebrare, & extollere, Te loquentem taciti, & cum voluptate audire. Horas Tibi totas Pontifices Maximi semel, atq; iterum donare, Tuos Tibi commendare Pa-

tres

tres, Tibiq. ut quàm simillimos facere studeres hortari. Singuli deniq. atquè universi Te suspicere, Te venerari, Te digito monstrare; planè quasi qui cæteros alibi virtute vinceres, Romæ cum omnibus, qui cunctos mortales virtute, & sapientia vincunt, triumphare videreris. Itaque Religionem sibi Roma fecit, nisi tantam virtutem Tuam tam claram, tamq; perspectam Infulis aliquando exornaret; & ne quid Tibi deesset, quo dignissimus honore viderere, Innocentius XI. fe. licissimę recordationis, inter ætatis nostræ Pontifices exornavit. Hoc ego quidem tanti facio, IL.ME, & REV.ME ANTISTES, ut Te propter id unum Salviano comparare non verear, quem simili iudicio delectum Sanctissimus Leo ille magnus (ut quidam verisimile perhibent) Massiliensi Ecclesiæ prędecit; cum præsertim parium Pontificum par consilium, pari quoq; successu comprobetur. Etenim sategerit utcumque Salvianus, aut quivis alius non hodiernę modò Ecclesiæ, sed etiam elapsorum retrò sæculorum in concreditæ sibi Diœcesis administratione vigilantissimus Præsul: quis Te dignius Archiepiscopi officio fungi potest? quis laboriosius? quis accuratiùs? quis vigilantius? quis deniq: sanctius? Quid enim? Debetne Episcopus sacris operari concionibus, Dei cultum, legemq; edocere, ad eamq; amplectendam, adimplendamque voce nimirum sua inflammare? Tu verò quà latissimè patet Diœcesis Tua id quàm sępissimè facis, atque ità facis, ut non modò vete-

res Fidei professores in officio teneas, sed etiam novos in dies Christi cultores Apostolico planè spiritu acquiras. Deberne clericos frequentibus instruere Synodis, & ad indicatas ministerij quemq. sui partes quà monitis, quà præceptis, quà exhortationibus accendere? At Tu Synodis Clerum tam benè instituis Tuum, ut illum feceris iam optimorum veluti Seminarium Episcoporum, ex quo Sanctissimus Innocentius XII. totius Dalmatiæ Præsules deligendos esse arbitratur. Debetne sepositas, aliorumq; fidei concreditas Ecclesias crebris visitationibus peragrare, in iisq; administrorum vel confirmare solertiam, vel emendare socordiam, virtutes si quas nactus fuerit promovere, vitia si quæ fortè irrepserint extirpare? Tu ea quoque loca visitas, quæ ducentis amplius annis ne audito quidem fortassè Præsulis nomine, vix Præsules esse cognoverant, extinctosq; inibi vel sopitos Christianæ Religionis ignes zeli, charitatisq; tuæ flammis iam suscitasti. Iam verò me deficeret oratio, si omnino singillatim prosequi vellem, quibus cùm debeant Episcopi fungi, Tu accuratissimè, sanctissimèq; persungeris: qui nihil vel admittis, vel omittis unquam, quod possent vel inimicissimi obiicere, vel severissimi homines postulare: qui tantæ sobrietatis es, ac pudicitiæ, ut illam intuenti non huius ætatis homo, hanc verò admiranti ne huiusce quidē orbis videare: qui cùm omnia doceas, quæ ad summam sanctimoniam assequendam pertinent, nihil præci-

pis

pis unquam verbo, ad quod non horteris exemplo: qui summè liberalis, vel (ut verbo utar libero, iusto tamen, ac vero) prodigus, ac profusus in pauperes, nisi tecum Deus munificentia certaret, in eorum Te inopiam sæpissimè redigeres: qui hæc ipsa summi Præsulis ornamenta maxima tanta insuper modestia, Tuique demissione condecoras, ut hac una, & homines, & ipsos credo Superos Tibi devincias. En igitur Ill.me Antistes, quot, quàmq; iustis de causis Salvianus omnino Tuus esse debeat, quocũ tantam habes morum, studiorumq; similitudinem. Atque utinam nobis expectatissimum illud opus, & doctrina, & magnitudine ipsa admirandum, cuius vel solum argumentum ingenij portentum quoddam censetur publici aliquando iuris factum videre contingat; tum verò Te non modò Salviano vel conferendum, vel præferendum esse constabit, sed etiam inter Ecclesiasticos doctores vix erit unus, qui Tecum pro Catholica Ecclesia scribēdi gloria certare possit. Interim hoc qualecumque mei obsequentissimi erga Te pignus animi benignus accipe, eaque summa humanitate, qua me Tuis quàmsæpissimè beneficijs dignatus es, inter gratas, quas est tenuitatis meæ referre, beneficiorum vices connumera. Vale.

LECTORI BENEVOLO.

ADuerte Lector, nos Vincentium, & Saluianum post mortem inseparabiles in hoc volumine voluisse, quia arctissima inter se necessitudine vita in Monasterio Lerinensi, teste G. Calixto sacris literis operam impigrè nauantes, degerunt, ambo catholici, ambo ortodoxi, & ambo ab omni, vel remotissima, haresis suspicione alieni, quicquid inani iurgio, & irrito conatu contra blateret G. Ioannes Vossius cum uno, aut altero ex recentioribus, allucinantes non parùm inter Vincentium nostrũ Commonitorii autorẽ, & aliũ Vincentium epistolarũ contra D. Augustini doctrinam scriptorem, qui duo longo proximi interuallo inter se distant, ut videre est apud Ricciol. in sua Cronol. & apud P. Macedum, qui à calumnia Pelagiani euidentissimis, & luculentissimis dissertationibus, vindicat Vincentium nostrũ; nec satis est Vossio, aut cuicumq; alteri, propriũ placitũ pro ratione attulisse, ut ipsi faciunt. Quòd alteri Vincentio Pelagianismi nota inurenda, non nostro, luculenter patet ex grauissimis pro Lerinensi testimoniis hic pag. 403. à nobis adductis, ubi Tritemius, Baronius, Bellarminus, & qua his maior, Vniuersa Ecclesia in Martyrologio Romano Lirinensem Sanctorũ fastis ascribens 9. Kal. Iunii. Quis n. credat, tantos viros, universamq. Ecclesiã potuisse decipi in re tanta molis, tantique moliminis? Omitto Seuerum Sulpitium, qui in Vita S. Martini asserit, Vincentium Lirinensem fuisse Sancto Martino perquam familiarem, omitto denique S. Eucherium Episc. Lugdunensem, qui in epist. ad Salonium filium, Vincentium, gemmam vocat, interno splendore perspicuã; & paulo post. Summis Viris, inquit, Saluiano, atq. Vincẽtio, eloquẽtia pariter, & sapiẽtia praeminentibus. Qui ergo Vir tantarum laudum, & à tot laudatis celebratus uiris, ab ipsaq. Ecclesia mirabili apotheosi tertio cęlo cũ Paulo illatus, hereseos rubigine infici poterit? Vale.

VI-

VITA,

Seu potius

SALVIANI ELOGIUM

A LARINO AMATIO

Novissimè edita,

Ab ejusdem SALVIANI Epistolis potissimùm enucleata.

SALVIANUS, quibus parentibus in lucem prodierit, etiam nunc ignoratur. Catturam habuisse sororem, argumento esse poterit epistola quinta, ubi recuperatam valetudinem ei unà cum animi sospitate, gratulatur. Gallum ipsum fuisse nemo unquam dubitavit; qua vero ex Galliarum Civitate ortum traxerit, & an ex Massilia, ubi Presbyter, & Episcopus, non satis liquet. Matrimonio junctus fuit Palladiæ Hypatij, & Quietæ filiæ, quæ ipsi Auspiciolam puellam sustulit. Ab hujus infantis natali, quasi diù vacasset liberis, annuente ipsius hortatu Palladia, castitatem Deo, tàm ipse, quàm uxor vovere. Hypatius socer, qui non multò ante ab ethnicorum superstitione ad Baptismum transierat, ut potè recens ab idolis transfuga,

Stephani Baluzij in Salviani commentarijs.

A chri-

christianæ pudicitiæ vix capax, hoc sanctum ægrè tulit conjugium, ob idque adeò Salviano succensuit, ac Palladiæ, ut integrum ferè septennium nullo humanitatis, ne literarum quidem officio, affinitatem coluerit. Summoperè hæc sancto viro soceri à se, suaque domo ablegatio displicebat; quarè ad ipsius gratiam, omnes intendit nervos, demerendam, sed conatu prorsus irrito, cùm Hypatius nullas tam boni generi preces ad obseratas aures admitteret. Eloquentiæ denique qua plurimum poterat, quàq. suorum temporum Achilles erat, suppellectile adiit, & ubere de illius pœnu apologiæ instar libellum deprompsit, suo, Palladiæ, Catturæque nominibus scriptum, in quo ab Hypatio veniam culpæ [si culpa unquam sanctioris vitæ norma dici potest] factique socero non adeò probati enixis precibus deprecatur; ac iterum in gratiam admitti flagitat Quamdiù vixerit, neque id monumenta ulla testantur, nisi quòd Gennadius ad senectutem bonam pervenisse, asserit. Baluzius idem, quem sequimur in his enucleandis manuductorem, videtur non sibi admodum constare; dum sub initium Voluminis Salvianum audacter Gallum proclamans, in notis deinde Epistolarum fol. 352. hinc (ait) colligi potest, Salvianum patria Agrippinensem fuisse. Verba à Salviano in sua prima epistola de Agrippinæ Urbis commemoratione inserta, hęc omninò leguntur. *Adolescens, quem ad vos misi, Agrippinæ cum suis captus est, quondam inter suos non parvi nominis, familia non obscurus, domo non despicabilis; & de quo aliquid fortasse amplius dicerem, nisi propinquus meus esset. Hoc enim fit, ut minus dicam, ne de meipso dicere videar, de illo plura dicendo*. En Argumentum, seu potius Baluzii conjecturam de civitate Salviano Agrippinensi Urbe tribuenda. Non enim affinitas cum civibus exteris inita, statim civitate donat, etiam omnes reliquos affines. Ità & Hieronymus Romæ plures consanguineos habuisse fertur, cùm tamen ipse non Romanus, sed Dalmata, & civis Stridoniensis citrà controversiam existimetur. Verius censeo, illum Gallum fuisse; quare nunquam me judi-

judice, Gallia, suo, & quidem clarissimi nominis alumno fraudanda est; præsertim cum Causidici, iuristæque Galli suum passim contribulem appellent. Ita Franciscus Iuretus in notis Epistolarum Symmachi pag. 82. summum Galliæ ornamentum Salvianum vocat; & Isaacus Causabonus: Immortale Galliæ decus proclamat, quo digniorem omni laude alium, ne historiæ quidem (inquit) continent. Ex allato Salviani loco utilius de ipsius præcipua animi demissione documentum desumamus; qui sibi religioni duxit, adolescentem Agrippinensem propinquum suum, laudibus, ob generis claritatem prosequi, ne suum ipse genus jactitare videretur. Quod maximum modestiæ in tanto, tamque præclaro viro argumentum luculentissimum apparet. Sed quid mundi pompis affici potuit, qui jugi fletu, & perpetua insectatione, ac maledictis mundi pompas execratus est; ac ob id etiam à Cardinali Baronio in suis Annalibus Ieremias sui sæculi Salvianus appellatur? Quòd si Ieremiæ mores, munusq. Salviano affinxit vir eximius, Romanæq. decus purpuræ, Baronius; sine dubio Salvianus ea ab impijs, & sui sæculi scelestis, quæ Ieremias à pervicacissimis olim Iudæis passus esse, dicendus est: & sicut Propheta perpeti tunc fletu, iugibusq; lacrymis Dei contemptum, & religionis iniuriam deplorabat; paratàque e cœlo supplicia minaci prædicatione, præsagiebat incredulis; non aliter Salvianus noster, & lacrymis, & gemitibus perditorum hominum in divinitatis contemptum, flagitia, urgere, non destitit; & quod fletui deerat, vocis contentione, & calami acrimonia supplevit. Nec dissimilem Ieremiæ, ac Salviano reddidere vicem flagitiosi; nam si illius derisere fletus Iudæi: hujus convicijs incessere querelas Trevirenses. primus fallus divinitatis testis Ierosolymis; ominosus funerum, & importunus calamitatum augur in Galliis traducebatur secundus. Ieremiæ conciones impij regis Iudaici iussu prius gladio concisæ, deinde cum integro, in quo descriptæ erant, volumine, flammis absumptæ; & Salviani scripta, elucubrationesque sanctis-

ſimæ per mille fere annos a veritatis oſoribus e medio ſublatæ, nunc demum, Deo auſpice, e tumulo ſub quo diù ſitum, pædoremque duxerant, in lucem emerſere. Cæterum ſi eximij huius viri non adeo incurioſa vixiſſet ſua ætas, & immortalia eiuſdem facta ſcriptis aureis conſona, Eccleſiæ Gallicanæ presbyteri monumentis, poſterorum beneficio conſignaſſent, & Ieremiæ carcerem, lacumque, & colaphos, vinculàq; atque etiam lapidum turbinem pro Dei gloria tuēda, Salviano a barbaris irrogata, in ipſius rebus geſtis legeremus; cùm non ſine superno numinis inſtinctu ſcriptor alioqui religioſus, & a veritatis norma, vel latum unguem diſcedendi meticuloſus Baronius, non ita deliberate, & indubitanter Salvianum, Ieremiam ſui ſeculi affirmaſſet, quæ omnia mihi, nullo auctore tàm fixa, obfirmataque menti inhærent, ut a nemine hanc perſuaſionem avelli, ſinerem. Nam ſi veritas odium apud omnes, & apud improbos præſertim parit; quis unquam pro veritate magis inviſus Salviano, cùm nemo unquā plures veritates protulerit, quàm Salvianus?

At ſi è veritatum effluvio malorum patientiam conijcimus; ex reliquo ipſius dictionis permixto cum gravitate candore, reliquam pariter huius immortalis viri Sanctitatem, & miram morum innocentiam eruamus. Ita prorſus Paulini admirabilem vitam ex eiuſdem ſtylo Iulius Cæſar Scaliger in Hypercritico non levi ſe coniectura aſſequi, faſſus eſt: quæ ipſius verba pro Salviano uſurpare non dubitaverim. Salviani probitatem, inquit, legi in ipſius ſcriptis; neque ſolum hoc; ſed etiam animi æquabilitatem, quam cum ſuo ſtylo communicavit; ferè enim quibus quiſque moribus præditus eſt, eos etiam transfundit in ſuam dictionem, id, quod & in Meſſala notavit, & in Cæſare Quintilianus. Imò eidem elogium à Lactantio Firmiano Divo Cypriano Carthaginenſi Epiſcopo, & Martyri inſculptū libentius inſcriberē. Admodū (inquit Lactantius) ſcripſit in ſuo genere admiranda. Erat .n. ingenio facili, copioſo, ſuavi, & quæ ſermonis maxima eſt virtus, aperto; ut diſcernere nequeas, utrum ne ornatius

in

in eloquendo, an facilior in explicando, an potentior in persuadendo fuerit. Illud autem (omissis reliquis, quæ de prodigioso Salviani ingenio, & eloquentia dici possunt) sine cunctatione pronuncio, ipsum sacri omnibus numeris oratoris partes in se ipso expressisse, nec quicquam reperiri, quod ad incendendum legentes, vel docendũ pertineat, quod ab eo in suis elucubrationibus fuerit prętermissum; adeoque dignus non immeritò Salvianus, qui sacram eloquentiam intra suum pectus, velut in sacrarium admitteret hospitalem, quæ Senecæ iudicio, nulla foret admiratione digna, nisi animos, in quos se conferret, eligeret; quorum in delectu inter primos, & potiores fuit sine dubio noster Salvianus. Eam vero Salviani commendationem præterire instar piaculi ducerem, quòd mille ab hinc annis ab ore, oculisque omnium ablatus, redivivus quotidie à templorum suggestis suos adhuc salutares terrores intonat; scelestosque ac divinitatis perduelles ab incepto flagitiorum itinere non inanibus minis revocat; adeò passim a Sacris Oratoribus pro confirmandis suarum concionum Thesibus producitur, ut nemo in vitia seriò invehi videatur, nisi qui hoc præcone in eierandis, fulminandisque vitijs uti soleat. In huius egregii Viri vita nullum, nisi hoc unum factum legimus, quod si de se ipso narrare idem Salvianus omisisset, nullum inclytorum prorsus facinorum eiusdem extaret vestigium. In Libro de Gubern. Dei 4. *Quid mihi*, inquit ipse, *evenerit dicam. cum ante aliquantulum tempus victus prece cuiusdam pauperis præpotentiori cuidam supplicarem* &c. Quo ex facto insignis erga oppressos, & miseros Salviani charitas eminet, qui cum periculo sui contemptus, & ignominiæ, pauperis causæ patrocinari apud Barbarum, non dubitavit. Rari enim inveniuntur, qui suam dignitatem, dignitatisque iacturam, ut alteri prosint, ludibriis, conviciisque obiectent.

DE SALVIANO JUDICIA

Ex variis Ecclesiasticis Scriptoribus collecta.

SALVIANUS Presbyter, & posteà Episcopus Massiliensis æqualis fuit Sancto Eucherio Episcopo Lugdunensi, & eius filijs (quippe qui Eucherius habuit duos filios ante Episcopatum, qui etiam ipsi fuerunt Episcopi) Veranio, & Salonio, quos Salvianus dicitur sacris literis, ritu, & Ecclesiastica norma instituisse, & ideo à Gennadio in libro de viris illustribus, Episcoporum magister appellatus. Porrò Salvianus plura opera scripsisse fertur; sed nunc extant solummodo, quod ego sciam, libri octo de Providentia, & iudicio Dei, & quatuor de Ecclesia Cattholica, sub nomine Timothei, in quibus ita exaggerat vitia Christianorum, & maximè clericorum sui temporis, ut nimius videri posset, nisi ex vero zelo gloriæ Dei, & salutis animarum oratio eius profisceretur. Ita Bellarmin. in lib. de scriptor. Ecclesiast. fol. 197. scriptor. 460.

SALVIANUS magni nominis Episcopus sui temporis, laudaturque ab Eucherio Episcopo Lugdunensi simul cum Vincentio Lirinensi, quos Sanctos viros eloquentia, & doctrina eminentes fuisse, tradit in præfatione ad libros, de quæstionibus veteris, ac novi testamenti, quos ad Salonium inscripsit Viennensem Episcopum, cui direxit Salvianus suos de vero iudicio Dei. Ita Victor historicus de Persecut. Vandal. in præfatione suæ historiæ,

quem

quem refert, & citat Baronius ann. Christi 428. fol. 386. qui Baronius Salvianum summum virum appellat ubique, ubi eiusdem in Annalibus meminisse usu venit, ut patet ex eodem Baron. loc. cit.

Sixtus Senensis in sua Bibliotheca Sancta lib. 4. fol 465 loquens de Salonio Episcopo Viennensi Sancti Eucherij Lugdunensis Episcopi filio, hæc ait. Salonius Episcopus Viennensis in Gallia a Sanctissimo, & eruditissimo viro Salviano, per omnes spiritualium rerum disciplinas deductus.

Idem Sixtus Senensis: Salvianus, inquit, Massiliensis Episcopus divina, & humana literatura copiose instructus, Episcoporum sui temporis magister scripsit latino. candido, & succincto sermone multa laudatissima opuscula. Inter alia verò de principio Geneseos, usque ad conditionem primi hominis librum elegantissimo carmine composuit. Itemque in extremam partem Ecclesiastæ ad Claudianum Viennensem Episcopum. Commentariorum librum unum. Composuit etiam locorum contrapositorum ex utroque testamento librum unum. Claruit sub Zenone Imperatore anno Domini 480.

Sanctus Hilarius Episcopus Arelatensis vocat Salvianum egregium, & in Christo beatissimum, ac inter caros Sancti Honorati Arelatensis præcipuum.

Saussaius in supplemento Martyrologii Gallicani Salvianum Sanctorum catalogo inserit; quamvis Massiliæ, nec colatur, nec vulgo Sanctus habeatur. Sanctus tamen Eucherius in præfatione libr. de quæst. veter. & nov. testament. Salvianum, & Vincentium Lirinensem Sanctos appellat. Hæc apud Bollandum in vitis Sanctorum tom. 2. die 16. Ianuar. in vita Sancti Honorati cap. 4. in fine.

Ad Salvianum nostrum, immo tuum potius redeo, in cuius laudibus, quæ sunt amplissimæ, ordine prædicandis; liceat nobis iisdem verbis uti, quibus Chrysostomus usus est in eruditissimo illo Sancti Ignatij martyris encomio. Quid enim in eo primum (inquit) admirer? quid postea comprobem? quid postremo laudibus in æstimandis

dè dicendum arbitror? planè sum animi dubius; nisi satiis laudatum existimet: Ita ille, & ego ad amussim de Salviano; cujus si ad vitæ sanctimoniam, & inculpatissimam integritatem respicias, quid illo sanctius, vel incorruptius? de omnibus rebus, quas maximè conveniebat, e medio esse sublatas, scripsit. Quis christianos sibi perversè blandientes, ità nominis sui rationem habere, admonuit? Quis ita probabilibus argumentis docuit, nos omnes tandem calamitates, pericula, excidia, non à Deo pati, sed nostro vitio, atque perversitate mala, tanquam coactas nubes in nostrum caput avocare? Iam quis planius ostendit, nullos omnino homines ita summi sui Imperatoris præcepta, vel minima illa pro nihilo ducere, atque christianos Christi? Quis certius probavit, nos esse reliquis omnibus, utcumque barbaris, & incultis gentibus improbiores, qui Deum etiam ipsum, incredibili pietate singulis expositum, invitum, & nolentem (adeo perditi sumus) in perniciem nostram excitamus? Omitto, quàm graviter ille divites, ac potestates in ordinem redigat; quàm illos de Cœlo detrahat? quàm officij sui meminisse, doceat? quando ex ijs turpissima vivendi exempla, si sint impotentes, & improbi, in universos omnium mores defluant. Rursus quàm sollicitè pauperum; hoc est innocentium causam agit? & ut in castigandò mirus est artifex; ita & in dicendo, formandoque magister est acerrimus. Atque hæc ad iudicium, integritatemque summi scriptoris attinent. Sic Ioannes Alexander Brassicanus ad Episcopum Augustensem in Epistola de laudibus Salviani conscripta; ut in Bibjioth. P.P. & Theatr. vit. human. tom ult.

Salvianus Gallicæ gentis Episcoporum magister de Christo scripsit, rebusque Christianis, ut nihilominus historias plurimas, resque temporum illorum gestas ijsdem, & coniunxerit, & inter disserendum explicaverit; dum enim Dei optimi maximi res, mysteriaque admirabilia comprobare nititur, & suorum, & præteritorum temporum res in exemplum adducit. Hæc Iovianus Pontanus. Pla-

Placet hic postremum adducere Gennadij testimonium, qui de viris Illustribus: Salvianus, inquit, Massiliensis Presbyter, divina, & humana literatura instructus, & ut absque invidia loquar, Episcoporum Magister, scribit scholastico, & aperto sermone multa, ex quibus ista legi.

De Virginitatis bono ad Marcellum Presbyter. lib. III.

Adversus Avaritiam libri IIII.

De Presenti Iudicio libri VIII.

Et pro eorum merito satisfactionis ad Salonium Episcopum lib. I.

Expositionis extremæ partis Ecclesiastæ ad Claudianum Episcopum Viennensem lib. I.

Epistolarum lib. I.

In morem Græcorum de' Principio Genesis, usque ad conditionem hominis composuit versu. quasi Hexametro lib. I.

Homilias Episcopus factus multas. Sacramentorum verò quantas, nec recordor, vivit usque hodie in senectute bona.

BRASSICANI DE SALVIANI Opusculis

HENDECASYLLABI.

Salvus, incolumisque Salvianus,
Magnus Scriptor, Episcopus probatus,
Antiquum reparatus in decorem,
In lucem venit omine auspicato,
Vitæ Regula, Episcopon Magister;
Dignus nomine, & hoc honore dignus.
Scriptorum decus elegantiorum;
Dignus, quem studiis, modisque cunctis
Mirentur, celebrent, legant frequentes,
Quot sunt, aut aliis erunt in annis.
Hunc, lector, precor, accipe explicata
Fronte, hunc delicias tuas putabis.
Illum plus oculis tuis amabis,
Meras delicias, meros lepores,
Inscriptum simul, & tibi dicatum,
Salvum, incolumenque Salvianum.

SALVIANI MASSILIENSIS EPISCOPI

De vero Judicio, & Prouidentia Dei, & ipsius gubernatione hominum, & rerum mundi huius

LIBRI VIII.

Ad S. Salonium Episcopum Viennensem.

PROOEMIVM.

ANCTO Episcopo Salonio SALVIANVS Episcopus in Domino salutem. 1
Omnes admodum homines, qui pertinere ad humani officij culturam, existimarunt, ut aliquod linguarum opus studio ingeniorũ excuderent, id speciali cura elaborarunt, ut siue utiles ac probas, siue inutiles, atque improbas materias sibi delegissent, seriem tantum rerum nitore verborum illustrarent, causisque ipsis, quas loqui vellent, loquendo lucem accenderent. 2
Itaque ad hanc se partem ex utroque genere litterarum scriptores mundialiũ negotiorum plurimi 3
contulerunt, non satis considerantes, quàm probabilibus materiis se impenderent, dummodo ea quacumque dicerent, aut compto, & blando carmine canerent, aut luculenta oratione narrarent. Omnes.n.in scriptis suis causas tantũ egerũt suas, & propriis magis laudibus, quàm aliorum utilitatibus consulentes, non id facere adnisi sunt, ut

salu-

4 ſalubres, ac ſalutiferi, ſed ut ſcholaſtici, ac diſerti
haberentur. Itaque ſcripta eorum, aut latinitate
5 ſunt tumida, aut falſitate infamia, aut verborum
fœditatibus ſordida, aut rerum obſcœnitate vitioſa: ut vere cum ingeniorum tantum laudem cupientes, tam indignis rebus curam impenderent, non tam illuſtraſſe mihi ipſa ingenia, quam damnaſſe, videantur. Nos autem, qui rerum magis quam verborum amatores, utilia potius, quam plauſibilia ſectamur, neque id quærimus, ut in nobis inania ſeculorum ornamenta, ſed ut ſalubria rerum emolumenta laudentur: in ſcriptiunculis noſtris non lenocinia eſſe volumus, ſed remedia, quæ ſcilicet non tam otioſorum auribus placeant, quam ægrotorum mentibus proſint, magnum ex utraque re cœleſtibus donis fructum reportaturi. Si enim hæc ſalus noſtra ſanaverit quorundam non bonam de Deo noſtro opinionem, fructus non paruus erit, quod multis profui. Sin autem id non prouenerit, & hoc ſaltem ipſum infructuoſum non erit, quod prodeſſe tentavi. Mens enim boni ſtudij, ac pij voti, etiam ſi effectum non invenerit cepti operis, habet tamen præmium voluntatis. Hinc ergo exordiar.

SAL-

SALVIANI MASSILIENSIS EPISCOPI
De vero Judicio, & Prouidentia Dei
LIBER PRIMUS.

ARGVMENTVM.

Primo loco ab ipsa etiam Ethnicorum Philosophia, & authoritate, Deum nobis ubique præsentem demonstrat, omniumque tàm actuum, quàm consiliorum rimatorem, & inspectorem intimum ostendit, quem nihil unquam effugit, ne minima quidem nostri animi cogitatio. Hoc fundamento statim jacto, vel Deus, inquit, malis mala accidere sinit; & quis mirabitur unquam, ad malos supplicia destinari, cum hoc ob ipsum miserrimi esse debent, ut mali esse desistant? vel hæc eadem mala ad bonos properare, connivet: & cum boni iis ipsis malis, quibus vulgus eos affligi putat, se confidant, fore felices, præclare cum ijs agi, credendum est. Exemplum petit à Curiis, à Cincinnatis, & Fabiis olim Romanæ Curię Senatoribus, qui agrestem, & laboribus exercitam, & pauperem vitam, delicatæ, luxuriosæ, & illecebris affluenti, ut beatiorem præferebant. Quod validius probat de Sanctis Viris, qui ea, quæ nobis videntur mala, tanquam sibi potissimum bona amplectuntur, & cariora quibusvis deliciis ambiunt. Ulterius tamen, & fortius progreditur; ostendendo à mundi exordio usque ad sua tempora, nihil à Deo Rectore, Iudice, & Gubernatore prætermissum; sive dum primos parentes è paradiso expulit, sive dum Cainum Abelis Parricidam extorrem, vagumque ablegavit; & sic Genesim, Exodumque percurrit, peculiarem Dei providentiam erga bonos, improbosque describens; quam sententiam Psalmi versiculo admi-

ni-

niculatur. *Ecce oculi Domini super iustos, & aures eius ad preces eorum; vultus autem Domini super facientes mala, ut perdat de terra memoriam illorum*; ibi ut noxios perimat; hic ut innoxios muneretur, perpetuo excubat DEUS.

INcuriosus à quibusdam & quasi negligens humanorum actuum Deus dicitur, utpote nec bonos custodiens, nec coercens malos, & ideo in hoc seculo bonos plerumque miseros, malos beatos esse. Sufficere quidem ad refellenda hæc, quia cum christianis agimus, solus deberet sermo divinus. Sed quia multi incredulitatis paganicæ aliquid in se habent, etiam paganorum forsitan, electorum, atque sapientum, testimoniis delectentur. Probamus igitur, ne illos quidem de incuriositate, ac negligentia ista sensisse, qui veræ religionis expertes, nequaquam utique Deum nosse potuerunt, quia legem, per quam Deus agnoscitur, nescierunt. Pythagoras philosophus, quem quasi magistrum suum philosophia suspexit, de natura ac beneficiis Dei

Pythagoras.

1 differens, sic locutus est: *Animus per omnes mundi partes commeans, atque diffusus, ex quo*
2 *omnia, quæ nascuntur animalia, vitam capiunt.* Quomodo igitur mundum negligere Deus, dicitur, quem hoc ipso scilicet satis diligit, quod ipsum se per totum mundi corpus intendit? Plato, & omnes Platonicorum scholæ moderatorem rerum omnium confitentur Deum. Stoici eum gubernatoris vice intra id, quod regat, semper manere, testantur. Quid potuerunt de affe-

Plato in Timæo:

ctu

ctu ac diligentia Dei rectius religiosiusque sentire, quàm ut eum gubernatori similem esse, dicerent? Hoc utique intelligentes, quod sicut navigans gubernator nunquam manum suam à gubernaculo; sic nunquam penitus curam suam Deus tollit à mundo. Ac sicut ille & auram captans, & saxa vitans, & astra suspiciens, totus fit simul tàm corporis, quàm cordis officio operi suo deditus: ita scilicet Deum nostrum ab universitate omnium rerum, nec munus dignantissimæ visionis auertere, nec regimen providentiæ suæ tollere, nec indulgentiam benignissimæ pietatis auferre. Vnde etiam illud mysticum autoritatis exemplum, quo se non minus philosophum, Maro probare voluit, quàm Poetam, dixit: *Deum namque ire per omnes Terrasque tractusque maris, cœlumque profundum*. Tullius quoque: *Nec verò Deus ipse*, inquit, *qui intelligitur à nobis, alio modo intelligi potest, quàm mens soluta quedam, & libera, & segregata ab omni concretione mortali, omnia sentiens, & movens.* Alibi quoque: *nihil enim*, inquit, *præstantius Deo*: igitur mundum regi, necesse est. Nulli igitur naturæ obediens, aut subiectus Deus: omnem ergo regit ipse naturam; nisi fortè nos videlicet sapientissimi ita sentiamus, ut eum à quo omnia regi dicimus, & regere simul, & negligere credamus. Cum ergo omnes etiam religionis expertes, vi ipsa, & quadam necessitate compulsi, & sentiri omnia à Deo, & moveri, & regi, dixerint: quomodo nunc eum incuriosum quidam, ac negligentem putant, qui & sentiat omnia per subtilitatem, & moveat

Gubernatori similis Deus. 5.

Maro in Georgicis

Tullius de natura deorum.

per

per fortitudinem, & regat per potestatem, & custodiat per benignitatem. Dixit, quid de maiestate, ac moderamine summi Dei principes, & philosophiæ, simul & eloquentiæ iudicarint. Ideo autem nobilissimos utriusque artis magistros protuli, quo facilius, vel omnes alios idem sensisse, vel certe sine autoritate aliqua dissensisse monstrarem. Et sanè invenire aliquos, qui ab istorum iudicio discrepaverint, præter Epicureorum, vel quorundam Epicurizantium deliramenta, non possum: qui sicut voluptatem cum virtute, sic Deum cum incuria, ac torpore iunxerunt, ut appareat, eos, qui ita sentiunt, sicut sensum Epicureorum, atque sententiam, ita etiam vitia sectari. Non puto, quod ad probandum nunc rem tam perspicuam, etiam divinis uti in hoc loco testimoniis Dei debeamus; maxime quia sermones sacri ita abunde, & evidenter cunctis impiorum propositionibus contradicunt, ut nedum sequentibus calumniis eorum satisfacimus, etiam ea quæ supradicta sunt plenius refutare possimus. Aiunt igitur, à Deo omnia prætermitti, quia nec coerceat malos, nec tueatur bonos, & ideo in hoc seculo deteriorem admodum statum esse meliorum: bonos quippe esse in paupertate, malos in abundantia: bonos in infirmitate, malos in fortitudine: bonos semper in luctu, malos semper in gaudio: bonos in miseria & abiectione, malos in prosperitate & dignitate.

Epicurei.

Primum igitur ab iis, qui ita hoc esse, vel dolent, vel accusant, illud requiro: de sanctis, hoc est de veris, ac fidelibus Christianis, an de falsis

& impostoribus doleant. Si de falsis, superfluus dolor, qui malos doleant, non beatos esse: cùm utique quicunque mali sunt, successu rerum, deteriores fiant: gaudentes, sibi nequitiæ studium bene succedere. Et ideo, vel ob hoc ipsum miserrimi esse debent, ut mali esse desistant, vindicantes improbissimis quæstionibus nomen religionis, & præferentes ad sordidissimas negotiationes titulum sanctitatis: quorũ .s. nequitiis si miseriæ comparentur, minus sunt miseri, quàm merentur: quia in quibuslibet miseriis constituti, non sunt tamen tàm miseri, quàm mali. Nequaquam ergo pro his dolendum, quòd non sunt divites, ac beati: multò autem pro sanctis minus: quia quamvis videantur ignorantibus esse miseri, tamen non possunt esse aliud, quàm beati. Superfluum autem est, ut eos quispiam vel infirmitate vel paupertate, vel aliis istiusmodi rebus existimet, esse miseros, quibus se illi confidunt esse felices. Nemo enim aliorum sensu miser est, sed suo. Et ideo non possunt cuiusquam falso iudicio esse miseri, qui sunt verè sua conscientia beati. Nulli enim, ut opinor, beatiores sunt, quàm qui ex sententia sua, atque voto agunt. Humiles sunt religiosi, hoc volunt: pauperes sunt, paupertie delectantur: sine ambitione sunt, ambitum respuunt: inhonori sunt, honorem respuunt: lugent, lugere gestiũt: infirmi sunt, infirmitate lætantur. *Cum enim*, inquit Apostolus, *infirmor, tunc potens sum*. Nec immeritò sic arbitratur, ad quem Deus ipse sic loquitur: *Sufficit tibi gratia mea, nam virtus in infirmitate perficitur*. Nequaquam ergo

Suo sensu quisq; miser.

2 Cor. 12

Afflictio infirmitatum. nobis dolenda est hæc afflictio infirmitatum, quam intelligimus, matrem esse virtutum. Itaque quicquid illud fuerit, quicunque vere religiosi sunt, beati esse dicendi sunt: quia inter quantumlibet aspera nulli beatiores sunt, quàm qui hoc sunt, quod volunt. Solent quamvis esse nonnulli, qui turpia, atque obscœna sectantes, etsi iuxta opinionem suam beati sunt, quia adipiscuntur quod volunt, re tamen ipsa beati non sunt, quia quod volunt, nolle debuerunt. Religiosi autem hoc cunctis beatiores sunt, quia & habent hoc quod volunt, & meliora quàm quæ habent, omnino habere non possunt. Labor itaque, ieiunium, & paupertas, & humilitas, & infirmitas non omnibus sunt onerosa tolerantibus, sed tolerare nolentibus. Sive enim gravia hæc, sive levia, animus tolerantis facit. *Animus tolerãtis* Nam sicut nihil est tam leve, quod ei grave non sit, qui invitus facit, sic nihil est tam grave, quod non ei, qui id libenter exequitur, leve esse videatur: nisi forte antiquis illis priscæ virtutis vi-
4 ris, Fabiis, Fabritiis, Cincinnatis grave fuisse existimamus, quod pauperes erant, qui divites esse nolebant, cum omnia scilicet studia sua, omnes conatus suos ad communia emolumenta conferrent, & crescentes Reipublicę vires privata paupertate ditarent. *Fabiÿ. Fabritÿ. Cincinnati.* Nunquid parcam illam tunc, agrestemque vitam cum gemitu, & dolore tolerabant? cum viles, ac rusticos cibos ante ipsos, quibus exercebantur focos, sumerent, eosque ipsos capere, nisi ad vesperam non liceret. Nunquid ægre ferebant, quod avara illos à divite conscientia auri talenta non preme-

rent, cùm etiam argenti usum legibus coercerent? Nunquid illecebrę, & cupiditatis pœnam putabant, quod distenta aureis nummis marsupia non haberent, cum patritium hominem, quod ad decem usque argenti libras dives esse voluisset, indignum curia judicarent? Non despiciebant tunc, puto, pauperes cultus, cum vestem hirtam, ac brevem sumerent, cum ab aratro arcesserentur ad fasces, & illustrandi habitu consulari, illis fortasse ipsis, quas assumpturi erant, imperialibus togis, madidum sudore pulverem detergerent. Itaque tunc illi pauperes magistratus opulentam Rempublicā habebant: nunc autem dives potestas pauperem facit esse Rempublicam. Et quæ, rogo, insania est, aut quæ cæcitas, ut egestuosa, ac mendicante Republica, divitias posse, credant, stare privatas? Tales ergo tunc veteres Romani erant; & sic illi tunc contemnebant divitias, nescientes Deum, sicut nunc non spernunt, sequentes Dominum. Quamquam, quid ego de illis loquor, qui cura imperij propagandi, contemptum propriæ facultatis ad publicas opes conferebant: & licet privatim pauperes essent, divitiis tamen abundabant communibus: cum etiam Græci, quidam sapientiæ sectatores sine ullo publicæ utilitatis affectu, propè omni se rei familiaris usu, assequendæ glorię aviditate nudaverint? Nec solum hoc, sed etiam usque ad contemptum doloris, ac mortis, doctrinæ suæ culmen erexerunt, dicentes scilicet, etiam in catenis, atque suppliciis beatum esse sapientem. Tantam vim virtutis esse voluerunt, ut non possit esse un-

Cornelius Ruffinus. 5

Dives potestas.

Crates.

6

quam vir bonus, nisi beatus. Si ergo illi à quibusdam nunc etiam sapientibus viris miseri non putantur, qui nullos laboris sui fructus, nisi ex pręsenti tantùm laude capiebant: quantò magis religiosi, ac sancti viri miseri non putandi sunt, qui & pręsentis sæculi oblectamenta capiunt, & beatitudinis futurę pręmia consequentur? Dixit quidam ex istis, de quibus querimur cuidam sancto viro, secundùm veritatis regulam sentienti, id est, quod Deus omnia regeret, ac pro humano genere necessariam moderationem suam, & gubernaculum temperaret. Quare ergo, inquam, tu ipse infirmus es, hoc utique iudicio? hoc est, si Deus, ut putas, in hac præsenti vita omnia regit, si Deus cuncta dispensat, qua ratione fortis, & sanus est homo, quem peccatorem scio, & tu infirmus, quem sanctum esse, non ambigo? Quis tam profundi cordis virum non admiretur, qui merita religiosorum, atque virtutes, tam magnis retributionibus dignas putat, ut in præsenti hac vita car-
7 nes, ac fortitudines corporum, præmia putet, esse debere sanctorum? Respondeo igitur non unius tantùm religiosi nomine, sed universorũ. Quæris igitur, quisquis ille es, qua ratione infirmi sunt sancti viri? Respondeo breviter, quia ideo sancti viri infimiores se esse faciũt, quia si fortes fuerint, sancti vix esse possunt. Opinor .n., omnes omninò homines, cibis, ac poculis fortes esse, infirmos autem abstinentia, ariditate, jeiuniis. Non ergo mirũ est, quod infirmi sunt, qui usum earum rerum respuunt, per quas alii fortes fiunt. Et est ratio, cur respuant, dicente Paulo aposto-

Fortes, & infirmi.

lo

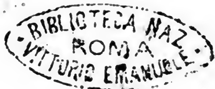
lo de se ipso: *Castigo corpus meum, & in servitutem redigo, ne forte cùm aliis prædicaverim, ipse reprobus efficiar.* Si infirmitatem corporis appetendam, sibi etiam Apostolus putat, quis sapienter evitat? Si fortitudinem carnis Apostolus metuit, quis rationabiliter fortis esse præsumit? Hęc ergo ratio est, quà homines Christo dediti & infirmi sunt, & volunt esse. Absit autem, ut hoc argumento, religiosos putemus à Deo negligi, per quod confidimus plus amari. Legimus, Timotheum apostolum carne infirmissimum fuisse, nunquid negligebatur à Domino, aut ob infirmitatem Christo non placuit, qui ad hoc infirmus esse voluit, ut placeret? quemque etiam ipse apostolus Paulus, licèt nimiis iàm infirmitatibus laborantem, non tamen, nisi pauxillulum vini sumere, ac delibare permisit. Hoc est, ita eum voluit, infirmitati suæ consulere, quod noluit tamen ad fortitudinem pervenire. Et hoc cur ita? Cur? Absque dubio nisi quia, ut ipse dicit: *Caro concupiscit adversus spiritum, spiritus autem adversus carnem. Hęc enim,* inquit, *sibi invicem adversantur, ut nō quæcunque vultis, illa faciatis.* Non imprudenter quidam hoc loco dixit: quod si repugnante corporis fortitudine, quæ optamus, facere non possumus, infirmandum nobis sit carne, ut optata faciamus. *Infirmitas enim carnis*, inquit, *vigorem mentis exacuit: ut affectis artubus vires corporum in virtutes transferantur animorum.* nō turpibus flammis medullæ ęstuent, non male sanam mentem latentia incentiva succendant, non vagi sensus per varia oblectamēta lasciviāt:

2 Cor. 9

1 Tim. 5

Gal. 5

9 Infirmitas carnis.

sed sola exultet anima, læta corpore affecto, quasi adversario subiugato. Hæc ergo, ut dixi, religiosis viris causa infirmitatis est, eamque esse nec tu, ut arbitror, iam negas. Sed sunt fortasse, inquis, alia maiora, id est quod multa in vita ista aspera, atque acerba patiuntur, quod capiuntur, quod torquentur, quod trucidantur. Verum est. Sed quid facimus, quod & prophetæ in captivitatem abducti sunt, & apostoli etiam tormenta tolerarunt? Et certe dubitare non possumus, quod tunc Deo maximè curæ erant, cùm pro Deo ista paterentur. At forsitan hoc ipso magis probare te dicis, quod Deus in seculo isto omnia negligat, & futuro totum iudicio reservaverit, quia semper boni omnia mala passi sunt, & fuerunt. Non infidelis quidem videtur assertio, maxime quia futurum Dei iudicium confitetur: sed nos ita iudicandum humanum genus, diximus, ut tamen etiam nunc omnia Deum, pro ut rationabile putat, regere, ac dispensare, credamus: & ita in futurum iudicaturum, affirmemus, ut tamen semper etiam in hoc seculo iudicasse, doceamus. Dum enim semper gubernat Deus, semper iudicat: quia gubernatio ipsa, est iudicium. Quot modis hoc vis probemus? ratione, an exemplis, an testimoniis? Si ratione, quis tàm expers humanæ intelligentiæ est, & huius ipsius, de qua loquimur, veritatis alienus, qui non agnoscat, & videat pulcherrimum mundi opus, & inæstimabilem supernarum, infernarumque rerum magnificentiam ab eodem regi, à quo creata sit: quemque elementorum fabricatorem, eundem etiam gu-

Captivitas. Tormēta.

Gubernatio est iudicium.

Ratione probat.

ber.

bernatorem fore: qui cuncta ſcilicet, qua poteſtate, ac maieſtate condiderit, eadem etiam providentia, ac ratione moderetur. Præſertim etiam cum in his, quæ humano actu adminiſtrantur, nihil penitus ſine ratione conſiſtat, omniaque ita à providentia incolumitatem, quaſi corpus ab anima vitam trahant. Ideòque in hoc mundo non ſolum imperia, atque provincias, atque rem civilem, & militarem, ſed etiam minora officia, & privatas domos, pecudes denique ipſas, & minutiſſima quæque domeſticorum animantium genera, non niſi humana ordinatione, atque conſilio, quaſi quadam manu, & gubernaculo contineri. Et hæc omnia ſine dubio voluntate, ac iudicio ſummi Dei, ſcilicet ut eo exemplo omne genus humanum, particulas rerum, & membra regeret, quo ipſe ſummum totius mundani corporis gubernaret. Sed in principio, inquis, creaturarum hæc ſunt à Deo ſtatuta, atque diſpoſita. Cæterum patrata univerſitate rerum, atque perfecta, removit à ſe cunctam terreſtrium curam, & ablegavit: laborem videlicet forte fugiens, à ſuo loco amandavit, & moleſtiam fatigationis evitans, aut occupatus negotiis aliis, partem rerum reliquit, quia totum obire non poſſit. Removet igitur à ſe, inquis, curam mortalium Deus. Et quæ ergo nobis divinæ religionis eſt ratio, quæ vel cauſa Chriſtum colendi, vel ſpes propitiandi? Si enim negligit Deus in hoc ſæculo genus hominum, cur ad cœlum quotidie manus tendimus, cur orationibus crebris miſericordiam Dei 8
quærimus, cur ad eccleſiaſticas domos currimus,

cur ad altaria supplicamus? Nulla est enim nobis ratio precandi, si spes tollitur impetrandi. Vides ergo, quàm stulta, atque inanis sit huius persuasionis assertio, quæ utique si recipitur, nihil penitus de religione servatur. Sed ad illud fortè confugias, ut dicas, nos metu futuri iudicii Deum colere, & ideo omnium præsentium officiorum cultu elaborare, ut in die futuri seculi mereamur absolvi. Quid ergo sibi vult apostolus Paulus, precipiens quotidie in Ecclesia, ac iubens, ut offerantur iugiter Deo nostro orationes, obsecrationes, postulationes, gratiarũ actiones? & hæc omnia; quam ob causam? quam utique, nisi ut ipse dicit, *ut quietã, & tranquillã vitam agamus in omni castitate*. Pro presentibus, ut videmus, domino supplicari iubet, & orare; quod utiq. non iuberet, nisi ex oratione confideret. Quomodo ergo aliquis pro obtinẽdis futuri temporis bonis, apertas Dei aures: pro præsentibus autem, clausas, atque obstructas putat? Aut quomodo nos in ecclesia supplicantes, presentem nobis salutem à Deo poscimus, si audiendos nos penitus, non putamus? Nulla ergo nobis vota pro incolumitatibus, ac prosperitatibus nostris facienda: quin potius, ut modestia supplicationis vocem concilietpostulantis, dicendum nobis est fortasse: Domine non prosperitatem vite istius petimus, nec pro bonis præsentibus supplicamus: scimus enim, aures tuas his obsecrationibus clausas esse, & auditum te ad preces istiusmodi non habere: sed pro his tantummodo petimus, quę sunt futura post mortem. Esto igitur postulatio talis utilitate non careat, quo-

1 Tim. 2

Ibidem.

modo

modo ratione ſubſiſtit? Si enim Deus à reſpectu huius ſęculi curam removit, & poſtulantium precibus aures ſuas clauſit; abſque dubio, qui non audit nos pro pręſentibus, non audit etiam pro futuris: niſi fortè credamus, pro precum diverſitate aures ſuas Chriſtum, vel tribuere, vel negare: id eſt, ut claudat eas, cùm rogantur pręſentia, aperiat, cùm futura. Sed de his dicendum amplius non eſt. Tam ſtulta enim ſunt, & tam frivola, ut cavendum ſit, ne idipſum, quod pro Dei honore dicitur, iniuria Dei eſse videatur. Tanta quippe eſt maieſtatis ſacræ, & tam tremenda reverētia, ut non ſolùm ea, quę ab illis contra religionē dicuntur horrere, ſed etiam ea quæ pro religione nos ipſi dicimus, cum grandi metu, ac diſciplina dicere debeamus. Igitur ſi ſtultè, atque impiè creditur, quod curam humanarum rerum pietas divina deſpiciat, ergo non deſpicit. Si autem non deſpicit, regit. Si autem regit, hoc ipſo quod regit, iudicat; quia regimen eſſe non poteſt, niſi fuerit iugiter in rectore judicium. Sed parum eſſe fortaſſe quiſpiam putet, quod hęc ratio declarat, niſi probetur exemplis. Videamus qualiter mundum à principio Deus rexerit, & ita eum omnia ſemper gubernaſſe, monſtrabimus, ut ſimul etiam iudicaſſe, doceamus. Quid enim Scriptura dixit? *Formavit igitur Deus hominem de limo terræ, & inſpiravit in eum ſpiraculum vitæ*. Et quid poſtea? *Poſuit eū, inquit, in paradiſo voluptatis.* Quid deinceps? Dedit .ſ. legem, pręceptis imbuit, inſtitutione formavit. Quid autem poſt hoc ſecutum eſt? Præteriit homo mandatū ſacrū, ſententiam ſubijt,

Maieſtatis ſacrę reverentia.

Hoc ipſo quod regit, iudicat.

Probat ab exemplis.

Gen. 2

ſubiit, paradiſum perdidit, pœnam damnationis excepit. Quis non in iis omnibus gubernatorem Deum videat, & judicem? Conſtituit enim Adam in paradiſo innocentem, expulit reum. In conſtitutione ordinatio eſt, in expulſione iudicium. Quando enim eum in loco voluptatis poſuit, ordinavit: quando autem reum de regno expulit, judicavit. Ergo hoc de primo homine, hoc eſt de patre. Quid de ſecundo, id eſt de filio? *Factum eſt*, inquit Scriptura ſacra, *poſt multos dies, ut offerret Cain de fructibus terræ munera Domino. Abel quoque obtulit de primitiis gregis ſui, & de adipibus eius. Et reſpexit Dominus Abel, & munera eius; ad Cain verò, & ad munera ejus non reſpexit.* Priuſquam de evidentiori iudicio Dei dicam, puto etiam, quod in his, quę iam diximus, quędam cenſura iudicii eſt. In hoc enim quod unius ſacrificium Deus ſuſcepit, alterius excluſit, evidentiſsimè utique, & de unius iuſtitia, ac de iniquitate alterius iudicavit. Sed hoc parum eſt. Cùm igitur futuro facinori viam ſternens, fratrem in ſolitudinem trahit, ſecretis patrocinantibus ſcelus peragit, impiiſsimus pariter, & ſtultiſsimus, qui ad perpetrandum maximum nefas ſufficere ſibi, credidit, ſi aſpectus vitaret hominum, fratricidium, Deo teſte, facturus. Vnde puto, quod hęc in illo iam tunc opinio fuerit, quæ nunc in multis eſt, Deum terreſtria non reſpicere, & actus ſceleratorũ hominũ non videre. Nec dubium eſt, cùm poſt facinus admiſſum, Dei ſermone conventus, nihil ſe de fratris cęde ſcire, reſponderit: adeò inſcium facti ſui Deum

ar-

arbitrabatur, ut crederet, feralissimum nefas tegi posse mendacio, At aliter expertus est quàm putabat. Nam Deum, à quo non existimavit, videri scelera, cùm occideret, sensit videre, cùm damnaretur. Hinc nunc requirere volo ab illis, qui negant, res humanas, vel respici à Deo, vel regi, vel iudicari, an cuncta in his, quæ diximus, è diverso sint. Puto enim, quod præsens est, qui sacrificio interest, & regit, qui Cain post sacrificia castigat; solicitus est, qui ab interfectore interfectum requirit, & iudicat, qui percussorem impium iusta animadversione condemnat. In quo quidem etiam illud non incommode, verum ne miremur, nunc sanctos homines quædam aspera pati, cùm videamus, quæ iam tunc Deus etiam per maximum nefas primum sanctorum sinit occidi. Quę quidem qua ratione patiatur, neque humanæ imbecillitatis est, plena indagine cognoscere, neque nunc temporis disputare. Item probare satis est, omnia istiusmodi, non negligentia, aut incuria Dei fieri, sed consilio, ac dispositione permitti. Nequaquam enim iniustum possumus dicere in quo divinum esse iudicium, non possumus denegare: quia summa iustitia est, voluntas Dei. Neque enim ideo iniustum est, quod divinitas agit: quia capere vim divinæ iustitiæ homo non valet. Sed ad propositum revertamur. Videmus ergo in his, quæ dicta sunt, nihil de incuria actum, sed quia quædam ex his dispositio divina ordinavit, quædam patientia substinuit, quędam sententia iudicavit. Sed non satis forte quidam existimant, hæc, quæ dicimus, nos pro-

basse

basse per paucos, videamus, an idipsum manifestare possimus etiam per universos. Aucta igitur, ac multiplicata humani generis multitudine simul, & iniquitate, *Videns Deus*, inquit scriptura sacra, *quod multa malitia esset in terra, & cuncta cogitatio cordis intenta esset ad malum omni tempore, pœnituit Deum, quod hominem fecisset in terra, & tactus dolore cordis intrinsecus, Delebo, inquit, hominem, quem creavi à facie terræ.* Consideremus quemadmodum in his omnibus, & sollicitudo Domini pariter, & severitas indicetur. Primum enim ait: *Videns autem Deus*: secundò, *tactus dolore cordis intrinsecus*: tertiò, *delebo, inquit, hominem quem creavi*. In hoc siquidem quod videre omnia Deus dicitur, cura eius ostenditur. In hoc, quod dolet, terror irati: In hoc quod punit, severitas iudicantis. *Pœnituit ergo*, inquit scriptura, *Deum, quod hominem fecisset in terra*: non quod Deus sit obnoxius huic motui, aut ulli subiaceat passioni, sed sermo divinus ad insinuandam plenius nobis veram scripturarum intelligentiam, quasi humano affectu nobiscum loquens, sub nomine pœnitentis Dei, vim demonstravit irati. Ira est autem divinitatis, pœna peccantis. Quid ergo post hoc secutum est? *Cum*, inquit, *vidisset Deus, terram esse corruptam, dixit ad Noe: Finis universæ carnis, venit coram me, repleta est terra iniquitate à facie eorum, & ego disperdam eos cum terra.* Et quid postea? *Rupti sunt* inquit, *omnes fontes abyssi magni, & cataractæ cœli apertæ sunt, factaque est pluvia super terram quadraginta diebus, & quadraginta noctibus*.

Gen. 6

Serm. divinus humano quoddam affectu nobiscum loquitur.

Gen. 6.

Et

Et paulò post: *Consumpta est omnis caro, quæ mouebatur super terram* Et deinceps: *Remansit autem solus Noe, & qui cum eo erant in arca.* Gen. 7.
Hìc nunc requirere volo ab illis, qui incuriosum rerum humanarum appellant Deum, an illo tempore, vel curasse eum terrestria, credant; vel iudicasse? Puto enim, non iudicavit tantùm, sed etiam dupliciter judicavit. Nam & dum servat bonos, pium se retributorem: & dum condemnat malos, severum iudicem comprobavit. Sed hæc forsitan apud multos, quia ante diluvium, id est, quasi alio quodam sæculo gesta sunt, minus autoritatis habere videantur; quasi verò aut alius Deus tūc fuerit, aut postea eandē mundi curam habere noluerit. Possum quidem divino munere per singulas post diluvium generationes probare, quæ dico; sed & enormitas vetat, & tamen certa quędam, & maiora sufficiunt: quia cùm idem sit absque dubio, maiorum pariter, & minorum Deus, id profectò intelligendum est in minoribus, quod in maioribus comprobatur. Igitur cùm post diluvium generationi hominum benedixisset Deus, immensamque hominum multitudinem benedictio ipsa generasset: loquitur ad Abraham Dominus de cœlo, iubēs, ut deserat terram suam, inquirat alienam. Vocatur, sequitur, adducitur, collocatur, fit de paupere locuples, de ignoto potens, infimus peregrinatione, excellentissimus dignitate. Sed ne hæc tamen, quę ei data à domino fuerant, muneris tantùm viderētur fuisse, non meriti, qui lętabatur & 12.

tur prosperis, probatur adversis. Sequitur quippe labor, periculum, timor, vexatur commigratione, fatigatur exilio, contumelia afficitur, uxore privatur: immolari sibi filium, Deus iussit; pater obtulit, & quantum ad defunctionem cordis pertinet, immolavit. Rursum exilia, rursum metus, Philistinorum invidia, Abimelech rapina, multa quidem mala, sed tamen paria solatia. Nam etsi à plurimis afficitur, tamen de omnibus vindicatur. Quid igitur in cunctis istis quæ memoravimus, num Deus non est, & inspector, & invitator, & ductor, & solicitus, & sponsor, & protector, & munerator, & probator, & sublimator, & ultor, & iudex? Inspector quippe est, dum ex omnibus unum elegit, quem meliorem vidit; invitator, dum vocat; ductor, dum ad ignota perducit; solicitus, dum ad ilicem visitat; sponsor, dum futura promittit; protector, quia inter gentes barbaras protexit; munerator, quia locupletavit; probator, quia tentari asperis voluit; sublimator, quia potentiorem omnibus fecit; ultor, quia eum de adversariis ultus est; iudex, quia dum ulciscitur, iudicavit. Subiungit autem huic historiæ Deus, dicens: *Clamor Sodomorum, & Gomorrhæ multiplicatus est, & peccatum eorum aggravatum est nimis. Clamor*, inquit, *Sodomorum, & Gomorrhæ multiplicatus est*. Pulchre, clamorem, dixit, in se habere peccata. Grandis absque dubio peccantium clamor est, qui à terra ascendit ad cœlum. Quare autem peccata hominum quasi clamare testatur? Scilicet quia cædi aures suas Deus, dicit, clamoribus peccatorum, ut non differatur pœna pec-

Dei varia nomina, & munera.

Gen. 18.

Peccata hominum clamant.

peccantium. Et vere clamor & grandis clamor est, quando pietas Dei peccatorum clamoribus vincitur, ut peccantes punire cogatur. Ostendit ergo Dominus quàm invitus puniat etiam gravissimos peccatores, dicens, quod clamor Sodomorum ad se ascenderit: hoc est dicere: Misericordia quidem mea mihi suadet, ut parcam, sed tamen peccatorum clamor cogit, ut puniam. Cùm ergo ista dixisset, quid consecutum est? Mittuntur angeli Sodomam, proficiscuntur, introeunt, bonorum foventur officio, malorum vexantur iniuria, cæcantur improbi, salvantur probi. Loth cum affectibus pijs urbe educitur, urbs cum habitatoribus concrematur impijs. Interrogo hìc, utrumnam Deus ex iudicio malos, an sine judicio concremarit? Qui sine iudicio Sodomitas punitos à Deo dicit, iniquum Deum arguit. Si autem cum iudicio malos perdidit, iudicavit utique. Et quidem iam quasi ad instar futuri iudicij iudicavit. Cùm enim ad supplicium malorum, gehennam in futurum arsuram esse, manifestum sit, Sodomam, & vicinas eius urbes cœlesti flamma consumpsit. In præsenti autem illud, quod futurum est, Deus voluit declarare iudicium, quando super impium populum gehennam misit è cœlo. Sicut etiam Apostolus dicit, quod Deus civitates Sodomam, & Gomorrhā eversione damnarit, exemplum ponens impie acturis: quamvis id ipsum quod ibi actum est, plus habuerit misericordiæ, quàm severitatis. Quod enim pœnam eorum tam diu distulit, misericordiæ fuit: iustitiæ, quod aliquando punivit, Et ideo cùm angelos Sodomam

Gen. 19.

2. Pet. 2.

Malos invitus punit. mam Deus mitteret, hoc nobis probare voluit, quod etiam malos puniret invitus. Scilicet, ut cũ legeremus quæ à Sodomitis angeli pertulissent, & videremus scelerum immanitatem, criminum turpitudinem, libidinum obscęnitatem; probaret utique nobis Deus, quod ipse eos noluerit perdere, sed ipsi extorserint, ut perirent. Possum innumera proferre, sed vereor, ne dum satis rem probare nitimur, historiam texuisse videamur. *Exod.13* Moyses in deserto positus, gregem pascit, rubum ardere conspicit, Deum ex rubo audit, præcepta accipit, potestate exaltatur, ad Pharaonem mittitur, venit, loquitur, contemnitur, vincit. Ægyptus percutitur, Pharaonis inobedientia verberatur, & quidem non uno modo: sed ut plus sacrilegus torqueatur diversitate supplicii. Et quid postremò? decies rebellat, decies verberatur. Quid ergo dicimus? Puto, quod in his omnibus, & curare pariter res humanas Deum, & iudicare cognoscas. In Ægypto quippe: tunc enim non simplex tantùm, sed multiplex constat, Dei fuisse iudicium. Quotiescunqne enim rebellantes Ægyptios percussit, toties iudicavit. Sed post ista, quę diximus, quid secutum est? Israel dimittitur, Pascha celebratur, Ægyptios spoliat, dives abscedit, Pharaonem pœnitet, exercitum contrahit, ad fugientes pervenit, castris iungitur, tenebris separatur, siccatur pelagus, Israel graditur, officiosa undarum patientia liberatur, Pharao sequitur, mare super eum volvitur, fluctu operiente deletur. Puto iam non obscurum, in his, quę acta sunt, Dei esse iudicium. Et quidē

non

non judicium tantùm, sed etiam moderationem, atque patientiam. Patientiæ enim fuit, quòd Ægyptij rebellantes sępe percusi sunt; judicij, quod contumaciæ pertinaces morte damnati. Igitur post hunc rerum gestarum ordinē, victrix ingreditur eremum sine bello gens Hebræorum. Agit iter sine itinere, viatrix sine via, prævio Deo, divino commilitio honorabilis, ductu cęlesti potens, sequens mobilem columnam, nubilam die, igneam nocte congruas colorum diversitates pro temporum diversitate sumentem; scilicet, ut diei lucem lutea obscuritate distingueret, & caliginem noctis flāmeo claritatis splendore irradiaret. Adde huc fontes repente natos, adde medicatas aquas, vel datas, vel immutatas, speciem servantes, naturā relinquentes. Adde aperta erumpentibus rivis montium capita, adde scaturientia novis pulverulenta arva torrentibus, adde illatos itinerantium castris alitum greges Dei pietate indulgentissima, non usibus tantùm hominum, sed etiam illecebris servientes; datum per quadraginta annos, astris quotidie famulantibus, cibum, rorantes jugiter escis dulcibus polos, non ad victū tantùm, sed etiam ad delitias perfluentes. Adde homines in nullis membrorum suorum partibus accessus, & decessus humanorum corporum nescientes, ungues non auctos, dentes non imminutos, capillos semper æquales, non attritos pedes, non scissas vestes, calceamenta non rupta, redundantem hominum honorem usque ad induviarum vilium dignitatem. Adde huc erudiendæ gentis officio,

descendentem ad terras Deum, accommodantem se terrenis visibus Dei filium, innumeræ multitudinis plebem in consortium divinæ familiaritatis admissam, sacræ amicitiæ honore pollentem; Adde huc tonitrua, adde fulgura, terribiles buccinarum cœlestium sonos, tremendum undique totius aeris fragorem, polos sacris clangoribus mugientes; ignes, caligines, nebulas Deo plenas, loquentem comminus Dominum, legem divino ore resonantem, incisas Dei digito literas, rupices paginas, saxeum volumen, discentem populum, & docentem Deum, ac mixtis pene hominibus, atque angelis, unam cœli, ac terræ scholam. Sic enim scriptum est, quod cùm retulisset Moyses verba populi ad Dominum, dixit ei Dominus: *Iam nunc veniam ad te in caligine nubis, ut audiat populus me loquentem ad te.* Et paulo post, *ecce cœperunt audiri tonitrua, ac micare fulgura, & nubes densissima operire montem.* Et iterum: *Descenditque Dominus super montem Synai in ipso montis vertice*, ac deinceps: *loquebaturq. cum Moyse videntibus universi, quod columna nubis staret ad ostium tabernaculi, stabantque & ipsi, & adorabant per fores tabernaculorum suorum. Loquebatur Dominus ad Moysen facie ad faciem, sicut loqui solet homo ad amicum suum.* Quæ cùm ita sint, videturne hominis habere curam Deus, hæc tanta tribuens, hæc tanta præstans, participem sermonis sui homunculum vilem faciens, & quasi in consortium sacræ sodalitatis admittens; aperiens ei plenas divitijs immortalibus palmas suas.

Exodi 19

suas, alens eos nectaris poculo, pascens cœlesti cibo? Quam, rogo, maiorem eis gubernaculi sui præstare curam, quem maiorem prestare potuit affectum, quàm, ut cùm præsentis seculi vitam agerent, spem iam futuræ beatitudinis possiderent? Sed respondeatur forte hoc loco, habuisse quondam hanc hominum curam Deum, cæterum nunc penitus non habere. Vnde hoc ita credimus? forsitan quia, ut illi tunc mannam quotidie non comedimus, cùm agros triticeos plenos messibus demetamus, quia coturnices humanis se manibus ingerentes non apprehendimus, cum omnia avium, pecudum, bestiarum genera devoremus: quod salientes rupibus aquas apertis oribus non accipimus, cum vinarias domos vinearum fructibus irrigemus. Addo ego amplius aliquid, quod nos ipsi qui illos tunc Deo fuisse curæ, & nos ideo negligi dicimus, si accipere pro præsentibus bonis præterita possemus, respueremus penitus conditionis istius optionem. Nolemus enim hæc, quæ nunc habemus, amittere, ut possemus ea, quibus tunc illi usi sunt, possidere: non quod nos nunc meliora habeamus, quàm gens illa tunc habuit, sed quia & illi, qui quotidiano tunc cœli, ac Dei ministerio pascebantur, antiquam ventris ingluviem bonis præsentibus præferebant: turpissima scilicet ciborum carnalium recordatione mœsti, & fœtidissimo ceparum, atque alliorum amore ægrescentes: non quod potiora essent, quibus antea usi erant: sed quia quod nunc à nobis fit, hoc tunc ab illis, illi horrebant quæ erant; & quæ non erant de-

ſiderabant. Nos magis laudamus illa, quæ tunc fuerunt, quàm iſta, quæ nunc ſunt: non quia, ſi eligendi facultas eſſet, ſemper habere illa mallemus, ſed quia uſitatum hoc eſt humanæ mentis vitium, illa magis ſemper velle, quę deſunt. Et quia, ut ille ait, *aliena nobis, noſtra plus aliis placent*, accedit quoque illud, quod generale fermè eſt omni homini, ut Deo ſemper ingratus ſit, inſitoque hoc, & quaſi nativo malo ſe cuncti invicem vincunt, ut beneficiis Dei detrahant, ne debitores ſe eſſe, cognoſcant. Sed hęc hactenus, nunc ad negotii dudum cepti ordinē revertamur. Quamvis, ut reor, non mediocriter probaverimus, quæ propoſuimus, addamus tamen adhuc, ſi placet, quippiam, quia melius eſt plus probare aliquod, quàm neceſſe eſt, quàm minus forſitan, quàm negotio debeatur. Liberatus quondam de Pharaonis jugo populus Hebræorum, ad Syna montem prævaricatus eſt; & ſtatim à Domino pro errore percuſſus. Sic enim ſcriptum eſt: *Percuſſit ergo Dominus populum pro errore vituli, quem fecit Aaron.* Quod potuit maius, & evidentius de peccatoribus Deus ferre judicium, quàm, ut ſtatim conſequeretur pęna peccantes. Et tamen, cùm omnis populus reus fuerit, cur non eſt in omnes miſſa damnatio? quia pius ſcilicet Dominus partem percuſſit ſententiæ ſuæ gladio, ut partem corrigeret exemplo, pręberetque omnibus ſimul & coercendo cenſuram, & indulgendo pietatem. Cenſura enim fuit, quòd caſtigavit, pietas, quòd pepercit, quamvis utrumque impari modo. Plus ſi quidem tunc pietati datum eſt, quàm

Mimus Publianus.

Exo. 19, & 32.

ſeveritati. Ideò utique, quia cùm indulgentiſsimus dominus propiorem ſe ſemper miſerationi pręſtet, quàm ultioni, licèt in coercenda tunc Iudaici exercitus parte, iudicio, & ſeveritati cenſura divina aliquid attribuerit, maiorem tamen ſibi populi portionem pietas vindicavit: ſpecialiter quidem hoc, & peculiari tunc innumerę plebis miſericordia, ne omnes ſcilicet, quos reatus complectebatur, pœna conſumeret. Cœterum erga quaſdam perſonas, ut legimus, ac familias cenſura Dei inexorabilis eſt: ſicut illud, ubi otiante ſabbatis populo, is, qui colligere ligna uſurparat, occidi iubetur: quamvis enim opus ipſum hominis videretur innoxium, faciebat tamen eum diei obſervatio criminoſum: vel cùm duobus lite certantibus, unus, qui blaſphemarat, morte mulctatur. Sic enim ſcriptum eſt: *Ecce autem filius mulieris Iſraelitidis, quę pepererat de viro Aegyptio, inter filios Iſrael iurgatus eſt in caſtris cum viro Iſraelite. Cumque blaſphemaſſet Nomen Domini, & maledixiſſet ei, adductus eſt ad Moyſen*, & paulò poſt. *Miſerunt*, inquit, *eum in carcerem, donec viderent, quid iuberet Dominus, qui locutus eſt ad Moyſen, dicens: Educ blaſphemum extra caſtra, & ponant omnes, qui audierunt, manus ſuper caput eius, & lapidet eum populus univerſus*: Nunquid non pręſens Dei eſt, manifeſtumque judicium, & prolata, quaſi juxta humani examinis formam, cœleſti diſceptatione ſententia? Primùm enim, qui peccaverat, comprehenſus eſt. Secundò, quaſi ad tribunal adductus. Tertiò, accuſatus, deinde

Deus erga quoſdã inexorabilis.
Nu. 15.
Lev. 24.

in carcerem missus. Postremò cœlestis iudicii autoritate punitus. Porrò autem non punitus tantum, sed punitus sub testimonio, ut damnare scilicet videretur reum iustitia, non potestas: exemplo scilicet ad cunctorum emendationem proficiente, ut ne quis postea admitteret, quod omnis in uno populus vindicasset. Hac igitur ratione atque iudicio omnia Deus & nunc agit, & semper egit, scilicet, ut correctioni omnium proficeret, quicquid singuli pertulissent. Sicut etiam & illud fuit cum Abiu, & Nadab, sacerdotalis sanguinis viri, cœlesti igne consumpti sunt. In quibus utique non iudicium tantum, sed præsens Deus ostendere voluit, impendensque iudicium; sic enim scriptum est. Quod cum egressus ig is à Domino devorasset holocaustum, *arreptis Nadab, & Abiu filij Aaron turibulis, posuerunt ignem, & incensum desuper, offerentes coram Domino ignem alienum, quod eis præceptum non erat. Egressusque ignis à Domino, devoravit eos, & mortui sunt coram Domino.* Quid enim aliud, quàm extentam super nos dexteram suam, & imminentem iugiter gladium voluit ostendere, qui errorem supradictorum statim in ipso opere punivit: nec per actum prius penè est facinus peccantium, quàm ulcisceretur pœna peccatum: quamvis non tantùm hoc in hac re actum sit, sed etiam multa alia. Cum enim in illis tunc non mens impia, sed facilitas nimium inconsulta punita sit: declaravit profectò Dominus, quo supplicio digni essent, qui contemptu divinitatis aliquid admitterent, quando etiam illi à

Num. 26. Levit. 10 1. Paral. 24.

Deo

Deo percussi essent, qui sola mentis inconsideratione peccassent: aut quàm rei essent, qui contrà iussionem Domini sui facerent, cùm etiam illi taliter plecterentur, qui iniussa fecissent. Porrò autem etiam ex hoc consulere Deus voluit nostræ correctioni per censuram salubris exempli, ut omnes laici intelligerent, quantum iram Dei timere deberent, cum à præsenti pœna filios sacerdotis nec meritum parentis eriperet, nec ministerij sacri privilegium vindicaret. Sed ego quid de his dico, quorum inconsiderantia quodammodo Deum tetigit, & ad cœlestem iniuriam redundavit? Maria contra Moysen loquitur, & punitur, nec punitur tantùm, sed more iuditii punitur. Primùm ad iudicium vocatur. Deinde arguitur. Tertiò verberatur. In obiurgatione excipit vim sententiæ. In lepra autem patitur piaculum criminosæ, quamvis coercitio istiusmodi non Mariam tantùm, sed etiam Aaronem humiliavit. Quia etsi deformari lepra summum Antistitem non opportuit, & ipsum tamen domini castigatio flagellavit, nec solùm hoc; sed in pœna, quam Maria patitur, Aaron etiam, quasi culpæ particeps, coercetur: Maria enim supplicio afficitur, ut Aaron confusione multetur. Porrò autem, ut inexorabilem in quibusdam agnosceremus, formam divini esse iudicii, ne illius quidem intercessu, qui læsus fuerat, indulsit. Sic enim legimus ad Aaronem, & Mariam dixisse Dominum. *Quare igitur non timuistis detrahere seruo meo Moysi, iratusque abiit, & ecce Maria apparuit candens lepra, quasi nix, clamauitque ad*

Laici.

Num. 12.

Dominum Moyses, dicens: Obsecro, Domine, sana eam. Cui Dominus respondit: Si pater eius spuisset in faciem illius, non debuerat saltem decẽ dierum rubore suffundi? Separetur septem diebus extra castra, & postea reuocabitur. Sufficiant igitur de hoc genere divisionis, & de parte sermonis, ista, quæ diximus. Infinitum enim est, de omnibus disputare; quæ nimis longum est, etiã sine disputatione numerare. Sed ad huc tamen

Exo. 16 aliquid addamus: pœnitet gentem Hebræorum de Ægypto recessisse, percutitur, dolet, deinde se fatigari labore itineris, affligitur: carnes desiderat, verberatur. Et quia quotidie mannam edens, explere ex illecebris ventris cupit ingluviem, optata quidem cupiditate saturatur, & in ipsa tamen saturitate torquetur. *Adhuc*

Ps. 77. *enim*, inquit Scriptura, *esca erat in ore ipsorum, & ira Dei ascendit in eos, & occidit plurimos eorum, & electos Israel impediuit.* Og contra Moysen rebellat, extinguitur: Core convicia-

Nu. 26 tur, obruitur: Datan & Abiron murmurant, devorantur. *Aperta est enim*, inquit, *terra, & deglutiuit Datan, & operuit synagoga Abiron.* Ducenti quoque, & quinquaginta, ut sacer sermo testatur, principes viri, qui tempore Concilii per nomina vocabantur, surrexerunt contra Moysen. *Cumque stetissent aduersus Moysen, & Aaron, dixerunt: Sufficiat vobis, quia omnis multitudo sanctorum est, & in ipsis est Dominus, cur elevamini super populum Domini?* Et quid post hæc? *Ignis*, inquit, *egressus à Domino, interfecit ducentos quinquaginta viros, qui offerrebant incensum.* Sed cum hæc tanta fierent,

cœ-

cœlestis cura non profuit: adhibita est sępissimè coercitio, sed emendatio non est secuta. Sicut enim nos, cùm assiduè flagellamur, non corrigimur: ità & illi, cùm cæderentur sæpissimè, non emendabantur. Quid enim scriptum est? *Murmurauit autem omnis multitudo filiorum* Israel *sequenti die contra Moysen, & Aaron, dicens: Vos interfecistis populum Domini*. Et quid postea? Percussa sunt statim, & divino igne consumpta quattuordecim millia hominum, & septingenti. Cùm omnis ergo tunc populi multitudo peccaverit, cur non est in omnibus vindicatum? prętertim, cùm ex illa, quam supra dixi, seditione Core, nullus evaserit. Cur ibi cunctum peccantium cœtum interfici Deus voluit, hic tantummodo portionem? scilicet quia plenus & iustitia, & misericordia Dominus, & pietati suæ multa donat per indulgentiam, & severitati per disciplinam. Et ideo ibi præstitit disciplinæ, ut proficeret cunctorum emendationi, pœna omnium noxiorum. Hìc autem misericordiæ suę tribuit, ne universus populus deperiret. Et tamen cùm tam misericorditer egerit, quia in parte plebis castigatio toties repetita non profuit, ad ultimum omnes morte damnavit: quæ res & timori, & emendationi nostræ simul proficere deberet, scilicet, ne qui illorum exemplo penitus non corrigimur, illorum fortasse exitu puniamur? Non enim dubium, est, quid actum de eis fuerit: nam cùm universa gens Hebreorum ad hoc de Ægypto exierit, ut terram repromissionis intraret, præter duos tantũ sanctos, nullus intravit. Sic. n. scriptũ est: *Locutus est* Num. 14.
Do-

Dominus ad Moysen, & Aaron, dicens : Usquequo multitudo hęc pessima murmurat contra me ? Viuo ego, ait Dominus, sicut locuti estis, audiente me hodie, sic faciam vobis. In solitudine hac iacebunt cadauera vestra. Et quid postea? *Paraulos*, inquit, *uestros, de quibus dixistis, quòd prædæ hostibus forent, introducam, ut videant terram, quæ uobis displicuit. Vestra cadauera iacebunt in solitudine*. Et quid deindè ? *Omnes*, inquit, *mortui sunt, atque percussi in conspectu Domini*. Quid est quòd in his omnibus non sit ? vis videre rectorem ? Ecce, & præsentia corrigit, & futura disponit. Vis videre justum, & severum iudicem ? ecce noxios punit. Vis videre justum, & pium ? ecce innocentibus parcit, Vis videre in omnibus iudicem ? ecce ubique iudicium est. Nam & ut judex, arguit : & ut iudex, regit. Iudex præmisit sententiam, judex noxios punit, judex innoxios munerat.

LIBER SECVNDVS.

ARGVMENTVM.

Petit hìc exempla è libris Regum, ex quibus ostendit accuratam Dei in omnibus, quæ committebantur vigilantiam, & præsens ipsius de omnibus iudicium, vel supplicia decernendo, vel præmia pro rectè factis dividendo.

SVfficiunt igitur de exemplis ista, quæ diximus, quibus utique iugiter Deus noster, & contemplator sollicitissimus, & gubernator piissimus comprobatur. Sed cogitat de imperitioribibus fortè aliquis: Si sic aguntur nunc à Deo omnia, ut tunc acta sunt, quid est, quòd mali prevalent, affliguntur boni, & tunc cùm iram mali senserint, & misericordiam boni, nunc videtur sentire quodammodo boni iram; & mali gratiam? Paulo post ad ista respondeam: Nunc, quia tria hæc, idest præsentiam Dei, gubernationem, atq. iudicium, tribus his probaturum me, promisi, hoc est ratione, exemplis, ac testimoniis: quia ratione, & exemplis iam satisfecimus, superest, ut testimoniis declaremus. Quamvis exempla ipsa, quæ diximus, haberi pro testimoniis debeant, quia rectè testimonium esse dicitur, quo rerum veritas approbatur. Quid igitur ex illis rebus, quæ supra dicta sunt, per testimonia sacra primùm probari debet, præsentia, an gubernatio, an ne iudicium? Præsentia opinor, quia qui vel recturus est, vel iudicaturus, presens absque dubio esse debet, ut vel

regere quicquid illud est, vel iudicare possit. Loquens in suis voluminibus sermo divinus sic ait: *In omni loco oculi Domini contemplantur bonos, & malos*. Ecce habes presentem, ecce intuentem, ecce in omni loco, cura, ac provisione vigilantem. Idcircò enim bonos ab eo considerari, & malos, dixit, ut probaret scilicet, nihil ab eo negligi, quem ostenderet universa rimari. Quod ut plenius capias, audi, quod in alio scripturarũ loco idem testatur Spiritus S nctus. *Oculi*, inquit, *Domini super timentes eum, ut eripiat à morte animas eorum, & alat eos in fame*. Ecce cur aspicere iustos homines Deus, dicitur utique ut conservet, ut protegat. Aspectus enim Divinitatis propitie, munus est conservationis humane. Nã, & alibi idẽ divinus Spiritus Sanctus: *Oculi*, inquit, *domini super iustos, & aures eius in preces eorum*. Vide, qua benignitate agere cum suis Deum, scriptura dicit. In hoc si quidem, quòd ait, oculos domini super iustos esse, affectus aspicientis ostenditur. In hoc autem, quod aures in precibus paratas, semper exaudientis largitas demonstratur. Quamvis per id, quod dicit, divinas aures in precibus semper esse iustorum, non audientia tantùm Dei, sed quædam quasi obedientia Dei designetur. Quomodo enim in precibus iustorum divinæ aures sunt? Quomodo? nisi ut semper audiant, nisi ut semper exaudiant, nisi ut promptè audita tribuant, nisi ut illico exaudita concedant. Semper ergo ad audiendas sanctorum preces paratę Domini nostri aures, semper attentæ sunt. Quàm beati essemus omnes, si quàm promptam erga nos Dei audientiam le-

Prov. 15

Psal. 31.

Aspectus propitia Diuinitatis.

Psal. 33

legimus, tàm promptè ipsi Deum audire vellemus. Sed forsitan dicis: hoc, quod aspicere Deus legitur iustos, parum prodesse causæ: quia non sit generalis divinitatis intuitus, qui iustis tantùm speciali benignitate tribuatur. Iam quidē superius sacer sermo testatur, quia oculi Domini contemplantur malos, & bonos. Sed si hoc etiam nunc vis, plenius probari, respice, quid sequatur: hoc enim subditur: *Vultus autem Domini super facientes mala, ut perdat de terra memoriam eorum.* Vide absque dubio, quia non potest quæri, quod non aspiciat etiam iniustos Deus: quippe cùm intelligit generalem quidem esse in omnes Dei visionem, sed meritorum fieri disparilitate diversam: boni quippe aspiciuntur, ut conserventur; mali, ut disperdantur: cum quibus utique partem & ipse habens, qui homines à Deo aspici, negas, non solùm videri te à Domino, evidenter intellige, sed periturum quoque indubitanter agnosce. Nam cùm ad hoc sit vultus Dei super facientes mala, ut perdat de terra memoriam eorum de generatione omni: necesse est, ut qui aspicere Dei vultum perfidia negas, aspicientis iram perditione cognoscas. Igitur de pręsentia, ac de aspectu Dei ista sufficiunt. Videamus, an qui nunc respicit, regat, cùm utique ipsa ratio aspiciendi, causam in se habeat gubernandi: quia ad hoc non respicit, ut cùm aspexerit, negligat, qui scilicet per idipsum non neligere intelligitur, quia respicere dignatur: præsertim cùm superiùs sacer sermo testatus sit, malos ad perditionem à Deo aspici, bonos ad salutem. Hoc ipso uti-

Psal. 33.

utique dispensatio divini gubernaculi demonstratur, hoc est enim iusta gubernatione regere, & singulos quosque homines pro meritorum diversitate tractare. Sed accipe tamen de hac re plenius testimonium: dicit ad Deum patrem in Psalmo Spiritus Sanctus: *Qui regis Israel intende*. Israel videns Deum interpretatur: quem utique cùm Christiani fide, & corde videant, qui fideliter credunt, licèt gubernator omnium sit Deus, illis tamen peculiariter regimen præstari à Deo, dicitur, qui regi peculiariter à divinitate, mereantur. Vnde & tu quicunque ille es, si Christianus es, necesse est, ut regi te à Deo, credas. Si autem gubernari te à Deo cum cæteris Christianis, omnino non putas, necesse est, extra omnes Christianos te esse cognoscas Sed si illud, ut supra iam diximus, magis quæris, quod ad homines omnes, non quod ad solos pertineat Christianos: ecce evidenter dicit volumen sacrum, cuncta quotidie nutu divinitatis regi, & incessabiliter à Deo omnia gubernari. *Ipse enim*, inquit, *diligit consilium, & disciplinam*. Nec est enim alius Deus, cujus cura est de omnibus. *Cum sis ergo*, inquit, *iustus, iustè omnia disponis, & cum magna reverentia disponis nos*. Ecce habes iugiter disponentem Deum, iugiter gubernantem: quamvis in isto scripturæ loco non gubernatio tantum sacra, sed etiam dignitas declaretur humana. In hoc enim quod ait, *disponis nos*, vis divinæ gubernationis: In hoc autem, *quod cum magna reverentia*, culmen humanæ ostenditur dignitatis. Alibi quoque, in propheta: *Nunquid non cælum*,

Ps. 79.

Sap. 12

lum, inquit, *& terram ego impleo?* Cur autem cuncta impleat, ipse declarat. *Quia vobiscum sum*, inquit, *ut salvos faciam vos*. Ecce enim non modo regimen suum Dominus, & impletionem, sed etiam vim, ac beneficium ipsius adimpletionis ostendit. Hunc enim fructum in se habet divinitatis impletio, ut salvet ea, quæ adimplentur. Et ideo in Apostolorum Actibus beatissimus Paulus: *In ipso*, inquit, & *uiuimus, & mouemur, & sumus*. Plus absque dubio, quàm gubernator est vitæ, in quo motus ipse viventis est. Non enim dixit, *ab ipso nos, sed in ipso moueri*, docens scilicet, insitam intra virtutes sacras omnium nostrum esse substantiam: quia in ipso profecto vivimus, à quo hoc ipsum ducimus, quod sumus. Sed & Salvator ipse in Evangelio: *Ecce ego*, inquit, *uobiscum sum omnibus diebus usque ad consummationem sæculi*. Non solum nobiscum se esse, dixit; sed etiam omnibus diebus esse nobiscum. Tu eum ò ingratissime homo, qui sine cessatione nobiscum est, nec curam, nec respectum nostri habere dicis? Quid facit ergo nobiscum? Nunquid ad hoc nobiscum est, ut non respiciat, & negligat? Et quomodo sibi utrunque convenit, ut qui pietati præstat præsentiam, impietati tribuat incuriam? *Ecce enim*, inquit, *uobiscum sum omnibus diebus usque ad consummationem sæculi*. Præclare scilicet affectum Dei interpretamur, si nos calumniamur, ab eo iugiter negligi, cùm ille nos à se testetur, iugiter non relinqui. Ille per hoc ostendere voluit, quod à nobis affectu, & protectione iugiter non

Hier. 23. & 42.

Act. 17.

Matt. 28.

non discederet, quia à nobis etiam præsentia non abesset: nos in contemptum nostri, divinam vertimus charitatem, nos amoris testimonia in odij argumenta mutamus. Hoc enim quod presentem se esse, dicit, odij magis testimonium esse volumus, quàm amoris. Nam si absentem se Dominus futurum esse dixisset, minus caussari forsitan de incuria poteramus absentis: maioris contemptus res est, atque fastidij, si nos iugiter negligit, qui à nobis iugiter non recedit: & plus in se odij nostri habet, si ad hoc nobiscum semper permanet, ut qui nos præsentia nunquam deserit, semper repudiet affectu. Sed absit hoc de piissimo, ac misericordissimo Deo credi, ut ad hoc semper nobis voluerit assistere, ut nos maiore fastidio negligere videretur assistens. Absit hoc scelus dici. Nemo enim, puto, vel in toto humano genere tam malus est, qui ideo cum ullo hominum velit esse, quia non amet, & ad hoc tantum uti presentia sua cupiat, ut maiore odio possit despicere presentem. Ipsa, vel doceat nos humana natura, vel vincat: si non ideo cum quocumque homine esse cupimus, quia eum, cum quo esse cupimus, diligimus. Et quia utique diligimus, prodesse ei presentiam nostram cupimus, quem amamus. Quod ergo etiam malo homini auferre non possumus, à Deo tollimus, & peiorem pessimis hominibus Deum facimus; qui ad hoc futurum nobiscum se esse, dixerit, ut fastidiosius nos negligeret, cùm fuisset. Sed hæc hactenus: superest, ut quia testimoniis sacris & respici, ac regi à Deo omnia, iam probavi-

bavimus, etiam iudicari plurima in hoc ſeculo à divinitate, doceamus. David ſanctus cùm à Nabale Carmelio contumeliç pertuliſſet iniuriam, quia ſe ipſe ulciſci diſtulit, ultionem ſtatim Deo executore percepit. Extincto itaque paulò poſt adverſario ſuo, & manu cœleſti obruto ſic locutus eſt: *Benedictus Dominus, qui iudicavit cauſam opprobrii mei de manu Nabal*. Eundem quoque cùm fugaſſet è regno filius perſecutor, iudex in brevi Dominus vindicavit. Nec vindicavit tantùm, ſed cumulatius vindicavit, quàm ipſe voluit, qui vindicabatur: ut oſtenderet ſcilicet Deus, graviorem ſibi eſſe iniuriam iniuſtà tolerantium, quàm tolerantibus ſuam. Nam qui ſupra votum eius vindicat, qui vindicatur, quid aliud vult intelligi, quàm ſe ipſum in eo, quem ſic ulciſcitur, vindicare? Acto itaque in crucem non manufactam filio parricida, vindictam ei divinitus attributam, ſic nunciatam refert ſermo divinus: *Bonum apporto nuncium domine mi rex: iudicavit enim pro te hodie Dominus de manu omnium, qui ſurrexerunt contra te*. Vides quomodo non rebus tantùm, ut ſupra diximus, & exemplis, ſed ipſo nomine, atque appellatione iudicii, Deum etiam præſenti ſæculo iudicare, divinæ per ſacros teſtes literæ probant. Sed forſitan dices, id ſpecialiter ſancto viro à Deo præſtitum, ut de adverſariis eius protinus iudicaret. Dies me deficiet, ſi de præſentibus in hoc mundo ſententiis Dei, atque iudiciis dicere velim. Sed tamen, ut evidenter agnoſcas,

1.Reg.25

Iniuſta tolerantium iniuria Dea gravis.

1 Reg. 18

censuram suam, & examen sacrum, non tam personis præstare, quàm causis, audi, quod iudex Deus, qui pro David servo suo sententiam assiduè evidentem dedit, contra David ipsum sępius vindicarit. Et quidem hoc non in multorum hominum negocio, aut quod forsitan potuisset Deum magis movere, sanctorum, sed in causa, & unius hominis, & barbari: & ubi tantum virum persona penitus aggravaverat, nisi causa mulctasset? interfecto Vria Etheo, homine gentis impiæ, & nationis inimicæ, statim fit ad David sermo divinus: *Vriam Etheum per-*
2.Reg.11 *cussisti gladio, & uxorem illius accepisti uxorem tibi, & interfecisti eum gladio filiorum Ammon. Quam ob rem non recedet gladius de domo tua usque in sempiternum. Itaque hæc dicit Dominus: Ecce ego suscitabo super te malum de domo tua, & tollam uxores tuas in oculis tuis, & dabo proximo tuo. Tu enim fecisti abscondite. Ego vero faciam verbum istud in conspectu omnis* Israel, *& in conspectu solis huius.* Quid dicis tu, qui non solum non iudicari quæcunque agimus, sed nec respici à Deo omnino, credis? Vides ne etiam à secreto illo, quo David semel lapsus, est, nequaquam Dei oculos absfuisse? Vnde & tu, qui, ad solatium, arbitror, peccatorum tuorum, cōsiderari actus nostros à Deo, non putas, ex hoc ipso, & aspici te à Christo, semper intellige, & puniendum forsitan propediem esse, cognosce, quia etiam David sanctum vides, unum errorem suum, nec secreto occultorum penetralium potuisse contegere, nec à præsentibus pœnis privilegio saltem maiorum operum, vindicare.

Quid enim ait ad eum Dominus? *Tollam uxores tuas in conspectu tuo, & gladius non recedet à domo tua usque in sempiternum.* Vides quàm præsens accipiat tantus vir pro uno tantum errore iudicium: protinus culpam damnatio est secuta, & damnatio statim puniens, nihil reservans, atque illico coercens reum, non in futurum differens reatum. Et ideo non dixit, quia fecisti hoc, venturum iudicium Dei senties, & futuro gehennæ igne torquebere: sed præsentia, inquit, tormenta senties, atque imminentem iam cervicibus tuis divinæ severitatis gladium sustinebis. Et quid post hæc? agnoscit scilicet reus culpam, humiliatur, compungitur, confitetur, luget, pœnitet: gemmas regias abdicat, crepantia auro textili indumenta deponit, purpura exuitur, diademate exoneratur, cultu & corde mutatur: totum regem cum ornatibus suis abiicit: providum pœnitentem cum patrocinio ambitiosi squalloris assumit, ieiunio exigitur, ariditate siccatur, fletu effunditur, solitudine carceratur. Et tamen rex tanti nominis, sanctitate maior, quàm potestate, prærogativis meritorum antecedentium supereminens, cùm tanto ambitu supplicet, non evadit. Et hic tantus, tam grandis fructus pœnitentiæ est, quòd æternis quidem piaculis non addicitur, sed in presenti tamen veniam non meretur. Denique quid pœnitenti propheta ait? *Quia blasphemare fecisti inimicos nomen Domini, propter verbum hoc, filius, qui ex te natus est, morietur.* Præter pœnam acerbæ orbitatis, etiam hunc addi piissimo patri intellectum summi

Pœnitentiæ fructus.

2. Reg. 12.

ſupplicii, Deus voluit, ut dilectiſſimo filio cauſa mortis pater ipſe exiſteret, qui doleret, cùm utique natum ex crimine puerum, crimen ipſum occideret, quod creaſſet. Hoc ergo primum eſt divinæ animadverſionis exordium. Primum, utique non ſolùm: ſecuta namque eſt ærumnarum longa ſeries, atque à domo eius iugis admodum malorum continuatio non receſſit.
2.Reg.13 Thamar Ammonis furore corumpitur, Ammon ab Abſalone iugulatur. Scelus quidem grande ab uno fratre committitur, ſed peius tamen ab alio vindicatur. Inter hæc pater David facinore utriusque punitur: duo filii peccant, ſed tres duorum ſcelere perduntur. In Thamar enim virginitas ammittitur, in Ammone etiam Abſalonis perditio lugetur. Et quidem neſcias, quem de filiis duobus tam bonus pater potiſſimùm amiſerit, illum qui manu fratris occiſus eſt in hoc ſeculo, an illum, qui ſua periit in futuro. Iam verò hinc juxta verbum Dei ineſtimabilis mali cumulus: inſidias diu pater à filio patitur, regno pellitur, & ne occidatur, profugus abſcedit. Impurior neſcias, an cruentior filius, quia interficere patrem non poteſt parricidio, fœdat inceſtu, & quidem inceſtu, præter inceſti nefas, per induſtriam accumulandi ſceleris elato: cùm utique facinus, quod etiam ſecreta abominabile facerent, perſecutor parentis publicè perpetraret: ſcilicet ut feraliſſimo crimine non pater tàm abſens deformaretur, quàm oculi etiam totius orbis publico fędarentur inceſtu. Iam ſi addenda eſt, & ipſius fugæ facies, quale illud fuit, cùm tantus Rex, & tanti

no-

hominis cunctis regibus altior, mundo maior, omnes admodum suos cum paucissimis suis fugeret, in comparatione dudum sui egestuosus, in comparatione sui solus: fugiens cum metu, cum dedecore, cum luctu, *operto*, inquit scriptura, *capite, & nudis pedibus incedens*: superstes prioris status à se ipso exulans, pœnę iam post se vivens: deiectus usque in servorũ suorũ, vel quod grave est, contumeliam, vel quod gravius, misericordiam, ut vel Siba eũ pasceret, vel maledicere Semei publicè nõ timeret. Ita Dei iudicio à se alter effectus, ut ei, quem timuerat totus orbis, unus in faciem insultaret inimicus. Vbi sunt, qui à Deo respici res humanas negant? Ecce quoties testes sacri in persona unius hominis, non respexisse tantummodo Deum, verùm etiam iudicasse, docuerunt. Et cur hæc omnia? cur utique, nisi ut intelligeremus, eandem futuram semper in mundo censuram, & coercitionẽ Dei, quę fuisset, & ideo etiam sanctos homines quodam iudicio Dei legimus castigatos, ut iudicandos nos, Deo iudice, etiam præsenti sæculo, nosceremus: quia sicut Deus semper est; sic iustitia Dei semper: sicut omnipotentia Domini indeficiens, sic censura inevitabilis, sicut Deus iure perpetuus, sic iustitia perseverans: & ideò omnes admodum sancti in libris sacris inter discriminum imminentium motus, & persecutorum gladios, constituti, præsens iudicium Dei postulant. Sic enim iustus dicit in Psalmo: *Iudica me Deus, & discerne causam meam de gente non sancta.* Quod ne ad futurum Dei iudicium trahi

2.Reg.15

Sancti etiam castigati.

Psal.42.

trahi possit, subdit statim: *Ab homine iniquo, & doloso eripe me*. Presens utique iudicium Dei postulat, qui liberari se de manu persecutoris, implorat. Et bene pro conscientia bonæ causæ non tàm suffragium Domini, quàm iudicium deprecatur, quia bone causæ semper optimum suffragium tribuitur, si cum iustitia iudicetur. Alibi quoque hoc evidentissimè indicat, *Iudica Domine nocentes me, expugna impugnantes me. Apprehende arma & scutum, & exurge in adiutorium mihi*. Vides etiam, hoc loco non futuri examinis severitatem, sed censuram presentis iudicij postulari. Hoc est enim quod ait: *Apprehende scutum, & corripe gladium*, scutum scilicet, ad protectionem, gladium ad ultionem. Non quia hoc iudicans Deus, egeat apparatu, sed quia in hoc seculo hæc terribilium rerum nomina, terribilium iudiciorum sunt instrumenta, ad humanam intelligentiam humanarum rerum significationibus loquens: quia iudicari, ac vindicari se de aduersariis precabatur, per instrumenta terrenæ istius ultionis, iram divinæ animadversionis expressit. Denique alibi propheta idem, quid inter præsens & futurum iudicium Dei esset, ostendit. Quid enim de censura præsentis examinis dicit ad Dominum? *Sedes super thronum, qui iudicas æquitatem*. Quid autem de futuro æternoque iudicio? *Iudicabit*, inquit, *orbem terræ in æquitate*. Et iterum: *Iudicabit populos cum iustitia*: ipsis scilicet verbis præsentis temporis, & futuri, tempus iudicij utriusque distinxit. Vt enim præsens iudicium ostenderet, *iudicas* posuit: ut

Ps. 34.

Psal. 9.

Psal. 95.

au-

autem futurum distingueret à præsentibus, subiecit postea, *iudicabit*. Hæc igitur de cura erga nos Dei, & gubernaculo, & iudicio, ratione, exemplis, testimoniis, satis est probasse, maxime quia etiam, quę post hoc secutura sunt, ad id ipsum omnia pertinebunt. Nunc si à Deo, cuius negotium agimus, vires ad agendum acceperimus, ea quæ contra hæc ab adversariis dici solent, & proferre simul, & refutare tentabimus.

LIBER TERTIVS.

ARGVMENTVM.

Exorditur à Dei adorandis quidem, non examinandis iudiciis; nam si gubernatorem, & Iudicem satis demonstravit rerum nostrarum non incuriosum, sequitur, ut Deo reservetur omnium, quæ hìc geruntur, arcana ratio, nobis nullatenus exploranda. Quia tamen vulgi, & quidem christiani, murmur vult componere, dolentis, deteriorem apud Deum conditionem suam, quàm Paganorum; qui fidelibus, filiorum instar indulgere, tanquam amantissimus pater deberet, & infidelibus, ut infensissimis divinitatis hostibus, calamitates, excidia, ruinasque immittere; Hinc Vir Dei sancta iracundia, & zelo percitus, ostendit, christianos de nomine duntaxat religionis eblandiri sibi, quando vita, & moribus deteriores sunt paganis; adeoque neque ex hoc titulo ullam ipsos mereri, tam boni patris, & provisoris vigilantissimi, indulgentiam.

BEne se res habet, iacta sunt fundamenta operis pia monitione cœpti, & divini officii amore suscepti. Et ideo non sunt solubili luto

posita, nec tẽporali lapide constructa, sed sacrarum expensarum confectione valida, & divini magisterii arte firmata. Quę ut ipse in Evan-
Matth.7. gelio Deus dicit, nec ventis possint furentibus concuti, nec alluvione fluminum subrui, nec pluviarum infusione dissolvi. Cùm enim hoc opus manus quodammodo divinorũ voluminũ instruxerit, & cęlestiũ scripturarũ compago solidarit, necesse est tã firma hæc per Dominũ Iesum Christũ esse, quę facta sunt, quàm firma illa sunt, quæ fecerunt ędificium. Itaque hoc naturam status sui de stirpe sumet, & labefactari salvis autoribus suis non potest. Sicut enim in terre-
Simile. nis ædificiis deiicere parietes nullus potest, nisi prius lapides, & cæmenta deiecerit: sic ędificium, quod struximus, dissolvere nullus valet, nisi id, unde structum est, & consummatum, ante dissolverit. Quod quia labefactari utique nequaquam potest, rectè etiam à nobis incolumitas ædificii pręsumitur, cuius status subsidiis immortalibus continetur. Quæritur itaque, cùm hęc ita sint, si totum, quod in hoc mundo est, cura, & gubernaculo, & judicio Dei agitur, cur melior multo sit barbarorum conditio, quàm nostra. Cur inter nos quoque ipsos sors bonorum durior, quàm malorum, cur probi iaceant, improbi convalescant, cur iniquis, vel maximè potestatibus universa succumbant. Possum quidem rationabiliter, & satis constanter dicere: Nèscio secretum, & consilium divinitatis ignoro: sufficit mihi ad causę huius probationem dicti cœlestis oraculum.
Deus

Deus à se, ut libellis superioribus iam probavimus, omnia dicit aspici, omnia regi, omnia iudicari. Si scire vis, quid tenendum sit, habes literas sacras: perfecta ratio est hoc tenere, quod legeris. Quâ causa autem Deus, hæc, de quibus loquimur, ita faciat, nolo à me requiras. Homo sum, non intelligo secreta Dei, investigare non audeo, & ideo etiam attentare formido: quia & hoc ipsum genus quasi sacrilegæ temeritatis est, si plus scire cupias, quàm sinaris: sufficit quod tibi Deus, à se agi, ac dispensari cuncta, testatur. Quid me interrogas, quare alter maior sit, alter minor? alter miser, alter beatus? alter fortis, alter infirmus? qua causa quidem hæc Deus faciat, non intelligo, sed ad plenissimam rationem abunde sufficit, quod à Deo agi ista, demonstro. Sicut enim plus est Deus, quàm omnis humana ratio: sic plus mihi videri debet quàm ratio, quod à Deo agi cuncta, cognosco. Nihil ergo in hac re opus est, novum aliquid audire, satis sit pro universis rationibus autor Deus: nec licet, ut de his, quæ divino aguntur arbitrio, aliud dicas iustum, aliud iniustum: quia quicquid à Deo agi, vides, atque convinceris, necesse est plus quàm iustum esse, fatearis. Hæc ergo de gubernaculo Dei, atque iudicio expeditissimè, ac fortissimè dici possunt. Neque enim necesse est, ut argumentis à me probetur, quod hoc ipso, quia à Deo dicitur, comprobatur. Itaque cum legimus dictum à Deo, quia aspiciat iugiter omnem terram, hoc ipso probamus, quod aspiciat, quod aspicere, se dicit. Cum legimus, quod regat cuncta, quæ fecit,

Homo sū. Sacrilega temeritas.

hoc

hoc ipso approbamus quod regit, quia se regere, testatur. Cùm legimus, quod præsenti iudicio universa dispenset, hoc ipso est evidens, quod iudicat, quia se iudicare, confirmat. Alia enim omnia, id est humana dicta, argumentis, & testibus egent: Dei autem sermo ipse sibi testis est: quia necesse est, quicquid incorrupta veritas loquitur, incorruptum sit testimonium veritatis. Sed tamen cùm per scripturas sacras scire nos quasi de arcano, animi & mentis suæ quædam, voluerit Deus noster, quia ipsum quodammodo scripturæ sacræ oraculum Dei mens est, quicquid vel agnosci per suos, vel prædicari Deus voluit, non tacebo: unum quamuis prius, quàm loqui ordiar, scire cupiam: cum Christianis mihi loquendum, an cum paganis sit. Si enim cum Christianis, probaturum me quod ago, esse non dubito. Si autem cum paganis, probare contemno: non quia deficiam in probatione, sed quia pro futurum quod loquor esse, despero. Infructuosus quippe est, & inanis labor, ubi non recipit probationem pravus auditor. Sed tamen, quia esse nullum omnino, arbitror, Christiani nominis hominem, qui non se Christianum videri, velit: ego cum Christiano agam. Quamvis enim quis impiæ, ac paganicæ infidelitatis sit, mihi tamen satis est, à Christiano probari quod dico. Causaris igitur, quid sit istud, quod Christiani, qui Deum credimus, omnibus miseriores sumus. Sufficere mihi ad respondendum hoc loco poterat, quod Apostolus ad ecclesias dicit: *Nemo moveatur in tribulationibus istis, ipsi*

Humana dicta testibus egēt.

Pravus auditor.

1. Pet. 4.

ipsi enim scimus, quòd in hoc positi sumus. Et ideo cum in hoc positos nos esse, Apostolus dicat, ut ærumnas, ut miserias, ut tristitias perferamus: quid mirum est, si mala cuncta perferimus, quid ad toleranda adversa omnia militamus? Sed quia multi ista non sapiunt, & putant homines Christianos, hæc, quasi stipendia fidei suę à Deo capere debere, ut quia sint cunctis gentibus religiosiores, sint cunctis etiam fortiores, acquiescamus opinioni eorum, atque sententiæ. Sed videamus, quid sit Deum fideliter credi. Qui enim tam magnam credulitatis, & fidei mercedem in hoc sęculo esse, volumus, qualis credulitas, aut fides esse debeat, considerare debemus. Quid est igitur credulitas, aut fides? opinor, hominem fideliter Christo credere, id est fidelem Deo esse, hoc est, fideliter Dei mandata servare. Sicut enim servi hominum, divitum, aut procuratores, quibus vel supellectilis copiosa, vel cellaria opulenta creduntur, fideles absque dubio dici non queunt, si res traditas devorarent: sic profecto etiam Christiani homines fideles non sunt, si bona sibi à Deo assignata, corrumperent. Quæritur forsitan, quæ sunt bona, quæ Deus Christianis hominibus assignet? quæ? nisi omnia, per quæ credimus, id est per quæ omnia Christiani sumus. Primùm scilicet legem, deinde prophetas, tertiò Evangelium, quartò apostolicas lectiones. Postremum generationis novæ munus, sancti baptismatis gratiam, divini chrismatis unctionem: scilicet, ut sicut apud Hebręos quondam, id est peculiarem, ac propriam

Rom. 5
Thessalon. 3.

Deum fideliter credi.

Bona Christianis attributa.

priam Dei gentem, cùm iudiciarius honor in potestatem regiam descendisset, probatissimos, ac electissimos viros per primogenitum regum vocavit in regnum: sic omnes homines Christiani, cùm post chrisma ecclesiasticum omnia Dei mandata fecissent, ad capiendum laboris premium vocarentur ad cœlum. Cùm ergo ista sint omnia, per quæ fides constat, videamus, quis tanta hæc fidei sacramenta custodiat, ut fidelis esse videatur: quia infidelis, ut diximus, fit necesse est, qui fidei commissa non servat. Et quidem non quæro, ut cuncta faciat, quę testamenta duorum temporum iubent, remitto censuram legis antiquę, remitto has prophetarum minas, etiam quæ omnino remitti non possunt, vel apostolicorum librorum severissimam institutionem, vel Evangelicorum voluminum plenam omni perfectionis genere doctrinam. Paucissimis saltem præceptis Dei quis obsequatur interrogo, nec illa dico, quæ ita multi refugiunt, ut penè execrentur: tantùm apud nos honor, & reverentia Dei proficit, ut quę indevotione non facimus, etiam odio digna esse, dicamus. Denique hoc, quod Salvator cogitare nos de crastino, prohibuit, quis audire dignatur? quod contentos singulis tunicis iubet esse, quis recipit? quod ambulare excalceatos pręcipit, quis non modo faciendum, sed vel ferendum arbitratur? Itaque, & ego ista prętereo. In hoc enim fides, per quam confidimus recidit, ut quę Dominus nobis salutaria esse, voluit, nos superflua iudicemus. *Diligite*, inquit Salvator, *inimicos vestros*, *benefacite his*

Dei præcepta vel minima neminem observare

Mat. 10.

Mat. 5

qui

qui vos oderunt, & orate pro persequentibus & calumniantibus vos. Quis hæc omnia facit? quis pro inimicis suis orat, istaque quæ Deus iussit, non dico votis, sed verbis saltem agere dignatur? Aut etiam si quis se cogit, ut faciat, facit tamen ore, non mente. Præstat quidem vocis officium, sed animi non mutat affectum: ac per hoc etiam si pro adversario suo orare, se cogit, loquitur, non precatur. Longum est de singulis dicere, sed adhuc tamen aliquid addam, ut intelligamus, nos non modo non omnibus Dei obtemperare verbis, sed nullis penè illius obedire mandatis. Et ideo Apostolus clamat: *Nam qui se existimat, aliquid esse, cùm nihil sit, se ipsum seducit*. Hoc enim ad crimina nostra addimus, ut cum in omnibus rei simus, etiam bonos nos, & sanctos esse credamus; ac si in nobis cumulentur iniquitatis offensę, etiam pręsumptione iustitię. *Qui odit*, inquit *Apostolus, fratrem suum, homicida est*. Intelligere ergo possumus, multos esse homicidas, qui se innoxios putant, quia, ut videmus, homicidium non sola tantummodo occidentis manu, sed etiam odientis animo perpetratur. Vnde est, quod Salvator mandati huius normam censura adhuc severiore cumulavit, dicens. *Qui irascitur fratri suo sine causa, reus erit iudicio*. Ira mater est odij. Et ideo Salvator excludere iram voluit, ne ex ira odium nasceretur. Si ergo non solum odium, sed etiam ira nos videri iudicio reos faciet, evidenter agnoscimus, quod sicut nullus omnino est immunis ab iracundia, sic nullus omnino immunis esse poterit à reatu. Prosequitur au-

Gal. 6.

1 Io. 3

Mat. 5

tem Dominus, quasi fibras præcepti istius, & omnes penitus frutices, ac ramusculos secans, ait: *Qui autem dixerit, fatue, reus erit gehennæ ignis. Qui dixerit fratri suo, racha, reus erit concilio.* Racha, quod genus sit contumeliæ multi nesciunt: fatuitas autem quàm iniuriose obiiciatur, optimè norunt. Et ideo scientia sua potius homines, quàm ignorantia utentes, malunt reatus suos per id convicium, quod sciunt divinis ignibus: quàm per id, quod nesciunt, humanis conciliis expiari. Quæ cum ita sint, & cum hæc omnia quę iubentur à Domino, non modo à nobis omnino non fiant, sed penè in diversum omnia fiant, quando maiora illa faciemus? *Qui enim,* (inquit Salvator) *non renunciaverit omnibus quæ possidet, non potest meus esse discipulus. Et qui non tulerit crucem suam, & secutus me fuerit, non est me dignus. Et qui se Christianum dicit, debet quemadmodum Christus ambulavit sic & ipse ambulare*, quę non modò illos, qui voluptates, & pompas sęculi sequuntur, sed ne illos quidem implere certum est, qui sęcularis amoris ius derelinquunt. Nam & qui renunciare divitiis videntur, non sic renunciant, ut penitus renunciasse videantur. Et qui putantur crucem portare, sic portant, ut plus habeant in crucis nomine dignitatis, quàm in passione supplicij. Et omnes tamen isti, etiamsi aliquid horum bona fide implerent, illud absque dubio nullus efficeret, ut per viam vitæ istius sic incederet, sicut Salvator incessit. *Qui se enim,* inquit Apostolus, *dixit in Christo manere, debet quemadmodum*

Ibidem. *Racha conuiciũ.* *Lucę 14.* *1. Io. 2* *Crucem portare.*

Chri-

Christus ambulavit, sic & ipse ambulare. Sed dura quidam forsitan putant, apostolorum esse præcepta. Dura planè existimanda sunt, si plus ab aliis officiorum exigunt, quàm sibi sumunt. Porrò autem si multo minus cæteris imperatur quàm sibi, non modò non graves magistri, sed parentes indulgentissimi iudicandi sunt, qui onera, quę cervicibus filiorum per amoris indulgentiam detrahunt, sibi per affectum religionis imponunt. Quid enim ab uno ex ipsis ad populos ecclesiasticos dicitur? *Filioli*, inquit, *mei, quos iterum parturio, donec formetur Christus in vobis*. Et rursum: *Imitatores*, inquit, *mei estote, sicut & ego Christi*. Nobis hoc imperat, ut se imitemur: qui sibi hoc imposuerat, ut Christi esset imitator. Quod quidem ipse Christum imitatus sit, nullum dubium est: Christus enim se pro nobis subdidit mundo, & se ipse pro Christo. Christus pro nobis tædia, & labores gravissimos pertulit, & hoc ipse pro nobis, & pro Christo. Christus pro nobis contumelias passus est, & hoc ipse pro Christo: Christus pro nobis passionem, mortemque toleravit, & hoc ipse pro Christo. Et ideo non sine causa meritorum suorum conscius dicit: *Certamen bonum certavi, fidem servavi, de reliquo reposita est mihi corona iustitiæ*. Itaque cùm ille Christum sic imitatus sit, videamus, quis nostrum Apostoli imitator appareat. Scribit enim de seipso primùm, quod nulli unquam dederit offensionem, sed in omnibus exhibuerit se, sicut Dei ministrum, in patientia multa, in tribulationibus, in necessitatibus, in plagis, in carceribus

Gal. 4
1. Cor. 11.
2. Tim 4.
2. Cor. 6.

bus, in lacerationibus. Et alibi dum se aliis comparat, sic ait: *In quo quis audet, in insipientia dico, audeo & ego: ut minus sapiens dico, plus ego, in laboribus plurimis, in carceribus abundantius, in plagis supramodum, in mortibus frequenter. A Iudæis quinquies quadragenas una minus accepi. Ter virgis cæsus sum, semel lapidatus sum, ter naufragium feci.* Sanè etsi de cæteris, quas dicit virtutibus apostolicis nihil facimus, in hoc tamen uno, ubi Apostolus ter naufragasse se, dicit, etiam vincere possumus. Non enim ter tantummodo naufragavimus, quorum penè omnis vita naufragium est. Intantum quippe vitiose ab omnibus vivitur, ut prope nullus christianorum sit, qui non iugiter naufragare videatur. Sed dicit fortasse aliquis, non id esse nunc temporis, ut pro Christo perferamus, quæ tunc apostoli pertulerunt. Verum est, non enim sunt principes pagani, non tyranni persecutores, non sanguis sanctorum funditur, nec fides suppliciis comprobatur. Contentus Deus noster est, ut ei pax nostra serviat, ut sola ei immaculatorum actuum puritate, & vitæ incontaminabilis sanctitate placeamus. Quo plus ei fides & devotio nostra debet, quia minora à nobis exigit, & maiora concessit. Et ideo cum & principes Christiani sint, & persecutio nulla sit, & religio non inquietetur, qui ad probandum fidem experimentis durioribus non compellimur, inferioribus saltem officiis Domino plus placere debemus. Probat enim etiam in maioribus, si res exigat, executorem se idoneum fore, à quo minora complentur. Dimittamus

Cor. 11

Naufragamus ubiquè nos Christiani.

Deus nũc minora à nobis exigit.

ergo

ergo illa quæ beatissimus Paulus pertulit, imò que in libris postea de religione conscriptis omnes admodum Christianos legimus, pertulisse: qui ad cœlestis regiæ ianuam gradibus pœnarum suarum ascendentes, scalas sibi quodamdamodo de eculeis, catastisque fecerunt. Videamus si in illis saltem religiosæ devotionis obsequiis, quæ minora atque communia in summa quiete & omni tempore omnes Christiani obire possumus, præceptis dominicis respondere tentamus. Iubet Christus, ne litigemus. Quis iubenti obtemperat? Nec solum iubet, sed intantum hoc iubet, ut ea ipsa nos, de quibus lis est, relinquere iubeat, dummodo litibus exuamur. *Si quis enim*, inquit, *voluerit tecum iudicio contendere, & tunicam tuam tollere, relinque ei & pallium*. Interrogo, qui sint, qui spoliantibus aduersariis cedant, imò qui sint, qui adversarios suos non spoliare conentur! Tam procul enim abest, ut cum tunicis etiam alia relinquamus, ut si quo modo possumus, pallium simul adversariis tunicasque tollamus. Tàm devote enim mandatis dominicis obedimus, ut non sufficiat nobis, qui adversariis nostris etiam minima vestimentorum nostrorum parte non cedimus, nisi eis quantum in nobis est, si res sinat, cuncta rapiamus. Iungitur autem præcepto huic par, & consimile mandatum, quo ait Dominus: *Qui percusserit te in dextram maxillam, præbe ei & alteram*. Quantos putamus esse, qui dicto huic vel aures modeste præbeant, vel certe etiamsi id facere videntur, animis acquiescant? Aut quotus quisque est, qui si ictum

Mathæi 5

Ibidem.

unum acceperit, non multos pro uno reddat? tantũ ab illo abest, ut cędẽti maxillam, præbeat alteram; ut tum se vincere putet, non quando adversariũ vapulando, sed quando cędendo superaverit. *Quę vultis*, inquit Salvator, *ut faciant vobis homines, eadem & vos facite illis similiter*. Huius sententię partem tam bene novimus, ut nunquam prætereamus: partem sic prętermittimus, quasi penitus nesciamus. Nam quid ab alijs præstari nobis velimus, optime novimus: quid autem ipsi aliis debeamus pręstare, nescimus. Atque utinam nesciremus; minor esset ignorantię reatus, secundùm illud: *Qui nescit voluntatem Domini sui, vapulabit paucis: qui autem scit & non facit eam, vapulabit multis*. Nunc autem maior in hoc offensa est, quòd partem sententiæ sacræ pro commodorum nostrorum utilitate deligimus, partem pro Dei iniuria præterimus. Exaggerat quoque hoc Dei verbum officio prędicationis suæ apostolus Paulus dicẽs: *Nemo quod suum est quærat, sed quod alterius*. Et iterum: *Non quæ sua sunt*, inquit, *singuli cogitantes, sed ea, quæ aliorum*. Vides, quàm fideliter præcepta Christi fuerit executus, ubi cùm Salvator sic nos pro aliis, sicut pro nobis, iusserit cogitare, ille plus aliorum nos commodis iussit consulere, quàm nostris: boni scilicet domini bonus famulus, & singularis magistri præclarus imitator, qui in vestigiis domini sui ambulans, patentiora quodammodò, & expressiora pedibus suis fecit domini sui esse vestigia. Quid ergo horum facimus Christiani, quod Apostolus iubet? Puto omninò, quod neutrum

Mat. 5.

Lucę 12.

1. Cor. 10.

Boni Domini bonus famulus.

trum. Tantùm abest, ut aliorum commodis aliquid cum propria incommoditate prestemus, ut omnes vel maximè nostris commodis cum aliorum incommodo consulamus. Sed seligere forsan maiora quæque videmur, quæ nullus impleat,& ut ipsi putant implere omninò non possit, & preterire alia, quæ & impleri queant; & ab omnibus impleantur. Sed primum illud considerandum est,quia nulli servorum licet,ex his, quæ dominus suus imperat, eligere pro arbitrio, & insolentissima abusione, quod placuerit, assumere,quod displicuerit,repudiare: maximè cùm & terrestres domini nequaquam æquo animo tolerandum putant, si iussiones suas servi ex parte audiant, & ex parte contemnant, & pro libidine sua, quę putaverint facienda, faciant, quę putaverint conculcanda, conculcent. Si enim pro arbitrio suo servi dominis obtemperant,ne in ijs quidem, in quibus obtemperaverint,obsequuntur. Quando enim servus ex domini sui iussu, ea facit tantummodo, quæ vult facere,, iam non dominicam voluntatem implet, sed suam. Si ergo nos, qui homunculi imbecilli sumus, contemni tamen à servis nostris omnino,nolumus:quos etsi nobis servitutis conditio inferiores, humana tamen sors reddit ęquales: quàm iniquè cęlestem dominum contemnimus, qui cùm homines ipsi simus,contemnendos nos tamen à nostræ conditionis hominibus,non putamus: nisi tanti fortasse consilii, ac tàm profundæ intelligentiæ sumus, ut qui pati iniurias servorum nolumus, subditum iniuriis nostris Deum esse,velimus: & quod ipsi toleratu

humano indigna credimus, Deum à nobis dignè hæc tolerare credamus. At per hoc, si qui sunt, ut ad superiora redeamus, qui de maioribus nos Dei præceptis dicere existiment, & minora reticere, superfluè queri, intelligendi sunt. Neq. .n. iusta causatio est, cur præferantur aliqua, ubi facienda sunt omnia. Sicut enim dominorum carnalium servis eligere, ut iam dixi, omninò non licet, quę ex pręceptis servilibus faciant, aut quę non faciant. Sic nos, qui servi nostri Domini sumus, illicitum omnino existimare debemus, ut vel illa, quę placent, pro animi oblectatione sumamus, vel illa, quæ displicent, pro superbię abusione calcemus. Sed acquiescamus tamen iis, qui ex præceptis dominicis idcircò forsitan nos nolunt maiora dicere, quia se putant minora complere: non quia sufficiat ad salutem, si maioribus spretis, minora faciamus, secundùm illud: *Quicumque totam legem servaverit, offendat autem in uno, factus est omnium reus*: ac per hoc licèt nobis nõ sufficiant parva, ac minima quęque facere, acquiesco tamen ego minora dicere, ut ostendam maximam Christianorum omnium partem, ne exigua saltem, ac minima fecisse. Iussit Salvator noster, ut Christiani non iurarent. Plures invenies, qui sæpius peierent, quàm, qui omnino non iurent. Iussit quoque, ut nemo malediceret. Cuius sermo non maledictio est? Prima enim semper tela irarum maledicta sunt, & quidquid non possumus imbecilli, optamus irati, ac si in omni animorum indignantium motu, votis malis pro armis utimur. Vnde unusquisque hominum evidentissime

Iaco. 2.

mè probat, quidquid fieri adversariis suis optat, totum se velle facere, si posset. Sed videlicet, quia omnes hac improbitate linguarum facilè utimur, qui iussis dominicis non obtemperamus, idcirco etiam apud Deum facile hoc putamus esse, qui iussit. *Maledici*, inquit sermo divinus, *regnum Dei non possidebunt*. Hinc ergo intelligere possumus, quàm gravis sit, & perniciosa maledictio, quando etiam si alia bona adfuerint, sola excludit à cœlo. Invidiam iussit procul esse è nobis: at nos econtrà, non extraneis tantùm, sed etiam proximis invidemus. Nec solùm inimicos, sed etiam amicos livore perfundimus, adeò propè in omnium sensu hoc malum regnat, adeò esuriendi libido terminum habet, detrahendi libido terminum non habet. Nam sæpè admodum cibo, nunquam detractione saturamur. Sed forsitan levis pœna istius labis est? *Detrahens*, inquit scriptura sacra, *eradicabitur*. Gravis profectò, & tremenda animadversio, sed tamen nulla correctio. Dummodo enim unusquisque hominum alium lacerare non desinat, tanti putat ut etiam sibi ipse non parcat, sed digna planè mali istius retributio est, quę solùm persequitur autorem, illi enim nihil nocet penitus, cui detrahit, tantummodo illum punit, à cuius ore procedit. Sed delirare, opinor, videmur ista repetendo, & fero, ut nos delirare videamur. Nunquid deliravit Dominus, qui præcepit: *Omnis enim*, inquit per Apostolum suum, *clamor auferatur a vobis cum omni malitia*? Vtrumque quidem hoc in nobis iugiter perseverat, sed tamen magis malitia, quàm

Eph 5
1.Cor.6.
Rom.1
Invidia solum autorē persequitur.
Ephes. 4

quàm clamor. Clamor quippe non semper est in oribus nostris, malitia autem semper in cordibus nostris, ac per hoc puto, quòd etiam si in
Phil. 2. nobis clamor desineret, tamen malitia permaneret. Sine murmuratione quoque, & querela nos Deus noster esse, præcepit. Quando hæc in humano genere non fuerunt? Si æstus est, de caliditate causamur: si pluvia, de innundatione conquerimur. Si infœcundior annus est, accusamus sterilitatem: si fœcundior, vilitatem. adipisci abundantiam cupimus, & eamdem adepti accusamus. Quid dici hac re improbius, quid contumeliosius potest? etiam in hoc de misericordia Dei querimur, quia tribuat, quod rogamus. Abesse à servis suis omne omnino, etiam oculorum, scandalum Deus præcepit. Et ideo
Mat. 5. *si quis,* inquit, *viderit mulierem ad concupiscendum, iam mœchatus est eam in corde suo*. Hinc intelligere plenè possumus, quàm castos nos esse, Salvator iusserit, qui etiam licentiam visionis abscidit. Sciens enim, fenestras quodam-
Oculi fenestra. modo esse nostrarum mentium, lumen oculorum, & omnes improbas cupiditates in cor per oculos, quasi per naturales cuniculos, introire; extinguere eas penitus foris, voluit, ne intus orirentur, & lethaliter crescentibus fibris, convalescerent fortasse in animo, si germinassent in visu. Idcirco itaque, ait, Dominus, petulcos impudicorum hominum intuitus noxa adulterij non carere, scilicet, ut qui bona fide fugeret adulterium, custodiret aspectum. Perfectæ siquidem ac syncerissimæ sanctitatis volens cultores suos facere, Salvator iussit, ab iis cautissi-
mè

mè etiam minima vitari: & ut quàm pura est pupilla oculi, tàm pura esset Christiani hominis vita: & sicut salva intuitus incolumitate, pulveris labem in se oculus non reciperet: sic vita nostra labem in se penitus impudicitiæ non haberet. Vnde est illud etiam, quod in sequentibus ait Dominus: *Si scandalizat te oculus tuus, erue eum. Et si scandalizat te manus tua, abscinde eam. Expedit tibi, ut pereat unum membrorum tuorum, quàm totum corpus tuum mittatur in gehennam.* Si igitur iuxta Dei verbum in gehennam scandalis trahimur, rectè profectò, ut gehennam vitare possimus, etiam manibus nostris, oculisque multamur: non quod membris suis quis privare se debeat: sed quia tam necessariæ nobis sunt quædam domesticorum obsequiorum necessitudines, ut his quasi oculis, interdum autem quasi manibus utamur, rectè nobis præsentium ministeriorum officia subtrahimus, ne æterni ignis tormenta patiamur. Vbi enim de ministerio agitur, & vita, rectius profectò Christiano est, ministerio carere, quàm vita. Itaque cum in omnibus his quæ diximus, obedire nos sibi Dominus noster, iusserit, ubi sunt, qui aut in universis mandatis Deo, aut certè vel in paucissimis obsequantur? ubi sunt, qui aut inimicos diligant, aut persequentibus benefaciant, aut malos in bono vincant, qui maxillas cædentibus præbeant, qui spoliantibus res suas sine lite concedant? Quis est, apud quem delectationi penitus nihil liceat, qui convitio suo neminem lædat, qui silentio os coerceat, ne in amaritudinem maledictionis erumpat,

Minima etiam vitanda.

Mar. 9.

quis est, qui faciat hæc minima? ut non dicam illa, de quibus diximus paulò ante, maiora. Quæ cùm ita sint, & cùm à nobis nil penitus dominicæ iussionis fiat, quid est, quòd nos queramur de Deo, cũ queri magis Deus de nobis omnibus possit? Quæ ratio est, ut doleamus, nos non audiri à Deo, cùm ipsi Deum non audiamus: & susurremus, non respici à Deo terras, cùm ipsi non respiciamus ad cœlum: & molestum sit, despici à Domino preces nostras, cùm præcepta eius despiciantur à nobis. Fac nos pares Domino nostro esse, quis est iustæ quærimonię locus, hoc pati quemquam, quod fecerit? salvo eo, quod probare facilè possum, nequaquam nos pati illa, quæ facimus, & mitius multò nobiscum Deum agere, quàm nos cum Deo. Sed interim tamen hac agamus lege, qua cœpimus. Sic enim etiam ipse Dominus dicit: *Clamavi ad vos, & non audistis me, & vos clamabitis ad me, & non exaudiam vos.* Quid enim dignius, aut quid iustius? non audivimus, non audimur: non respeximus, non respicimur. Quis, rogo, ex carnalibus dominis hac cũ suis lege agere contentus est, ut contemnat tantummodo servos suos, qui fuerat ab eis ipse contemptus? quamquam nos non hac solùm iniuria contemnamus Deum, qua contemni à servis suis curiales solent; quia servorum hic contemptus est maximus, si non faciant, quod iubentur. Porrò autem nos omni studio, omni nisu, non solùm iussa non facimus, sed contra id facimus, quod iubemur. Iubet enim Deus, ut omnes nobis invicem charissimus, omnes autem nos mutua infestatione lace-

Prov. 1. Mich. 3. Psal. 17.

ce-

ceramus. Iubet Deus, ut cuncti egentibus sua tribuant, cuncti admodum aliena pervadunt. Iubet Deus, ut omnis, qui Christianus est, etiam oculos castos habeat: quotus quisque est, qui non se luto fornicationis involvat? & quid plura? grave, & luctuosum est, quod dicturus sum. Ipsa Dei ecclesia, quę in omnibus debet esse placatrix Dei, quid est aliud, quàm exacerbatrix Dei? aut pręter paucissimos quosdam, qui mala fugiunt, quid est aliud penè omnis cœtus Christianorum, quàm sentina vitiorum. Quotum .n. quemque invenies in Ecclesia non, aut ebriosum, aut helluonem, aut adulterum, aut fornicatorē, aut raptorē, aut ganeonē, aut latronē, aut homicidam? & quod omnibus peius est propè hæc cuncta sine fine. Interrogo enim Christianorum omnium conscientiam, ex his vel flagitiis, vel sceleribus, quæ nunc diximus, quotus quisque hominum non aliquid est eorū? aut quotusquisque non totum? facilius quippe invenias, qui totum sit, quàm qui nihil. Et quod diximus nihil, nimis forsitan gravis videatur esse censuræ. Plus multò dicam, facilius invenias reos malorum omnium, quàm non omnium: facilius maiorum criminum, quàm minimorum: id est facilius, qui & maiora crimina cum minoribus, quàm qui minora tantùm sine maioribus perpetrarint. In hanc enim probrositatem morum propè omnis Ecclesiæ plebs redacta est, ut in cuncto populo Christiano genus quodammodo sanctitatis sit, minus esse vitiosum. Itaque Ecclesias, vel potius Templa, atque Altaria Dei minoris reverentiæ

Ecclesia Dei exacerbatrix

qui-

quidam habent, quàm cuiuslibet minimi ac municipalis iudicij domum. Siquidem intra ianuas non modò illustrium potestatum, sed etiam præsidum, aut præpositorum, non omnes passim intrare præsumunt, nisi quos aut judex vocaverit, aut negocium traxerit, aut ipsa honoris proprij dignitas introire permiserit: ita ut si quispiam ingressus insolenter fuerit, aut cædatur, aut propellatur, aut aliqua verecundia, atque existimationis suæ labe mulctetur. In templa autem, vel potius in altaria, atque in sacraria Dei, passim omnes sordidi, ac flagitiosi sine ulla penitus reverentia sacri honoris irrumpunt: non quia non omnes ad exorandum Deum currere debeant, sed quia qui ingreditur ad placandum, non debet egredi ad exacerbandum. Neque ejusdem officii est, indulgentiam poscere, & iracundiam provocare. Novum siquidem monstri genus est, eadem penè omnes jugiter faciunt, quæ fecisse, se plangunt. Et qui intrant ecclesiasticam domum, ut mala antiqua defleant, exeunt, & quid dico exeunt, in ipsis penè hec orationibus suis, ac supplicationibus moliuntur. Aliud quippe ora hominum, aliud corda agunt: & dum verbis præterita mala plangunt, sensu futura meditantur, ac si oratio eorum rixa est magis criminũ, quàm exoratrix, ut verè illa in eis scripturæ maledictio compleatur, ut de oratione ipsa exeant condemnati, & oratio eorum fiat in peccatum. Denique si vult quispiam scire, quid in templo huiusmodi homines cogitaverint, videat, quid sequatur. Siquidem consummatis solemnibus sacris, statim

Templorum contemptus.

ad

ad consuetudinaria omnium studia discurrunt, alii scilicet ut furentur, alii ut inebrientur, alii ut fornicentur, alii ut latrocinentur: ut evidenter appareat, hoc eos esse meditatos, dum intra templum sunt, quod postquam egressi fuerint, exequuntur. Sed videlicet hæc cuncta mala, & omnium vitiorum probrositatem, quam supra dixi, ad servos fortasse quidam, & ad abiectissimos quosque homines referendam putant: cæterum nomen ingenuum hac flagitiorum labe non pollui. Quid autē aliud est cunctorū negotiantiū vita, quàm fraus, atque periurium? Quid aliud est curialium, quàm iniquitas? Quid aliud officialium, quàm calumnia? Quid aliud militantium, quàm rapina? Sed putas forsitan, quòd hoc etiam de personis istiusmodi fieri possit. Hic est, inquis enim, eorum actus, quæ & professio, ac per hoc nihil mirum est, si agunt, quod profitentur: quasi verò, aut agere ullum Deus res malas velit, aut profiteri, aut nulla sit penitus sacræ maiestatis offensa, si maximū scelus minores videantur agere personę: præsertim cùm in hac hominum multitudine, quo maior est peccantium turba, eo maior est divinitatis iniuria. Sed omnis, inquis, nobilitas ab his sceleribus immunis est. Parū est id quidē, quia non aliud videtur nobilitas in toto mundo, quàm unus homo in grandi populo. Sed videamus tamē, si vel idipsum parū sit carens crimine: ac primùm consideremus, quid de huiusmodi hominibus sermo dicat divinus. Arguens quippè Apostolus Dei populum, sic ait: *Audite fratres mei dilectissimi: Nonne Deus elegit pauperes in hoc mundo, divites*

Vitia ad servos relegata.

Negotiatores.

Nobilitas.

Iaco. 2

tes in fide, & haredes regni, quod repromisit Deus diligentibus se? vos autem exhonorastis pauperem. Nonne divites per potentiam opprimunt vos, nonne ipsi blasphemant bonum nomen, quod inuocatum est super nos. Grande hoc testimonium Apostoli est, nisi fortè immunes se ab eo nobiles putent, quia sunt soli divites nominati. Sed aut iidem sunt nobiles, qui & divites: aut si sunt divites, prçter nobiles, sunt tamen & ipsi quasi iam nobiles, quia tanta est miseria huius temporis, ut nullus habeatur magis nobilis, quàm, qui est plurimum dives. Sed sive de alterutris, sive de utrisque Apostolus dixerit, facilè de hoc componi potest. Non enim interest, de qua hoc potissimum parte dictum sit, quod utrique certum est convenire. Quis enim est, vel nobilium omnium, vel divitum, horrens criminũ? quamvis in hoc fefellerim. Multi horrent: sed paucissimi evitant. In aliis quippe horrent quod in se semper admittunt, mirum in modum & accusatores eorundem criminum, & excusatores. Execrantur publicè, quod occultè agunt: ac per hoc, dum damnare se ceteros, putant, ipsos se magis propria animadversione condemnant. Sed relinquamus istos, qui magis rei sunt. Quis est omnino vel dives, vel nobilis, aut innocentiam servans, aut à cunctis sceleribus manus abstinens? quamquam superfluè à cunctis dixerim. Vtinam vel à maximis, quia volunt, sibi id fortè, quasi maiores privilegium dicare, ut iure suo crimina vel minora committant. Itaque de peccatis faciliribus nihil dico. Videamus, an à duobus illis, quasi

quasi capitalibus malis ullus immunis sit, id est, vel ab homicidio, vel à stupro. Quis enim est, aut humano sanguine non cruentus, aut cœnosa impuritate non sordidus? unum quidem ex his ad pœnam æternam sufficit, sed propè nullus divitum non utrunque commisit. Sed cogitat fortè aliquis de hoc numero: Ego iam ista non facio. Laudo, si non facis, sed tamen fortè ante fecisti, & non est, nunquam omnino fecisse, facere cessasse. Quod si ita esset, quid prodesset tamen, unum à scelere desistere, & multos in sceleribus permanere? Non sanat unius conversio crimina plurimorum: nec sufficit ad placandum Deum, quòd unus peccata deserit, quem universitas totius humani generis offendit: presertim, cùm is, qui convertitur, ut mortem æternam possit evadere, magnos profectò conversionis sue fructus capiat, si evadat, nedum contingere ei possit, ut ab aliis pœnam damnationis avertat: quia & hoc intolerabilis superbiæ, atque immanis piaculi est crimen, si tam bonum se aliquis esse credat, ut etiam malos existimet, per se posse salvari. Loquens Deus de terra quadam, vel de populo peccatore, sic dicit. *Si fuerint tres viri iusti in medio eius, Noe, & Daniel, & Iob, non liberabunt filios, & filias: ipsi soli salvi erunt.* Neminem reor, tàm impudentem fore, qui se his talibus viris audeat comparare: quia quamvis nunc placere aliquis Deo studeat; hoc ipsum tamen genus maximæ iniustitie est, si se iustum præsumat: ac per hoc sublata est omnis spes falsæ opinionis, qua credimus, innumeram perditorũ Eze. 14.
ho-

Innumeres perditos non posse suffragiis paucorũ bonorum sublevari.

Filii mẽbra parentum.

Christianorum nomen.

hominum multitudinem suffragio paucorum, bonorum à præsentibus malis posse defendi. Cùm enim nullus ipsis, quos supra diximus par sit, quæ esse spes illis potest, quòd liberari, & extranei, & innumeri, & mali à paucissimis bonis possint? cùm illi familiarissimi Deo sancti, ne hoc quidem à domino promeruerunt, ut in filiis suis sua membra salvarent. & rectè. Nam licèt omnes admodum filii membra parentum esse videantur, non putandi tamen sunt membra eorum esse, à quibus affectu cœperint discrepare, quia morum degenerantium pravitate pereunt in talibus beneficia naturæ. Quo fit, ut etiam nos, qui nos Christianos esse dicimus, perdamus vim tanti nominis vitio pravitatis. Omnino enim nihil prodest nomen sanctum habere sine moribus, quia vita à professione discordans, abrogat illustris tituli honorem per indignorum actuum vilitatem. Vndè cùm penè nullam Christianorum omnium partem, penè nullum ecclesiarum omnium angulum non plenum omni offensione, & omni lethalium peccatorum labe videamus, quid est, in quo nobis de Christiano nomine blandiamur? Cùm utique hoc ipso magis per nomen sacratissimum rei simus, quia à sancto nomine discrepamus. Nam & ideo plus sub religionis titulo Deum lædimus, quia positi in religione peccamus.

LIBER QVARTVS.

ARGVMENTVM.

Hic evidenter concludit, nihil mirum, si Christiani, paganis deteriores, suppliciis, & flagellis à Deo afficiantur; nam hæc (inquit) testimonia sunt mali servi, & boni domini. Digreditur deinde ad comparationem servorum, quos ipsi statim, ac remissos, ac negligentes in re familiari custodienda, advertimus, plectimus, & verberamus; & nos præcepta dominica passim violantes, intactos, & impunitos à Deo prætermitti, volumus. Homunculos nos flagellari à Deo, nolumus, cùm ipsi conditionis nostræ homines flagellemus: Hinc percurrit cathegorias omnium graduum, & exquirit, ut se gerat dives christianus cum paupere, mercator cum collega, Patronus cum cliente, Dux cum militibus, Princeps cnm subditis; & si ità Deum sibi propitium ambiant, ut ipsi se cæteros erga gerunt christianos; unde obiter adulteria, stupra, rapinas, & sexcentas alias proximo illatas iniurias enumerat. Illud demum vehementer scelus Christianorum exaggerat, quòd scelus patraturi, sacrilega Christi invocatione, se id facere iurati affirmant, & quòd dum ipsi peccant, nomen Dei blasphemiis aliorum obnoxium reddunt.

DIscedatur itaque ab illa, quam supra diximus Christiani nominis prærogativa, ut putemus, quia sumus cunctis gentibus religiosiores, debere nos esse fortiores. Nam cùm, ut diximus, hæc sit hominis Christiani fides, fideliter Christum credere; & hoc sit, Christum fideliter credere, Christi mandata servare: sit absq; dubio, ut nec fidem habeat, qui infidelis est, nec *Christiani qui.*

Chri-

Christum credat, qui Christi mandata conculcat: & apertè hoc totum in id revolvitur, ut qui Christiani nominis opus non agit, Christianus non esse, videatur. Nomen .n. sine actu, atque officio suo, nihil est. Nam sicut ait quidam in scriptis suis: Quid est aliud principatus sine meritorum sublimitate, nisi honoris titulus sine nomine? Aut quid est dignitas in indigno, nisi ornamentum in luto? Itaque ut iisdem verbis etiam nos utamur, quid est aliud sanctum vocabulum sine merito, nisi ornamentum in luto? Sicut etiam per divinas literas sacer sermo testatus est, dicens: *Circulus aureus in naribus suis mulier pulchra, & fatua*. Et in nobis itaq. Christianum vocabulum, quasi aureum decus est: quo si indignè utimur, fit, ut sues cum ornamento esse videamur. Denique, qui vult plenius scire, vocabula nihil esse sine rebus, respiciat quomodo innumerabiles populi, cessantibus meritis, etiam nomina perdiderunt. Duodecim Hebręorum tribus cùm electę quondam à Deo essent, duo nomina sacrosancta acceperunt: Populus enim Dei, & Israel appellatæ sunt. Sic quippe legimus: *Audi populus meus, & loquar: Israel, & testificabor tibi*. Ergo Iudei aliquando utrunque, nunc neutrum. Nam nec populus Dei dici potest, qui cultum Dei iam olim reliquit: nec videns Deum, qui Dei filium denegavit, sicut scriptū est: *Israel verò non me cognovit, & populus meus me non intellexit*. Propter quod alibi etiam Deus noster de Iudeorū plebe loquitur ad prophetam, dicēs: *Voca nomen eius non dilecta*. Et iterum ad Iudęos ipsos: *Vos non estis populus meus, & ego non*

Prou. 11

Vocabula nihil sūt sine rebus

Esa. 1.

Osee 1

sum

ſum Deus veſter. Cur autem hæc de eis ipſe diceret, ipſe alibi evidenter oſtendit. Sic quippe ait: *Dereliquerunt venam aquarum viventium, Dominum*, Et iterum: *Verbum*, inquit *Domini proiecerunt, & ſapientia nulla eſt in illis*. Quod quidem timeo, ne non magis tunc de eis dici potuerit, quàm de nobis nunc dici poſsit: quia nec verbis dominicis obtemperamus, & qui verbis Domini non obſequimur, ſapientiam profectò in nobis penitus non habemus, niſi fortaſſe credimus, ſapienter nos Deum ſpernere. Et hoc ipſum, quòd Chriſti mandata contemnimus, ſummam prudentiam iudicamus. Et quidem cauſa eſt, cur ita exiſtimare credamur. Nam tanto conſenſu omnes peccata ſequimur, quaſi ſummi conſilii conſpiratione peccemus. Quę cùm ita ſint, quę ratio eſt, ut ipſi nos falſa opinione fallamus, exiſtimantes ſcilicet, quia Chriſtiani eſſe dicamur, quòd opitulari nobis inter mala, quę agimus, nomen bonum poſsit, cũ Spiritus ſanctus, nec fidem quidem dicat, hominibus Chriſtianis ſine operibus bonis poſſe prodeſſe, & utique multò plus eſt, habere fidẽ, quàm nomẽ, quia nomẽ eſt vocabulũ hominis, fides autẽ fructus eſt mentis. Et tamẽ hunc ipsum fidei fructũ, infructuosũ, Apoſtolus ſine operib⁹ bonis eſſe teſtatur, dicẽs: *Fides ſine operibus mortua eſt*: Et iterum: *Sicut enim corpus ſine ſpiritu, ſic fides ſine operibus mortua eſt*: addit quoque aſperiora quędam ad confundendos eos, qui ſibi præſumptione Chriſtianę fidei blandiuntur. *Sed dicet aliquis: Tu fidem habes, & ego opera habeo. Oſtende mihi ſine operibus fidem*

Hier. 2

Hier. 8

Ipſi nos falſa opinione fallimus.

Plus eſt habere fidẽ, quã nomen.

Iac. 2

tuam, & ego ostendam tibi ex operibus fidem meã. Quo utique hoc indicat, actus bonos, Christianæ Fidei quasi testes esse: quia Christianus nisi opera bona fecerit, fidem suam penitus approbare non possit: ac per hoc quod probare non valeat, quia sit, sic omnino habendum esse, quasi non sit. Nam, quod pro nullo hoc habendum existimaret, in subditis, statim ipse demonstrat, dicens ad Christianum: *Tu credis, quia unus est Deus, bene facis, & dæmones credunt & contremiscunt.*

Iacobi 2

Consideremus, quid voluerit hoc loco Apostolus dicere, ne irascamur divinis testimoniis, sed acquiescamus: ne contradicamus, sed proficiamus. *Tu credis*, inquit ad Christianum sermo divinus, *quod Deu, unus est, bene facis, & dæmones credunt, & contremiscunt.* Nunquid erravit Apostolus, ut hominis Christiani fidem dæmoni compararet? non utique, sed ostendere illud volens, quod supra dictum est: quia sine operibus bonis nihil sibi per fidei supercilium usurpare deberet. Idcirco, ait, à dæmonibus Deum credi, scilicet, ut sicut dæmones cùm Deum credant, tamen in perversitate perdurant: ita & quosdam homines, quasi credulitatem dæmoniacam habere, qui cùm se Deum credere asserant, tamen à malo opere non cessant. Subiungit autem ad pudorem, & condemnationem hominum peccatorum, non credere solum dæmones Dei nomen, sed etiam timere, & contremiscere: hoc est dicere, Quid tibi blandiris, ò homo, quisquis es, credulitate, quę sine timore, atque obsequio Dei nulla est? aliquid plus dæmones habent. Tu enim unam rem ha-

Credulitas dæmoniaca.

bes

bes tantummodo, illi duas. Tu credulitatem habes, non habes timorem: illi credulitatem habent pariter, & timorem. Quid miraris ergo, si cædimur? quid miraris ergo si castigamur, si in jus hostium tradimur, si infirmiores omnibus sumus? sive miseriæ nostræ, sive infirmitates, sive eversiones, sive captivitates, & penè improbæ servitutes, testimonia sunt mali servi, & boni domini. Quomodo mali servi? quia patior scilicet, vel ex parte, quod mereor. Quomodo boni domini? quia ostendit, quid mereamur: etsi non irrogat, quæ mereamur: clementissima enim, ac benignissima castigatione mavult, nos corrigere, quàm perire. Nos siquidem quantùm ad crimina nostra pertinet, lethalibus suppliciis digni sumus: sed ille plus misericordie, quàm severitati tribuens, maluit nos clementis censuræ temperamento emendare, quàm plaga iustæ coercitionis occidere. Ingratum nobis esse quod cædimur, satis certus sum. Sed quid miramur, si peccantes nos Deus verberat, cùm ipsi peccantes servulos verberemus? Iniusti iudices sumus: homunculos nos flagellari à Deo, nolumus, cùm ipsi conditionis nostræ homines flagellemus. Sed nec miror, quòd tàm iniqui in hac re sumus, natura in nobis & nequitia servilis est; volumus delinquere, & nolumus verberari, ipsi in nobis mores sunt, qui in servulis nostris; omnes volumus impunè peccare. Denique si mentior, cunctos consulo. Nego, ullum esse quantumlibet magni criminis reum, qui se acquiescat, debere torqueri. Hinc ergo cognosci potest, quàm iniqui, & pravi sumus,

mus: aliis severissimi sumus, nobis indulgentissimi: aliis asperi, nobis remissi. In eodem crimine punimus alios, nos absolvimus. Intolerabilis prorsus, & contumaciæ, & præsumptionis, nec agnoscere volumus in nobis reatum, & audemus de aliis usurpare iudicium. Quid esse iniustius nobis, aut quid perversius potest? Id ipsum scelus in nobis probabile esse ducimus, quod in aliis severissimè vindicamus. Et ideò
Rom. 2 non sine causa ad nos Apostolus clamat: *Propter quod inexcusabilis es, ò homo omnis, qui iudicas. In quo enim alium iudicas, teipsum condemnas. Eadem enim agis, quæ iudicas.* Sed non
In divites. eadem, inquit aliquis ex divitibus, nos agimus, quæ servi. Ex servis enim fures, ac fugitivi sunt, ex servis enim gulæ, ac iugiter ventri servientes. Verum est, esse hæc vitia servorum, sed plura tamen sunt, ac maiora dominorum, quamvis non omnium. Excipiendi quidam enim sunt, sed paucissimi: quos ideo non nomino, ne non tàm eos nominando laudare, quàm alios non nominando videar publicare. Ac primùm servi, si fures sunt, ad furandum forsitan egestate coguntur: quia etiam si eis stipendia usitata
Servi defendũtur. præstentur, consuetudini hęc magis, quàm sufficientię
1 satisfaciunt: & ita implent canonem, quod non explent satietatem. Ac per hoc culpam ipsam
servorum furta. inopia minus culpabiles facit, quia excusabilis furti reus est, qui ad furtum cogi videtur invitus. Nam & scriptura ecclesiastica quasi subexcusare quodammodo miserorum omnium noxas
Prov. 6 videtur, dicens: *Non grandis est culpa, cùm quis furatus fuerit, furatur .n., ut esurientẽ impleat*

ani-

animam. In Salomone autē additur: *furatur, ut expleat animā suā*: ac per hoc non satis à nobis accusandi sunt, qui divino sermone excusantur. Quod autem de furtis servorum dicimus, hoc etiam de fuga: immo hoc rectius de fuga, quia ad fugam servos non miseriæ tantùm, sed etiam supplicia compellunt. Pavent quippe actores, pavent silentiarios, pavent procuratores, propè ut inter istos omnes nullorum minus servi sint, quàm dominorum suorum, ab omnibus ceduntur, ab omnibus conteruntur. Quid amplius dici potest? multi servorum dominos suos fugiunt, dum conservos timent. Vnde illorum fugam non tàm ad eos debemus referre, qui fugiunt, quàm ad eos, qui fugere compellunt. Vim patiuntur infelicissimi, famulari optant, & fugere coguntur: discedere à servitio dominorum suorum omnino nolunt, & conservorum suorum crudelitate non permittuntur, ut serviant. Mendaces quoque esse dicuntur. Ad mendacium nihilo minus atrocitate præsentis supplicii coartantur. Siquidem dum tormentis se volunt eximere, mentiuntur. Quid autem mirum est, si positus in metu servus mentiri mavult, quàm flagellari? Accusantur etiam gulę, & ventris avidi: nec hoc novum est, magis desiderat satietatem, qui famem sępe toleravit. Sed estò non perferat famem panis: certè perfert delitiarum, & ideo ignoscendum est, si avidius expetit, quod ei, vel iugiter deerat. Tu verò nobilis, tu verò dives, qui omnibus bonis affluis, qui hoc ipso Deum sanctis operibus honorare plus debes, quòd

Servorũ fuga.

Seruorũ mēdacia.

In nobiles, & diuites.

quod beneficiis illius sine cessatione perfrueris: videamus si actus, non dico sanctos, sed vel innoxios habes. Et quis, ut superius dixi, divitum, preter paucos, non cunctis criminibus infectus est? Et quod paucos excipio, utinam plures, atque omnes excipi liceret. Salus erat omnium, innocentia plurimorum. Neque ego de ullo dico nunc, nisi de eo tantum, qui in se id quod dico, esse agnoscit. Si enim extra conscientiam suam sunt, quæcunque dico, nequaquam ad iniuriam ejus spectant cuncta, quæ dico. Si autem in se esse novit, quæ loquor, non à mea sibi hoc lingua, dici existimet, sed à conscientia sua. Ac primum, ut de vitiis servilibus dicam, si fugitivus est servus, fugitivus es etiam tu dives, ac nobilis. Omnes enim Dominum suum fugiunt, qui legem Domini derelinquunt. Quid ergo dives culpas in servo? hoc facis, quod & ille. Ille fugitivus est domini sui, & tu tui. Sed hoc culpabilior es tu, quàm ille, nam ille fugit forsitan malum dominum, & tu bonum. Incontinentiam ventris, quam in servo arguis, in illo rara est per indigentiam, in te quotidiana per copiam. Vides ergo, apostolica sententia, te potissimum verberari: immo te solum, quia in quo alium iudicas, temetipsum condemnas; eadem enim agis, quæ iudicas: immo non eadem agis, sed maiora multò, ac nequiora. In illo quippe etiam infrequentem ventris intemperantiam punis, & tu assidua cruditate distenderis. Furtum quoque, ut putas, servile vitium est: & tu furtum dives facis, quando à Deo vetita presumis. Omnes siqui-

Divitum furtum.

dem

dem furta faciunt, qui illicita committunt. Sed quid ego tàm minutè, & quasi allegoricè de hoc loquor, cùm facinoribus apertissimis non furta tantùm divitum, sed latrocinia, comprobentur? Quotus quisque enim juxta divitem pauper, aut intactus, aut tutus est? Siquidem persuasionibus præpotentum, aut sua homines imbecilli, aut etiam seipsos cum suis pariter amittunt, ut non immeritò de utrisque personis sacer sermo testetur, sic dicens: *Venatio leonis, onager in eremo*; sic pascua sunt divitum paupe- Eccl. 13
res. Quamvis tyrannidem hanc non pauperes tantùm, sed penè universitas patiatur generis humani. Quid est omnium aliud dignitas subli- Dignitas
mium, quàm præscriptio civitatum: aut quid subl. miū
aliud quorumdam, quos taceo, præfectura, quam præda? Nulla siquidem maior pauperculorum est depopulatio, quàm potestas. Ad hoc enim honor à paucis emitur, ut cunctorum vastatione satietur. Quo quid esse indignius, aut iniquius potest? Reddunt miseri dignitatum pretia, quas non emunt. Commercia nesciunt, & solutionem sciunt. Vt pauci illustrentur, mundus evertitur. Vnius honor, orbis excidium est. Denique sciunt hoc Hispaniæ, quibus solum nomen relictum est. Sciunt Africæ, quæ fuerunt. Sciunt Galliæ devastatæ, sed non ab omnibus, & ideo in paucissimis adhuc angulis vel tenuem spiritum agentes, quia eas interdum paucorum integritas aluit, quas multorum rapina vacuavit. Sed evagati longiùs sumus dolore compulsi: Ergo ut ad superiora redeamus; quid est, in quo non servilibus vitiis

etiam nobiles polluantur, nisi fortè ideo, quia illa, quæ in servis peccata puniunt, ipsi quasi licita committunt. Denique ad has persuasiones, quas, ut supra dixi, nobiles agunt, servus nec aspirare permittitur: quamvis mentiar. Quidam enim ex servis nobiles facti, aut paria, aut maiora fecerunt. Sed hoc tamen imputari servis nequaquam potest, quòd quibusdam servilis conditio tàm feliciter cessit. Homicidia quoque in servis rara sunt, terrore, ac metu mortis. In divitibus assidua, spe, ac fiducia impunitatis, nisi fortè iniqui sumus, hoc quod divites faciunt ad peccatum referendo: quia illi cùm occidant servos suos, ius putant esse, non crimen. Non solùm hoc, sed eodem privilegio etiam in exercendo impudicitiæ cœno abutuntur. Quotus enim quisque est divitum connubii sacramenta observans, quem non libidinis furor rapiat in præceps? cui non domus, ac familia sua scortum sit, & qui non in quamcunque personam cupiditatis improbæ calor traxerit, mentis sequatur insaniam? secundùm illud scilicet, quod de talibus dicit sermo divinus: *Equi insanientes in fœminas facti sunt*. Quid enim aliud, quàm de se dictum hoc probat, qui totum pervadere vult concubitu, quicquid concupierit aspectu: Nam de concubinis quippiam dici forsitan etiam iniustum esse videatur: quia hoc in comparatione supradictorum flagitiorum, quasi genus est castitatis, uxoribus paucis esse contentum, & intra certum conjugii numerum frenos libidinum continere. Coniugium dixi, quia ad tantam res impudentiam venit, ut an-

Homicidia divitum.

Divites impurissimi.

Hiere. 5.

Genus castitatis

ancillas suas multi uxores putent: atque utinam sicut putantur esse quasi coniuges, ita solæ haberentur uxores. Illud magis tetrum, ac detestabile, quòd quidam matrimonia honorata sortiti, alias sibi rursum servilis status coniuges sumunt, deformantes sancti connubii honorē, per degeneris contubernii vilitatem, non erubescentes, maritos se fieri ancillarum suarum, præcipitantes fastigium nobilium matrimoniorum, in cubilia obscœna servarum, digni prorsus etiam illarum statu, quarū se putant, dignos esse consortio. Non dubito ex iis plurimos, qui aut sunt nobiles, aut videri nobiles volunt, superbè, & aspernanter accipere, quod dum consideramus hæc talia, quę locuti sumus, minus flagitiosos diximus, servos quosdam esse, quàm dominos. Sed cùm hoc ego non de omnibus, sed de his, qui tales sunt prædicaverim, nullus irasci omninò debet, qui nequaquam se talem cognoscit, ne hoc ipso, quod irascitur, de cœtu ipsorum esse videatur. Quin potius quicumque ex nobilibus hæc mala horrēt, irasci talibus debent, quòd facinoribus sordidissimis nobilitatis nomen infament: quia licèt hi, qui tales sunt, omnem gravent populū Christianum, specialiter tamen illos sordibus suis polluunt, quorum pars esse dicuntur. Diximus itaque, nobiles quosdam esse servis deteriores: quod diximus, cōprobamus. Ecce.n. ab hoc scelere vel maximo propè omnis servorū numerus immunis est. Nunquid .n. aliquis ex servis turbas concubinarū habet? nūquid multarum uxorum labe polluitur, ut canum vel suū more, tantas putet coniuges suas esse, quātas po-

Canū est suū mos.

potuerit libidini subiugare? Sed ad hæc responderi potest, quòd facere servis ista non liceat. Nam profectò facerent, si liceret. Credo; sed quæ fieri non video, quasi facta habere non possum. Quantumlibet enim in eis improbæ mentes, quantumlibet malæ cupiditates sint, nullus pro eo quod nõ admittit, scelere punitur. Malos esse servos, ac detestabiles, satis certum est, sed hoc utiq. ingenui, ac nobiles magis execrandi, si in statu honestiore, peiores sunt. Quo fit, ut ad illum perveniri exitum rei huius necesse sit, non ut servi sint à reatu nequitiæ suæ absolvendi, sed ut plurimi divites magis sint servorum comparatione damnandi. Nam illud latrocinium, ac scelus, quis dignè eloqui possit, quod cùm Romana Respublica, vel iam mortua, vel certè extremum spiritum agens, in ea p rte, qua adhuc vivere videtur, tributorum vinculis, qua si predonum manibus strangulata moriatur; inveniuntur tamen plurimi divitum, quorum tributa pauperes ferunt. Hoc est, inveniuntur plurimi divitum, quorum tributa pauperes necant: & quod inveniri dicimus, plurimos: timeo, ne verius dixerim, omnes. Tam pauci enim mali huius expertes sunt, si tamen ulli sunt, ut in ea parte, quàm multos diximus, omnes penè divites possimus reperire. Ecce enim remedia pridẽ nonnullis urbibus data, quid aliud egerunt, quàm ut cunctos divites immunes redderent, miserorum tributa cumularent: ut illis demerentur vectigalia vetera, istis ut adderentur nova: illos ut etiam accessio minimarum functionum locupletaret, istos ut accessio maximarum affli-

Romana Respub. Tributorum vincula.

Remedia urbibus data.

ge-

&Ceres? Illi, ut eorum, quæ leviter ferebant, imminutione ditescerent, isti, ut eorum, quæ etiam ferre non poterant multiplicatione morerentur: ac si remedium illud alios iniustissimè erigeret, alios iniustissimè necaret: aliis esset sceleratissimum præmium, aliis sceleratissimũ venenum. Vnde advertimus, quòd nihil esse, & divitibus sceleratius potest, qui remediis suis pauperes perimunt: & nihil pauperibus infelicius, quos etiam illa, quę pro remedio cunctis dantur, occidunt. Iam verò illud quale, quàm sanctum, quòd si quis ex nobilibus ad Deum converti cęperit, statim honorem nobilitatis ammittit: aut quantus in Christiano populo honor Christi est, ubi religio ignobilem facit? Statim enim ut melior quis esse tentaverit, deterioris abiectione calcatur: ac per hoc omnes quodammodo mali esse coguntur, ne viles habeantur. Et ideò non sine causa Apostolus clamat: *Sæculum totum in malo positum est*. Meritò enim totum esse in malo dicitur, ubi boni locum habere non possunt. Siquidẽ ita totum iniquitatibus plenum est, ut, aut mali sint, qui sunt in illo, aut qui boni sunt, multorũ persecutione crucientur. Itaque, sicut diximus, si honoratior quispiam religioni se applicuerit, illicò honoratus esse desistit. Vbi n. quis mutaverit vestem, mutat protinus dignitatẽ. Si fuerit sublimis, fit despicabilis. Si fuerit splendidissimus, fit vilissimus: Si fuerit totus honoris, fit totus iniuriæ. Et mirantur mundani quidam, & infideles, si offensam Dei, aut iracundiam perferunt, ubi Deum in sanctis omibus persequuntur. Per-

Religio quosdam facit ignobiles.

1. Ioan. 5.

versa

versa enim sunt,& in diversum cuncta mutata? Si bonus est quispiam,quasi malus spernitur. Si est malus, quasi bonus honoratur. Nihil itaque mirum,si deteriora quotidie patimur, qui deteriores quotidie sumus. Et nova enim quotidie mala faciunt,& vetera non relinquunt. Surgunt recentia crimina, nec repudiantur antiqua, Quis ergo est causationis locus? quamlibet aspera,& adversa patiamur, minora patimur, quàm meremur. Quid querimur, quàm durè agat nobiscum Deus? multò nos duriùs cũ Deo agimus. Exacerbamus quippe Deum impuritatibus nostris, & ad puniendos nos trahimus invitum. Cùmque ejus naturæ sit mens Dei, atque maiestas, ut nulla iracundiæ passione moveatur, tanta tamen in nobis peccatorum exacerbatio est, ut per nos cogatur irasci. Vim, ut ita dixerim, facimus pietati suæ, ac manus quodammodo afferimus misericordiæ suæ. Cumq. eius benignitatis sit, ut velit nobis iugiter parcere, cogitur malis nostris, scelera, quę admittimus, vindicare. *Simile* Ac sicuti illi solent, qui munitissimas urbes obsident, aut firmissimas arces urbium capere, & subruere conantur, omnibus absque dubio eas, & telorum, & machinarum generibus oppugnant: ita nos ad expugnandam misericordiam Dei, omni peccatorum immanium scelere, quasi omni telorum genere pugnamus: & iniuriosum nobis Deum existimamus, cùm ipsi iniuriosissimi Deo simus. Omnis siquidem Christianorum omnium culpa, Divinitatis iniuria est. *Divinitatis iniuria.* Nam cùm illa quæ facere à Deo vetamur, admittimus, vetantis iussa calcamus, ac per hoc impiè

in

in calamitatibus nostris severitatem divinam accusamus. Nos quippe nobis, nos accusandi sumus. Nam cùm ea quibus torqueamur, admittimus, ipsi tormentorum nostrorum sumus autores. Quid ergo de pœnarum acerbitate querimur? unusquisque nostrum ipse se punit. Et ideò propheticum hoc ad nos dicitur: *Ecce omnes vos ignem accendistis, & vires præbuistis flammæ, ingredimini in lucem ignis vestri, & flammæ, quam accendistis.* Totum namque humanum genus hoc ordine in pęnam æternam ruit, quo scriptura memoravit. Primùm enim ignem accendit, postea vires ignibus præbet, postremò flammam ingreditur, quam paravit. Quando igitur sibi primùm homo ęternum accendit ignem? scilicet cùm primùm peccare incipit. Quando autem vires ignibus prębet? cùm utique peccata peccatis cumulavit. Quando verò ignẽ ęternum introibit? Quando irremediabilẽ iam malorũ omnium summam crescentium delictorum nimietate compleverit, sicut Salvator noster ad Iudæos principes ait: *Implete mensuram patrum vestrorum, serpentes, progenies viperarum.* Non longè à plenitudine peccatorum erant, quibus ipse dicebat Dominus, ut peccata cõplerent. Ideò absq. dubio, ut quia iam digni salute non essent, implerent iniquitatum numerum, quo perirent. Vnde, & cùm lex vetus peccata Ammorrheorũ cõpleta esse, memorasset, sic locutos esse ad sanctũ Loth angelos refert: *Omnes, qui tui sunt educ de urbe hac, delebimus.n. locũ istũ, eo quod increverit clamor eorũ corã Domino, qui misit nos, ut perdamus illos.* Diu profectò flagi-

Esa. 50.

Homines, quo ordine in pœnã ruãt.

Mat. 23.

Gen. 19

flagitiosissimus ille populus ignem illum accenderat, quo peribat. Et ideò, completis iniquitatibus suis, arsit flammis criminum suorum. Tam malè enim de Deo meruit, ut gehennam quæ in futuro judicio datur, etiam in hoc sæculo sustineret. Sed nulli sunt, inquit aliquis, illorum exitu digni, quia nulli illorum impuritatibus comparandi. Verũ fortasse est, ut sit, attamen quid facimus, quod Salvator ipse, omnes qui Evangelium suum spernunt, peiores esse memoravit? Denique ad Capharnaum sic ait: *Si in Sodomis factę fuissent virtutes, quę factę sunt in te, fortè mansissent in hunc diem. Veruntamen dico vobis, quia Sodomis remissius erit in die iudicii, quàm tibi.* Si Sodomitas minus dicit esse damnabiles, quàm cunctos Evangelia negligentes, certissima ergo ratio est, qua & nos, qui in plurimis Evangelia negligimus, peius timere aliquando debeamus: præsertim cùm usitatis iam, & quasi facilioribus malis esse contenti nolumus. Non sufficiunt enim multis consuetudinarii reatus, non sufficiunt lites, non rapinæ, non calumnię, non sufficiunt vinolentię, non sufficiunt commessationes, non suficiunt falsitates, non sufficiunt perjuria, non sufficiunt adulteria, non sufficiunt homicidia, non sufficiunt denique cuncta ista, etsi atrocitate inhumanissima, re tamen ipsa ad humanas iniurias pertinentia, nisi blasphemia furiosarum mentium manus iniiciant etiam in Deum. *Posuerunt* .n. sicut de impiis scriptum est, *in cœlum os suum, & lingua eorum transivit super terram, & dixerunt: Quomodo scit Deus, & si est scientia in*

Evangelii contẽptores.

Lucæ 10.

Psal. 72.

ex-

excelso: Et illud: *Non videbit, nec intelliget Deus Jacob*. Ad quos utique tales rectissime propheticum illud referri potest: *Dixit insipiens in corde suo, non est Deus*. Nā qui nihil à Deo aspici affirmant, propè est, ut cui aspectū adimūt, & substantiam tollant: & quē dicant, omnino nil cernere, dicant etiam omnino nō esse. Equidē licet nullū admodū malum facinus ratione subsistat, quia rationi nō possunt scelera conjungi: nullū tamē est, ut puto, vel irrationabilius, vel insanius. Quid enim tam furiosum, quàm ut aliquis cum Deum creatorem omnium rerum non neget, & gubernatorem neget: & cum factorem esse fateatur, dicat negligere quæ fecit? quasi nulla hęc ei faciendorum omnium cura fuerit, ut quęque fecisset, negligere creatorem. Ego autem in tantum eum curam creaturarum suarum habere, dico, ut probem, priusquā etiam crearet, habuisse. Res quippe ipsa hoc evidenter ostendit. Nihil enim faceret, nisi curam faciendi habuisset antequam faceret: præsertim cum etiam in ipso humano genere, nullus sit fermè hominum tam hebes, qui ad hoc aliquid agat, atque perficiat, ut quæ perfecta sint non curet. Nam & qui agrum excolit, ad hoc colit, ut culta conservet: & qui vineā plantat, ad hoc plantat, ut plantata custodiat. Et qui initia gregū præparat, ad hoc parat, ut curam multiplicandis gregibus impendat. Et qui domum ædificat, vel fundamentum locat, etsi necdum habitationem paratam habeat, jam tamen ipsa, quæ adhuc facere molitur, spe futuræ habitationis amplectitur. Et quid de homine hic loquar, cum etiam mini-

Psal. 93.

Psal. 52

Nullum malū ratione subsistit.

Deus priusquam creavit curam creaturarum habuit.

minima animalium genera futurarum affectu omnia agant. Formicę in subterraneis latibulis
Formicæ. varia frugum genera condentes, ad hoc cuncta contrahunt, ac reponunt, quia affectu vitæ suę
Apes. diligunt, quæ recondunt. Apes, cùm fundamina mellis ponunt, vel cùm è floribus natos legunt, qua causa vel thymo, nisi studio, & cupiditate mellis, vel flosculis quibusdam, nisi futuræ sobolis charitate lætantur? Deus ergo, qui etiam minimis animantibus hunc affectum proprii operis inseruit, se tantummodo solum creaturarum suarum amore privavit. Præsertim cùm omnis in nos rerum bonarum amor, ex illius bono amore descenderit. Ipse enim fons, & ori-
Act. 17. go cunctorum: & quia *in ipso*, ut scriptum est, *vivimus, movemur, & sumus*, ab ipso utique affectum omnem, quo pignora nostra amamus, accepimus. Totus namque mundus, & totum humanū genus, pignus est creatoris sui. Et ideo ex hoc quoque affectu, quo amare nos fecit pignora nostra, intelligere nos voluit, quantùm ipse amaret pignora sua. Sicut enim, ut legimus,
Rom. 1. *invisibilia eius per ea, quæ facta sunt, intellecta conspiciuntur*: ita amorem erga nos suum, per eum, quem nobis erga nostros dedit amorem, voluit, intelligi. Et sicut omnem, ut scriptum
Ephes. 3. est, paternitatem in cœlo, & in terra à se ipso voluit nominari, sic à nobis patris in se affectum voluit cognosci. Et quid dicam patris? imò benignissimi Patris. Probat quippe hoc vox Sal-
Ioan. 3 vatoris in Evangelio dicentis: *Sic Deus dilexit hunc mundum, ut filium suum unicum daret pro*
Rom. 8. *mundi salute*. Sed & Apostolus dicit: *Deus*, in-

quit,

quit, *filio suo non pepercit, sed pro nobis omnibus tradidit illum: quomodo non etiam cum illo nobis omnia donavit?* Hoc est ergo illud, quod supra dixi, quia plus nos amat Deus, quàm filium pater. Evidens quippe res est, quòd super affectum filiorum nos Deus diligit, qui propter nos filio suo non pepercit. Et quid plus? Addo: & hoc filio iusto: & hoc filio unigenito: & hoc filio Deo. Et quid dici amplius potest? hoc pro nobis, id est pro malis, pro iniquis, pro impiissimis. Quis æstimare hunc erga nos Dei amorem queat, nisi quòd iustitia Dei tanta est, ut in eum aliquid iniustum cadere non possit. Nam quantùm ad rationem humanam pertinet, iniustam rem homo quilibet fecerat, si pro pessimis servis filium bonum occidisset. Utique hoc magis inęstimabilis pietas, & hoc magis mirabilis Dei virtus est, quòd intelligi ab homine magnitudo iustitię suę non potest: ut quantùm ad imbecillitatem humanam pertinet, penè injustitiæ speciem, magnitudo iustitiæ habere videatur: & ideo Apostolus ad indicandam nobis aliquatenus misericordię divinę immensitatem, sic ait: *Ut quid enim Christus, cùm adhuc impii essemus secundùm tempus pro impiis mortuus est? Vix enim pro iusto quis moritur.* Ostendit profectò nobis una hac sententia pietatem Dei. Nàm cùm vix ullus pro summa iustitia mortem suscipiat, probavit Christus quantùm prestiterit pro nostra iniquitate moriendo. Sed hoc cur fecerit Dominus, statim in subditis docet, dicens: *Commendat autem suam charitatem*

Plus nos amat Deus, quàm filium pater.

Rom. 5

Ibidem.

Deus in nobis: nam si cum adhuc peccatores essemus, secundum tempus Christus pro nobis mortuus est, multò magis igitur iustificati nunc in sanguine ipsius, salvi erimus ab ira per ipsum. Hoc ipsò ergo gratiam commendat, quia ob impios mortuus est. Maioris enim pretii est beneficium, quod præstatur indignis. Idcircò itaque ait: *Commendat suam charitatem Deus in nobis.* Quomodo commendat? scilicet quia non merentibus prestat. Si enim sanctis, & benemeritis præstitisset, non videatur, quæ non debuerat præstitisse, sed quæ debuerat reddidisse. Quid ergo nos pro his omnibus retribuimus, vel potius, quid retribuere debemus? Primùm scil. illud, quod beatissimus propheta ei debere se, & redditurum esse, testatur, dicens: *Quid retribuam Domino pro omnibus, quæ retribuit mihi?* (Psal. 115) *Calicem salutaris accipiam, & nomen Domini invocabo.* Prima ergo hec retributio est, ut mortem morte reddamus, ac pro eo, quòd mortuus pro nobis est, nos moriamur omnes, tametsi minoris multò pretii mors nostra est, quàm sua. Quo fit, ut etiam si mortem suscipiamus, debita tamen non exolvamus. Sed tamen, quia maius referre non possumus, totum reddere videmur, si totum quod possumus, reddere curamus. Itaque prima, ut dixi, hæc retributio est. Secunda autem, ut si debitum morte non solvimus, vel amore solvamus. Nam ipse Salvator ideò, ut ait Apostolus, moriendo pro nobis, commendare voluit omnibus charitatem suam, ut nos ad reddendã pietatem tanta vicissitudine pietatis suæ
3 Simile. traheret: sicut illas naturæ admirabilis gemmas

mas ferunt, quæ ferro propius admotę, durissimum licèt calybem, affectu quasi spirante, suspendunt: ita etiam ille, id est summa, & clarissima negotiorum cœlestium gemma, hoc scilicet voluit: ut dum se licèt durissimis nobis descendens de cœlo propius adiungeret, affectui suo nos quasi amoris sui manibus admoveret, ut agnoscentes utique dona sua, ac beneficia, intelligeremus, quid nos pro domino tam bono facere conveniret, cùm ille pro malis servis tanta fecisse, comperiretur. Hoc quod Apostolus dicit, ut mortificemur charitate illius tota die, & neque tribulatio, neque angustia, neque persecutio, neque fames, neque nuditas, neque gladius posset nos separare à charitate Dei, quæ est in Christo Iesu Domino nostro. Cùm ergo hæc à nobis deberi Domino, satis certũ sit: videamus, quid pro his cunctis reddimus, quæ debemus. Quid scilicet, nisi totum, quod supra diximus? quicquid indecens, quicquid indignum, quicquid ad iniuriam Dei pertinens, actus improbos, morsus flagitiosos, ebrias commessationes, cruentas manus, fœditates libidinis, rabidas cupiditates, & quicquid illud plus potest conscientia habere, quàm sermo. *Quę enim*, inquit Apostolus, *in occulto fiunt ab eis, turpe est etiam dicere*. Nec hoc solùm: nam hoc vetus est, & tàm presentium temporum, quàm præteritorum: illud gravius, & lugubrius, quòd peccatis veteribus nova addimus. Nec solùm nova, sed quædam paganica, ac prodigiosa, & in Ecclesia Dei ante non visa: iactantes scilicèt prophanas in Deum voces, & contu-

Rom. 8

Ephes. 5

melias, blasphemantes, dicentes, Deum incuriosum, Deum non intendentem, Deum negligẽtem, Deum non gubernantem, ac per hoc immisericordem, & impræstabilem, inhumanum, asperum, durum. Nam qui non respiciens, & incuriosus & negligens esse dicitur, quid superest, nisi ut asper, & durus, & inhumanus esse dicatur? O cęcam imprudentiam, ò sacrilegam temeritatem! Non sufficit enim nobis, quòd peccatis innumerabilibus involuti, rei in omnibus Deo sumus, nisi & accusatores Dei simus! Et quę, rogo, homini spes erit, qui ipsum accusat iudicem iudicandus? Si ergo, inquiunt, respicit res humanas Deus, si curat, si diligit, si gubernat, cur nos infirmiores omnibus gentibus, & miseriores esse permittit? Cur vincti à barbaris patitur? Cur juri hostium subiugari? Brevissimè, ut ante dixi, ideò nos perferre hæc mala patitur, quia meremur, ut ista patiamur. Respiciamus omnes ad turpitudines, ad flagitia, ad scelera illa Romanę plebis, quæ supra diximus, & intelligemus, si protectionem mereri possumus, cùm in tanta impuritate vivamus. Itaque quia hoc argumento, plurimi non respicere res humanas Deum, dicunt, quòd miseri, quòd imbecilles sumus, quid miremur? Si enim in tantis vitiis, in tanta improbitate viventes, fortissimos, florentissimos, beatissimosq. esse pateretur, suspicio fortasse aliqua esse poterat, quod non respiceret scelera Romanorum Deus, qui tam malos, qui tam perditos, beatos esse pateretur. Cùm verò tam vitiosos, tam improbos, infirmos, ac miserrimos esse iubeat, evidentissimè patet,

& as-

& aſpici nos à Deo, & iudicari, quia hoc patimur quod meremur, ſed mereri nos abſque dubio non putamus: & hinc eſt, quod magis rei, & criminoſi ſumus, quia non agnoſcimus, quod meremur. Maxima quippe accuſatrix hominum noxiorum, eſt, uſurpatrix innocentiæ, arrogantia. Inter multos, ſiquidem eorundem criminũ reos, nullus eſt criminoſior, quàm qui ſe putat, non criminosum: itaque, & nos hoc ſolùm malis noſtris addere poſſumus, ut nos innoxios iudicemus. Sed eſt, inquit, aliquis peccator, & malignissimus, certè quidem negari non poteſt, quòd meliores barbaris ſumus. Ex hoc itaque ipſo manifeſtum eſt, quòd non reſpicit res humanas Deus, quia cùm meliores ſumus, deterioribus ſubiugamur. An meliores ſimus barbaris, iam videbimus. Certè, quòd non eſt dubium, meliores eſſe debemus. Ex hoc utique deteriores ſumus, ſi meliores non ſumus, qui meliores eſse debemus. Criminoſior enim culpa eſt, ubi honeſtior ſtatus: ſi honoratior perſona peccantis, peccati quoque maior invidia. Furtum quidem eſt in omni homine malum facinus, ſed damnabilius, ſi ſenator furatur aliquando. Cunctis fornicatio interdicitur, ſed gravius multò eſt, ſi de clero aliquis, quàm ſi de populo fornicetur. Ita & nos, qui Chriſtiani catholici eſſe dicimur, ſi ſimile aliquid barbarorũ impuritatibus facimus, graviùs erramus. Atrocius .n. ſub ſãcti nominis profeſsione peccamus. Vbi ſublimior eſt prerogativa maior eſt culpa, & ipſa etiã errores noſtros, religio, quã profitemur accuſat. Criminoſior eſt eius impudicitia, qui promiſerit caſtitatẽ.

Vſurpatrix innocentiæ arrogãtia.

An meliores ſimus barbaris.

Sancti nominis profeſſio.

Fędior inebriator, ſobrietatem fronte pretendens. Nihil eſt Philoſopho turpius, vitia obſcœna ſectante, quia præter eam deformitatem, quam vitia in ſe habent, ſapientiæ nomen plus notatur. Et nos igitur in omni humano genere Philoſophiam Chriſtianam profeſſi ſumus, ac per hoc deteriores nos cunctis gentibus credi, atque haberi neceſſe eſt: quia ſub tam magnæ profeſſionis nomine vivimus, & poſiti in religione peccamus. Sed ſcio plurimis intolerabile videri, ſi barbaris eſſe deteriores dicamur. Et quid facimus, quod cauſæ noſtræ hoc nihil proficit, ſi intolerabile id nobis eſſe videatur. Imò cauſam noſtrā hoc magis aggravat, ſi deteriores ſumus, & meliores nos eſſe credamus. *Qui* .n. inquit Apoſtolus, *ſe exiſtimat aliquid eſſe, cùm nihil ſit, ſeipſum ſeducit. Opus autem ſuum probet homo*: operi autem noſtro debemus credere, non opinioni: rationi, non libidini; veritati, non voluntati. Igitur non ferendum quidam exiſtimant, ut deteriores, aut non multò etiam meliores barbaris iudicemur. Videamus autem, quomodo meliores ſimus, aut quibus barbaris. Duo .n. genera in omni gente omnium barbarorum ſunt, id eſt, aut hæreticorum, aut paganorum. His ergo omnibus, quantùm ad legem divinam pertinet, dico, nos ſine comparatione meliores: quantùm autem ad vitam, & ad vitę actus, doleo, ac plango, eſſe peiores, quamvis id ipſum tamen, ut ante iam diximus, non de omni penitus Romani populi univerſitate dicamus. Excipio enim primùm omnes religioſos, deinde nonnullos etiam ſecu-

lares

Gal. 6.

Duo genera barbarorum.

lares, religiosis pares, aut si id nimis grande est, aliqua tamen religiosis actuum honestorum probitate consimiles. Cæteros verò, aut omnes, aut penè, magis reos esse, quàm barbaros. Hoc est autem deteriorem esse, magis reum esse. Ita quia nonnulli irrationabile, atque absurdum arbitrantur, ut aut deteriores, aut non multũ etiam meliores iudicemur; videamus, ut dixi, aut quomodo, aut quibus barbaris. Ego enim, præter eos tantummodo Romanorum, quos paulo ante nominavi, cæteros, aut omnes, aut penè omnes maioris reatus dico, & criminosioris vitæ esse, quàm barbaros. Irasceris forsitan, qui hæc legis, & condemnas insuper, quæ legis. Non refugio censuram tuam: condemnes, si mentior, condemnes, si non probavero, condemnes, si id quod assero, non etiam scripturas sacras dixisse, monstravero. Igitur qui meliores nos multũ, cunctis, quæ sunt in mundo, gentibus iudicamus, nec ipse, quod Romanos dico in plurimis deteriores, abnego, in quibusdam esse meliores. Vita enim, ut dixi, & peccatis sumus deteriores, lege autem catholica sine comparatione meliores. Sed illud considerandum est, quia quod lex bona est, nostrum non est; quod autem male vivimus, nostrum est, & nihil utique nobis prodest, quòd lex est bona, si vita nostra, & conversatio non est bona. Lex enim bona, est muneris Christi, vita autem non bona, criminis nostri: immo hoc magis culpabiles sumus, si legem bonam colimus, & mali cultores sumus. Quin potius nec cultores, si mali, quia cultor dici non potest, malus cultor.

Magis reũ esse.

Rom. 2.

Lex bona

Malus cultor.

Neq. .n. colit, qui rem sanctam non sanctè colit. Anper hoc accusatrix nostri est lex ipsa, quam colimus. Remota igitur legis prerogativa, quæ nos aut nihil omnino adiuvat, aut etiam iusta animadversione condemnat, vitam barbarorũ, atque nostrorum studia, mores, vitia comparemus. Iniusti sunt barbari, & nos hoc sumus: avari sunt barbari, & nos hoc sumus: infideles sunt barbari, & nos hoc sumus: cupidi sunt barbari, & nos hoc sumus: impudici sunt barbari, & nos hoc sumus; omnium denique improbitatum, atque impuritatum pleni sunt barbari, & nos hoc sumus. Sed responderi fortassè possit: Ergo si pares vitiositate barbaris sumus, cur non sumus etiam viribus pares? Cùm enim similis sit improbitas, atque idem reatus, aut tam fortes deberemus esse nos, quàm sunt illi: aut certè tam invalidi, quàm nos sumus, illi esse deberent. Verum est, ac per hoc superest, ut illi nocentiores sint, qui infirmiores. Quomodo hoc probamus? Scilicet quia, ut superiùs locuti sumus, omnia ex iudicio Deum facere, monstravimus. Si enim, ut scriptum est, *in omni loco oculi Domini speculantur bonos, & malos*, & iuxta Apostolum: *Iudicium Dei est secundùm veritatem in omnes malos*: videmus nos, qui non desinimus mala agere, ex iudicio justi Dei pœnas malitiæ sustinere. Sed eadem, inquis, mala etiam barbari agunt, & non sunt tamen tam miseri, quàm nos sumus. Hoc ergo interest, quòd etsi eadem agant barbari, quæ & nos agimus; nos tamen maiore offensione peccamus. Possunt enim nostra, & barbarorum

Prov. 15

Rom. 2

vi-

vitia esse paria, sed in his tamen vitiis est necesse, peccata nostra esse graviora. Nam cùm omnes, ut ante iam diximus, barbari, aut pagani sint, aut hæretici, de paganis, quia peior illorum error est, prius dicam. Gens Saxonum fera est, Francorum infidelis, Gepidarum inhumana, & Hunnorum impudica. Omniū deniq; gentium barbarorum vita vitiosa, sed nunquid eundem reatum habent illorum vitia, quem nostra? nunquid tàm vitiosa est Hunnorum impudicitia, quàm nostra? nunquid tàm accusabilis Francorum perfidia, quàm nostra? aut tàm reprehensibilis ebrietas Alemanni, quàm ebrietas Christiani? aut tàm damnabilis rapacitas Albani, quàm rapacitas Christiani? Si fallat Hunnus, vel Gepida, quid mirum est? qui culpam falsitatis penitus ignorat. Si periuret Francus, quid ni faceret? qui periurium ipsum, sermonis genus, putat esse, non criminis. Et quid mirum, si hoc barbari ita credunt, qui legem, & Deum nesciunt, cùm maior ferè Romani nominis portio ita existimet, quæ peccare se novit? Nam ut de alio hominum genere non dicam, considerememus solas negotiatorum, & Siricorum omnium turbas, qui maiorem fermè civitatum universam partem occupaverunt: si aliud est vita istorum omnium, quàm meditatio doli, & tritura mendacii, aut si nō perire admodum verba existimant, quæ nihil loquentibus prosunt. Tantus apud hos Dei honor est prohibentis, etiam iusiurandum; ut singularem existiment fructuum omniū periurium.

Francorū periuria.

6 *Negotiatorū vita*

Quid

Quid ergo mirum barbaros fallere, qui falsitatis crimen ignorant? Nihil enim contemptu agunt cælestium præceptorum, præcepta Domini nescientes; quia non facit aliquid contra legem, legis ignarus. Noster ergo hic peculiariter reatus est, qui legem divinam legimus, & legalia semper scripta violamus: qui Deum nosse nos dicimus, & iussa ipsius, ac præcepta calcamus: ac per hoc cùm spernamus, quem coli à nobis credimus, atque iactamus, idipsum, quod cultus Dei videtur, iniuria est. Denique, ut de peccatis aliis nihil dicam, quis est, oro, hominum sæcularium, præter paucos, qui non ad hoc semper Christi nomen in ore habeat, ut peieret? Vnde etiam parvulum hoc ferè, & apud nobiles, & apud ignobiles sacramentum est, *per Christum*: quia ago per Christum, quia hoc facio per Christum, quia nil aliud dicturus sum per Christum, quia nil aliud acturus sum. Et quid plura? in id penitus deducta est res, ut sicut de paganis barbaris prius diximus, Christi nomen non videtur iam sacramentum esse, sed sermo. Nam intantùm apud plurimos nomen hoc parvipenditur, ut nunquam minus cogitent quippiam facere, quàm cùm se iurant per Christum, esse facturos. Et cùm scriptum sit: *Nomen Domini tui non nominabis in vanum*, in id reverentia Christi decidit, ut inter cæteras sæculi vanitates, nihil penè iam inanius, quàm Christi nomen esse videatur. Denique multi, non otiosas tantummodo res, & aniles, sed etiam scelera quædam se iurant, per Christi nomen esse facturos. Hic enim loquendi usus est

Sacramentum per Christum.

Exo. 20
Deut. 5

est talibus: per Christum, quia tollo illud: per Christum, quia cædo illum: per Christum, quia occido illum: ad hoc res cecidit, ut quod Christi nomine iuraverint, putent, se scelera etiam religiosè esse facturos. Denique quid mihi evenerit, dicam. Cùm ante aliquantulum tempus, victus cuiusdam pauperis prece, præpotentiori cuidam supplicarem, obsecrans, ne homini misero, & egestuoso, rem, ac substantiam suam tolleret, ne subsidium, ac stipem suam, qua paupertas illa nitebatur, auferret: tamen ille, qui eius rebus siti rabida inhiaverat, ac prædam iam spe, & cupiditate ardentissima devoraverat, respiciens, ac vibrans in os meum truces oculos, ut potè qui tolli sibi à me putaret quicquid ipse alteri non tulisset, nequaquam hoc, quod peterem facere se posse, respondit: quasi verò iussu, aut scripto id sacro faceret, quod penitus præterire non posset. Cumq. ego causam, qua hoc fieri non valeret, quærerem, dixit rem violentissimam, & cui contradici penitus non deberet, iuravi, inquit, per Christum, res illius à me esse tollendas: vide ergo, an possim, vel debeā non efficere, quod etiam interposito Christi nomine, me iuravi, esse facturum. Tum ego, quid enim amplius facerem, cùm res tàm iusta obtendebatur, & sancta, audita religiosissimi sceleris ratione, discessi. Hìc nunc interrogo omnes, qui sanę mentis sunt: Quis unquam crederet, usque in hanc contumeliam Dei progressuram esse humanæ cupiditatis audaciam, ut idipsum, in quo iniuriam Christo faciunt, dicant, se ob Christi nomen facturos? O inæ-

Quid sibi ipsi contigerit.

inæstimabile facinus, & prodigiosum. Quid non ausæ sint improbæ mentes, armant se ad latrocinandum per Christi nomen, autorem quodammodo suo sceleri Deum faciunt: ut cùm interdictor, ac vindex malorum omnium Christus sit, dicant se scelus, quod agunt, agere pro Christo. Sed de hostili iniquitate conquerimur, & paganicam barbariem peierare causamur. Quanto minori peccato illi per dœmonia peierant, quàm nos per Christum? Quanto minoris res criminis est, Iovis nomen ludificare, quàm Christi? ibi homo mortuus est, per quem iuratur, hìc Deus vivus, qui peieratur: ibi nec homo ullus, nec Deus summus, hìc cùm maximi sacramenti sit deieratio, necesse est maximi sit reatus, & peieratio: ibi cùm propè nullum sit sacramentum, nullum constat esse periurium. Nam cùm Deus non sit per quem iuratur, non est periurium, cùm peieretur. Denique, qui vult scire, quàm verum sit, audiat beatum Apostolum Paulum, ipsa, quę nos dicimus prędicantem.
Rom. 2 Sic quippe ait: *Scimus autem quoniam quæcumq; lex loquitur, his, qui in lege sunt loquitur.* Et
& 4 iterum: *Vbi*, inquit, *non est lex, nec prævaricatio.* Duabus his sententiis, duas evidenter exposuit partes generis humani, extra legem positos, & in lege viventes. Qui sunt igitur nunc in lege positi, qui scilicet nisi Christiani, sicut ipse Apostolus fuit; qui de se ait? *Sine lege Dei non sum, sed*
Rom. 6 *in lege sum Christi?* Qui igitur sine lege Christi? nisi pagani homines, legem dominicam nescientes; & ideo de his dicit: *Vbi non est lex, nec prævaricatio.* Quo dicto utique ostendit, Christia-

tianos tantùm cùm peccaverint, legis prevaricatores esse. Paganos autem, qui legem nesciant, sine prævaricatione peccare: quia nullus potest esse rei prevaricator, quam nescit. Nos ergo tãtùm prevaricatores divinæ legis, qui, ut scriptum est: *legẽ legimus, & non facimus ea*: ac per hoc nihil est aliud sciẽtia nostra, quàm culpa, qui ad hoc tantũmodo legẽ novimus, ut maiore offensione peccemus: quia quod lectione, & corde novimus, libidine, ac despectione calcamus. Et ideo rectissimè apostolicũ illud ad omnẽ dicit Christianũ: *Qui in lege gloriaris, per prævaricationẽ legis Deũ inhonoras; nomẽ .n. Dei per vos blasphematur inter gentes*. Cuius ergo criminis rei sint Christiani, ex hoc uno intelligi potest, quia Dei nomen infamant. Et cùm scriptum sit nobis, ut omnia faciamus in gloriam Dei, nos è diverso cuncta in Dei faciamus iniuriam. Cumq. ipse Salvator noster ad nos quotidie clamet: *Sic luceat lux vestra corã hominibus, ut videãt filii hominum opera vestra bona, & magnificent patrem vestrum, qui in cœlis est*. Nos ita vivimus è contrario, ut filii hominum videant opera nostra mala, & blasphement patrẽ nostrum, qui est in cęlis, Quę cùm ita sint, magna videlicet nobis prerogativa de nomine Christianitatis blandiri possumus: quia ita agimus, & vivimus, ut hoc ipsũ, quòd Christianus populus esse dicimur, opprobriũ Christi esse videamur. At è diverso in paganis, quid horũ simile, quę dicimus? Nũquid dici de his potest: Ecce quales sũt, qui Christiani esse dicuntur? Nunquid de Saxonibus, aut Francis, ecce quæ faciunt, qui se asserunt Christi

Rom. 2

Ibidem.

1. Cor. 10.

Matt. 5

esse

esse cultores? Nunquid propter Maurorum efferos mores lex sacrosancta culpatur? Nunquid Scytharũ, aut Gepidarum inhumanissimi ritus, in maledictum, atque blasphemiam nomen Domini Salvatoris inducunt? Nunquid dici de ullis istorum potest, ubi catholica est lex, quam credunt, ubi sunt pietatis, & castitatis præcepta, quæ discunt? Evangelia legunt, & impudici sunt: Apostolos audiunt, & inebriantur: Christum sequuntur, & rapiunt: vitam improbam agunt, & probam legem habere se, dicunt. Nunquid hæc de ulla istarum gentium dici queant? Non utique: de nobis quippe omnia ista dicuntur. In nobis Christus patitur opprobrium, in nobis patitur lex Christiana maledictum: de nobis enim illud, quod supra diximus, dicitur. Ecce quales sunt, qui Christum colunt: falsum planè illud est, quod aiunt se bona discere, quod iactant, se sanctę legis præcepta retinere. Si enim bona discerent, boni essent. Talis profecto secta est, quales, & sectatores: hoc sunt absque dubio, quod docentur. Apparet itaque, & prophetas, quos habent, impuritatem docere, & apostolos, quos legunt nefaria sensisse, & Evangelia quibus imbuuntur, hæc quę ipsi faciũt, prædicare. Postremò sancta à Christianis fierent, si Christus sancta docuisset. Æstimari itaque de cultoribus suis potest ille, qui colitur. Quomodo enim bonus magister est, cuius tam malos videmus esse discipulos? Ex ipso enim Christiani sunt, ipsum audiunt, ipsum legunt: promptum est omnibus Christi intelligere doctrinam. Vide Christianos, quid agant, & eviden-

denter potes de ipso scire, quid doceat: Deniq; quàm pravè, & nefariè pagani semper de sacris dominicis opinati sint, docent persecutorum immanium cruentissimæ quæstiones, qui in sacrificiis Christianis nihil aliud, quàm impura quædam fieri, atque abominanda credebant. Siquidem initia ipsa nostræ religionis non nisi à duobus maximis facinoribus oriri arbitrantur. Primum scilicet homicidio, deinde, quod est homicidio gravius, incestu. Nec homicidio solùm, & incestu, sed quod sceleratius quiddam est, incestu ipso, & homicidio. Incestu matrum sacrosanctarum, & homicidio innocentium parvulorum: quos non occidi tantùm à Christianis, sed quod magis abominandum est, etiam vorari existimabant: & hęc omnia ad placandum Deum; quasi ullo facinore magis possit offendi: ad purgandum piaculum; quasi ullum aliud maius esset: ad commendandum sacrificium; quasi ullam rem magis Deus possit horrere: ad promerendam vitam æternam; quasi verò etiam si possit his rebus accipi, tanti esset, ad eam per scelera tam immania perveniri. Intelligere possumus autem, quales esse pagani crediderint Christianos, qui talibus sacrificiis Deum colerent, aut qualem sollicitet Deum ipsum, qui hęc sacra docuisset. Et hoc cur? utique, nisi ob eos, qui Christiani esse dicuntur: & non sunt, qui per flagitia, ac turpitudines suas nomen religionis infamant, qui, ut scriptum est, confitentur se nosse Deum, factis autem negant, cùm sint abominabiles, & increduli, ad omne autem opus bonum reprobi, per quos, ut legimus, via veritatis

7 *Initia Christianæ religionis.*

Tit. 1.

2 Pet. 2.

tatis

tatis blaſphematur, & ſacroſanctum nomen Domini Dei ſacrilegorum hominum maledictione violatur. Quàm gravis autem ac ſingularis piaculi malum ſit, nomen divinitatis in blaſphemiam gentiũ dare, etiam David beatiſsimi edocemur exemplo, qui per ſuffragia iuſtitiarũ ſuarum, æternam pro offenſionibus suis pœnam per unam tantùm confeſsionem meruit evadere: huius tamen criminis veniam, nec per pœnitentiam patrocinantem potuit impetrare. Nam cùm ei errores proprios confitenti Nathan propheta dixiſset: *Tranſtulit Deus peccatum tuum, non morieris*, ſubdidit ſtatim: *Verumtamen, quia blaſphemare feciſti inimicos nomen Domini, propter verbum hoc, filius qui ex te natus eſt, morietur*. Et quid poſt hæc? depoſito ſcilicet diademate, proiectis gemmis, exutis purpuris, remota omni ſplendoris regij dignitate, cùm pro his omnibus ſolitarius, gemens, clauſus, ſacco ſqualidus, fletu madidus, cinere ſordidatus, vitam parvuli ſui tot lamentationum ſuffragiis peteret, & piiſsimum Deum tanta precum ambitione pulſaret: ſic rogans, & obſecrans obtinere non potuit, cùm tamen quod fortiſsimum petentibus adiumentum eſt, & impetraturum ſe, quod ſic à Deo peteret, credidiſset. Ex quo intelligi poteſt, quòd nullum penitus maioris piaculi crimen eſt, quàm blaſphemandi cauſam gentibus dare. Quicumq. n. ſine blaſphemia aliorum graviter erraverit, ſibi tantùm affert damnationem: qui autem alios blaſphemare fecerit, multos ſecum præcipitat in mortem, & neceſse erit, ut ſit pro tantis reus, quantos ſecum traxerit in reatum.

Nomen divinitatis in blaſphemiam gentium dare.

2. Reg. 12

Fortiſſ. petẽtibus adiumẽtum.

Nec

Nec solùm hoc, sed quicunque peccator ita peccat, ut alios tamen peccato suo blasphemare non faciat, peccatum suum ipsi obest tantummodo, quòd peccaverit: sacrosanctum autem Dei nomen sacrilega blasphemantium maledictione non lædit. Qui verò blasphemare alios peccans fecerit, necesse est, peccatum huius supra criminis humani esse mensuram, quia per convitia plurimorum inęstimabilem Deo facit iniuriam. Hoc autem, ut dixi, malum peculiariter tantùm Christianorum est, quia per eos tantummodo blasphematur Deus, qui bona discũt, & mala faciunt: qui, ut scriptum est, Deum verbis confitentur, & factis negant. Qui, ut idem Apostolus ait, acquiescunt legi, & sciunt voluntatem ejus, & probant, quę potiora sunt: qui habent formam scientiæ, & veritatis in lege: qui prædicant, non furandum, & furantur: & qui legunt, non mœchandum, & mœchantur: qui in lege gloriantur, & per prævaricationem legis Deum inhonorant. Et ideo hoc ipso Christiani deteriores sunt, qui meliores esse deberẽt. Non enim probant, quod confitentur; & impugnant professionem suam moribus suis: magis .n. damnabilis est malitia, quam titulus bonitatis accusat: & reatus impii est, pium nomen. Vnde etiam Salvator in Apocalypsi ad tepidum Christianum ait: *Vtinam, aut calidus esses, aut frigidus. Nunc autem, quia tepidus es, incipiam te evomere ex ore meo*. Omnem Christianum Dominus fide, ac spiritu jubet esse ferventem. Sic enim scriptum est: *Vt simus spiritu ferventes, Domino servientes*. In hoc

Malum peculiare christianis

Rom. 2

Malitia sub titulo bonitatis.

Apoc. 3

Rom. 12

ergo fervore spiritus fidei religiosæ ardor ostenditur, de quo ardore, qui plurimum habet, fervens esse agnoscitur, & fidelis. Qui nihil omnino habet, & frigidus esse intelligitur, ac paganus. Qui verò inter utrumque, vel neutrum est, tepidus, atque exosus est Domino Christianus, & ideo ad eum dicitur: *Vtinam, aut calidus esses, aut frigidus, nunc quia tepidus es, incipiam te evomere ex ore meo*, hoc est dicere: Vtinam aut calorem, ac fidem haberes bonorum Christianorum, aut certè frigus, & ignorantiam paganorum: aut enim fides te calida Deo insinuaret, aut certè ad præsens adhuc legis ignorantia aliquatenus excusaret. Nunc autem, quia Christum iam agnovisti, & negligis, quem agnovisti, qui susceptus es quasi intra os Dei per Fidei agnitionem, proiicieris per teporem. Quod quidem etiam beatus apostolus Petrus evidenter exposuit, dicens de vitiosis, & tepidis, idest malè viventibus Christianis: *Melius erat illis, non cognoscere veritatem, quàm cognoscẽtibus retrorsum reflecti à tradito sibi mandato*. Contingit illis res veri proverbii: *Canis reversus ad suum vomitum, & sus lota in volutabro luti*. Quod ut evidenter de his dictum intelligamus, qui sub Christiano nomine in sordibus mundi, atq. impuritatibus vivunt, audi, quid eisdem in eodẽ loco dicat: *Si enim*, inquit, *refugientes coinquinationem mundi, in agnitionem Domini nostri, & conservatoris Iesu Christi, his rursus impliciti superantur, facta sunt illis novissima peiora prioribus*. Quod quidem, & beatus apostolus Paulus eodem modo dicit: *Circuncisio quidem prodest*

Evomere quid.

2. Pet. 2

Prouerbium.

Rom. 2

si le-

si legem custodias: si autem prevaricator legis sis, circuncisio tua praeputium facta est. Circuncisionem autem Christianitatem intelligendam ipse evidentissimè, docet, dicens: *Nos enim sumus circuncisio, qui spiritu Dei servimus, & non in carne confidimus*. Ac per hoc videmus, quòd malos Christianos paganis comparat: nec comparat tantùm, sed penè postponit, dicens: *Si autem praeputium legis iustitias custodiat, nonne praeputium illius in circuncisionem reputabitur, & iudicabit id, quod ex natura est preputium, legem consummans te, qui per literam, & circuncisionem pravaricater legis es?* Ac per hoc intelligimus, ut supra dixi, culpabiliores multo plus nos esse, qui legem Dei habemus, & spernimus, quàm illos, qui nec habent omnino, nec norunt. Nemo .n. ignota contemnit. *Concupiscentiam quippe*, Apostolus, *nesciebam*, inquit, *nisi lex diceret, non concupisces*. Neque enim praevaricantur à lege, quam non habent, quia, ut scriptum est, *ubi non est lex, nec pravaricatio*. Ac per hoc, si non praevaricantur à lege, quàm non habent, ergo non contemnunt legis scita, quae non habent: quia nemo, ut dixi, potest despicere, quod nescit. Nos ergo & contemptores pariter, & praevaricatores sumus: ac per hoc paganis deteriores, quia illi non norunt Dei mandata, nos novimus: illi ea non habent, nos habemus: illi inaudita non faciunt, nos lecta calcamus. Et ideo apud illos ignorantia est, apud nos praevaricatio, quia minoris criminis reatus est, legem nescire, quàm spernere.

Circuncisio est Christianitas.
Phil. 3.
Rom. 2
& 7.
Nemo contemnit quod nescit

LIBER QVINTVS.

ARGVMENTVM.

Occurrit huic argumento Christianorum querentium, se Deo magis invisos paganis, & hæreticis, cùm tamen licèt scelesti, nunquam aut paganos, aut hæreticos impietate vincant. Occurrit, inquam imminuendo paganorum scelera, & hæreticorum; cum instituti à suis maioribus hoc, vel illo dictamine, si fallunt, falluntur à regula ipsis præscripta. Christiani vero semper sunt inexcusabiles, si sanctam legem colunt, & impiam vitam vivunt. Hinc pariter ansam arripit invehendi in Iudicum iniquissimas leges, & sententias; in divites pauperum oppressores, & in magnates ingenuis, vi, ac potentia jugum servitutis imponentes; leviter etiam perstringit clericos, & regulares magis, à professionis norma non parum desciscentes.

SCIO infidelissimos quosque, & veritatis divinæ incapaces dicere adversum hæc posse, quæ diximus. Si tantus sit Christianorum infidelium reatus, ut plus peccent pretermittentes mandata Domini, quæ sciant, quàm paganæ gentes, quæ nesciant: salubriorem his fuisse ignorantiam, quàm agnitionem, & contra eos esse admodum, quod agnoverint veritatem. Quibus hoc respondendum est, non veritatem his obesse, sed vitia: nec legem nocere, sed mores: da mores bonos, & legis scita pro nobis sunt. Tolle vitia, & lex prodest: *Scimus enim*, inquit Apostolus, *quia bona est lex, si quis ea legitimè utatur.* Legitimè itaque lege utere, & legem tibi bonam Ipse fecisti. *Scimus enim*, inquit, *quia*

1. Tim. 1

quia lex est bona, si quis ea legitimè utatur, sciens hoc, quòd iusto non est lex posita: ac per hoc iustus esse incipe, & eris liber à lege: quia non potest venire lex contra mores, quæ iam habetur in moribus. *Scimus* ergo, inquit, *quia lex bona est, si quis ea legitimè utatur, sciens hoc, quòd iusto non est lex posita, sed iniustis: & non subditis, sed sceleratis, & impiis, & peccatoribus, & si quod aliud sana doctrina adversatur*. Ac per hoc non tàm lex tibi, ò homo, quàm tu legi adversaris: nec lex contra te bene præcipiendo, sed tu contra legem malè vivendo, agis; imò illa pro te est, tu contra illam: illa enim tibi consulit, sancta dicendo, tu contra illam venis, prava faciendo: nec contra illam tantùm, sed etiam contra te: hoc ipso enim, quòd contra illam, & contra te; quia in illa salus, & vita tua est. Ac per hoc dum legem divinam deseris, salutem propriam relinquis. Non aliter ergo nos de dominica lege querimur, quàm queri de optimo medico impatiens ęgrotus solet? qui cùm ingravescere sibi morbos fecerit vitio suo, imperitiam medentis accusat; quasi verò curare ullam infirmitatem precepta possint, si ei non obedierit infirmus: aut sanare quempiam observantia valeat, quam medicus ei imperat, si eam sibi ægrotus ipse non præstat. Quid juvant stomachum absinthia, si statim dulcia subsequantur? Quid conferunt phrenetico silentia circumstantium, quẽ statim suus clamor occidit? aut quid prodesse poterit antidotum, cui superfunditur venenum? Et nobis itaque lex est antidotum, sed vitiositas venenum. Sanare nos non potest legis antidotũ,

quos occidunt venena vitiorum. Sed iam de his & antea satis diximus,& si ita res postulaverit, etiam post hęc, iuvante Deo, aliqua dicemus. Interim, quia duo superius barbarorum genera, vel sectas esse memoravimus, paganorum, atq. hæreticorum, quia de paganis iam, ut arbitror, satisfecimus, de hęreticis quoque, ut causa poscit, subiiciamus Potest enim quispiam dicere: Etiamsi à paganis lex divina nō exigat, ut mandata faciant quæ non sciunt, certè ab hæreticis exigit, qui sciunt: eadem enim etiam illos legere, quæ nos legimus, eosdem apud illos prophetas Dei, eosdem Apostolos, eosdem Evangelistas esse, ac per hoc, aut non minus ab illis legem negligi, quàm à nobis, aut etiam multò magis: quia cùm eadem legant scripta, quæ nostri, multa faciunt deteriora, quàm nostri. Vtrumque ergo videamus. Eadem, inquis, legunt, quæ à nobis leguntur. Quomodo eadem, quæ ab autoribus quondam malis & malè sunt interpolata, & malè tradita. Ac per hoc iam non eadē, quia non possunt penitus dici ipsa, quæ sunt in aliqua sui parte vitiata. Incolumitatem enim non habent, quæ plenitudinem perdiderunt: nec statum suum omnino servant, quę sacramentorum virtute privata sunt. Nos ergo tantùm scripturas sacras plenas, inviolatas, integras habemus, qui eas, vel in fonte suo bibimus, vel certè de purissimo fonte haustas per ministerium puræ traslationis haurimus: nos tantummodo benè legimus, atque utinam quàm benè legimus, tàm benè impleremus. Sed vereor, quòd qui non benè observamus, nec benè lectitemus, quia mi-

Hæretici.

Ministerium puræ traslationis

minor reatus est, sancta non legere, quàm lecta violare. Cæteræ quippe nationes, aut non habent legem Dei, aut debilem, aut convulneratam habent, ac per hoc, ut diximus, non habent quæ sic habent. Nam etsi qui gentium barbararum sunt, qui in libris suis minus videantur scripturam sacram interpolatam habere, vel laceram: habent tamen veterum magistrorum traditionem corruptam, ac per hoc traditionem potius, quàm scripturam habent: quia hoc non retinent, quod veritas legis suadet, sed quod pravitas malæ traditionis inseruit. Barbari quippe homines, Romanæ, immo potius humanæ eruditionis expertes, qui nihil omnino sciunt, nisi quod à Doctoribus suis audiunt: quod audiunt, hoc sequuntur, ac sic necesse est, eos, qui totius literaturæ, ac scientiæ ignari, sacramentum divinæ legis doctrina magis, quàm lectione cognoscunt, doctrinam potius retinere, quàm legem. Itaque traditio eis magistrorum suorum, & doctrina inveterata, quasi lex est, qui hoc sciunt tantummodo quod docentur: hæretici ergo sunt, sed non scientes. Denique apud nos sunt hęretici, apud se non sunt. Nam intantum se catholicos esse iudicant, ut nos ipsos titulo hæreticæ appellationis infament. Quod ergo illi nobis sunt, hoc & nos illis. Nos eos iniuriam divinæ generationi facere certi sumus, quòd minorem patre filium dicant. Illi nos iniuriosos patri existimant, quia æquales esse, credamus. Veritas apud nos est, sed illi apud se esse, præsumunt. Honor Dei apud nos est, sed illi hoc arbitrantur honorem divinita-

tis esse, quod credunt. Inofficiosi sunt, sed illis hoc est summum religionis officium. Impij sunt, sed hoc putant, veram esse pietatem. Errant ergo, sed bono animo errant, non odio, sed affectu Dei, honorare se Deum, atque amare credentes. Quamvis non habeant rectam fidem, illi tamen, hoc, perfectam Dei existimant charitatem. Qualiter pro hoc ipso falsæ opinionis errore in die judicij puniendi sint, nullus potest scire, nisi iudex. Interim idcirco eis, ut reor, patientiam Deus commodat, quia videt eos, etsi non rectè credere, affectu tamen piæ opinionis errare: maximè cùm sciat, éos ea facere, quæ nesciunt, nostros autem negligere, quod credunt: ac per hoc illos magistrorum peccare vitio, nostros suo: illos ignorantes, nostros scientes: illos facere, quod putent rectum, nostros quod sciant esse perversum. Et ideo iusto iudicio illos patientia Dei sustinet, nos animadversione castigat: quia ignosci aliquatenus ignorantiæ potest, contemptus veniam non meretur. Sic enim scriptum est: *Servus, qui nescit voluntatem Domini sui, & non facit eam, vapulabit paucis: qui autem scit eam, & non facit, vapulabit multis*. Non ergo miremur, quod multis cędimur, quia non inscientia, sed rebellione peccamus. Scientes enim bona, non bene agimus, discretionem recti, ac pravi intelligentes, prava sectamur: legem legimus, & legitima calcamus: & ad hoc tantùm præceptorum sacrorum scita cognoscimus, ut gravius post interdicta peccemus. Deum colere dicimus nos, & diabolo obtemperamus. Et post hæc volumus, ut bona à

Lucæ 2

Deo

Deo accipiamus, cùm mala semper malis addamus: fieri voluntatem nostram à Deo cupimus, cùm Dei nos facere nolimus, quasi nos superiores Deo essemus, agimus. Volumus, ut voluntati nostræ Deus iugiter pareat, cùm omnes nos voluntati eius iugiter repugnemus. Sed ille iustus est, licèt nos simus iniusti. Castigat enim quos castigandos putat, patitur, quos putat esse patiendos. Vtrunque ad unam rem vult proficere, ut & castigatio in catholicis peccandi refrenet libidinem, & quandoque hæreticos patientia Dei faciat plenam fidei noscere veritatem: maximè cùm sciat, eos forsitan catholica non indignos fide, quos videat catholicis vitę comparatione pręstare. Omnes autem isti, de quibus loquimur, aut Vvandali sunt, aut Gothi. Nam de Romanis hęreticis, quorum innumera multitudo est, nihil dicimus, neque aut Romanis eos, aut barbaris comparamus, quia & infidelitate Romanis sunt deteriores, & fœditate vitæ barbaris turpiores. Sed hæc nos non solum non iuvant, sed etiam supra id, quod à nobis ipsis est gravamen, gravant, quia, & ij, quos tales causamur esse, Romani sunt. Vnde intelligere possumus, quid mereatur omnis Romana Respublica, cùm pars Romanorum offendat Deum vita, pars & infidelitate pariter, & vita, salvo eo, quòd etiam ipsæ quondam hæreses barbarorum de Romani magisterii pravitate fluxerunt. Ac perinde etiam hoc nostrum crimen est, quòd populi barbarorum hæretici esse cęperunt. Porrò autẽ quantũ

ad

ad conversationem Gothorum, aut Vvandalorum pertinet: quid est in quo eis, aut præponere nos, aut etiam comparare possimus? Ac primum, ut de affectu & charitate dicam, quam præcipuam Dominus, docet, esse virtutem, & quam non solum per omnes scripturas sacras, sed etiam per se ipse commendat, dicens: *In hoc scietur, quòd discipuli mei estis, si vos invicem diligatis*. Omnes se ferè barbari, qui modò
Ioan 13 sunt unius gentis, & regis, mutuo amant. Omnes penè Romani se mutuo persequuntur. Quis enim civis non invidet civi? Quis enim plenam vicino exhibet charitatem? Omnes quippe à se, etsi loco non absunt, affectu absunt: etsi habitatione junguntur, mente disiuncti sunt. Atque utinam hoc, licèt sit pessimum malum, utinam cives tantùm, atque vicini: illud est gravius, quòd nec propinqui quidem propinquitatis iura conservant. Quis enim se proximis suis proximum reddit? Quis solvit charitati, quod se cognoscit debere, vel nomen? Quis hoc est nomine, quo vocatur? quis tã propinquus corde, quàm sanguine, in quo non lividus malevolentiæ zelus ardet, cuius non sensum livor invasit, cui non prosperitas aliena supplicium est? Quis non bonum alterius, malum suum credit? Cui ita sufficit felicitas sua, ut etiam alium velit esse felicem? Novum, & inæ-
Inestimabile malũ stimabile nunc in plurimis malum est. Parum alicui est, si ipse sit felix, nisi alter fuerit infelix. Iam verò illud quale, quàm sævum, ex hac ipsa impietate descendens, quàm alienum à barbaris, quàm familiare Romanis, quòd se invicem

exa-

exactione proscribunt: immo non invicem, nam hoc tolerabilius fermè esset, si pateretur quisque, quod fecerat: illud est gravius, quòd plurimi proscribuntur à paucis, quibus exactio publica peculiaris est præda, qui fiscalis debiti titulos, faciunt quæstus esse privatos: & hoc non summi tantùm, sed penè infimi. Non iudices solùm, sed etiam iudicibus obsequentes. Quę enim sunt, non modò urbes, sed etiam municipia, atque vici, ubi non quot curiales fuerint, tot tyranni sint? quanquam fortè hoc nomine sibi gratulentur, quia potens, & honoratus esse videtur. Nam & latrones fermè omnes gaudent, & gloriantur, si atrociores admodum, quàm sunt, esse dicantur. Quis ergo, ut dixi, locus est, ubi nō à principalibus civitatum, viduarum, & pupillorum viscera devorentur; & cum his fermè sanctorum omnium? Nam & hos quasi viduas, & pupillos habent, quia tueri se, aut pro studio professionis suæ nolunt, aut innocentia, atque humilitate non possunt. Nemo itaque tutus horum est, nec ullus admodum, prętér summos, à vastatione latrocinii populantis immunis, nisi, qui ipsis latronibus par est in hac conditione: immo in hoc scelus rei devoluta est, ut nisi quis malus fuerit, salvus esse non posit. Sed videlicet cùm tot sint, qui bonos vastant, sunt fortasse aliqui, qui in hac vastatione succurrant, qui, ut scriptum est, eripiant egenum, & pauperē de manu peccatoris? Non est, qui faciat bonum, non est penè usque ad unum. Ideò dixi penè usque ad unum, quia tanta est raritas bonorum, ut penè unus esse videa-

Exactiones. *Sancti.* *Mali tantū salvi.* *Psal 81* *Psal. 52* *Bonorum raritas.*

dea-

deatur. Quis enim vexatis, atque laborantibus
opem tribuat, cùm improborum hominum
violentiæ, etiam Sacerdotes Domini non resi-
stant? Nam, aut tacent plurimi eorum, aut
similes sunt tacentibus, etiam si loquantur,
& hoc multi non inconstantia, sed consilio,
atque ratione. Exertam enim veritatem pro-
ferre nolunt, quia eam aures improborum
hominum sustinere non possunt: nec solùm re-
fugiunt, sed etiam oderunt, & execrantur: &
non modo auditã non reverentur, aut metuunt,
sed maiore etiam superbientis pervicaciæ per-
duellione contemnunt. Et ideò tacent etiam,
qui loqui possunt, dum ipsis interdum malè
parcunt: nec volunt eis vim apertę promere
veritatis, ne faciant eos ingesta acrius veri-
tate peiores. Interea vastantur pauperes, viduę
gemunt, orphani proculcantur intantum, ut
multi eorum, & non obscuris natalibus editi,
& liberaliter instituti ad hostes fugiant, ne
persecutionis publicæ aflictione moriantur:
quærentes scilicet apud barbaros Romanam
humanitatem, quia apud Romanos barbaram
inhumanitatem ferre non possunt. Et quamvis
ab his, ad quos confugiunt, discrepent ritu, di-
screpent lingua, ipso etiam, ut ita dicam, corpo-
rum, atque induviarum barbaricarum fœtore
dissentiant, malunt tamen in barbaris pati cul-
tum dissimilem, quàm in Romanis iniusti-
tiam sævientem. Itaque passim, vel ad Gothos,
2 vel ad Bacaudas, vel ad alios ubique dominan-
tes barbaros migrant, & commigrasse non pœ-
nitet. Malunt enim sub specie captivitatis vi-

vere

vere liberi, quàm sub specie libertatis esse captivi. Itaque nomen civium Romanorum aliquando non solùm magnò æstimatum, sed magnò emptum, nunc ultrò repudiatur, ac fugitur: nec vile tantùm, sed etiã abominabile penè habetur. Et quod esse maius testimoniũ Romanę iniquitatis potest, quàm quòd plerique, & honesti, & quibus Romanus status summo & splendori esse debuit, & honori, ad hoc tamen Romanæ iniquitatis crudelitate compulsi sunt, ut nolint esse Romani. Hinc est etiam, quòd hi, qui ad barbaros non confugiunt, barbari tamen esse coguntur, scilicet ut est pars magna Hispanorum, minima Gallorum. Omnes denique, quos per universum Romanum orbem fecit Romana iniquitas, iam non esse Romanos. De Bacaudis nunc mihi sermo est, qui per malos iudices, & cruentos spoliati, afflicti, necati, postquam jus Romanæ libertatis amiserant, etiam honorem Romani nominis perdiderunt. Et imputatur his infelicitas sua, imputamus his nomen calamitatis suę, imputamus nomen, quod ipsi fecimus. Vocamus rebelles, vocamus perditos, quos esse compulimus criminosos. Quibus enim aliis rebus, Bacaudæ facti sunt, nisi iniquitatibus nostris, nisi improbitatibus iudicum, nisi eorum proscriptionibus, & rapinis, qui exactionis publicæ nomen in quæstus proprii emolumenta verterunt, & indictiones tributarías, prędas suas etiã fecerunt: qui in similitudinem immanium bestiarum non rexerunt traditos sibi, sed devorarunt: nedũ spoliis hominum, ut pleriq. latrones solent,

Civium Romanorũ nomen.

sed

ſed laceratione etiam, & ut ita dicam, ſanguine paſcebantur: ac ſic actum eſt, ut latrociniis iudicum ſtrangulati homines, & necati, inciperent eſſe quaſi barbari, quia non permittebantur eſſe Romani: acquieverunt enim eſſe, quod non erant, quia non permittebantur eſſe, quod fuerant; coactique ſunt ſaltem vitam defendere, quia iam libertatem videbant penitus perdidiſſe. Aut quid aliud etiam nunc agitur, quàm tunc actum eſt, id eſt, ut qui adhuc Bacaudæ non ſunt, eſſe cogantur: quantùm enim ad vim, atque iniurias pertinet, compelluntur, ut velint eſſe, ſed imbecillitate impediuntur, ut non ſint. Sic ſunt ergo, quaſi captivi iugo hoſtium preſſi: tolerant ſupplicium neceſſitate, non voto; animo deſiderant libertatem, ſed ſummam ſuſtinent ſervitutem: ita ergo, & cum omnibus fermè humilioribus agitur. Vna enim re ad duas diverſiſſimas coarctantur: ſumma ſervitus exigit, ut aſpirare ad libertatem velint, ſed eadem vis poſſe non ſinit, quæ velle compellit. Sed imputari his poſſet forſitan, quòd hoc velint homines, qui nihil magis cuperent, quàm ne cogerentur hoc velle. Summa enim infelicitas eſt, quod volunt. Nam multò cum his melius agebatur, ſi non compellerentur, hoc velle. Sed quid poſſunt aliud velle miſeri, qui aſſiduũ, imò continuum exactionis publicæ patiuntur excidium, quibus imminet ſemper gravis, & indefeſſa proſcriptio, qui domos ſuas deſerunt, ne in ipſis domibus torqueantur? Exilia petunt, ne ſupplicia ſuſtineant. Leviores his hoſtes, quàm exactores ſunt; & res ipſa hoc indicat:

ad hostes fugiunt, ut vim exactionis evadant. Et quidem hoc ipsum, quamvis durum, & inhumanum, minus grave tamen, atque acerbum erat, si omnes æqualiter, atque in commune tolerarent. Illud indignius, ac pœnalius, quod omnia non omnes sustineant: imò quòd pauperculos homines tributa divitum premant, & infirmiores ferunt sarcinas fortium: nec alia causa est, quod sustinere non possunt, nisi quia maior est miserorum sarcina, quàm facultas. Res diversissimas dissimillimasque patiuntur, invidiam, & egestatem. Invidia est enim in solutione, egestas in facultate. Si respicias quod defendunt, abundare arbitreris: si respicias quod habent, egere reperies. Quis existimare rem huius iniquitatis potest? Solutionem sustinent divitum, & indigentiam mendicorum: plus multo est, quod dicturus sum, indictiones tributarias ipsi interdum divites faciunt, pro quibus pauperes solvunt. Sed dicas, cùm ipsorum maximus census sit, & ipsorum maximæ pensiones, quomodo id fieri potest, ut ipsi sibi augeri debitum velint? neque ego id dico, quòd sibi augeant. Nam & ideo augent, quia non sibi augent. Dicam quomodo: Veniunt plerumq. novi nuncii novarum epistolarum à summis sublimitatibus missi, qui commendantur illustribus paucis ad exitia plurimorum, decernuntur his nova munera, decernuntur novæ indictiones, decernunt potentes, quòd solvant pauperes, decernit gratia divitum, quòd pendat turba miserorum: Ipsi enim in nullo sentiunt, quod decernunt. Sed non possunt, inquis, non honorari, & libera- 4

lius

tius accipi, qui fuerint à maioribus missi. Estote ergo vos divites primi in conferendo, qui estis primi in decernendo. Estote primi in largitate rerum, qui primi estis in liberalitate verborum. Qui das de meo, da & de tuo: tametsi rectissimè quisquis ille es, qui solus vis capere gratiam, solus patereris expensam. Sed acquiescamus pauperes vestræ, divites, voluntati, quod pauci iubetis, solvamus omnes. Quid tàm iustum, quid tàm humanum? gravant nos novis debitis decreta vestra, facite saltem debitum ipsum vobis nobiscũ esse commune. Quid .n. iniquius esse, aut indignius potest, quàm ut soli sitis immunes à debito, qui cunctos facitis debitores? Et quidem miserrimi pauperes sic totum hoc quod diximus, solvunt, quod qua re, vel qua ratione solvant penitus ignorant. Cui enim licet discutere, cur solvatur, aut cui permittitur, explorare, quod debeat? sed tunc id evidentissimè proditur, cùm invicem sibi divites irascuntur, cùm indignantur aliqui eorum, quod sine consilio, ac tractatu suo aliqua decreta sint: tunc à quibusdam eorum audias dici, ò facinus indignum! duo aut tres statuunt quod multos necet, à paucis potentibus decernitur, quod à multis miseris dependatur. Honori enim suo unusquisque divitum hoc præstat, ut nolit aliquid, se absente, decerni: non iustitiæ, ut iniqua nolit, se præsente, constitui. Denique quod in aliis reprehendunt, ipsi postea, aut pro contemptus præteriti ultione, aut pro potestatis præsumptione, constituunt. Ac per hoc infelicissimi pauperes sic sunt, quasi inter concertantes procellas in

medio

in medio mari positi, nunc istorum scilicet, nunc illorum fluctibus obruuntur. Sed videlicet, qui in hac parte iniqui sunt, in alia moderati inveniuntur, & iusti: ac pravitatem unius rei, alterius probitate compensant. Nam sicut in onere novarum indictionum pauperes gravant, ità in novorum remediorum opitulatione sustentant. Sicut tributis novis minores maximè deprimuntur, sic remediis novis maximè sublevantur. Imò par est iniquitas in utroque. Nam sicut sunt in aggravatione primi pauperes, ita in relevatione postremi. Si quando enim, ut nuper factum est, defectis urbibus, imminuendas in aliquo tributarias functiones potentes summè existimaverunt, illico remedium cunctis datum, soli inter se divites patiuntur. Quis tunc pauperum meminit? quis ad communionem beneficii humiles, & egestuosos vocat? quis eum, qui primus est semper in sarcina, vel ultimo esse loco patitur in medela? Et quid plura? tributarii omnino pauperes non putantur, nisi cum his tributi cumulus imponitur. Extra numerum autem tributariorum sunt, cùm remedia dividuntur. Et putamus, quòd pœnæ divinæ severitatis indigni sumus, cùm sic nos semper pauperes puniamus? aut credimus, cùm iniqui nos iugiter simus, quòd Deus iustus in nos omnino esse non debeat? Vbi enim, aut in quibus sunt, nisi in Romanis tantùm hec mala? quorum iniustitia tantùm, nisi vestra? Franci enim hoc scelus nesciunt, Hunni ab his sceleribus immunes sunt. Nihil horum est apud Vvandalos, nihil horum

apud Gothos. Tàm longè enim est, ut hæc inter Gothos barbari tolerent, ut ne Romani quidem, qui inter eos vivunt, ista patiantur. Itaq. unum illic Romanorum omnium votum est, ne unquam eos necesse sit, in ius transire Romanum. Vna & consentiens illic Romanę plebis oratio, ut liceat eis, vitam, quam agunt, agere cum barbaris. Et miramur, si non vincantur à nostris partibus Gothi, cùm malint apud eos esse, quàm apud nos Romani. Itaque non solùm transfugere ab eis ad nos fratres nostri omnino nolunt, sed ut ad eos confugiant, nos relinquunt. Et quidem mirari satis non possum, quòd hoc non omnes omnino faciunt tributarii pauperes, & egestuosi, nisi, quòd una causa tantùm est, qua non faciunt, quia transferre illuc reculas, atque habitatiunculas suas, familiasque non possunt. Nam cùm plerique eorum agellos, ac tabernacula sua deserant, ut vim exactionis evadant: quomodo non, quæ compellũtur, deserere, vellét, sed secum, si possibilitas pateretur auferrent? ergo quia hoc non valent, quòd fortè mallent, faciunt, quod unum valent. Tradunt se ad tuendum, protegendumque maioribus, & deditítios, se divitum faciunt, & quasi in ius eorum, ditionemque transcendunt. Nec tamen grave hoc esse, aut indignum arbitrarer, imò potius gratularer potentum magnitudinem, quibus se pauperes dedunt, si patrocinia ista non venderent, si quod se dicunt humiles defensare, humanitati tribuerent, non cupiditati. Illud grave, ac peracerbum est, quòd hac lege tueri pauperes videntur, ut spolient: hac lege defendunt

mi-

miseros, ut miseriores faciant defendendo. Omnes enim hi, qui defendi videntur, defensoribus suis omnem ferè substantiam suam, priusquam defendantur, addicunt: ac sic, ut patres habeant defensionem, perdunt filii hæreditatem. Tuitio parentum mendicitate pignorum comparatur. Ecce, quæ sunt auxilia, ac patrocinia maiorum. Nihil susceptis tribuunt, sed sibi hoc etiam pacto aliquid à parentibus temporariè attribuitur, ut in futuro totum filiis auferatur. Vendunt utique, & quidem gravissimo pretio vendunt, maiores quidam, cunctaque præstant. Et quid dixi: vendunt? utinam venderent usitato more, atque communi, aliquid forsitan remaneret emptoribus. Novum quippe hoc genus venditionis, & emptionis est. Venditor nihil dat, & totum accipit. Emptor nihil accipit, & totum penitus amittit. Cumque fermè omnis contractus hoc in se habeat, ut invidia penes emptorem, inopia penes venditorem esse videatur: quia emptor emit ad hoc, ut substantiam suam augeat, venditor ad hoc vendit, ut minuat, inauditum hoc commercii genus est, venditoribus crescit facultas, emptoribus nihil remanet, nisi sola mendicitas. Nam illud quale? quàm non ferendum, atque monstrigerum? & quod non dicam pati humanæ mentes, sed quod audire vix possunt? quòd plerique pauperculorum, atque miserorum spoliati reculis suis, & exterminati ab agellis suis, cùm rem amiserint, amissarum tamen rerum tributa petuntur: cùm possessio ab his recesserit, capitatio non recedit. 4
Proprietatibus carent, & vectigalibus obruuntur

Novum genus vẽditionis, & emptionis.

tur. Quis ęstimare hoc malum possit? rebus eorum incubant invasores, & tributa miseri pro pervasoribus solvunt. Post mortem patris nati, obsequiis iuris sui posthumi, iuris sui agellos non habent, & agrorum munere enecantur. Ac per hoc, quid aliud sceleribus tantis agitur, nisi, ut qui privata pervasione nudati sunt, publica afflictione moriantur: & quibus rem deprędatio tulit, vitam tollat exactio? Itaque nonnulli eorum de quibus loquimur, qui aut consultiores sunt, aut quos consultos necessitas fecit, cùm domicilia, atque agellos suos, aut pervasionibus perdunt, aut fugati ab exactoribus deserunt, quia tenere non possunt, fundos maiorum

Simile. expetunt, & coloni divitum fiunt. Ac sicut solent hi, qui hostium terrore compulsi, ad castella se conferunt, aut qui perdito ingenuę incolumitatis statu, ad asylum aliquod desperatione confugiunt: ita & isti, qui habere amplius, vel sedem, vel dignitatem suorum natalium non queunt, iugo se inquilinæ abiectionis addicunt: in hanc necessitatem redacti, ut extorres non facultatis tantùm, sed etiam conditionis suæ, atque exulantes, non à rebus tantùm suis, sed à se ipsis, ac perdentes secum omnia sua, & rerum proprietate careant, & ius libertatis amittant. Et quidem quia ita infelix necessitas cogit, ferenda utcumque erat extrema sors eorum, si non esset aliquid extremius. Illud gravius, & acerbius, quòd additur huic malo servilius malum. Nam suscipiuntur ut advenæ, fiunt præiudicio habitationis indigenę, exemplo quodam illius maleficæ potentis, quæ transferre

ho-

homines in beſtias dicebatur. Ita & iſti omnes, qui intra fundos divitum recipiuntur, quaſi Circei poculi transfiguratione mutantur. Nam quos ſuſcipiunt, ut extraneos, & alienos, incipiunt habere quaſi proprios: quos eſſe conſtat ingenuos, vertunt in ſervos. Et miramur, ſi nos barbari capiunt, cùm fratres noſtros nos faciamus eſſe captivos. Nil ergo mirum eſt, quòd vaſtationes ſunt, atque excidia civitatum. Diu id plurimorum oppreſsione elaboravimus, ut captivando alios, etiam ipſi inciperemus eſſe captivi. Sentimus enim, etſi tardiùs multò, quàm merebamur, ſentimus tandem illa, quæ fecimus, & iuxtà ſermonem ſacrum, labores manuum noſtrarum, manducamus, ac iuſto iudice Deo, ſolvimus, quæ debemus. Miſerti quippe exulum non ſumus, ecce ipſi exules ſumus: peregrinos fraude cepimus, ecce ipſi peregrinamur. Præiudiciis temporum ingenui ſtatus homines circumvenimus, ecce ipſi nuper quidem in alieno ſolo vivere cœpimus, ſed præiudicia iam timemus. Et ò quanta eſt infideliſſimarum mentium cœcitas! damnationem perferimus iudicantis Dei, & necdum nos agnoſcimus, iudicari. Et mirantur aliqui ſanctorum, quòd exemplo noſtro cæteri non emendentur, qui nihil adhuc tale tolerarunt, cùm tormentis noſtrarum iniquitatum nec ipſi quidem, qui iam à Deo plectimur, corrigamur. O ſuperbiam non ferendam, plurimi pœnas peccatorum ſuorum perferunt, & intelligere cauſas pœnarum nemo dignatur. Sed eſt cauſa evidens, quę hanc ſuperbiam

Pſ. 126.

facit: scilicet quia etsi aliqua iam patiamur, nondum tamen p timur, qualia meremur. Tanta est enim misericordia Dei, ut & si nos vult pati aliqua de piaculis nostris, nolit tamen cuncta tolerare, quia castigat malos, non reddit mala: agnoscere nos peccatis nostris mavult, quàm sustinere: scilicet ut & piis, ac salubribus flagellis ostendat nobis, quæ ferre mereamur, sed tamen non inferat, quæ meremur, iuxta illud scilicet beati Apostoli dictum, quo ait: *Ignoras, quoniam bonitas Dei ad penitentiam te adducit? secundùm duritiam tuam, & impœnitens cor thesaurizas tibi iram in die iræ.* Et verè ita agimus, ut dicit Apostolus: Deus enim vocat nos ad penitentiam sed nos thesaurizamus iram: Deus nos invitat ad veniam, sed nos quotidie cumulamus offensam. Vim Deo facimus iniquitatibus nostris, ipsi in nos iram divinitatis armamus. Cogimus ad ulciscendas criminum nostrorum immanitates nolentem Deum. Propè est, ut eum non permittamus, ut parcat. Nam, cùm in eum nullum unquam iniustitię signum cadere, aut apparere posit, sic agimus, ut si enormitates nostrorum scelerum non ulciscitur, iniustus esse videatur. Sed videlicet peccator fuit aliquando aliquis, fortasse iam non est; aut est ullus criminum modus, & non prius est, ùt de vita homines, quàm de iniquitate discedant. Quis enim non cum suis iniquitatibus moritur, & cum ipsis admodum, atque in ipsis sceleribus sepelitur? ut verè propheticum illud de his rectissimè dici posit: *Sepultura eorum domus eorum in æternum, & comparati sunt iumentis insipien-*

Rom. 2

De vita priusquã de iniquitate homines discedunt.

Ps. 48

pientibus, & similes sunt illis; atque utinam iumentis. Melius quippe fuerat, belluina imprudentia deviasse. Illud peius, & criminosius, quia non ignorantia Dei, sed despectione peccarunt. Atque hoc videlicet laici tantummodò, non quidam etiam clericorum sæculares, non multi religiosi, imò sub specie religionis vitiis sęcularibus mancipati: qui scilicet post veterum flagitiorum probrosa crimina titulo sanctitatis sibimet inscripto, non conversatione alii, sed professióne nomen tantùm demutavère, non vitam: & summam divini cultus habitum magis, quàm actum existimantes, vestem tantummodo exuère, non mentem. Vnde illi se minore invidia criminosos putant, qui cum pœnitentiam quasi egisse dicant, sicut mores pristinos, ita etiam habitum non relinquúnt. Nam taliter fermè omnia agunt, ut eos non tàm putes antea penitentiam criminum egisse, quàm postea ipsius pœnitentiæ pœnitere: nec tàm prius pœnituisse, quòd malè vixerint, quàm postea, quòd e promiserint, benè victuros. Sciunt, me verum loqui, & testimonium etiam conscientia sua dicunt, cùm multi alii, tùm præcipuè illi novorum honorum religiosi ambitores, & post acceptum penitentiæ nomen, amplissimæ, ac prius non habitæ potestatis emptores: adeò non sæculares tantùm, sed plus etiam, quàm sæculares esse voluerunt, ut non sufficeret eis, quod ante fuerant, nisi plus essent, quàm fuissent. Quomodo igitur tales istos pœnitentiam se egisse non pœnitet? sicut etiam illos de conversione ac Deo aliquid cogitasse, qui à coniugibus propriis

Religiosi

Vestem exuunt, non mentem.

abſtinentes, à rerum alienarum pervaſione ſe non abſtinuerunt: & cùm profiteantur continentiam corporum, in incontinentiam debacchantur animorum. Novum prorſus eſt converſionis genus, licita non faciunt, illicita committunt. Temperant à concubitu, & non temperant à rapina. Quid agis ſtulta perſuaſio? peccata interdixit Deus, non matrimonia; non conveniunt veſtris ſtudiis facta veſtra: non debetis eſſe amici criminum, qui dicitis vos ſectatores eſſe virtutum. Pręposterum eſt quod agitis, non eſt converſio, ſed averſio: qui iam pridem, ut fama eſt, opus etiam honeſti matrimonij reliquiſtis, tandem à ſcelere ceſſate. Et quidem iuſtum eſt, ut ab omni ſcelere: ſed tamen ſi non ab omni, quia hoc fortaſſe durum, & impoſſibile eſſe creditis, certè vel à maximo, & prodigioſo. Eſto iuxta te, quicunq. ille es, vicini manere non valeant. Eſto pauperes habitare non poſſint. Eſto ſis perſecutor multorum inopum, vaſtatorque miſerorum. Eſto ſis afflictor omnium, dummodo extraneorum. Tandem, quæſo, vel tuis parce, & ſi non omnibus tuis, quia etiam hoc forſitan oneroſum tibi, & grave iudicas, ſi omnibus tuis parcas: parce ſaltem vel illis tuis, qui te non affinibus tantùm, aut aliis propinquis, ſed perſonis etiam devinctiſsimis, & pignoribus chariſsimis prætulerunt. Et quid dicam pignoribus, ac filiis? prætulerunt te etiam animabus penè, ac ſpebus ſuis: non quidem laudabiliter, & errorem ſuum, qui ita egit, ipſe cognoſcit. Sed quid ad te tamen, cui ipſum hoc præſtitit, quod erravit. Hoc enim plus ei debes, quia dilectionis

nis

nis tuæ nimietate peccavit. Cęcus quidem factus est affectu tuo, & notatur à cunctis, atque reprehenditur. Sed tu tamen hoc magis ei obnoxius factus es, quia se ab omnibus fecit tuo amore culpari. Quid ergo simile apud barbaros Gothos? quis eorum amantibus nocet? quis diligentem insequitur? quis chari sui mucrone iugulatur? tu amantes persequeris, tu offerentibus munera manus amputas, tu diligentes proximos necas: non metuis, non expavescis? Quid faceres, si iudicium Dei præsens in proxima flagellatione non sensisses? Addis insuper, & adiungis malis prioribus nova crimina. Considera, quæ te maneant graviora facientem, cùm minora soleant etiam per dęmones vindicari. Contentus esto iam, quęsumus, amicorum tuorum, & sodalium latrociniis, sufficiat vexatos fuisse pauperes, sufficiat spoliatos à te fuisse mendicos: penè iuxta te nullus intrepidus, nullus potest esse securus: faciliùs præcipitati ex alpina rupe torrentes, aut incendia ventis agitata tolerantur: non sic pereuntes, ut ita dixerim, nautæ charybdis voracitate, aut scylleis, ut aiunt, canibus devorantur. Exturbas possessiunculis suis, vicinos tuos, habitatione, ac facultate proximos tuos. Nunquid, ut scriptum est, super terram solus habitabis? Hoc unum quippe est, quod obtinere non poteris: quamlibet enim cuncta pervadas, vicinum semper invenies. Respice, quæso, alios, quos velis nolis, & ipse suspicis. Respice alios, quos velis nolis, etiam ipse miraris: altiores sunt cæteris dignitate, & æquales dignatione: maiores sunt potestate, & minores humilitate.

Esa. 5.

Vicinum semper inuenies.

Scis

Scis profecto etiam ipse, ad quē nunc loquimur, de quo loquamur: & idem de quo nunc querimur, debes agnoscere, quem hac laude veneramur: atq. utinam multi essent, qui laudarentur, salubritas esset omnium, generositas plurimorum. Sed esto nobis ille sit laudabilis, cur tu vis esse, quæso, damnabilis? Cur inimicitia nil amicius? cur avaritia nil iucundius, cur rapacitate nil carius? Cur nil iudicas pretiosius, quàm nequitiam? Cur nil præstantius, quàm rapinam? Disce vel à pagano homine virum bonum, *Charitate enim*, inquit, *& benevolentia septum oportet esse, non armis*. Fallunt te itaque opiniones tuæ, fallit pravæ, & cœcæ mentis improbitas. Si vis probus, si vis potens, si vis magnus esse, honestare debes cæteros, non malignitate superare. Legi quondam in quodam loco, *Nemo malus, nisi stultus, si enim saperet, bonus esse mallet*. Et tu ergo, tamen redire adhuc ad sanitatem potes, exue nequitiam, si vis habere sapientiam. Si enim optas, vel sapiens omnino esse, vel sanus, exuendus tibi omnino, & commutandus es. Abdicare itaque à te ipso, ne abdiceris à Christo. Repudia te, ut recipiaris à Christo. Perde te ipse, ne pereas. *Qui enim*, Salvator inquit, *perdiderit animam suam propter me, inveniet eam*. Dilige itaque hanc tuam salubrem perditionem, ut assequaris veram salutem. Liberandus enim à Deo ipso omnino non eris, nisi te ipse prius damnaveris.

Herodianus lib 1 Historiar. de Marco Imper.

Ex Stoicorũ placitis.

Luce 9

LIBER SEXTVS.

ARGVMENTVM.

Perpendit quasi per transennam, quantò pauci degeneres à sua professione, nocumento sint verè Christianis: malus tamen deplorat malum; neminem non consentire criminosis, adeòque omnes, nullo discrepante, improbos esse; quia omnes Christiani more paganorum, & spectaculis intersunt, & superstitionibus augurum, divinatorumque student: pantomimorum supra cæteras, exprobrat fœditates, quæ si in nonnullis Christianorum urbibus obsoleverant, beneficium fuit miseriæ, non disciplinæ. Expendit etiam nullam à Christianis ob Dei supplicia ipsis irrogata, morum mutationem factam, immo deteriores inter miserias evasisse; & deinde more suo sapienter concludit, summa nobiscum Deum sua Providentia agere, qui calamitatibus intactos exerceat, quos si delitiis cumulet, statim sentiat contumaces.

PErsonanter diu locuti sumus, & excessisse 1
videmur regulam disputandi. Cogitat .n.
absque dubio is, qui legit (si fuerit tamen aliquis, 2
qui hæc Christi amore conscripta, ob Christum legat) cogitat. De me fortè ille dicit. Cùm causa generalis sit, quam exequitur, quid negotio huc contulit, quod in personam unius tanta congessit? Esto enim ille, de quo locutus est, talis sit: sed num quid officit bonitati unius, crimen alterius? aut quod fortius multò est, numquid læditur scelere personali, causa cunctorum? Possum quidem evidentibus testimoniis approbare, quia læditur. Achar enim quondam *Iosue 7.*
de

de anathemate quippiam furto abstulit, & crimen unius hominis, plaga omnium fuit. David numerari plebem Israeliticam iussit, & errorem illius, Dominus clade totius populi vindicavit. Rabsaces locutus quędam est in contumeliam Dei, & centum octogintaquinque millia hominum stragem pertulerunt, quod unius prophani hominis procax lingua maledixit. Et ideò non immeritò etiam beatus apostolus Paulus eiici de ecclesia pestilentem, iubet, & cur iubeat, ostendit, dicens: *Quia modicum fermenti totam massam corrumpit*. Inde evidenter cognoscimus, etiam unum sæpissimè malum hominem perditorem esse multorum. Nec iniuria. Intelligere is, quicunque legerit debet, non superfluè me superius de uno malo aliqua dixisse, cùm scilicet frequentissimè divinæ maiestatis iracundia etiam per unum legatur accensa. Sed ego non ago hac districtione, quæ dico. Neque enim necesse est, ut unum obesse omnibus putem, cùm omnes mutuò sibi obsint. Non convenit, ut per unum cunctos periclitari putem, cùm per se cuncti periclitentur. Omnes enim admodum in perditioné ruunt, aut certè, ut aliquid dicam lenius, penè omnes. Vnde enim hoc bonum populo Christiano, ut aut certè minor, aut certè, vel idem esset malorum numerus, qui bonorum? O miseriam lachrymabilem! O miseriam luctuosam! quàm dissimilis nunc est à seipso populus Christianus, id est ab eo, qui quondam fuit! Tunc princeps apostolorum Petrus, Ananiam, & Saphyram, quia mentiti essent, morte mulctavit. Beatissimus quoq. Paulus

2.Reg.24

Esa.36.

1.Cor.5.

3 Vnus improbus perditor multorũ.

4

Act.5.

1.Cor.5

etiam

etiam unum de ecclesia malum expulit, ne contactu suo plurimos inquinaret. Nunc nos etiam pari utriusque partis numero contenti sumus. Et quid contenti, dicam? Exultare nos potius, ac tripudiare gaudio conveniret, si parilitas nobis ista contingeret. Ecce in quid recidimus, ecce in quid post illam Christiani populi puritatem, qua omnes quondam immaculati erant: Ecce in quid redacti sumus, ut beatam fore ecclesiam iudicemus, si vel tantùm in se boni habeat, quantùm mali. Nam quomodo beatam non arbitremur, si mediam plebis partem haberet innoxiam, quam penè totam nunc esse plangimus criminosam? Vnde superfluè dudum de uno malo locuti sumus, superfluè unius scelera deflevimus: aut omnes enim, aut omnes penè flendi, atqu lugendi sunt. Nam aut plurimi tales sunt, aut certè, quod non minùs criminosum est, cupiunt tales esse, & laborant actu malorum operum non impares videri: ac per hoc etiam minora mala faciunt, quia minùs possunt, non minùs tamen mali sunt; quia nollent minus esse, si possent. Denique, quod unum possunt, vel voto tales sunt, ac voluntate non cedunt: & inquantum facultas suppetit, superare contendunt. Est enim, licèt in dissimillimis rebus, hæc illorum æmulatio, quæ bonorum, ut sicut boni optant cunctos honestate mentium vincere, sic mali cupiant pravitate superare. Nam sicut hæc bonorũ gloria est, ut quotidie meliores sint, sic malorum omnium, ut deteriores: & sicut optimi cũpiunt virtutum universarum culmen ascendere, sic pessimi optant palmas sibi uni-

nni versorum scelerum vendicare. Et hoc utique in malum nostrum, maximè nostri, hoc est Christiani, qui scilicet, ut iam diximus, malitiã, sapientiam putant. Et de quibus Deus specialiter dixit: *Perdam sapientiam sapientum, & intellectum prudentum reprobabo*. Cumque Apostolus clamet: *Si quis videtur sapiens, stultus fiat, ut sit sapiens*, hoc est dicere: Si quis vult esse sapiens, sit bonus, quia nemo verè sapiens est, nisi verè bonus. Nos è diverso malarum mentium vitio, & ut Divinitas ait: improbo sensu, bonitatem pro stultitia repudiantes, & nequitiam pro sapientia diligentes, tantò quotidie prudentiores esse nos credimus, quantò peiores sumus. Et quę tandem, rogo, spes emendationis in nobis est, qui non terrore opinionis ad malum ducimur, sed studio malæ voluntatis adnitimur, ut semper peiores esse videamur? Et hinc est, quòd dudum questus sum, deteriores nos multò esse, quàm barbaros, quia illos ignorantia legis excusat, nos scientia accusat. Illi per imperitiam veritatis, quia quæ sunt bona nesciunt, mala pro bonis diligunt. Nos cùm scientiam veritatis habeamus, quæ sunt bona optimè novimus, & hoc multis modis. Primum, quòd nihil fermè, vel criminum, vel flagitiorum est, quòd in spectaculis non fit: ubi summum delitiarum genus est, mori homines, aut quod est morte gravius, acerbiusque, lacerari, expleri ferarum alvos humanis carnibus, comedi homines, cum circumstantium lętitia, conspicientium voluptate: hoc est non minus pene hominum aspectibus, quàm bestiarum dentibus de-

1. Cor. 1

Ibidem.

aduersus spectaculorum incommoda

devorari. Atque ut hoc fiat, orbis impendium est. Magna enim cura id agitur, & elaboratur: adeuntur enim loca abdita, lustrantur invii saltus, peragrantur sylvę inexplicabiles, conscenduntur nubiferæ alpes, penetrantur niviferæ valles. Et ut devorari possint à feris viscera hominum, non licet naturam rerum aliquid habere secretum. Sed hæc, inquis, non semper fiunt. Certum est, & pręclara est erroris excusatio, quia non semper fiunt, quasi verò unquam fieri debeant, quæ Deum lędant: aut ideò, quæ mala sunt benè fiant, quia non iugiter fiant. Nam & homicidę homines non semper occidunt, & homicidæ tamen sunt, etiam quando non occidunt, quia interdum polluuntur homicidio: & latrones non semper latrocinantur, sed latrones tamen non esse desinunt: quia etiam cum rebus ipsis latrocinia non agunt, animis tamen à latrocinio non recedunt. Sic utiq. omnes hi, qui spectaculis huiusmodi delectantur, etiam quando non spectant, innoxii tamen à spectaculorum piaculis mente non sunt, quia semper vellent spectare, si possent. Nec solùm hoc, sed sunt etiam alia maiora. Quid enim? nunquid non consulibus, & pulli adhuc gentilium sacrilegiorum more pascuntur, & volantis pennæ auguria quæruntur, ac penè omnia fiunt, quę etiam quondam pagani veteres, frivola, atque irridenda duxerunt? Et cùm hæc omnia ipsi agant, qui annis nomina tribuunt, & à quibus anni ipsi exordium sumunt: credimus nobis bene annos posse procedere, qui à rebus omnibus potius, quàm à Deo ordiuntur? Atque utinam sicut

Consules. sicut hæc propter consules tantùm fiunt, ita illos tantùm incestarent propter quos fiunt. Illud est feralissimum, & gravissimum, quod dum consensu publico aguntur, honor paucissimorum, fit crimen omnium: ac sicut singulis annis bini inaugurentur, prope est, ut in omni mundo nullus evadat. Sed de his putamus hoc satis dictum esse, quod ea quoque, ut ipsi excusatis, non semper fiunt. De quotidianis tamen obscœnitatibus loquamur, quas tales, ac tàm innumeras legiones dæmonum excogitaverunt, ut etiam honestæ, ac probæ mentes, etsi nonnullas earum spernere, ac calcare possint, omnes tamen penitus superare vix possint. Simile. Sicut enim exercitus pugnaturi, ea loca, per quæ venturas hostium turmas sciunt, aut foveis intercludere, aut sudibus præfigere, aut tribulis infestare dicuntur,

6 scilicet ut etiam si non in omnia ea quispiam incidat, nullus tamen penitus evadat. Ita etiam dæmones tàm multas in vita ista humano generi illecebrarum insidias prætenderunt, ut etsi plurimas earum aliquis effugiat, tamen quacunque capiatur. Equidem quia longum est nunc dicere de omnibus, amphitheatris scilicet,

7 odeis, lusoriis, pompis, athletis, petaminariis,

8 pantomimis, cæterisq. portentis: quæ piget dicere

9 quia piget malum tale, vel nosse; de solis circorum, ac theatrorum impuritatibus dico. Talia enim sunt, quæ illic fiunt, ut ea non solùm dicere, sed etiam recordari aliquis sine pollutione non possit. Theatrorum impuritas. Alia quippe crimina singulas sibi fermè in nobis vendicant portiones: ut cogitationes sordidæ animum, ut impudici aspectus

ocu-

oculos, ut auditus improbi aures: ita ut cùm ex his unum aliquid erraverit, reliqua possint carere peccatis. In theatris verò nihil horum reatu vacat, quia & concupiscentiis animus, & auditu aures, & aspectu oculi polluuntur. Quæ quidem omnia tàm flagitiosa sunt, ut etiam explicare ea quispiam atq. eloqui, salvo pudore, nõ valeat. Quis enim integro verecundiæ statu dicere queat illas rerum turpium imitationes, illas vocum, ac verborum obscœnitates, illas motuum turpitudines, illas gestuum fœditates? quæ quanti sint criminis, vel hinc intelligi potest, quòd & relationem sui interdicunt. Nonnulla quippe etiam maxima scelera, incolumi honestate referentis, & nominari, & argui possunt, ut homicidium, latrocinium, adulterium, sacrilegium, cęteraque in hunc modum. Solę theatrorum sunt impuritates, quæ honestè non possunt vel accusari: ita nova in arguenda harum turpitudinum probrositate res evenit aguenti: ut cùm absque dubio honestus sit, qui accusare ea velit, honestate tamen integra, ea loqui, & accusare non possit. Alia quoque omnia mala agentes polluunt, non videntes, vel audientes. Siquidem etsi blasphemum quendam audias, sacrilegio non pollueris, quia mente dissentis. Etsi intervenias latrocinio, non inquinaris actu, quia abhorres animo. Solæ spectaculorum impuritates sunt, quæ unum admodum faciunt, & agentium, & aspicientium crimen. Nam dum spectantes hæc comprobant, ac libenter vident, omnes ea visu, atq. assensu agunt, ut verè in eos apostolicũ illud

Rom. 1 peculiariter cadat: quia digni sunt morte non solùm qui faciunt ea, sed etiam qui consentiunt facientibus. Itaque in illis imaginibus fornicationum omnis omnino plebs animo fornicatur. Et qui fortè ad spectaculum puri venerant, de theatro adulteri revertuntur. Non enim tunc tantummodo quando redeunt, sed etiam quando veniunt, fornicãtur. Nam hoc ipso quod aliquis rem obscœnam cupit, dum ad immunda properat, immundus est. Quæ cùm ita sint, ecce qualia, aut omnes, aut penè omnes Romani agunt. Et cum hæc ita sint, qui talia agimus, negligi nos à divinitate, causamur; relinqui nos à Domino nostro, dicimus, cum ipsi Dominum relinquamus. Fingamus enim, quòd respicere nos Dominus noster velit, etiam non merentes, videamus, si potest. Ecce innumera Christianorum millia in spectaculis quotidie rerum turpium commorantur. Potest ergo Deus illos respicere, qui tales sunt? Potest ad eos respicere, qui bacchantur in circis, qui mœchantur in theatris? An fortè hoc volumus, & hoc dignum putamus, ut cùm in circis nos, & in theatris Deus videat, ea quæ nos aspicimus, aspiciat quoque ipse nobiscum, & turpitudines, quas nos cernimus, cernat & ipse nobiscum? alterutrum enim fieri necesse est: quia si nos videre dignatur, consequens est, ut etiam illa ubi nos sumus, videat: aut si ab illis, quod non dubium est, avertit oculos, etiam à nobis, qui illic sumus, pariter avertat. Et cùm hæc ita sint; facimus hęc tamen, ac sine cessatione, quæ dixi. An fortè in morem veterum paganorum, thea-

tro-

trorum,& circorum nos Deum habere arbitramur? Faciebant enim hæc illi quondam, quia has idolorum ſuorum delicias eſſe, credebant. Nos quomodo hæc facimus, qui odiſſe Deum noſtrum hæc, certi ſumus? Aut certè ſi placere has turpitudines, Deo novimus, non prohibeo, quin ſine ceſſatione faciamus. Si verò in conſcientia noſtra, hoc eſt, quòd Deus horret, quòd execratur, quòd ſicut in his ſit paſtus diaboli, ita offēſio Dei: quomodo nos in eccleſia Dei Deum colere dicimus, qui in obſcœnitate ludorum ſemper diabolo deſervimus, & hæc generaliter, ac ſcientes, de conſilio, & induſtria? Et quæ nobis, quæſo, quæ ſpes erit apud Deum, qui non caſu, aut imprudentia Deum lædimus, ſed exemplo illorum quondam gigantum, quos 10
inſanis conatibus ſuperna tentaſſe, & quaſi in nubes gradum tuliſſe, legimus. *Gigantes.*
Sic nos per iniurias, quas in omni mundo Deo ſemper inferimus, quaſi conſenſu publico cœlum oppugnamus. Chriſto ergo (ò amentia monſtruoſa!) Chriſto circenſes offerimus, & mimos, & tunc hoc maximè, cùm ab eo aliquid boni capimus, cùm proſperitatis aliquid ab eo attribuitur, aut victoria de hoſtibus à divinitate præſtatur. Et quid aliud hac re facere videmur, quàm ſi quis homini beneficium largienti iniurioſus ſit, aut blandientem conviciis cædat, aut oſculantis vultum mucrone transfigat? Interrogo enim omnes potentes, ac divites mundi hujus, cujus piaculi reus ſit ſervus ille, qui probo, ac bono Domino malum cogitat; qui benè merenti convicium faciat, & pro libertate, quam accipit,

contumeliam reddat: absque dubio maximi criminis reus creditur, qui malum pro bono reddit, cui etiam malum pro malo reddere non liceret. Hoc ergo etiam nos, qui Christiani dicimur, facimus: irritamus in nos misericordem Deum impuritatibus nostris, propitiantem sordibus lædimus, blandientem iniuriis verberamus. Christo ergo, ò amentia monstruosa, Christo circenses offerimus, & mimos, Christo pro beneficiis suis theatrorum obscœna reddimus, Christo ludicrorum turpissimorum hostias immolamus. Videlicet hoc nos pro nobis in carne natus Salvator mundi noster edocuit. Hoc vel per seipsum, vel per apostolos prædicavit. Propter hoc humanę nativitatis verecundiam subiit, & contumeliosa terreni ortus principia suscepit. Propter hoc in præsepio iacuit, cui servierunt angeli, cùm iaceret. Propter hoc involui se pannorum crepundiis, voluit, qui cœlum regebat in pannis. Propter hoc in patibulo pependit, quem pendentem mundus expavit. *Qui*
2 Cor 8 *propter nos*, inquit Apostolus, *pauper factus est, cum dives esset, ut illius inopia vos honestaremini.*
Phil. 2. *Et cum in forma Dei*, inquit, *esset, humiliavit semetipsum usque ad mortem, mortem autem crucis.* Iis nos videlicet Christus imbuit, cùm pro nobis ista toleraret. Pręclaram passioni eius reddimus vicissitudinem, qui cùm morte ipsius redemptionem acceperimus, vitam ei turpissimam repensamus. *Apparuit enim*, in-
Tit. 1. quit beatissimus Paulus, *gratia Domini nostri Iesu Christi, erudiens nos, ut abnegantes impietatem, & sęcularia desideria, sobriè, ac iustè,*

ac piè vivamus in hoc sæculo, expectantes beatam spem, & adventum gloriæ magni Dei, & salvatoris nostri Iesu Christi: qui dedit semetipsum pro nobis, ut nos redimeret ab omni iniquitate, & mundaret populum sibi acceptabilem, sectatorem bonorum operum. Vbi sunt, qui hæc faciant, propter quæ venisse Christum, Apostolus dicit? Vbi sunt, qui non desideria sęculi faciant, ubi, qui vitam piè, ac iustè agant, ubi qui sperare se spem beatam bonis operibus, ostendant? Et immaculatam vitam agentes, hoc ipso se perhibent regnum Dei expectare, quia merentur accipere. Venit, inquit, Dominus Iesus Christus, ut mundaret sibi populum acceptabilem, sectatorem bonorum operum. Vbi est populus ille mundus, ubi populus acceptabilis, ubi populus boni operis, ubi populus sanctitatis? *Christus,* inquit scriptura, *pro nobis passus est, nobis exemplum relinquens, ut sequamur vestigia eius.* 1. Pet. 2 Videlicet vestigia Salvatoris sequimur in circis, vestigia Salvatoris sequimur in theatris. Tale nobis, scilicet Christus, reliquit exemplum, quem flevisse legimus, risisse non legimus. Et hoc utrumque pro nobis; quia fletus compunctio est animę; risus corruptio disciplinæ. Et ideò dicebat: *Væ vobis, qui ridetis, quoniam flebitis.* Et *beati, qui fletis, quoniam ridebitis.* Nobis autem ridere, & gaudere non sufficit, nisi cum peccato, atque insania gaudeamus, nisi risus noster impuritatibus, nisi flagitiis misceatur. Quis, rogo, hic error est? quę stultitia? Nunquid lętari assiduè, & ridere non possumus, nisi risum nostrum, atque

Flevit Christus, non risit.

Lucę 6

letitiam scelus esse faciamus? An fortè infructuosum putamus gaudium simplex, nec delectat ridere sine crimine? Quod, rogo, hoc malum est, aut quis furor? Rideamus, quæso, quantumlibet immensuratim, lætemur quamtūlibet iugiter, dummodo innocenter. Quæ vecordia est, & amentia, ut non putemus risum, & gaudium tanti esse, nisi Dei in se habeat iniuriam? Iniuriam utique, & maximam. In spectaculis enim quędam apostatatio fidei est, & à symbolis ipsius, & cœlestibus sacramentis letalis prævaricatio. Quæ est enim in baptismo salutari Christianorum prima confessio? quæ scilicet, nisi ut renunciare se diabolo, ac pompis eius, atque spectaculis, & operibus, protestentur? Nam spectacula, & pompę, etiam iuxta nostram professionem opera sunt diaboli. Quomodo igitur, ò Christiane, spectacula post baptismum sequeris, quę opus esse diaboli, confiteris? Renunciasti semel diabolo & spectaculis eius, ac per hoc necesse est, ut prudēs, & sciens, dū ad spectacula remeas, ad diabolum redire te, cognoscas. Vtrique enim rei simul renunciasti, & unum utrunque esse, dixisti. Si ad unum reverteris, ad utrunque remeasti: *abrenuntio enim*, inquis, *diabolo, pompis, spectaculis, & operibus eius*. Et quid postea? *credo*, inquis, *in Deum patrem omnipotentem, & in Iesum Christum filium eius*. Ergo primùm renunciasti diabolo, ut credatur Deo: quia qui non renunciat diabolo, non credit Deo: & ideo qui revertitur ad diabolum, relinquit Deum. Diabolus autē est in spectaculis, pompisque suis: ac per hoc cùm redimus ad spe-

cta-

ctaculum, relinquimus fidem Christi. Hoc itaque modo omnia symboli sacramenta solvuntur, & totum quod in symbolo sequitur, labefactatur, & inquinatur. Nihil enim sequens stat, si principale non steterit. Dic mihi tu Christiane, quomodo tenere te sequentia symboli putas, cuius principia perdidisti? membra sine capite nihil prosunt, & ad exordia sui cuncta respiciunt: quę utique, si perierint, omnia pessum trahunt. Siquidem stirpe sublata, aut non sunt reliqua: aut, si sunt, sine emolumento sunt, quia sine capite nihil constat. Si cui itaque leve spectaculorum crimen videtur, respiciat cuncta ista, quæ diximus, & videbit in spectaculis, non voluptatem esse, sed mortem. Quid enim est aliud quàm mortem incurrere, vitæ originem perdidisse? Vbi enim fundamentum symboli evertitur, vita ipsa iugulatur. Rursum ergo necesse est, redeamus ad illud, quod sæpè diximus: Quid simile apud barbaros, ubi apud illos circenses, ubi theatra, ubi scelus diversarum impuritatum? Hoc est spei vestræ, ac salutis excidium, quibus illi, etsi utpotè pagani uterentur, minore tamen culpa sacræ offensionis errabant: quia & si esset impuritas visionis, prævaricatio tamen non erat sacramenti. Nos verò quid respondere pro nobis possumus? tenemus symbolum, & evertimus, confitemur munus salutis pariter, & negamus. Ac per hoc ubi est Christianitas nostra, qui ad hoc tantummodo sacramentum salutis accipimus, ut maiore postea prævaricationis scelere peccemus? Nos Ecclesijs Dei ludicra anteponimus, nos altaria spernimus,

& theatra honoramus. Omnia denique amamus, omnia colimus, solus nobis in comparatione omnium Deus vilis est. Denique præter alia, quæ id probant, indicat etiam hoc res ipsa, quam dico. Si quando enim usu venerit, quod scilicet sepe evenit, ut eodem die, & festivitas ecclesiastica, & ludi publici agantur, quæro ab omnium conscientia, quis locus maiores Christianorum virorum copias habeat, caveàne ludi publici, an atrium Dei? & templum omnes magis sectentur, an theatrum? dicta Euangeliorum magis diligant, an thymelicorum? verba vitæ, an verba mortis? verba Christi, an verba mimi? Non est dubium, quin illud magis amemus, quod anteponimus. Omni enim feraliũ ludicrorum die, quàmlibet Ecclesiæ festa fuerint, non solùm ad Ecclesiam non veniunt, qui Christianos se esse dicunt: sed siqui inscii fortè venerunt, dum in ipsa Ecclesia sunt, si ludos agi audiunt, Ecclesiam derelinquunt. Spernitur Dei templum, ut concurratur ad theatrum. Ecclesia vacuatur, circus impletur. Christum in altario dimittimus, ut adulterantes visu impurissimo oculos ludicrorũ turpiũ fornicatione pascamus. Sed videlicet, qui postea corrũpimur rebus prosperis, faciendũ aliquid in principio putamus. Et ideò rectissimè ad nos Dominus Deus dicit: *Propter spurcitiam exterminati estis exterminio.* Et

Esa. 16 rursum: *Exterminabuntur*, inquit, *ara huius risus.* Sed videlicet responderi ad hæc potest, non in omnibus hoc Romanorum urbibus agi. Verum est, etiam plus ego addo, ne illic quidẽ nunc agi, ubi semper sunt acta antea. Non enim hoc

agi-

agitur in Mogontiacensium civitate, sed quia excisa, & deleta est. Non enim Agrippinæ, sed quia hostibus plena. Non agitur in Trevirorum urbe excellentissima, sed quia quadruplici vastatione est prostrata. Non agitur denique in pluribus urbibus Galliarū, & Hispaniarum, & ideò væ nobis, atque impuritatibus nostris, væ nobis, atque iniquitatibus nostris. Quæ spes Christianorum plebibus est ante Deum? Quandoquidem ex illo tempore in urbibus Romanis hęc mala non sunt, ex quo in barbarorum iure esse cępe-runt. Ac per hoc vitiositas, & impuritas, quasi germanitas quędam est Romanorū hominum, & quasi mens, atque natura: quia ibi præcipuè vitia, ubicumque Romani. Sed gravis forsitan hæc, atque iniqua conquestio: gravis profectò, si falsa. At quomodo, inquis, quomodo non falsa, cùm in paucis nunc fermè Romanis urbibus fiant ista, quæ diximus. Plurimas iam autem harum impuritatū labe non pollui, ubi licèt sint loca ipsa, ac domicilia erroris antiqui, nequaquam tamen aguntur illa, quæ prius acta sunt. Considerandum ergo utrumque est, id est, quid sit, quòd adhuc loca ipsa, ac diversoria ludicrorum sint, ludicra autem esse cessaverunt: loca enim, & habitacula turpitudinum idcirco adhuc sunt, quia illic impura omnia priùs acta sunt: nunc autem ludicra ipsa ideo non aguntur, quia agi iam præ miseria temporis, atque egestate non possunt. Et ideo quòd priùs actum est, vitiositatis fuit, quod nunc non agitur necessitatis. Calamitas .n. fisci, & mendicitas iam Romani ęrarii non sinit, ut ubique

in

in res nugatorias perditæ profundantur expensæ. Pereant adhuc quamlibet multa, & quasi in cœnum proiiciantur; sed modo tamen perire iam tanta non queunt, quia non sunt tanta, quæ pereant. Nam quantùm ad votum nostræ libidinis, atque impurissimæ voluptatis attinet, optaremus profectò, vel ad hoc tantummodo plus habere, ut possemus in hoc turpitudinis lutum plura convertere. Et res probat, quanta prodigere vellemus, si opulenti essemus, ac splendidi, cùm prodigamus tanta mendici. Ea est enim labes præsentium morum, atque perditio, ut cùm jam non habeat paupertas, quod possit perdere, adhuc tamen velit vitiositas plus perire. Non ergo quidem blandiri nobis aliquid in hac re possumus, ut dicamus, non in omnibus nunc urbibus agi illa, quæ acta sunt. Ideo enim non in omnibus jam aguntur, quòd urbes, ubi agebantur illa, iam non sunt: & ubi quidem diu acta sunt, id effecerunt, ut ubi illa agebantur, diu esse non possent: sicut ipse Deus ad peccatores locutus est per prophetam, *quia*
Ierem.44 *horũ recordatus est Dominus: & ascendit*, inquit, *super cor eius, & non poterat ultra Dominus portare propter malitiam studiorum vestrorum, & propter abominationes, quas fecistis, & facta est terra vestra in desolationem, & stuporem, & in maledictum.* Per hęc ergo jam factum est, ut maior pars Romani orbis in desolationem esset, & in stuporem, & in maledictum. Atque utinam acta tantummodo prius essent, & agere hæc Romana vitiositas aliquando cessaret, for-
Psal.102 sitan, ut scriptum est, propitiaretur Deus pec-

catis

catis nostris. Sed nequaquam ita agimus, ut propitietur. Mala enim malis incessabiliter addimus; & peccatis peccata cumulamus: & cùm maxima pars nostri iam perierit, hoc agimus, ut pereamus omnes. Quis, rogo, interfici alterum iuxta se videt, & ipse non metuit? Quis domum vicini sui ardere cernit, & non efficere omnibus modis nititur, ne ipse incendio concremetur? Nos non vicinos nostros tantùm ardere vidimus, sed ipsi iam maxima ex parte nostrorũ corporum arsimus. Et quid hoc (proh nefas!) mali est? arsimus, & tamen flammas, quibus iam arsimus, non timemus. Nam quod non ubique, ut dixi, quæ prius acta sunt, agantur, miseriæ est beneficium, non disciplinæ. Denique hoc facile probo. Da enim prioris temporis statum, & statim ubique sunt quæ fuerunt. Plus addo: quantum ad vota hominum pertinet, & si iam non ubique sunt, ubique adhuc sunt: quia ubique ea populus, vellet esse, Romanus. Cùm enim ab homine mala res, sola necessitate non agitur, ipsa rei turpis cupiditas pro actione damnatur. Nam, sicut dixi, iuxta Domini nostri dictum: *Qui mulierem viderit ad concupiscendum, reus est adulterij corde concepti.* Intelligere possumus, quod etiam si res turpes, atque damnabiles necessitate non agimus, pro ipsa tamen rerum turpium voluntate damnamur. Et quid dicam de voluntate? per omnes hæc fermè, cùm possunt aguntur. Denique cujuslibet civitatis incolæ Ravennam, aut Romam venerint, pars sunt Romanæ plebis in circo, pars sunt populi Ravennatis in theatro. Ac per hoc Matt. 5.

nemo

nemo se loco, aut absentia excusatum putet. Omnes turpitudine rerum unum sunt, qui sibi rerum turpium voluntate sociantur. Et blandimur nobis insuper de probitate morum, blandimur nobis de turpitudinum raritate. Ego amplius dico, non solùm agi nunc illas ludicrorum infamium labes, quæ prius actæ sunt, sed criminosiùs multò agi, quàm prius actæ sunt. Tunc enim integra Romani orbis membra florebant, angusta esse horrea publica opes fecerant cunctarum urbium, cives divitiis, ac delitiis afluebant, vix poterat religionis autoritas inter tantam rerum exuberantiam, morum tenere censuram. Pascebantur tunc quidem passim in locis plurimis autores turpium voluptatum, sed plena, ac referta omnia erant. Nemo sumptus Reipub. cogitabat, nemo dispendia, quia non sentiebatur expensa. Quærebat quodammodo res ipsa publica, ubi perderet, quod penus posset jam vix recipere: & ideo cumulus divitiarum, qui iam ferè modum excesserat, etiam in res nugatorias redundabat. Nunc autem quid dici potest? Recesserunt à nobis copiæ veteres, recesserunt priorum temporum facultates. Miseri iam sumus, & necdum nugaces esse cessamus. Cùmque etiam pupillis prodigis, vel prodigiosis soleat subvenire paupertas, simulque, ut destiterint esse divites, desinunt quoque esse vitiosi: nos tantùm novum genus pupillorum, ac perditorum sumus, in quibus opulentia esse desiit, sed nequitia perdurat! adeo nos non ut alii homines causas corruptelarum in illecebris, sed in cordibus habemus: &

vi-

vitiositas nostra, mens nostra est, ut ad emendandos nos, non facultatum ablatione, sed malarum rerum amore peccemus. Quanta autem vitia Romanorum sint, quibus barbaræ gentes non coinquinantur, licèt hactenus satis dixerim, addam tamen multa, quæ desunt: sed illud admoneo tamen antequam dico, ne ullum penitus culpę genus, quod ad contumeliam Dei pertinet, cuiquam leve esse videatur. Si enim illustrem, ac præpotentem virum nequaquam exhonorari à quoquam licèt, et si quisquam exhonoraverit, decretis legalibus reus sistit, & iniuriarũ auctor iure damnatur. Quanto utique maioris piaculi crimen est, iniuriosum quempiam Deo esse? Semper enim per dignitatem iniuriam perferentis, crescit culpa facientis: quia necesse est, quantò maior est persona, quæ contumeliam patitur, tantò maior sit noxa eius, qui facit. Et hinc est, quòd legimus in lege, etiam eos, qui videntur contra mandatum sacrum levia fecisse, severissimè tamẽ esse punitos, ut intelligeremus scilicet, nil ad Deum pertinens, leve esse ducendum: quia etiam quod videbatur exiguum esse culpa, grande hoc faciebat divinitatis iniuria. Denique Oza ille Levites Dei, quid contra mandatum cœleste fecit? quòd vacillantem arcam Domini sustinere tentavit; nihil enim hinc erat lege præceptum, & statim dum sustinebat, extinctus est: nõ quia, ut videtur ad speciẽ contumaci aliquid, aut inofficiosa saltẽ mẽte cõmiserit, sed ipso officio inofficiosus fuit, qui iniussa præsũpsit. Homo Israeliticę plebis cũ ligna sabbatis collegisset, occisus est, & hoc iussu, & iudicio Dei, piissimi .s.

Exo.31. *Num. 20 & 25* *1 Par.13* *Num. 15*

ac

ac misericordissimi iudicis, & qui parcere absq. dubio, quã occidere maluisset, nisi ratione misericordię severitatis ratio vicisset: unus. n. incautus periit, ne multi per incautelã deperirent. Et quid de singulis dicam, universa gens Hæbreorum, cùm per eremum iter ageret, quia consuetudinarias carnes desideravit, partem suæ plebis amisit. Et quidem interdictum nondum fuerat, ne desideraret, sed legali, ut reor, observantię, proficere Deus voluit, ut rebellem concupiscentiam coerceret: quo faciliùs cunctus populus agnosceret, quantùm evitare deberet, quæ Deus scriptis cęlestibus interdiceret, quando etiam illa eum admissa læderent, quę necdum lege vetuisset. Laborem quoque se sustinere, idem populus ingemuit, & propter hoc plagis cœlestibus verberatur; non quia laboranti gemere non liceat, sed ingratus scilicet fuit gemitus, dominum quasi autorem immoderati laboris accusans, ex quo intelligi convenit, quantùm placere Deo debeat, qui rerum iucundarum beatitudine fruitur, quando etiam de his queri non licet, quę ingrata videantur. Queritur forsitan, quorsum ista pertineant? quorsum, absque dubio, nisi ut nihil leve existimetur, quo Deus læditur. De ludis enim publicis dicimus, ludibriis scilicet spei nostræ, ludibriis vitę nostræ. Nam dum in theatris, & circis ludimus, deperimus, secundùm illud utique dictum sermonis sacri:
Prou. 10 *Stultus per risum operatur scelus*. Et nos itaq. dum turpia, ac dedecorosa ridemus, scelera committimus. Et quidem scelera non minima, sed in hoc ipso pœnaliora: quia cùm videantur
specie

specie esse proba, rebus sunt exitiosis pestilentissima. Nam cùm duo sint maxima mala, aut si homo se perimat, aut Deum lædat, hoc utrunque in ludis publicis agitur. Nam per turpitudines criminosas ęterna illic salus Christianæ plebis extinguitur, & per sacrilegas superstitiones maiestas divina violatur. Dubium enim non est, quòd lędunt Deum, utpotè idolis consecratę. Colitur namque, & honoratur Minerva in gymnasiis, Venus in theatris, Neptunus in circis, Mars in arenis, Mercurius in palęstris: & ideò pro qualitate autorum, cultus est superstitionum. Quicquid immunditiarum est, hoc exercetur in theatris, quidquid luxuriarum in palæstris. Quicquid immoderationis in circis, quicquid furoris in caveis. Alibi est impudicitia, alibi lascivia, alibi intemperantia, alibi insania, ubique dęmon, imò per singula ludicrorum loca, universa dęmonum monstra. Præsident enim sedibus suo cultui dedicatis. At per hoc in spectaculis huiusmodi non sola est illecebra, nec sola vitiositas: admisceri enim huic Christianum hominem superstitioni, genus est sacrilegii: quia eorum cultibus communicat, quorum festivitatibus delectatur. Quod quidem licèt semper admodum grave sit, tunc tamen magis intolerabile, cùm pręter consuetudinarium vitę usum, hoc vel adversa nostra faciunt criminosius, vel secunda, quia & magis placandus est in adversis Deus, & minus lædendus in prosperis. Placari quippe debet cùm irascitur, lædi non debet cùm placatur. Adversa enim nobis per iracundiam Dei veniunt, secunda per gra-

gratiam. Nos autem è diverso omnia agimus. Dicis. Quomodo? Accipe, ac primum si quando exoratus sua ipsius misericordia Deus (neque enim unquã nos ita vivimus, ut exorare mereamur) sed si quando, ut dixi, à seipso exoratus, pacificos nobis dies, proventus uberes, divitem bonis omnibus tranquillitatem, & abundantiam dederit super vota crescentem: tanta secundarum rerum prosperitate corrumpimur, tanta morum insolentium pravitate vitiamur, ut & Dei penitus obliviscamur, & nostri: & cùm omnem fructum datæ à Deo pacis in hoc consistere Apostolus dicat, ut quietam, & tranquillam vitam agamus in omni pietate, & castitate: ad hoc tantum à Deo data quiete utimur, ut in ebrietate, ut in luxuria, ut in flagitiis, ut in rapinis, ut in omni scelere, atque improbitate vivamus: quasi verò beneficium datæ pacis, vacatio sit probrositatis, & ad hoc inducias tranquillitatis, Deo donante, capiamus, ut licentiùs, atque securiùs peccemus. Indigni itaque cœlestibus donis sumus, qui beneficijs Dei non benè utimur: qui facimus rem operum bonorum, materiam tantùm esse vitiorum: quo fit, ut ipsa pax contra nos sit, quia sic agitur à nobis, ne expediat, rem accipere, qua deteriores sumus. Quis hoc credere queat, mutamus naturam rerum iniquitatibus nostris: & quæ Deus bona fecit munere pietatis suæ, ea nos nobis facimus mala esse moribus malis. Sed videlicet, qui corrumpimur rebus prosperis, corrigimur adversis: & quos intemperantes pax longa fecit, turbatio facit esse moderatos. Nunquid populi civitatum,

1 Tim. 2

tum,

tum, qui impudici rebus prosperis fuerant, asperis, casti esse cœperunt? Nunquid ebrietas, quæ in tranquillitate, & abundantia creverat, hostili saltem depopulatione, cessavit? Vastata est Italia tot iam cladibus: ergo Italorum vitia destiterunt? Obsessa est urbs Roma, & expugnata: ergo desierunt blasphemi, & furiosi esse Romani? Inundarunt Gallias gentes barbaræ: ergo quantùm ad mores perditos spectat, non eadem sunt Gallorum crimina, quæ fuerunt? Transcenderunt in Hispaniæ terras populi Vvandalorum: mutata quidem est sors Hispanorum, sed non mutata vitiositas. Postremò, ne qua pars mundi ab exitialibus malis esset immunis, navigare, per fluctus bella cœperunt: quæ vastatis urbibus, mari clausis, & eversis Sardinia, ac Sicilia, id est, fiscalibus horreis abscissis, velut vitalibus venis, Africam ipsam, id est, quasi animam cœpere Reipub. Ecquid ingresis barbaris gentibus terram illam, forsitan, vel metu vitia cessarunt, aut sicut corrigi ad præsens etiam nequissimi quidam servorum solent, modestiam saltem, ac disciplinam terror extorsit. Quis existimare hoc malum possit? circumsonabant armis muros Cyrrhæ, atque Carthaginis populi barbarorum: & Ecclesia Carthaginensis insaniebat in Circis, luxuriabat in theatris: alii foris iugulabantur, alii intus fornicabantur: pars plebis erat foris captiva hostium, pars intus captiva vitiorum. Cuius peior fuerit captivitas, incertum est. Illi quidem erant extrinsecùs carne, sed isti intus mente captivi, & *Carthago à barbaris obsessa.*

L ex

ex duobus malis, ut reor, levius est captivitatem corporis, quàm captivitatem animæ sustinere, secundùm illud, quod docet Salvator ipse in
Lucæ 9 Evangelio, graviorem multò animarum mortem esse, quàm corporum. An credimus fortè, quod captivus animus populi illius non fuerit, qui lætus tunc in suorum captivitatibus fuit? captivus corde, & sensu non erat, qui inter suorum supplicia ridebat, qui iugulari se in suorum iugulis non intelligebat, qui se in suorum mori mortibus non putabat? Fragor, ut ita dixerim, extra muros, & intra muros, præliorum & ludicrorum; confundebatur vox morientium, voxque bacchantium: ac vix discerni forsitan poterat plebis eiulatio, quæ cadebat in bello, & sonus populi, qui clamabat in Circo. Et cùm hæc omnia fierent, quid aliud talis populus agebat, nisi ut cùm eum Deus perdere adhuc fortasse nollet, tamen ipse exigeret, ut periret? Sed quid ego loquor de longè positis, & quasi in alio orbe
Salviani patria. summotis, cùm sciam etiam in solo patrio, atque in civitatibus Gallicanis omnes fermè præcellentiores viros calamitatibus suis factos fuisse peiores? Vidi ego ipse siquidem Treveros domi nobiles, dignitate sublimes, licèt iam spoliatos, atque vastatos, minùs tamen eversos rebus, quàm moribus. Quamvis enim depopulatis iam, atque nudatis aliquid supererat de substantia, nihil tamen de disciplina: adeo graviores in semet hostes externis hostibus erant, ut licèt iam à barbaris eversi essent, à se tamē magis everterentur. Lugubre est, referre quæ vidimus, senes honoratos, decrepitos Christianos, imminente

te

te iam admodum excidio civitatis, gulę, ac lasciviæ servientes. Quid primum accusandum est? quòd honorati, an quòd senes, an quòd Christiani, an quòd periclitantes? Quis enim hoc fieri posse credat, vel in securitate à senibus, vel in discrimine à pueris, vel unquã à Christianis? Iacebant in conviviis obliti honoris, obliti ætatis, obliti professionis, obliti nominis sui. Principes civitatis cibo conferti, vinolentia dissoluti, clamoribus rabidi, bacchatione furiosi, nihil minus quàm sensus sui: immo quia propè iugiter tales, nihil magis, quàm sensus sui. Sed cùm hæc ita essent, plus multò est quod dicturus sum, finem perditioni huic nec civitatum excidia fecerunt. Denique expugnata est quater urbs Gallorum Treveris opulentissima. Promptum est de quo dicam. Sufficere utique debuerat emendationi prima captivitas, ut instauratio peccatorum non instaurasset excidium. Sed quid plura? Incredibile est quod loquor, assiduitas illic calamitatum, augmentum illic criminum fuit. Sicut enim anguinum illud monstrum, ut fabulæ ferunt, multiplicabat occisio, ita etiam in Gallorum excellentissima urbe iјs istis, quibus coercebantur plagis scelera, 13
iis crescebant, ut putares pęnam ipsorum criminum non aliud, quàm matrem esse vitiorum. Et quid plura? Ad hoc quotidie malorum pullulantium multiplicatione perventum est, ut facilius esset urbem illam sine habitatore, quàm ullum penè habitatorem esse sine crimine. Igitur hoc in illa. Quid in alia non longè, sed propè eiusdem magnificentiæ civitate? nonne eadem,

Treveris quater expugnata.

& rerum ruina pariter, & morum? Nam præter cætera, cum duobus illic præcipuis, & generalibus malis, avaritia, & ebrietate omnia concidisſent, ad hoc poſtremò, rabida vini aviditate, perventum eſt, ut principes urbis ipſius, ne tunc quidem de conviviis ſurgerent, cùm iam urbem hoſtis intraret: adeò etiam Deus ipſis evidenter, ut credo, manifeſtare voluit, cur perirent, cùm per quam rem ad perditionem ultimam venerant, eam ipſam agerent, cùm perirent. Vidi ego illic res lachrymabiles, nihil ſcilicet inter pueros differre, & ſenes. Vna erat ſcurrilitas, una levitas, ſimul omnia luxus, potationes, perditiones, cuncta omnes pariter agebant: ludebant, inebriabantur, enecabantur, laſciviebant in conviviis, vetuli & honorati, ad vivendum propè iam imbecilli, ad vinum prævalidiſſimi. Infirmi ad ambulandum, robuſti ad bibendum: ad greſſum nutabundi, ad ſaltandum expediti. Et quid plura? In hoc per cuncta illa, quæ diximus, devoluti ſunt, ut compleretur in eis dictum illud ſermonis ſacri: *Vinum, & mulieres apoſtatare faciunt à Deo*. Nam dum bibunt, ludunt, mœchantur, inſaniunt, Chriſtum negare cœperunt. Et miramur poſt omnia iſta, ſi ruinam rerum ſuarum paſſi ſunt, qui tanto ante mentibus corruerunt! Nemo itaque, urbem illam excidio ſuo tantùm periſſe credat. Vbi enim talia acta

Eccleſ. 19

ſunt,

sunt, prius iam perierant, quàm perirent. Dixi de urbibus prçclarissimis: quid reliquę in diversis Galliarum partibus civitates? nunquid non consimilibus habitatorum suorum vitiis conciderunt? Non ita cunctos crimina sua presserant, ut nec metuerent periculum suum. Prænoscebatur captivitas, nec formidabatur: ablatus quippe erat à peccatoribus timor, ne posset esse cautela. Itaque barbaris penè in conspectu omnium sitis, nullus metus erat hominum, non custodia civitatum. Tanta animorum, vel potius peccatorum cęcitas fuit, ut cùm absque dubio nullus perire vellet, nullus tamen id ageret, ne periret. Totum incuria, & segnities, totum negligentia, & gula, totum ebrietas, & somnolentia possidebant, secundùm illud scilicet quod de talibus scriptum est: *Sopor Domini irruerat super eos*. Sopor quippe infunditur, ut perditio subsequatur. 1.Reg.26 Cùm enim, ut scriptum est, completis iniquitatibus suis, peccator quis meretur, ut pereat: providentia ab eo tollitur, ne peritu- Gen. 15 rus evadat. Sed hęc hactenus. Satis, ut arbitror, quod proposui evidenter ostendi, ne in summo quidem rerum discrimine cessasse unquam vitia civium, usque ad excidia civitatum. Atque hæc fuerunt fortasse, iam non sunt, aut unquam esse cessabunt. Videlicet siqua adhuc hodie, aut civitas, aut provincia, vel plagis cęlestibus afficitur, vel hostili

populatione vastatur, humiliatur, convertitur, emendatur. Et non cunctos fermè Romani nominis populos priùs est interire, quàm corrigi: non priùs ipsos, quàm in ipsis vitia non esse. Denique id breviter probari potest. Excisa ter continuatis eversionibus summa urbe Gallorum, cum omnis civitas bustum esset, malis & post excidia crescentibus. Nam quos hostis in excidio non occiderat, post excidium calamitas obruebat, cùm id, quod in excidio evaserat morti, post excidium superesset calamitati: alios enim impressa altiùs vulnera longis mortibus necabant, alios ambustos hostium flammis etiam post flammas pœna torquebat. Alij interibant fame, alij nuditate, alij tabescentes, alij rigentes, ac sic in unum exitum mortis per diversa moriendi genera corruebant. Et quid plura? unius excidio urbis affligebantur alię quoque civitates. Iacebant siquidem passim, quod ipse vidi, atque sustinui, utriusque sexus cadavera nuda, lacera, urbis oculos incestantia, avibus, canibusque laniata: lues erat viventium, fœtor funereus mortuorum, mors de morte exhalabatur, ac sic etiam qui excidiis supradictæ urbis non interfuerant, mala alieni excidij perferebant. Et quid post hæc, inquam, quid post hęc omnia? quis æstimare hoc amentiæ genus possit? Pauci nobiles, qui excidio superfuerant, quasi pro summo deletę urbis remedio, circenses ab imperatoribus postulabant. Vellem mihi in hoc loco, ad exequendam rerum indignitatem, parem negotio eloquentiam dari, scilicet ut tantùm virtutis esset in querimonia, quantum

tum doloris in causa. Quis enim existimare possit, quid primùm in his, de quibus diximus, accusandum sit, irreligiositas, an stultitia, an luxuria, an amentia? totum quippe in illis est. Quid enim aut irreligiosius, quàm petere aliquid in iniuriã Dei: aut quid stultius, quàm quòd petas nõ considerare: aut quid tam perditi luxus, quàm in luctu res desiderare luxurię? aut quid amentius, quàm in malis esse, & malorum intelligentiam non habere? Quanquam in iis omnibus nulla res minùs culpanda est, quàm amentia: quia voluntas crimen non habet, ubi furore peccatur. Quò magis hi, de quibus loquimur, accusandi sunt, quia sani insaniebant. Circenses ergo Treveri desideratis, & hoc vastati, hoc expugnati, post cladem, post sanguinem, post supplicia, post captivitatem, post tot eversę urbis excidia: quid lachrymabilius hac stultitia? quid luctuosius hac amentia? fateor, miserrimos vos esse credidi, cùm excidia passi estis: sed miseriores vos video, cùm & spectacula postulatis. Putabam enim vos in excidiis rem tantùm, atque substantiam, nesciebam etiam sensum, atque intelligentiam perdidisse. Theatra igitur quæritis, Circum à principibus postulatis? cui, quæso, statui, cui populo, cui civitati? urbi exustæ, & perditæ, plebi captivæ, & interemptæ, quæ, aut periit, aut luget? De qua etiamsi quid superest, totum calamitatis est: quæ cuncta, aut mœstitudine est anxia, aut lachrymis exhausta, aut orbitate prostrata: in qua nescias penè, cuius sit sors peior, ac deterior, interfectorum, aut viventium. Tantæ enim miseriæ sunt superstitum, ut infelicita-

tem vicerint mortuorum. Ludicra ergò publica Trevir petis, ubi quæso exercenda? an super busta, & cineres, super ossa & sanguinem peremptorum? Quæ enim urbis pars his malis omnibus vacat, ubi non cruor fusus, ubi non strata corpora, ubi non concisorum membra lacerata? Vbique facies captæ urbis, ubique terror captivitatis, ubique imago mortis. Iacent reliquiæ
14 infelicissimæ plebis super tumulos mortuorum suorum, & tu Circenses rogas? Nigra est incendio civitas, & tu vultum festivitatis usurpas? Lugent cuncta, tu lætus es. Insuper etiam illecebris flagitiosissimis Deum provocas, & superstitionibus pessimis iram divinitatis iritas. Non miror planè, non miror, tibi evenisse mala, quę consecuta sunt. Nam quia tria te excidia non correxerunt, quarto perire meruisti. Hæc autem omnia ideo copiosiùs paulò prolata sunt, ut probaremus scilicet, omnia, quæ pertulimus, non improvidentia nos Dei, atque neglectu, sed iustitia, sed iudicio, sed æquissima dispensatione, & dignissima retributione tolerasse. Neque ullam penitus Romani orbis, aut Romani nominis portionem, quamlibet graviter plagis cœlestibus cæsam, unquam fuisse correctam. Et ideo nequaquam uti meremur prosperis, quia non corrigimur adversis, quamvis nobis etiam indignis interdum tribuantur bona, quia bonus Dominus, quasi indulgentissimus pater, & si nos nonnunquam sinit pro peccatis nostris humiliari, non diu tamen patitur afligi: & ideo nunc asperis rebus castigat suos pro disciplina, nunc tranquillis fovet pro indulgentia. Sicut enim

opti-

optimi, ac peritiſſimi medici diſſimilibus morbis curas diſpares præſtant, atque aliis per dulcia medicamina, aliis per amara ſuccurrunt, & quoſdam curant cauteriorum aduſtione, quoſdam malagmatum placabilitate, aliis adhibent duram ferri ſectionem, aliis blandam infundunt olei lenitatem, & tamen diverſiſſimis licet curis eadem ſalus quæritur: Ita etiam Deus noſter, ſi quando nos plagis auſterioribus coercet, quaſi cauteriis, & ſectionibus curat: quando autem rebus proſperis refovet, quaſi oleo, ac malagmatibus conſolatur. Per diverſam enim medicaminum opem, ad unam nos vult perducere ſanitatem. Solent quippè, etiam nequiſſimos ſervos, quos ſupplicia non correxerunt, blandimenta corrigere: & quos dominis ſuis verbera non ſubmiſerint, beneficia ſubmittunt. Infantes quoque omnes ferè parvulos contumaces, quos morigeros minæ, ac ferulæ non efficiunt, interdum *panchreſta*, atque blanditiæ ad obe- 15 dientiam trahunt. Vnde intelligere debemus, nos & ſervis nequiſſimis nequiores, & inſipientibus parvulis ſtultiores eſſe, quos nec quaſi malos ſervos tormenta corrigunt, nec quaſi infantulos blandimenta convertunt. Et quidem quemadmodum nullam Romani nominis partem pœna correxerit, ſatis, ut arbitror, iam probavimus. Supereſt, ut quemadmodum nec munera, nec blandiméta nos Dei corrigant, cõprobemus. Munera autẽ Dei & blandiméta quænam ſunt? quæ .ſ. niſi pax noſtra, & quies noſtra, & famulantes votis, ac voluptatib' noſtris rerũ ſecundarũ tranquillitates. Aliquid ergo, quia res exigit, etiam

Munera Dei blãdimenta quędam ſunt.

etiam speciale dicamus. Igitur quoties in metu, in angustiis, in periculis sumus, cùm aut civitates ab hostibus obsidentur, aut provinciæ populatione vastantur, aut quibuscunque rerum adversitatibus Reipub. membra cæduntur, & opem cœlestis manus votis precamur, si quo sacre miserationis auxilio, aut servatæ urbes fuerint, aut finita populatio, aut hostiles exercitus fusi, & metus omnis dono divinitatis ablatus, quid statim post hæc omnia facimus? compensare, credo, Domino Deo nostro, cultu, honore, reverentia, beneficia, quæ ab eo accepimus, adnitimur. Hoc enim est consequens, atque id etiam usus vitæ humanæ habet; ut referatur gratia fœneratoribus gratiarum, & recipiant vicem munerum munerantes: ita ergo nos forsitan facimus: atque humanis saltem cum Deo nostro retributionibus agentes, cùm ab eo bona accepimus, bona reddimus: ad domos videlicet statim dominicas currimus, corpora humi sternimus, mixtis cum fletu gaudiis supplicamus. Illustramus donariis sacra limina, aras muneribus implemus. Et quia ipsi dono illius festi sumus, templum quoque ipsius vultu nostrę festivitatis induimus: aut certè, quod ei non minùs cordi est, prioribus ex ipso corde vitiis renuntiamus, operum bonorum victimas cædimus, & pro gaudiis novis novæ conversationis hostias immolamus. Omnibus denique immunditiis bellum sanctum indicimus. Circorum insanias fugimus, fœditates theatralium ludorum execramur. Vovemus Domino novam vitam, & ad obtinendam eius perpetuò protectionem, nosme-

nosmetipsos Deo sacrificamus. Cùm hæc ergo, quę diximus, pro recentibus beneficiis Dei debeant fieri, videamus quę fiant: ad ludos protinus curritur, ad insanias convolatur, in theatris populus diffunditur, in Circis plebs tota bacchatur. Ille nobis ad hoc bona pręstat, ut boni simus: nos è diverso quoties bona accepimus, mala nostra cumulamus: ille nos beneficiis suis vocat ad probitatem, nos ruimus in improbitatem: ille beneficiis suis provocat ad compunctionem, nos ruimus in dissolutionem: vocat ille ad castitatem, nos ruimus in impuritatem. Præclarè videlicet sacris muneribus respondemus. Præclarè dona eius, vel agnoscimus, vel honoramus, qui quantum ab eo beneficii accepimus, tantum ei iniuriarum rependimus: aut iniuria Dei hoc fortè non est, aut esse indignior possit, aut multis, & magnis opus sit? sed inveterata in nobis malorum omnium labe, aliter jàm non vitiosi esse non possumus, nisi ut omnino non simus. Quæ in nobis, rogo, spes bonæ frugis est? Qui ignorantia peccant, errore agnito, corriguntur. Qui religionis expertes commutaverunt sectam, mutare incipiunt disciplinam. Postremò, ut dixi, qui, aut abundantia nimia, aut securitate vitiantur, desinunt esse perditi, cùm destiterint esse securi. Nos nec ignorantia labimur, nec religionis expertes sumus, nec prosperitate rerum, ac securitate corrumpimur. Omnia siquidem è diverso sunt. Religionem novimus, ignorantia non excusamur. Pacem, & divitias priorum temporum non habemus. Omnia, quæ fuerant, aut ablata, aut immuta-

Sola vitia creuerunt.

ta ſunt, ſola tantùm vitia creverunt. Nihil nobis de pace,& proſperitate priſtina reliquum eſt, niſi ſola omnino crimina, quæ proſperitatem non eſſe fecerunt. Vbi namque ſunt antiquæ Romanorum opes, & dignitates? Fortiſſimi quondam Romani erant, nunc ſine viribus. Terrebant Romani veteres, nos timemus: vectigalia illis ſolvebant populi barbarorum, nos vectigales barbaris ſumus. Vendunt nobis hoſtes lucis uſuram; tota admodum ſalus noſtra commercium eſt. O infelicitates noſtræ, ad quid devenimus? & pro hoc gratias barbaris agimus, à quibus nos ipſos pretio comparamus. Quid poteſt eſſe nobis, vel abjectius, vel miſerius! & vivere nos poſt iſta credimus, quibus vita ſic conſtat? Inſuper etiam ridiculos ipſi nos facimus; aurum, quod pendimus, munera vocamus. Dicimus, donum eſſe, quod pretium eſt, & quidem pretium conditionis duriſſimæ, ac miſerrimæ. Omnes quippè captivi, cùm ſemel redempti fuerint, libertate potiuntur: nos ſemper redimimur, & nunquam liberi ſumus. Illorum more dominorum nobiſcum barbari agunt, qui mancipia obſequiis ſuis non neceſſaria mercedibus dependēdis locant. Similiter enim nōnunquam ab hac ſumus liberi functione, quam pendimus. Ad hoc quippè mercedes iugiter ſolvimus, ut ſine ceſſatione ſolvamus.

Romani quondam fortes.

LIBER SEPTIMVS.

ARGVMENTVM.

Etiam hìc sub initium solvit oppositam difficultatem; & deinde, ut genio indulgeat, vitiis irascitur, præsertim patratorum criminum impudentię Christianorum, qui quasi Sodoma, peccatum suum prædicaverunt. Addit in malis non tàm patientiam, quàm stuporem ab ipsis profectum, ut cum ipsis funeribus risus, & cachinnos permiscerent. Obiter perstringit Aquitanorum erga Deum largitorem ingrati animi labem; qui cœli beneficiis super omnes Gallos aucti, Cœlo supra reliquos erant criminibus iniuriosi, cùm adulteris præsertim patribus familias expostulat legitimi thori, per vernularum corruptelam, injuriam. Gradum hinc facit ad inanem confidentiã, qua omnia sibi prosperè succedentia, non iam divinæ opi, sed tantùm propriis viribus; imò, & fortuitis, & Fato imputabant, & ideò Rex hostiũ, qui à Deo victoriam auspicabatur victor, Dux noster suis viribus fretus, fractus, debellatusque abscessit. Refert Barbarorum testimonium, supernè se ad Christianorum excidium impelli asserentium; undè providentiam, & presens Dei judicium statim eruit Salvianus. Ultimo loco Afrorum scelera vivis coloribus exprimit, latronum grassationes, impudicitias, & quod fœdius, masculorum abusus. Eadem prorsus aversatur vitia Romanorum, qui dum in exteris talia nationibus ea vindicabant, vix ipsi ea patrare non metuerunt; at Vvandali, quamvis barbari, Christianorum effrænatis abusibus per severas legum sanctiones obstiterunt.

CVM autem de infirmitate, ac miseria Romanorum nonnulla dixerim, contraria forsitan negotio, quod nunc agimus, dixisse vide-

debi-

debimur. Scio enim, posse hoc loco subiici Hinc maximè probari, quod non respiciat humanas res Deus: quia cùm Romani quondam pagani, & vicerint, & regnaverint, nunc Christiani, & vincantur, & serviant. Sufficere quidem ad confutationem obiectionis istius poterant illa, quæ dudum de cunctis ferè paganis gentibus dicta sunt: id est, magis peccare eos, qui scientes negligant legem Dei, quàm qui non faciunt nescientes. Sed tamen, si Deus annuit, cùm ad eam negocij partem accesserimus, ut de veteribus Romanis aliqua dicantur, evidenter divino munere approbabimus, tàm iustum tunc erga illos fuisse Domini favorem, quàm nunc erga nos justam severitatem. Et tàm dignum illud fuisse, quòd Romanos tunc Deus auxilio suo extulit, quàm nunc dignum esse, quòd punimur. Atque utinam pena ipsa prodesset. Illud gravius, ac luctuosius multò, quòd post pœnam nulla correctio est. Curare nos vult castigationibus suis Dominus; sed curam, non remedia sequuntur. Quid hoc mali est? jumenta, ac pecudes sectione curantur. Et putrefacta mulorum, asinorum, porcorum viscera, cùm adusta cauteriis fuerint, munus medicæ adustionis agnoscunt, statimque ubi, aut cremata, aut desecta fuerit vitiatorum corporum labes, in locum demortuæ carnis viva succedit. Nos, & urimur, & secamur; sed nec ferri desectione, nec cauteriorum adustione sanamur: imò, quod est gravius, cura ipsa deteriores sumus. Et ideo non frustra nobis evenit, quod evenire pecudibus, & jumentis solent, quæ irremediabiles

Post pœnā nulla correctio.

mor-

morbos ferunt. Nam in omnibus partibus mundi, quia curis medicantibus non corrigimur, morte, atque occisione finimur. Ecce enim, ut non repetam, quę multò ante dixi, hoc ipsum quale est, quod paulò ante memoravi, scilicet quia & miseri pariter, & luxuriosi sumus? Esto .n. sint vitia ista felicium, quamvis nemo quidẽ probrosus possit esse, & felix: quia ubi nõ est vera honestas, nõ est vera felicitas. Sed modò, ut supra dixi, esto sint vitia ista feliciũ, & longè flagitiosius laboraverunt ad exacerbandum. An fortè falsum est, & odiosè potiùs, quàm verè ista dicuntur? Non oratoria probatione, qua uti alii in causis solent; ut producam quoscumque ad probandum, aut paucos, aut extraneos, aut minùs idoneos testes: ipsos interrogemus, à quibus acta sunt: falsum sit, quod diximus, si negarint: fatentur etiam. Et quidem, quod est gravius, sic fatentur, ut in ipsa confessione non doleant: idem enim nunc est animus in fatentibus, qui in agentibus fuit. Sicut tunc non puduit flagitia committere, sic nunc omnino non pœnitet flagitiosa fecisse. Exceptis tamen perpaucis fermè sanctis, atque insignibus viris, qui, ut quidam de numero ipsorum ait: I *Sparsis redemerunt crimina nummis*. Exceptis inquam, his quos loquor, utique etiam in illa tunc generali admodum colluvione vitiorum, rectè minorum criminum reos fuisse credimus, qui corrigi à divinitate meruerunt. Non penitus enim dominum lędit suum, cui propitiatio reservatur: Et quid plura? puto, quòd semper, & in ipso errore respexerit, à quo hoc ob-

Vera felicitas.

obtinere potuit, ne diutiùs erraret. Cęteri autem, & plurimi fermè, ac nobilissimi, propè idem omnes: unus gurges, omnium gula: penè unum lupanar, omnium vita. Et quid dicam de lupanaribus? minoris etiam criminis lupanar puto. Meretrices enim, quę illic sunt, fœdus connubiale non norunt, ac per hoc non maculant quod ignorant. Impudicitię enim piaculo sunt obnoxiæ, sed reatu tamen adulterij non tenentur. Adde huic, quod & pauca fermè sunt lupanaria, & paucæ, quæ in his vitam infelicissimam vivunt

Lupanaria

Damnavere meretrices apud Aquitanos: at ubi ea civitas in locupletissima, ac nobilissima sui parte non quasi lupanar fuit? Quis potentum, ac divitum non in luto libidinis vixit? Quis non se barathro sordidissimæ colluvionis immersit? Quis coniugij fidem reddidit? immo quantum

Aquitani.

2 ad passivitatem libidinis pertinet, quis non coniugem in numerum ancillarum redegit? & ad hoc venerabilis connubij sacramenta deiecit, ut nulla in domo eius vilior videretur in maritali despectione, quàm quæ erat princeps matrimonii dignitate. Cogitat fortè aliquis, non ita ad plenum esse, ut loquor, habuisse enim illic matres familias ius suum, & dominarum honorem, potestatemque tenuisse. Verum est, habuerunt quidem multæ integrum ius dominij, sed nulla fermè impollutum jus matrimonij: & nos modò non quærimus, quæ mulierum potestas, sed quàm virorum corrupta fuerit disciplina. Quamvis nec potestatem quidem illic matresfamilias integram habuisse dicam, quia quæcunque ius connubii inviolatum, ac salvum non habet, nec domi-

dominium salvum habet. Haud multùm enim matrona abest à vilitate servarum, ubi paterfamilias ancillarum maritus est. Quis autem Aquitanorum divitum non hoc fuit, quem non sibi ancillę impudicissimę, aut adulterum, aut maritum iure dixerunt? *Equi* enim *emissarij*, ut propheta ait, *in fæminas facti sunt*. Vnusquisque enim ad uxores proximi sui irruebat: atq. illi de quibus hæc scripta legimus, & minore fortasse crimine, & minore, ut reor, numero criminum, ac passivitate peccabant. Hi autem verè ut emissarij equi non ad paucas tantùm, sed penè ad omnes vernulas suas, id est, ad greges proprios irruebant, & in morem eorum pecudum, qui mariti gregum appellantur, fervidæ libidinis debacchatione grassantes, in quamcumque eos primùm fœminam ardens impudicitiæ furor traxerat, irruebant. Hîc iam quæro à sapientibus, cùm hæc ita essent, quales putent, fuisse illic familias, ubi tales erant patres familias? Quanta servorum illic corruptela, ubi dominorum tanta corruptio? Morbido enim capite, nil sanum est; neque ullum omnino membrum officio suo fungitur, ubi quod est principale non constat. In domo autem sua pacis, & opulentiæ securitas. Cur, quæso, illic sunt: ubi iam nulla pax, ubi nulla securitas? In omni autem fermè urbe Romana, pax, & securitas non sunt. Cur sola vitia tantùm perdurant? quis, rogo, ferre possit in homine egestuoso, esse lasciviam? criminosior quippe est luxuriosa paupertas, & maioris est invidiæ miser nugator. Quis captivitatem expectans, de Circo cogitat? Quis meruit

Ier. 5.

M mor-

mortem, & irridet? Nos, & in metu captivitatis ludimus, & positi in mortis timore ridemus,
4 Sardonicis quodammodo herbis omnem Romanum populum putes saturatum. Moritur, & ridet, & ideò in omnibus ferè partibus mundi risus nostros lachrymæ consequuntur, ac venit etiam in presenti super nos illud Domini nostri dictum: *Væ vobis, qui ridetis, quoniam flebitis.* Sed forsitan, cùm de ludicris, ac fœditatibus publicis diutissimè dixerimus, in hoc tantùm deteriores esse nos putes barbaris, quia illi hæc non agunt, nos agimus: ceterum ipso carnalis libidinis scelere, & fornicationis funestæ cœno non ita pollui. Comparemus, si placet, ceteris nationibus etiam in hac parte Romanos: & quidem nescio, an ullis rectiùs comparentur, quàm his, quos Deus in medio Reipub. suæ positos, possessores fecit, ac dominos soli esse Romani. Vndè quamvis nihil disputari de iudicio Dei possit, tamen cùm ablatam nobis iuris nostri optimam partem barbaris dederit, videamus, an id, quod nobis tulit, & illis tradidit, iusto Dei iudicio tradidisse videatur. Nemini dubium est, Aquitanos omnes populos, medullam ferè omnium
5 Galliarum, & uber totius fœcunditatis habuisse: nec solùm fœcunditatis, sed quæ præponi interdum fœcunditati solent, voluptatis, jucunditatis, pulchritudinis: adeò illic omnis admodum regio, aut intertexta vineis, aut florulenta pratis, aut distincta culturis, aut consita pomis, aut amenata lucis, aut irrigata fontibus, aut interfusa fluminibus, aut circumdata messibus fuit: ut verè possessores, & Domini terræ illius

Risus Sardonius. Risum lacrymæ consequuntur.

lius, non tàm soli istius portionem; quàm Pa- 6
radisi imaginem possedisse videantur. Quid ergo post ista omnia? officiosiores absque dubio Deo esse debuerant, quos specialiter Deus abundantissima beneficiorum suorum dote ditaverat. Quid enim rectius, aut quid dignius, quàm ut quibus per munera sua Dominus quasi specialiter videbatur placere voluisse; idem quoque specialius Domino cultu, ac religione placuisset? presertim cùm à nobis Deus, nil onerosum, nil grave exigat. Non enim nos ad aratra, aut ad ligones vocat, non ad scindendas terras, neque ad vineas pastinandas, non denique illa exigit à servis suis, quæ nos exigimus à nostris. Quid namque ait? *Venite ad me omnes, qui laboratis,* Matt. 11.
& onerati estis, & ego reficiam vos. Tollite iugum meum super vos, & discite à me, quia mitis sum, & humilis corde, & invenietis requiem animabus vestris, Iugum enim meum suave est, & onus meum leve. Non ergo nos ad laborem vocat Dominus; sed ad refectionem. Quid namque à nobis exigit, quid præstari à nobis iubet, nisi solam tantummodo fidem, castitatem, humilitatem, sobrietatem, misericordiam, sanctitatem? quæ utique omnia non onerant nos, sed ornant, nec solùm hoc, sed adeò vitam præsentē ornant, ut futuram plus ornare possint. O pium, ò inæstimabilis misericordię Dominum, qui ad hoc nobis in præsenti religionis munera tribuit, ut ipsa in nobis postea, quæ nunc dat munera, muneretur. Tales igitur etiam omnes, absque dubio, Aquitani esse debuerant. Et quidem, ut diximus, specialiùs tales, quia specialia Dei

munera possidebant. Et quid post hæc omnia, quid secutum est? quid, nisi cuncta, quæ diversa sunt? in omnibus quippe Galliis sicut divitiis primi fuere, sic vitiis. Nusquam enim improbior voluptas, nusquam inquinatior vita, nusquam corruptior disciplina. Hanc pro muneribus sacris dederunt Domino retributionem: ut inquantùm eos beneficiis suis ille ad se illexerat ad propitiandum, intantùm illi ab eo recederent. In domo autem sua dominus, quasi corporis sui caput est, & vita eius cunctis quasi norma vivendi. Pessimumque est hoc in hoc negocio, quod libentius omnes deteriora sectantur: & facilius mala institutio depravat bonos, quàm bona emendat malos. Porrò autem cum etiam boni, atque honesti patresfamilias famulos bonos facere non possint, quantam illic putamus fuisse labem familiarum, ubi Domini erant impuritatis exemplum? Quamuis non exemplum illic tantummodo fuerit, sed vis, ac necessitas quædam: quia parere impudicissimis dominis famulæ cogebantur invitæ: & libido dominantium, necessitas subjectarum erat. Ex quo intelligi potest, quantum cœnum impudicarum sordium fuerit, ubi sub impurissimis dominis, castas esse etiamsi voluissent fœminas, non licebat. Sed videlicet difficile hoc probari potest, & nulla omnino extant præteritarum turpitudinum, flagitiorumque vestigia. Ecce etiam nunc multi ex eis, licèt patria careant, & in comparatione præteritarum opum pauperes vivant, peiores fermè sunt quàm fuerunt. Peiores autem non uno modo, quia etsi eadem faciunt, quæ

ante faciebant, hoc ipso tamen deteriores sunt, quia à scelere non cessant. Siquidem facinora eorum, & si genere ipso maiora non sunt, attamen plura sunt: ac per hoc & si criminum novitate nō crescunt, pluralitate cumulantur. Adde autem quòd hæc, ut dixi, faciunt iam senes, adde quod pauperes. Vtrumque enim sceleris augmentum est: minus siquidem prodigiosum est, peccare iuvenes, peccare locupletes. Quæ autem in iis spes, aut remedium est, qui ab usitata impuritate, nec miseriarum egestate, nec vitæ extremitate revocantur? Esto enim quosdam aut stulta præsūptio longæ vitæ, aut spes quandoque agendæ pœnitentiæ consoletur: nonne novum hoc monstri genus est, esse aliquos etiam in morte vitiosos? Quæ cùm ita sint, nunquid est aliquid quod dici amplius possit? Sed adhuc tamen addamus, scilicet quod multi hæc agunt hodie, etiam inter hostes siti, & quotidiano discrimine ac timore captivi. Cumque ob impurissimam vitam traditi à Deo barbaris fuerint, impuritates tamen ipsas, etiam inter barbaros non relinquunt. Sed tales forte hostes sunt inter quos agunt, ut eos ista delectent, & offendantur gravissimè, si cùm impudici sint, videant castos esse Romanos, quòd si ita esset, nequaquam tamen facere nos, improbos improbitas deberet aliena: quia quemlibet hominum magis sibi prestare, convenit ut sit bonus, quàm alteri, ut sit malus, & plus id laborandum est, ut placeamus Deo per honestatem, quàm ut hominibus per impuritatem: ac proinde etiamsi inter impudicos quis barbaros vivat, magis tamen pudicitiam sequi debet, quàm impudicitiā;

quæ impuris hostibus placet. Sed quid accidit insuper ad mala nostra? Inter pudicos barbaros impudici sumus. Plus adhuc dico, offenduntur barbari ipsi impuritatibus nostris. Esse inter Gothos non licet scortatorẽ Gothum, soli inter eos præiuditio nationis, ac nominis permittũtur impuri esse Romani. Et quæ nobis, rogo, spes ante Deum est? impudicitiã nos diligimus, Gothi execrantur: puritatem nos fugimus, illi amant: fornicatio apud illos crimen, atque discrimen est; apud nos, decus. Et putamus, nos ante Deum posse consistere? Putamus, nos posse salvos esse, quando omne impuritatis scelus, omnis impudicitiæ turpitudo à Romanis admittitur, & à Barbaris vindicatur? Hic nunc illos requiro, qui meliores nos putant esse, quàm barbaros. Dicant, quid horum, vel paucissimi Gothi faciunt, vel quid non horum Romani omnes, vel penè omnes? & miramur, si terræ vel Aquitanorum, vel nostrum omnium à Deo barbaris datæ sunt: cùm ea, quæ Romani polluerant fornicatione, nunc mundent barbari castitate? Sed fortè hoc in Aquitanicis tantùm: transeamus etiam ad alias mundi partes, ne de solis tantummodo Gallis dixisse videamur. Quid? Hispanias nonne, vel eadem, vel maiora forsitan vitia perdiderunt? Quas quidem cęlestis ira etiamsi aliis, quibuslibet barbaris tradidisset, digna tamen flagitiorum tormenta toleraverunt puritatis inimici. Sed accessit hoc ad manifestandam illic impudentiæ damnationem, ut Vvandalis potissimùm, id est, pudicis barbaris traderẽtur. Dupliciter in illa Hispanorũ capti-

vitate Deus ostendere voluit, quantùm & odis-
set acriùs libidinem, & diligeret castitatem, cùm
& Vvandalos ob solam maximè pudicitiam illis
superponeret, & Hispanos ob solam vel maxi-
mè impudicitiam subiugaret. Quid enim? Nun-
quid non erant in omni orbe terrarum barbari
fortiores, quibus Hispaniæ traderentur? multi
absque dubio, imò, ni fallor, omnes. Sed ideo
ille infirmissimis hostibus cuncta tradidit, ut
ostenderet scilicet, non vires valere, sed causam:
neque nos tunc ignavissimorum quorundam ho-
stium fortitudine obrui, sed sola vitiorum no-
strorum impuritate superari: ut verè in nos ve-
nerit dictum illud, quod ait ad Iudæos Domi- *Ezech.*
nus: *Secundùm immunditias suas, & secundùm* 39
iniquitates suas feci illis, & averti faciem meam
ab eis. Et alibi ad gentem ipsam. *Adducet Do-* *Deut.* 28
minus super te gentem de longinquo, & ungulis,
inquit, *equorum suorũ omnes plateas tuas concul-*
cabunt, populum tuum gladio interficient. Com-
pleta ergo in nos sunt omnia, quę ait sermo di-
vinus, & iura verborum cęlestium luit pena
cunctorum: sed tamen cùm omnes ferè barba-
ræ gentes Romanum sanguinem biberint, om-
nes viscera nostra laceraverint, quid est, quòd
Deus noster maximas Rèipub. opes, & locuple-
tissimos Romani nominis populos in jus potissi-
mum ignavissimorum quorundam hostium,
dedit? Quid? nisi ut cognosceremus scilicet,
quod supra dixi, meritorum hoc fuisse, non vi-
rium, utque ipsum quoque hoc nobis in confu-
sionem caderet, ac pœnam, quòd ignavissimis
traderemur, & vel sic plagam cęlestis manus

 agno-

agnosceremus, quia nos non fortissimi, sed ignavissimi subjugarent: Sic evidenter Deus intelligi voluit, magna opera sæpe patrari per paucos. Ita per infirmos res acta est, ne opus cœlestis dexteræ virtuti assignetur humanæ, sed divinæ: siquidem & dux Sisara, quem Hebræus timebat exercitus, à muliere prostratus est. Et Abimelech civitatum expugnatorem fœminea manus perculit, & ferratæ Assyriorum acies, vidua opitulante, ceciderunt. Et ne de solis fœminis tantùm loquar, Benadab regem Syriæ, cui præter innumera populi sui millia, & triginta duo reges, exercitusque eiusdem numeri serviebant, nonne ideo à paucis principum pedissequis Dominus vinci, voluit, ut qui esset autor talis victoriæ nosceretur? Contra Madianitas quoque, qui, ut liber Iudicum refert, instar locustarum cuncta compleverant: Gedeon iubetur pugnare cum paucis, non quia plures in exercitu non haberet, sed vetatur multos ad bellum ducere, ne multitudo sibi possit aliquid de victoria usurpare. Vnde cum triginta millia armatorum congregasset, sic ad eum Dominus locutus est: *Multus est tecum populus, nec tradetur Madian in manus eius*. Et quid postea? homini adversum innumera barbarorum millia pugnaturo ccc. tantùm viros reliquit. In eam quippe exiguitatem redigi agmen militum, iussit, ut sibi de patrato divinitus belli opere paucitas usurpare nihil posset. Denique cur hoc Dominus faceret, ita ipse evidentissimè declaravit, dicens: *Ne glorietur contra me Israel, & dicat, viribus meis liberatus sum*. Audiant, inquam, hoc omnes

Iudic. 4. & 9.

Reg. 20.

Iudic. 7.

Ibidem.

im-

improbi, audiant omnes præsumptuosi, audiant prępotentes; audiant cuncti, quid Deus dicit: *Ne glorietur*, inquit, *contra me Israel, & dicat: Meis viribus liberatus sum*. Audiant, inquam, omnes contraria, & blasphema iactantes, audiant hęc, spem suam in homine ponentes, loqui universos adversum se, Deus dicit, qui liberari se viribus suis posse, pręsumunt. Quis autem est Romanorum non ita dicens? Quis est non ita sentiens? Quis nostræ partis non propè iugiter in hac parte blasphemat? Nullas esse iam Reipub. vires, omnium conscientia est; & ne sic quidem agnoscimus; cuius hoc beneficiis, quod adhuc vivimus, debeamus. Si quando enim nobis prosperi aliquid præter spem nostram, & meritum Deus tribuit; alius ascribit hoc fortunę, alius eventui, alius ordinationi ducum, alius consilio, alius magistro, alius patrocinio, nullus Deo. Et miramur, si nobis cęlestis manus aliqua non pręstet, cui quicquid pręstiterit, derogamus. Quid enim aliud facimus, cùm bona, quæ pręstat, nos vel eventibus casuum, vel virtutibus ducum, vel quibuscumque aliis rebus frivolis deputamus? Hoc enim modo, & terris nos oportet gratias agere, quòd fruges annuas metimus, & vineis, quòd vindemiamus, & mari, quòd pisces capimus, & sylvis, quòd ligna cędimus, & ovibus, quòd veste tegimur, & pecudibus cœteris, quòd carne saturamur. Nam quę ratio est, ut ei pro muneribus aliis grati esse velimus, cui maximorum beneficiorum gratiam derogamus? Aut quis contentus est homo nostræ conditionis, ut ei

quis

quis acceptum referat; cui de donis suis detraxerit summa? Ita & nos, licèt Deo in nullo dignè gratias agamus, parùm tamen erat, si pro his tantummodo grati esse vellemus, quę ad usum vivendi dedit. Cur hanc gratiam tollimus, quod nos in angustiis iuvat, & in periculis liberat; & in medio barbararum gentium suos iugi protectione conservat? At non ita Gothi, non ita Vvandali, malis licèt Doctoribus instituti, meliores tamen in hac parte, quàm nostri. Offendi quosdam quamuis suspicor his, quę diximus: sed quia veritas magis, quàm offensio cogitanda est, dicam, & sæpè dicam: non ita Gothi, non ita Vvandali, qui & in discrimine positi, opem à Deo postulant, & prosperitates suas munus Divinitatis appellant. Denique probavit hoc, bello proximo, infelicitas nostra. Cùm enim Gothi metuerent, pręsumpsimus nos: nos in viribus spem ponere, illi in Deo: cùm pax ab illis postularetur, à nobis negaretur: illi episcopos mitterent, nos repelleremus: illi etiam in alienis sacerdotibus Deum honorarent, nos etiam in nostris contemneremus: prout actus utriusque partis, ita & rerum terminus fuit. Illis data est in summo timore palma, nobis in summa elatione confusio. Verè & in nobis tunc & in illis evidenter probatum fuit illud Domini
Luc. 14. nostri dictum, *Quoniam qui se exaltat, humiliabitur, & qui se humiliat, exaltabitur*. Illis enim exaltatio data est pro humilitate, nobis pro elatione deiectio. Namque agnovit hoc ille dux nostræ partis, qui eamdem urbem hostium, quam eodem die victorem se intraturum esse,

præ-

præsumpsit, captivus intravit. Probavit scilicet; quod propheta dixit, *quia non est hominis via eius, nec viri est, ut ambulet, & dirigat gressus suos.* Nam quia viam suam iuris sui existimavit, nec gressum directionis habuit, nec viam salutis invenit. *Effusa est*, ut legimus, *abiectio super principem; seductus est in inuio, & non in via, & ad nihilum deductus est, velut aqua decurrens*: in quo quidem prçter ipsam rerum infelicitatem, prçsens iudicium Dei patuit, ut quicquid facturũ se, usurparat, ipse pateretur. Nam quia sine Divinitatis auxilio, ac Dei ductu capiendum à se hostem credidit, ipse captus est; consilij, ac sapientię summam usurpavit: ignominiam temeritatis incurrit, vincula, quæ aliis paravit, ipse sustinuit. Et quod, rogo, evidentius Dei iudicium esse potuit, quàm, ut habens prędatoris fiduciam, præda fieret: triumphum prçsumens, triumphus esset; circũdaretur, corriperetur, alligaretur, retorta brachia tergo gereret, manus, quas bellicosas putabat, vinctas videret. Puerorum, ac mulierum spectaculum fieret, illudentes sibi barbaros cerneret, irrisionem sexus promiscui sustineret: & qui maximum habuerat supercilium fortis viri, mortem subiret ignavi: atque utinam hoc ipsum breve remedium malorum esset, non diuturna toleratio. Ille autem, quantùm ad pęnarum longitudinem pertinet, longo tempore, diuturna in ergastulo barbarorum tabe consumptus, in hanc miseriam redactus est, ut quod plerumque homines etiam pęnis ipsis gravius, atque acerbius putànt, in miserationem

Prou. 16. & 20

Ps. 106.

7

ho-

hostium deveniret. Et hoc cur? absq. dubio, nisi quia, ut iam dixi, illi Deo humiles, nos rebelles, illi crediderunt, in manu Dei esse victoriã, nos in nostra, imò in sacrilega, atq. impia, quod est peius, nocentiusque, quàm nostra nativa. Deniq. ipse Rex hostium, quantùm res prodidit, ac probavit, usque ad diem pugnæ stratus cilicio preces fudit, ante bellum in oratione, ad bellũ de oratione surrexit. Priusquam pugnam manu capesseret, supplicatione pugnavit, & ideò fidens processit ad pugnam, quia iam meruerat in oratione victoriam. Non dissimiliter autẽ illud etiã apud Vvandalos, ad quos cùm in iis partib' sitos nostra pars pergeret, tantamque ad debellandos eos presũptionis fiduciam ferret, quantam etiam proximè ad Gothos, pari superbiæ, pari fastus exitu corruerunt. Venitq. super exercitũ nostrum
Ier. 2. prophetæ dictum: *Obruet Dominus confidentiã tuam, & nihil habebis prosperum.* Confidebamus
Ier. 9. .n. in sapientia nostra, & fortitudine, cõtra Dei mandata dicẽtis: *Nõ glorietur sapiẽs in sapientia sua, nec fortis in fortitudine sua; sed in hoc glorietur, qui gloriatur, scire, & nosse me, quia ego sum Dominus.* Non immerito itaq. victi sumus: ad meliora .n. se illi subsidia cõtulere, quàm nostri: nam cùm armis nos, atq. auxiliis superbiremus, à parte hostiũ nobis liber divinę legis occurrit. Ad hanc .n. præcipuè opẽ timor, & perturbatio tunc Vvandalica confugit, ut seriẽ nobis cęlestis eloquii opponeret, & adversùs veniẽtes æmulos suos sacri voluminis scripta, quasi ipsa quodammodo divinitatis ora reseraret. Hìc nunc requiro, quis hoc unquam è nostris partibus fecerit, aut quis

non irrisus fuerit, si putasset esse faciendum? irrisus utiq. sicut à nostris omnia fermè religiosa ridentur. Et ideò quid prodesse nobis prærogativa illa religiosi nominis potest, quòd catholicos esse dicimus, quòd fideles esse iactamus? quòd Gothos, ac Vvandalos hæretici nominis comprobatione despicimus, cùm ipsi heretica pravitate vivamus? Itaq. rectissimè nobis dicitur illud, quod Iudæis in lege fidentibus dixit sermo divinus: *Quomodo dicitis, sapientes sumus, & lex Domini nobiscum est? Nolite*, inquit, *confidere in verbis mendacij, dicentes, templum Domini, templũ Domini est, quoniã si benedixeritis vias vestras, & studia vestra, ut advenæ, & pupillo, & viduæ non feceritis calumniam, nec sanguinem innocentem effuderitis in loco hoc: habitabo vobiscum in loco isto à sæculo usque in sæculum*. Quo utiq. ostenditur, quòd si ista non facimus, superflua nobis catholici nominis præsumptione plaudamus. Sed hinc iam, & superius satis dictũ est, & adhuc fortasse dicetur; nec opus est, ut de hoc amplius disseram', ubi Dei iuge iudiciũ est. Quid .n. vel de Gothis, & Vvandalis Deus iudicet, res probat. Illi crescunt quotidie, nos decrescimus: illi proficiunt, nos depravamur: illi florescunt, nos arescimus, ut verè in nos veniat dictũ illud, quod de Saul, ac David ait sermo divinus: *quia David erat proficiẽs, & sẽper seipso robustior, domus autem Saul decrescẽs quotidie*: Iustus est .n., ut Propheta ait, *iustus est Dominus, & rectũ iudiciũ suũ*. Iudicamur itaq. etiam presẽte iudicio à Deo, & ideò excitata est in perniciẽ nostram, ac dedecus gẽs ignavissima,

Ier. 8. & 7.

2. Reg. 3.

Ps. 118.

quæ

quæ de loco in locum pergens, de orbe in orbē transiens, universa vastaret. Ac primùm de solo patrio effusa est in Germaniam primam, nomine barbaram, ditione Romanam, post cuius exitium primùm arsit regio Belgarum, deinde opes Aquitanorum luxuriantium. Et postea, quid fuit totũ Africę territorium, quàm domus una vitiorum, aheno illi similis, de quo propheta dicit: *Ve ciuitati sanguinum, olla, cuius rubigo in ea est, & rubigo eius non exiuit de ea.*

Eze. 24 Civitatem, ut videmus, aheno, & iniquitatem sanguini comparavit, ut intelligamus scilicet, sic esse in civitate populi iniquitatem, sicut in aheno sanguinem bullientem. Non dissimile est autem huic illud sacri sermonis: *facti sunt mihi domus Israel commixti omnes aramento, & ferro, & stanno, & plumbo, & in medio argentum permixtum est: Propterea sic dicit hæc Dominus Deus: Pro eo, quod facti estis omnes in permixtionem unam, conflabo vos, & insufflabo vos in igne iræ.*

& 22. Dissimillima inter se genera metallorum sacer sermo memoravit. Et quomodo in eodem conflatorio res diversę conflentur? scilicet, quòd in diversitatibus metallorum dissimilitudo hominũ designatur. Et ideò etiam argentum, id est, nobilioris materiæ metallum iisdem ignibus datur, quia naturæ nobilioris ingenium, vita degenerante, damnatur. Sicut etiam de principe Tyri dixisse legimus Deum per prophetam: *Fili hominis accipe lamentum super principem Tyri, & dic illi: Hæc dicit Dominus Deus, tu consignatio similitudinis, corona decoris in deliciis paradisi fuisti, omnem la-*

& 27.

pi-

pidem pretiosum indutus es, Sardonicem, & Topazium, & Smaragdum. Et iterum: *Argento*, inquit, *& auro implesti thesauros tuos, à multitudine negotiationis implesti promptuaria tua*. Quæ omnia numquid non talia sunt, ut vel specialiter de Africis dicta videantur: ubi enim maiores thesauri, ubi maior negotiatio, ubi promptuaria pleniora? *Auro*, inquit, *implesti thesauros tuos à multitudine negotiationis tuæ*. Ego puto, adeò divitem quondam Africam fuisse, ut mihi, copia negotiationis suæ, non suos tantùm, sed etiam mundi thesauros videatur implesse. Et quid post hæc? *Exaltatum est*, inquit, *cor tuum in decore tuo, propter multitudinem peccatorum tuorum in terram te proieci*. Quomodo Africanæ potentiæ & hoc competit, aut quomodo proiecta esse videtur in terram? Quomodo, nisi quandò amisit potentiæ veteris altitudinem, quasi cœlestem perdidit dignitatem. *Et educam*, inquit, *ignem de medio tui, hic te devorabit*. Quid hac re verius? de media quippe eorum iniquitate ignis peccati exiit, qui felicitatem prioris temporis devoravit. *Et omnes*, inquit, *qui te noverunt inter nationes, contristabuntur super te*. Convenire illis hoc non putemus, si non eversio Africani soli, luctus est generis humani. *Perditio*, inquit, *factus es, & non eris amplius in æternum*. In perditionem illic iam deducta omnia satis constat. Superest, ne malorum præsentium pœnas etiam æterna continuatio consequatur: non patitur hoc autem pro affectu suæ misericordiæ Deus. Nam quantùm ad meritum nostrorum criminum pertinet,

Ezech 28

tinet, ita se res habet, ut pati posse videatur. Quid enim piaculorum est non illic semper admissum? ne de omnibus dicam, quia & enormia ferè sunt, & sciri & dici tanta non possunt, de sola, vel maximè obscœnitate impuritatum loquor: & quod est gravius, sacrilegiorum. Prætermitto in aliquo rabiem cupiditatis, vitium totius generis humani. Prætereo avaritiæ inhumanitatem, quod proprium est Romanorum penè omnium malum. Relinquatur ebrietas, nobilibus, ignobilibusque communis. Taceatur superbia, & tumor, tam peculiare hoc divitum regnum est, ut aliquid forsitan de iure suo se putent perdere, si hinc sibi alius quicquam voluerit vendicare. Transeatur denique propè omne fraudum, falsitatum, periuriorum nephas, nulla unquam his malis Romana civitas caruit, sed specialius hoc scelus Afrorum omnium fuit. Nam sicut in sentinam profundæ navis colluviones omnium sordium: sic in mores eorum, quasi ex omni mundo, vitia fluxerunt. Nullam enim improbitatem scio, quæ illic non redundaverit, cùm utique etiam paganæ, ac ferinæ gentes, etsi habeant specialiter mala propria, non est tamen in his hoc corpus omnium Galliarum, sed paulatim id ipsum tamen, ut dum pars clade cęditur, pars exemplo emendetur. Sed ubi apud nos emendatio, aut quæ pars Romani orbis, quamvis afflicta corrigitur? *Omnes* (Psal. 52.) *enim, ut legimus, declinaverunt, simul inutiles facti sunt*, Et ideò propheta clamat ad Deum, & dicit: *Percussisti eos, & non doluerunt, attrivisti* (Ier. 5.) *eos, & renuerunt accipere disciplinam. Induraverunt*

verunt facies suas super petram, & noluerunt reverti. Quàm verè autem etiam in nos hoc cadat, res ipsa indicat. Vastata est diu Gallia, ergo emendata est cùm vicina esset Hispania? Nec immeritò, quia nullus erat omnino timor, nulla correctio. Flammis, quibus arserant Galli, Hispani ardere cęperunt. In quo illud est, ut suprà dixi, sceleratissimum, & gravissimum: quòd cùm arserint, ut ita dicam, membra hominum peccatorum, curata non sunt vitia peccantium. Et ideò compulsus est criminibus nostris Deus, ut hostiles plagas de loco in locum, de orbe in orbem spargeret, & excitatas penè ab ultimis terræ finibus gentes etiam trans mare mitteret, quæ Afrorum scelera puniręt. Quid enim? Nunquid abductæ à solo patrio degere intra Gallias non potuerunt? aut ne degerent, quem timebant, cùm illęsę à nobis usq. ad tempus illud cuncta vastaverint? Sed estò intra Gallias formidabant, quid in Hispania, ubi exercitus nostros etiam bellando contriverant? nunquid consistere, aut permanere metuebant, iam victores, iam triumphantes? quibus usq. ad hoc fortitudinis factum contingeret, ascendere, & post experimęta belli diu parati intelligerent, sibi Romanæ Reipub. vires, etiam cum barbarorum auxiliis, pares esse non posse. Potuerunt ergo illic degere, nec timebant: sed illa utiq. cęlestis manus, quę eos ad punienda Hispanorum flagitia illuc traxerat, etiam ad vastandam Africam transire cogebat. Ipsi denique fatebantur, non suum esse, quod facerę̄t: agi.n.se divino iussu, ac perurgeri: ex quo intelligi potest, quanta sint mala nostra,

ad quos vastandos, atque cruciandos ire barbari cōpelluntur inviti, secundùm illud .s. quod vastator terræ Israeliticæ rex Assyriorum ait:
Isa. 36. *Nunquid sine Domini voluntate ascendi in locum istum? Dominus dixit mihi: Ascende ad terrã hanc, & demolire eam.* Et alibi sacer sermo:
Ierem. 5. *Hoc dicit Dominus exercituum Deus Israel: ecce ego mittam, & assumam Nabuchodonosor regem Babylonis servum meum, veniensq. percutiet terram Ægypti.* Vndè agnoscere possumus, cuncta quidem, que affliguntur, iudicio Dei percuti, sed tamen, ut sæpe memoravi, propter peccata subverti. Ac per hoc quicquid actum est, peccatis, non Deo ascribendum: quia rectè illi rei factum ascribitur, quæ, ut ita fieret, exegit. Nam & homicida cùm à iudice occiditur, suo scelere punitur, & latro, aut sacrilegus, cùm flammis exuritur, suis criminibus concrematur. Vndè & quòd Vvandali ad Africam transierunt, non est divinæ severitati, sed Afrorum sceleri deputandum. Gravi enim eos antequam illuc pergerent, ac longa iniquitate traxerunt. Et ideò intelligere debemus, quia pietatis divinæ fuit, quòd pœnam diu debitam distulit: piaculorum autem, & criminum, quòd aliquando peccator populus, quæ merebatur, accepit: nisi fortè Afros hoc non meruisse, credimus, cùm utique nulli magis, utpote in quos omnia simul improbitatum, atq. impuritatum genera confluxerint. Cœteri enim homines, etsi nonnullis flagitiorum vitiis obligati sunt, quibusdam tamen non implicantur:
8 etsi vinolentia non carent, malivolentia carent: etsi libidine æstuant, rapacitati non serviunt.

Mul-

Multos denique, etsi accusat incontinentia corporum, simplicitas commendat animorum. In Afris penè omnibus nihil horum est, quod ad utrumque pertineat, id est, bonum, ęquè, ac malum, quia totum admodum malum. Adeò exclusa naturæ originalis synceritate, aliam quodammodo in his naturam vitia fecerunt. Exceptis enim paucissimis Dei servis, ubi non omnia execratione digna? Gothorum gens perfida, sed pudica est: Alanorum impudica, sed minus perfida: Franci mendaces, sed hospitales: Saxones crudelitate efferi, sed castitate venerandi. Omnes denique gentes habent sicut peculiaria mala, ita etiam quędam bona. In Afris penè omnibus nescio, quid non malum. Si accusanda est inhumanitas, inhumani sunt. Si ebrietas, ebriosi sunt. Si falsitas, fallacissimi. Si dolus, fraudulentissimi. Si cupiditas, cupidissimi. Si perfidia, perfidissimi. Impuritas eorum, atque blasphemia his omnibus admiscenda non sunt: quia illi, quæ supra diximus malis, aliorum gentium vitia, his autem etiam sua ipsorum vicerunt. Ac primùm, ut de impuritate dicamus, quis nescit, Africam totam obscœnis libidinum tædis semper arsisse: non ut terram, ac sedem hominum, sed ut Æthnam, putes, impudicarum fuisse flammarum. Nam sicut Æthna intestinis quibusdam naturæ ferventis ardoribus, sic illa abominandis iugiter fornicationum ignibus æstuavit. Nec volo in hac re, assertionibus meis credi, testimonium requiratur generis humani Quis non omnes omnino Afros impudicos generaliter sciat, nisi fortè ad Deum conversos,

Consule in notationibus ult. not. cum hoc asterismo *

id est, fide, ac religione mutatos. Sed hoc tàm rarum est, ac novum, quàm rarum videri potest quemlibet Gaium non esse Gaium, aut quécumq. Seium non esse Seium. Tã infrequẽs est .n. hoc, & inusitatum, impudicum non esse Afrum, quàm novum, & inauditum, Afrum non esse Afrum. Ita enim generale in eis malum impuritatis est, ut quicunque ex eis impudicus esse desierit, Afer non esse videatur. Nec discurram per loca singula, aut cunctas discutiam civitates, ne studiosè videar querere, aut investigare, quæ dicam: una tantùm universarum illic urbium principe, & quasi matre contentus sum, illa scilicet Romanis arcibus semper æmula, armis quondam, & fortitudine, post splendore, & dignitate Carthaginem dico, & urbi Romæ maximè adversariam, & in Africano orbe quasi Romam, quæ mihi ideò in exemplum, ac testimonium sola sufficit: quia universa penitùs, quibus in toto mundo disciplina Reipublicę, vel procuratur, vel regitur, in se habuit. Illic enim omnia officiorum publicorum instrumenta, illic artium liberalium scholę, illic philosophorum officinę, cuncta denique, vel linguarum gymnasia, vel morum, illic quoque etiam copiæ militares, & regentes militiam potentes, illic honor proconsularis, illic quotidianus iudex & rector, quantùm ad nomen quidem proconsul, sed quantùm ad potentiam consul: illic quoque omnes rerum dispensatores, & differentes inter se tàm gradu, quàm vocabulo dignitates, omnium ut ita dicam, platearum,

&com-

& compitorum procuratores, cuncta fermè, & loca urbis, & membra populi gubernantes. Hac ergo tantùm contenti sumus ad exemplum, ac testimonium cæterarum, ut intelligamus scilicet, quales illæ fuerunt civitates, quæ minores habuerunt probi officii procurationes, cùm viderimus, qualis extiterit, ubi summi semper fuere rectores. Quo loco propè est, ut pœniteat me professionis meę, id est, quod superiùs spopondi, cunctis prope Afrorum criminibus prętermissis, de impuritatibus præcipuè, ac blasphemiis eorum, me esse dicturum. Video enim quasi scaturientem vitiis civitatem, video urbem omnium iniquitatum genere furentem: plenam quidem turbis, sed magis turpitudinibus: plenam divitiis, sed magis vitiis: vincentes se invicem homines nequitia flagitiorum suorum, alios rapacitate, alios impuritate certantes, alios vino languidos, alios cruditate distętos, hos sertis redimitos, illos unguētis oblitos, cūctos vario luxus marcore perditos, sed penè omnes una errorū morte prostratos, non omnes vinolentia temulentos, sed omnes peccatis ebrios. Populos putares non sani status, non sui sensus, nō animo incolumes, non gradu, quasi in morem baccharum crapulæ catervatim inservientes. Iam verò illud cuiusmodi, aut quàm grave, genere quidē dispar, sed iniquitate, non dispar, nisi fortè in hoc dispar, quia malus. Proscriptio es dico orphanorum, viduarum afflictiones, pauperum cruces, qui ingemiscentes quotidie ad Deum, finem malorum

precantes, & quod gravissimum est, interdum vi nimiæ amaritudinis, etiam adventum hostium postulantes, aliquando à Deo impetraverunt, ut eversionem tandem à barbaris, in commune tolerarét, quam soli ante à Romanis toleraverant. Sed estò hęc omnia prætermittantur, quia, & in toto fermè aguntur orbe Romano, & spopondi, me de his malis, hoc locò pauca dicturum.. Quid ergo impudicitia, atque impuritas, de qua loquor, nunquid non ad eversionem Afrorum sola sufficeret? quę enim fuit pars civitatis non plena sordibus? quę intra urbem platea, aut semita non lupanar? Adeò penè omnia compita, omnes vias, quasi foveæ libidinum interceperant, aut quasi retia pretexerant, ut etiam, qui ab hac re penitus abhorrerét, tamen vitare vix possent. Latronum quodammodo excubias videres, commeantium viatorum spolia captantes, qui insidiarum frequentium densitate, ita admodum calles, omnes anfractus, ac diverticula sepsissent, ut nullus fermè tàm cautus esset; qui non in aliquos insidiarum laqueos incurreret, etiam qui se de plurimis expedisset. Fœtebant, ut ita dixerim, cuncti urbis illius cives, cœno libidinis, spurcum sibimetipsis mutuæ impudicitiæ nidorem exhalantes. Sed horrori eis tamen horrida ista non erant, quia idem omnes horror infecerat. Vnam illic putes, fuisse libidinum, fornicationumque sentinam, cœnum quasi ex omni platearum, & cloacarum labe collectum. Et quæ illic spes esse poterat, ubi præter id, quod in Domini téplo erat, nihil videri penitus, nisi sordidũ nó

lice-

licebat? Quamquam, quid dicam in Dei templo? hoc quippe totum ad sacerdotes tantùm, & clerum pertinet, quos non discutio, quia Domini mei ministerio reverentiam servo: & quos ita solos puros, arbitror, fuisse in altario, sicut, pereuntibus Sodomis, solum Loth fuisse in monte legimus. Ceterùm, quantùm ad plebem pertinet, quis in illo numero castus fuit? Castum dico? quis non fornicarius, non adulter, & hoc sine cessatione, sine termino? Rursum clamitem itaque est necesse. Quæ spes in illo populo esse poterat, ubi cùm unus interdum adulter plebem ecclesiasticam polluat, ibi inter tot millia si diligentissimè quæreres, castùm, vel in Ecclesia, reperire vix posses. Plus multò dicam, utinam hæc essent sola, quæ diximus, & contenta illic virorum impuritas fuisset, solis sordidarum mulierum fornicationibus inquinari. Illud gravius, & scelestius, quòd illa, de quibus beatus apostolus Paulus cum summa animi lamentatione conqueritur, in Afris penè omnia fuerunt: scilicet quia masculi, relicto naturali usu fœminæ, exarserunt in desideriis suis in invicem, masculi in masculos turpitudinem exercentes, & mercedem, quam oportuit, erroris sui in semetipsis recipientes. Et sicut non probaverunt, Deum se habere in notitia, tradidit illos in reprobum sensum, ut facerent, quæ non convenit. Nunquid hoc beatus Apostolus de barbaris, aut feris gentibus dixit? non utique, sed de nobis, id est specialiter de Romanis: quos quidem Afri, quia nequaquam olim vincere imperio, ac sublimitate valuerunt, quod potuerunt unum,

Gen. 19

Rom. 1

impuritate vicerunt. Quicumq. ergo iure, se mihi irasci, putat, magis Apostolo irascatur, scilicet quia quod dicimus nos, fuisse Afros, hoc ille dixit, dominos eorum esse Romanos. Sed fortè id vel occultum, quod loquimur erat, & saltem hoc providebant procuratores, ne publicæ passim disciplinæ oculos, civitatis scelera propalata polluerent. Quod si factum utique fuisset, quamvis multi extitissent opere ipso sordidi, non omnes tamen fuerant visu, atq. animo sordidati: & solet res flagitiosa, quando agitur occultè, fidem facinoris non mereri. Supra autem omnem monstruosi piaculi execrationem est, scelus summum admittere, & pudorem sceleris non habere. Quid, rogo, fieri illic prodigiosius potuit? in urbe Christiana, in urbe ecclesiastica, quam quondam doctrinis suis apostoli instituerant, quam passionibus suis martyres coronarant, viri in semetipsis fœminas profitebantur, & hoc sine pudoris umbraculo, sine ullo verecundiæ amictu, ac si parum quippe piaculi esset, si malo illo malorum tantùm inquinarentur autores: per publicam sceleris professionem, fiebat etiam scelus integræ civitatis. Videbat quippe hæc universa civitas, & patiebatur: videbant iudices, & acquiescebant: populus videbat, & applaudebat: ac sic diffuso per totam urbem dedecoris, scelerisque consortio, etsi commune hoc omnibus non faciebant actus, commune omnibus faciebat assensus. Sed finis aliquis forsitan mali, aut emendatio aliqua labis istius fuit? Quis credere, aut audire etiam possit, convertisse in muliebrem

to-

tolerantiam viros,non usum suum tantùm, atq. naturam, sed etiam vultum, incessum,habitum, & totum quicquid penitùs, aut in sexu est, aut in usu viri: adeò versa in diversũ omnia erant, ut cùm viris nihil magis pudori esse oporteat, quàm si muliebre aliquid in se habere videantur: illic nihil viris quibusdam turpius videretur, quàm si in aliquo viri viderentur. Sed paucorum hoc, inquis, dedecus fuit: & quod non à pluribus perpetratum est, cunctis nocere non potuit. Iam quidem supra dixi sæpissimè,in Dei populo etiam unius facinus pestem fuisse multorum: sicut ex furto Achar fugit populus, sicut ex zelo Saulis exorta est pestilentia, sicut ex David numeratione mortalitas: ita est enim Dei Ecclesia quasi oculus. Nam ut in oculum etiam si parva sordes incidat,totum lumen obcæcat: sic in ecclesiastico corpore, etiamsi pauci sordida faciant, propè totum ecclesiastici splendoris lumen offuscant. Et ideò Salvator ipse principalẽ Ecclesiæ partem, oculum nominavit, dicens: *Lucerna corporis tui, est oculus tuus. Si oculus tuus fuerit simplex, totum corpus tuum lucidum erit. Si autem oculus tuus nequam fuerit, totum corpus tuum tenebrosum erit.* Vnde & Apostolus: *Nescitis*, inquit, *quia modicum fermenti totam massam corrumpit*: quamvis ego illic non modicum de hoc malo, sed nimis, fuisse dicam, non quia molles plurimi fuerint, sed quia mollities paucorum, labes est plurimorum. Nam etsi pauci sunt, qui dedecorosa sustineant; multi tamen sunt, qui paucorum sordibus polluantur. Quemadmodum enim una meretrix multos

Iosue 7. *1 Reg. 19.* *2. Reg. 24.* *Matt. 6* *1. Cor. 5*

for-

fornicatores facit, sic plurimam populi partem inquinat paucorum effeminatorum abominanda permixtio. Et nescio, qui eorum ante Deum deteriores sint, cùm equali in scriptis sacris sorte damnentur. *Neque molles enim*, inquit, *neque masculorum concubitores regnum Dei possidebunt*. Illud ergo magis ingemiscendum, atq. lugendum est, quòd tale hoc scelus, crimē etiam totius Reipub. videbatur. Et universa Romani nominis dignitas, facinoris prodigiosi inurebatur infamia. Cùm enim muliebrem habitum viri sumerent, & magis muliebrem gradum fingerent, cùm indicia quędam sibi monstruosę impuritatis innecterent, & fęmineis tegminum illigamentis capita velarent, atque hoc publicè in civitate Romana, urbe illic summa, & celeberrima: quid aliud, quàm Romani imperij dedecus erat, ut in medio Reipub. sinu execrandissimum nefas palàm liceret admitti? Potestas quippe magna, & potentissima, quę inhibere scelus maximum potest, quasi probat, debere fieri, si sciens patitur perpetrari. In cuius enim manu est, ut prohibeat, iubet agi, si non prohibet, admitti. Iterum quia dolor exigit, ab his, qui irascuntur, requiro, in quibus hæc barbaris gentibus, aut facta sint unquam, aut fieri publica impunitate, licuerit? Denique, ne longiùs de hac re ambigere, aut investigare necesse sit, ipsos illos Africę vastatores, Afrorum populis comparemus. Videamus, quid simile à Vvandalis factum sit, & certè barbari elatione tumidi, victoria superbi, delitiarum, ac divitiarum affluentia dissoluti: qui profectò, etiamsi conti-

1. Cor. 6.

nen-

nentissimi, & castissimi semper fuissent, mutari tamen tanta rerum obsecundantium felicitate potuerunt: ingressi scilicet, ut divinis literis scriptum est, terram lacte, & melle manantem, Exodi 3.
fœcundam, opulentissimam, omnium deliciarum copiis, quasi ebriam; in qua utique minimè mirum fuerat, si luxuriasset gens barbara, ubi similis quodammodo luxurianti erat ipsa natura. Ingressos hęc loca Vvandalos, quis non putet, omni se vitiorum, atque impuritatum cœno immersisse, aut, ut levissimè dicam, saltem illa fecisse, quæ ab Afris iugiter facta fuerant, in quorum iura migrarant, & certè ob ea tantùm continentissimi, ac modestissimi iudicandi erant, quos non fecisset corruptiores ipsa felicitas. Quotus enim quisque sapientium est, quem 10
secunda non mutent, cui non crescat cum pros- 11
peritate vitiositas: ac per hoc temperatissimos fuisse Vvandalos est certum, si quales illi fuerant, qui capti, ac subiugati sunt, tales illi fuissent victores. Igitur in tanta affluentia rerum, atque luxuria, nullus eorum mollis effectus est. Nunquid parùm videtur? certè familiariter etiam hoc nobiles fuere Romani. Sed quid adhuc addo? in illis nullus, vel qui Romanorum illic mollium pollueretur incestu. Certè hoc apud Romanos iampridem tale existimatum est, ut virtus potius putaretur esse, quàm vitium, & illi se magis viribus præditos esse, crederent, qui maximè viros fœminei usus probrositate fregissent. Vnde etiam illud fuit, quòd lixis puerorum quondam exercitus prosequentibus, hæc quasi benè meritis expeditionibus stipendia laboris decernebantur, 12

tur,

tur, ut quia viri fortes essent, viros in mulieres demutarent. Proh nefas! & hoc Romani? plus addo: & hoc Romani non huius temporis: attamen, ne veteres accusemus, Romani, sed non antiqui, iam scilicet corrupti, iam dissoluti, iam sibi, & suis dispares, & Græcis, quàm Romanis similiores, ut quod iam diximus, minimè mirũ sit, si Romana Respublica aliquando patitur, quod iamdiu meretur. Hæc ergo impuritas in Romanis, & ante Christi Evangelium esse cœpit, & quod est gravius nec post Evangelia cessavit. Et quis post hęc non admiretur, populos Vvandalorum, qui ingressi urbem opulentissimam, ubi hæc omnia passim agebantur, ita delitias corruptorum hominum adepti sunt, quo corruptelas morum repudiarent, & usum bonorum possiderent, malorum inquinamenta vitantes. Sufficere igitur ad laudem eorum hęc possunt talia, etiamsi alia non dicam: abominati enim sunt virorum impuritates. Plus adhuc addo; abominati etiam fœminarum, horruerunt lustra, ac lupanaria, horruerunt concubitus, contactusque meretricum. Nunquid hoc credibile ullis videri potest, Romanos hæc admisisse, barbaros horruisse? aut nunquid est post ista, quæ dicimus, quod dici posse videatur? Sed est tamen, & multò plus est. Nam quòd vitasse eos res fœdas diximus, minus est. Potest enim quis inhonesta horrere, non tollere: illud magni, & singularis est meriti, non solùm ipsum labe non pollui, sed providere etiam, ne unquam alii polluantur. Procurator enim est quodammodo salutis humanæ, qui non tantum id

agit

agit, ut ipse bonus sit, sed efficere hoc nititur, ut alii mali esse desistant. Grande est profectò, quod dicimus, grande ac supereminens. Quis credat, Vvandalos in civitatibus Romanis ista fecisse? Remota quippe est illis omnis carnis impuritas. At quomodo remota? non sicut removeri aliqua à Romanis solent: qui statuunt, non adulterandum, & primi adulterant: statuunt, non furandum, & furantur: quamvis penè non possim dicere, quòd furentur: non .n. sunt, quę agunt, furta, sed latrocinia. Punit enim iudex in alio peculatum, cùm sit ipse peculator: punit rapinam, cùm sit ipse raptor, punit sicarium, cùm sit ipse gladiator: punit effractores claustrorum, & ostiorum, cùm sit ipse eversor urbium, punit expoliatores domorum, cùm ipse sit expoliator civitatum, atque provinciarum. Atque utinam illi tantùm, qui in potestate sunt positi, & quibus ius exercendorum latrociniorum honor ipse largitur. Illud gravius, ac magis intolerabile, quòd hoc faciunt, & privati iisdem ante honoribus functi Tantùm eis adeptus semel honor dat beneficii, ut semper habeant ius latrocinandi. Adeò etiam cùm destiterint ad ministrandum potestatem habere publicam, non desinunt tamen ad latrocinandum potestatem habere privatam, ac si levior est potestas illa, quam habuerunt iudices, quàm hæc, quam privati habent. In illa enim sœpè eis succeditur, in hac nunquam. Ecce quid valeant statuta legum, ecce quid proficit definitio sanctionũ, quæ illi spernunt maximè, qui ministrant. Sanè ad parẽdum hu-

humiles, abiectique coguntur, compelluntur iussis obtemperare pauperculi: & nisi obtemperaverint, puniuntur. Eandem enim rationem habent in hac re, quàm in tributis. Soli iussis publicis serviunt, sicut soli tributa solvunt, ac sic in ipsis legibus & in ipsa iusta rerum præceptionem maximam iniustitiæ scelus agitur, cùm ea minores, quasi sacra observare coguntur, quæ maiores iugiter, quasi nulla conculcant. Excessi paulisper cœptum sermonis ordinem, rerum indignitate compulsus. Nunc ad superiora redeamus. Diximus quippe plenas fuisse impuritatibus monstruosis Africæ civitates, & præcipuè illic reginam, & quasi dominam. Vvandalos autem iis omnibus non fuisse pollutos. Non tales ergo isti, de quibus loquimur, barbari ad emendandam nostrarum turpitudinum labem extiterunt; abstulerunt enim de omni Africa sordes virorum mollium, contagiones etiam horruere meretricum; nec horruerunt tantum, aut temporariè submoverunt, sed penitùs iam esse non fecerunt. O pie Domine, ò salvator bone, quantum efficiunt per te studia disciplinæ, per quæ mutari possunt vitia naturæ, sicut ab illis scilicet immutata sunt: at quomodo immutata? Interest enim non solùm effectus rerum, sed etiam effectuum causas dicere. Difficilè est quippe impudicitiam verbo, aut iussione tolli, nisi fuerit ablata: & difficile est, pudicitiam verbo exigi, nisi fuerit exacta. Quod isti utique scientes sic impudicitiam summoverunt, quod impudicas conservaverunt, non interficientes mulierculas infelices: ne vitiorum curam cru-
deli-

delitate respergerent, & dum peccata auferre cuperent, ipsi in peccatorum resecatione peccarent. Sed ita errantes emendaverunt, ut factum eorum medicina esset, pœna non esset: iusserunt siquidem, & compulerunt omnes ad maritalem thorum transire meretrices. Scorta in connubia verterunt, implentes scilicet Apostoli dictum atque mandatum. Et ut unaquæque mulier virum habeat suum, & unusquisque vir coniugem suam, ut quia cohiberi incontinentia sine hac carnalis usus permixtione non posset, ita legitimum usum calor corporalis acciperet, ut peccatum incontinentia non haberet. In quo quidem non id tantummodo provisum est, ut viros fœminæ haberent, quæ sine viris esse non possent, sed etiam ut per conservatores domesticos salvæ essent; quæ seipsas servare nescirent, & adhęrentes iugiter gubernaculo maritali, etiam si ad improbum eas facinus consuetudo anteactæ impuritatis illiceret, coniugalis tamen custodia ab improbitate prohiberet. Addiderunt quoque ad libidinem comprimendam, severas pudicitiæ sanctiones, decretorum gladio impudicitiam coercentes, ut puritatem scilicet utriusque sexus, & domi connubij servaret affectus, & in publico metus legum: ac sic duplici pręsidio castimonia niteretur, cum & intus esset quod amaretur, & foris quòd timeretur. Leges autem illorum nequaquam illis sunt legibus consentaneæ, quæ ita partem improbitatis removent, ut partem obscœnitatis admittant, ut Romana illa decreta, quæ scortatores quidem ab alienis uxoribus removerunt, ad omnes autem

tem ſolitarias paſſim admiſerunt, adulteria vetantes, lupanaria ædificantes. Timuierunt videlicet, ne nimis caſti homines, ac puri eſſent, ſi ab omni eos penitus impuritate prohiberent. At non barbari, quoniam Romani non ſunt. Parum eſt quod dicimus. Quæ nobis, rogo, ante Deum, aut vitæ eſſe, aut veniæ ſpes poteſt, quando caſtitatem in barbaris cernimus, & nos ſic caſti ſumus? Erubeſcamus, quæſo, & confundamur. Iam apud Gothos impudici non ſunt, niſi Romani, iam apud Vvandalos, nec Romani. Tantùm apud illos profecit ſtudium caſtimoniæ, tantùm ſeveritas diſciplinæ, non ſolùm, quod ipſi caſti ſint, ſed ut rem dicamus novam, rem incredibilem, rem penè etiam inauditam, caſtos
13 etiam Romanos eſſe fecerunt. Si infirmitas id humana pateretur, exclamare ſuper vires meas cuperem, ut toto orbe reſonarem. Pudeat vos Romani ubique populi, pudeat vitæ veſtræ, nullę penè urbes luſtris, nullæ omnino impuritatibus vacant, niſi illæ tantùm in quibus barbari eſſe cœperunt. Et miramur, ſi miſeri, qui tàm impuri ſumus, miramur, ſi ab hoſte viribus vincimur, qui honeſtate ſuperamur? Miramur, ſi bona noſtra poſſident, qui mala noſtra execrantur. Nec illos naturale robur corporum facit vincere, nec nos naturæ infirmitas vinci. Nemo ſibi aliud perſuadeat, nemo aliud arbitretur, ſola nos morum noſtrorum vitia vicerunt.

Vitia nos vicerunt

LI-

LIBER OCTAVVS.

ARGVMENTVM.

Voluntatem a permissione divina in suppliciis hominum non multum distare affirmat. Afrorum blasphemias prius in Deum, & deinde servorum Dei irrisiones enumerat; feliciterque inceptum de Providentia opus absolvit.

ARbitror, imò certus sum, fastidiosam pluri-mis styli huius prolixitatem fore, maximè quia morum nostrorum vitia castigat. Omnes enim admodum se laudari, volunt. Nulli grata reprehensio est, imò, quod peius, multò est quamlibet malus, quamlibet perditus mavult mendaciter prædicari, quàm iure reprehendi, & falsarum laudum irrisionibus decipi, quàm saluberrima admonitione servari. Et cùm hæc ita sint, quid agendum est? numquid voluntati improborum hominum serviendum? aut si sibi illi etiam frivolas laudes deferri volunt, decet nos frivola, atque irridenda deferre? maximè cùm à fidelibus viris, nec illi quidem irrideri debeant, qui se rideri volunt: sicut ne illi quidem mendaciter prædicari, qui se cupiunt titulo falsę laudis ornari: quia non tàm illud quod unusquisque eorum cupiat audire, quàm quid nos dicere, deceat, considerandum est: præcipuè cùm propheta dicat: *Væ illis, qui dicunt dulce, amarum, aut, amarum, dulce*: ac per hoc modis omnibus tenenda veritas, ut quod in re est, hoc & in verbis sit: quæ in se dulcedinem habent, dulcia: quæ amaritudinem,

O ama-

amara dicantur: præsertim nunc in negotio sacro, ubi à plurimis nostræ iniquitates, tamquam Deo dulces existimantur: & ne accusabiles ipsi esse videantur, Deum accusare presumunt. Cùm enim eum incuriosum, & negligentem, resque humanas, aut non ex iudicio gubernare, aut etiam nec gubernare, blasphement: quid aliud utique Deum, quàm inertiç, & abusionis, & iniquitatis accusant? O humanæ insipientiæ cæcitatem! O insanæ temeritatis furorem! Deum ergo, ò homo, incuriosum, ac negligentem vocas. Si quemlibet ingenuorum hominum hac contumelia lçderes, iniuriarum insolentium reus esses: certè si illustriorem quempiam, aut sublimiorem, etiam censuram iuris publici sustineres. Pupillis enim, vel maximè prodigis hæc obiiciuntur opprobria, perditorum hoc adolescentium speciale convicium est, ut abusores scilicet, & incuriosi, ac negligentes rerum suarum esse dicantur. O sacrilegæ voces, O profanæ procacitates! Deum ergo hoc esse dicimus, quod etiam inter homines non nisi perditissimos nuncupamus, quamvis non sola ista dicantur. Nota quippe ei, ut ante iam dixi, etiam iniquitatis impingitur. Si enim nos, quç patimur, non meremur, & indigni miseriarum prçsentium tolerantia sumus, iniustum utiq. Deum dicimus, qui nos iubeat, mala indigna tolerare. Sed non tàm, inquis, iubet, quàm permittit: acquiescamus, hoc ita esse: sed quàm longe, quæso, est à iubente permittens? qui enim sinit, nos ista perferre, & prohibere potest, ne perferamus, probat absq. dubio, debere perferre, &

quæ-

& quæcunque patimur , sustinere . Vnde videmus , quia iudicij est, sed iusta permissio: ita isti, de quibus loquimur, qui sic inhibuerunt scorta, ut adulteria; qui & fœminas nullis, voluerunt esse fœminas, nisi maritis suis, & viros nullis, voluerunt, mulieribus esse masculos, nisi uxoribus suis . Qui evagari obscœnas libidines extra legitimum thorum non sinunt , leges suas scilicet ad divinę legis regulam dirigentes , ut nihil sibi in hac re crederent , licere , quod Deus voluit , non licere . Et ideo non putaverunt à se ulli homini permittendum , nisi quod fuisset omnibus à divinitate permissum . Scio, quàm intolerabilia quibusdam videantur ista, quæ diximus , sed ratione rerum agendum est , non libidine voluptatum . Dicat mihi quisquis ille est , qui indignatur, me ita dicere . Numquid non sapientissimus omnium Socrates semper existimatus testimonio .s. etiā Delphici dęmonis; qui, quasi princeps philosophorum , sic , ut dęmoniorum erat . Videamus ergo, quas Socrates de pudicitia leges sanxerit , & quas illi, de quibus loquimur . *Vxorem*, inquit Socrates, *propriam nullus habeat , matrimonia enim cunctis debent esse communia : sic namque maior erit concordia civitatum , si omnes viri fęminis sine discretione omnibus misceantur , & omnes fœminæ se omnibus viris sine distinctione substernant: ac sic fiant omnes viri omnium mulierum mariti , omnes fęminæ virorum omnium uxores .* Nunquid ullum unquam, aut freneticum , aut dœmoniacum varia insaniarum labe furiosum , tale aliquid locutum esse, agnovimus ? Tu dicis maximè phi- 2 *Socrates de communibus uxoribus*

losophorum hac ratione omnes viros esse fœminarum omnium maritos, & omnes fœminas virorum omnium uxores, & parvulos omnes omnium filios: at ego hac ratione dico, neque ullum virum ullius fœminæ maritum, neque ullam mulierem ullius mariti uxorem, neque ullum pignus ullius parentis filium. Vbi enim promiscua omnia, & confusa sunt, nemo est qui suum possit aliquid vendicare. Nec suffecit sapientissimo, ut quidam aiunt, philosopho docere hoc, nisi ipse fecisset, uxorem enim suam alteri viro tradidit. Scilicet sicut etiam Romanus Cato, id est, alius Italiæ Socrates. Ecce quæ & Romanæ, & Atticæ sapientię exempla, omnes penitùs maritos, quantùm in ipsis fuit, lenones uxorum suarum esse fecerunt. Sed vicit tamen Socrates, qui de hac re, & libros condidit,
3 & memoriæ hæc pudenda mandavit. Plus habet, unde gloriari præceptis suis possit. Quantùm ad doctrinam suam pertinet, lupanar enim fecit mundo. Iniustè damnatus dicitur à iudicibus, & verum est. Rectiùs enim hæc eum talia prædicantem genus damnaret humanum, sicut absque dubio damnavit. Nam cùm in hac re doctrinam eius omnes repudiaverint, omnes eam non solùm sententiæ autoritate, sed quod multò maius est, vitæ electione damnaverunt, & rectè. Conferantur enim cum iis, quæ ille constituit, illa, quæ statuerunt ij, quos dominari Africæ Deus iussit. Statuit ille, ut nullus penitùs haberet uxorem suam, isti, ut nullus penitùs non suam: ille, ut omnis fœmina viris omnibus subiaceret, isti, ut nulla fœmina alium,

quàm

quàm suum virum nosceret, ille generationem mixtam, atque confusam, isti puram, & ordinatam: ille omnes domos scortari voluit, isti nullam: ille in cunctis habitaculis lupanaria est conatus ædificare: isti etiam è civitatibus sustulerunt: ille prostare voluit omnes virgines: isti castas fecere meretrices: atque utinam hic Socratis tantùm error fuisset, non & complurium Romanorum, ac penè omnium, qui etsi nequaquam Socratis vitam in cæteris, in hac re tamen Socratica instituta sectantur, quia, & complures viri uxores plurimas singuli, & innumerę mulieres viros complures singulę habent, omnes denique civitates, nunquid non lustris plenæ sunt, ac lupanaribus fœtent? Et quid dixi omnes? certè nobilissimæ queq. ac sublimi adeò dignitate: quę etiam prærogativa est honorũ in magnis urbibus, ut quantũ precellũt ceteris magnitudine, tantũ præstent impuritate. Et quæ esse, rogo, Romano statui spes potest, quando castiores ac puriores sunt, de quibus dixi? ex sententia superna certè est, quòd patimur. Cùm enim sint omnia ditionis sacre, & nutu Dei cuncta moderentur, quicquid malorũ quotidie pęnarumque perferimus, censura est divinæ manus: quã utiq. censuram nos inardescere facimus, & peccatis nostris jugiter commovemus. Nos cęlestis irę ignem accendimus, & excitamus incẽdia, quibus ardeamus, ut rectè utique quoties mala ista perferimus, etiam ad nos dici illud propheticum possit: *Ite in flammã ignis, quam accendistis*. Ac per hoc iuxta sententiam sacram: Ipse sibi parat peccator quisque, quod patitur. Nihil est itaq. quòd

Magnę urbes impuriores.

Esa. 50.

Psal. 7.

quòd de calamitatibus nostris Deo imputare possimus. Nos calamitatum nostrarum autores sumus. Deus enim pius est, & misericors, & qui,
1. Ti 2. ut scriptum est, neminem velit perire, vel lædere. Nos ergo adversùm nos omnia facimus. Nihil itaque, nihil est in nobis, crudelius nobis: Nos, inquam, nos etiam, Deo nolente, cruciamus. Sed videlicet aduersùm meipsum dicere arbitror, qui cùm superiùs dixerim, ob peccata nostra nos puniri à Deo, nunc dicam, nos puniri à nobis ipsis. Vtrumque verum est, à Deo quippe punimur, sed ipsi facimus, ut puniamur. Cùm autem punire nos ipsi facimus, cui dubium est, quin ipsi nos nostris criminibus puniamus: quia quicunque dat causam, qua puniatur, ipse se punit, secundùm illud: Funibus
Psal. 11 peccatorum suorum unusquisque constringitur. Ergo si funibus peccatorum suorum perversi homines alligantur, ipse se absque dubio alligat peccator quisque, cùm peccat. Sed quia de impuritate Afrorum iam multa diximus, nunc de blasphemiis saltem pauca dicamus. Professa enim illic iugiter plurimorum paganitas fuit. Habent quippe intra muros patrios intestinum scelus: Cœlestem illum scilicet: Afrorum dæ-
4 monem dico, cui ideo reor, veteres pagani tam speciosæ appellationis titulum dederunt, ut quia in eo non erat numen, vel nomen aliquod esset: & quia non habebat aliquam ex potestate virtutem, haberet saltem ex vocabulo dignitatem. Quis ergo illi idolo non initiatus, quis non à stirpe ipsa, forsitan etiam à nativitate, devotus? nec loquor de hominibus, sicut vita,

ita etiam professione, ac vocabulo paganis, & qui ſicut profani erant errore, ſic nomine. Tolerabilior quippe eſt, & minùs nefaria gentilitas in hominibus professionis ſuæ; illud perniciosius, ac ſceleſtius, quod multi eorum, qui professionem Chriſto dicaverant, mente idolis ſerviebant. Quis enim non eorum, qui Chriſtiani appellantur, Cœleſtem illum, aut poſt Chriſtum adoravit, aut quod eſt peius, multò antè quàm Chriſtum? Quis non dæmoniacorum ſacrificiorum nidore plenus, divinæ domus limen intravit, & cum favore ipſorum dæmonum Chriſti altare conſcendit? ut non tàm immanis criminis fuiſſet ad templum Domini non venire, quàm ſic venire: quia Chriſtianus, qui ad eccleſiam non venit, negligentiæ reus eſt: qui autem ſic venit, ſacrilegij. Minoris enim piaculi res eſt, ſi honor Deo non deferatur, quàm ſi irrogetur iniuria: ac per hoc quicunque iſta fecerunt, non dederunt honorem Deo, ſed derogarunt. Nam etiam ipſam quodammodo eccleſiæ ſalutationem idolo præſtiterunt: quia ſecundi loci officioſitas honori illius proficit, cui principalia deferuntur. Ecce, quæ Afrorum, & maximè nobiliſſimorum fides, quæ religio, quę Chriſtianitas fuit. Dicebantur Chriſtiani ad contumeliam Chriſti, cùm Apoſtolus declamet: *Non poteſtis calicem Domini bibere, & calicem dæmoniorum. Non poteſtis menſæ Domini participare, & menſę dæmoniorum.* Illis hoc ſatis non erat, ut cum calice Dei calicem biberent dæmoniorum, niſi illum etiam prætuliſſent: nec ſufficiebat, ut menſam dæmonum menſæ 1. Cor. 10.

dominicę compararent, nisi post superstitionum nefarium cultum ad Dei templa venientes sacrosanctis Christi altaribus, ductu ipsius diabolici spiritus, spurcissimum nidorem inhalassent. At, inquis, non omnes ista faciebant, sed potentissimi quique, ac sublimissimi. Acquiescamus, hoc ita esse. Sed cùm ditissimę queque, ac potentissimæ domus turbam faciant civitatis, vides, perpaucorum potentium sacrilega superstitione urbem cunctam fuisse pollutam. Nemini autem dubium est, omnes dominorum familias, aut similes esse dominis, aut deteriores: quamvis hoc usitatius, ut deteriores: ac per hoc cùm etiam domini boni servos vel maximè malos habeant, promptum est, intelligere, quales illic familiæ omnes fuerint, cùm serviles animos iam per se malos, etiam dominorum faceret nequitia peiores. Estò ergo illa, quæ diximus, ad potentissimos quosque, ac nobilissimos pertinuerunt, nunquid illa leviora, quę nobilibus, ignobilibusque communia? odia scilicet, atque execrationes sanctorum omnium d:co. Sacrilegij quippe genus est, Dei odisse cultores. Sicut enim, si servos nostros quispiam cædat, nos in servorum nostrorum cedit iniuria: Etsi à quoquam filius verberetur alienus, in supplicio filii pietas paterna torquetur; Ità, & cùm servus Dei à quocumque leditur, maiestas divina violatur, dicente idipsum ad apostolos suos
Matt. 10 Domino: *Qui vos recipit, me recipit, & qui vos spernit, me spernit*. Benignissimus, ac piissimus Dominus, communem sibi cum servis suis, & honorem simul, & contumeliam facit, ne quis
cùm

cùm lęderet Dei servum, hominem tantùm à se lædi, arbitraretur: cùm absque dubio iniuriis servorum dominicorum, Dei admiscetur iniuria, testante id suis Deo affectu indulgentissimo in hunc modum: *Quoniam qui vos tangit, quasi qui tangit pupillam oculi mei*. Ad exprimendam teneritudinem pietatis suę, tenerrimam partem humani corporis nominavit, ut apertissimè intelligeremus, eum tàm parva sanctorum suorum contumelia lędi, quàm parvi verberis tactu humani visus acies lędeXretur. Insectabantur itaque Afri, atque oderant servos Dei, & in iis Deum. Sed quæritur forsitan, quibus modis probetur odium illorum. Scilicet, quibus etiam Iudęorum odia comprobantur in Christum, cùm dicebant ad eum: *Samaritanus es, & dæmonium habes*: cùm irridebant, cùm maledicebant, cùm insufflabant in faciem eius, & frendebant dentibus super caput eius. Vnde etiã in Psalmis dicit Salvator ipse, qui pertulit: *Omnes, qui conspiciebant, aspernabantur me, & locuti sunt labiis, & moverunt caput*. Et alibi *Tentaverunt*, inquit, *me, & deriserunt derisu, frenduerunt in me dentibus suis*. Ita igitur, & in Monachis, id est sanctis Dei, Afrorum probatur odiũ, quia irridebant scilicet, quia maledicebant, quia insectabantur, quia detestabantur, quia omnia in illos penè fecerunt, quę in Salvatorem nostrum Iudeorum impietas fecit, antea quàm ad effusionem ipsam divini sanguinis perveniret. Sed isti, inquis, sanctos non occiderunt, sicut Iudęos fecisse, legimus. An occiderint, nescio, non affirmo. Sed tamen magna defensio, si hoc tantùm

Zach. 1

Ioan. 8.

Psal. 21.

Ierem. 20

in

in eis de paganorum non fuit persecutione; quod habet persecutio ipsa postremùm. Putemus ergo, occisos illic non esse sanctos, sed quid faciemus, quòd non sunt longè ab occidentibus, qui animo occisionis oderunt? præsertim
1. Io. 3. cùm Dominus ipse dicat: *Qui odit fratrem suum sine causa, homicida est*, quamvis non sine causa persecuti sunt servos Dei. Nam quis dicere possit, quòd sine causa, homines .s. omnibus à se vitę, ac morū studiis discrepantes, in quibus nihil videbant suum, quoniam Dei totum. Maxima enim causa est discordiarum, diversitas voluntatum: quia fieri, aut omnino non potest, aut vix potest, ut eam rem in alio quisquam diligat, à qua ipse dissentit. Itaque eos non sine causa, ut dixi, oderunt, in quibus omnia sibi æmula, atque inimica cernebant. Illi enim vivebant jugiter in nequitia, isti in innocentia: illi in libidine, isti in castitate: illi in lustris, isti in monasteriis: illi propè iugiter cum diabolo, isti sine cessatione cum Christo. Non sine causa itaque istud fuit, quòd intra Africæ civitates, & maximè intra Carthaginis muros palliatum, & pallidum, & recisis comarum fluentium iubis, ad cutem tonsum videre, tàm infelix ille populus, quàm infidelis sine convitio, atque execratione vix poterat. Et si quando aliquis Dei servus, aut de Ægyptiorum cœnobiis, aut de sacris Hierosolymorum locis, aut de sanctis eremi venerandisq. secretis ad urbem illam officio divini operis accessit, simul ut in populo apparuit, contumelias, sacrilegia, & maledictiones excepit.

Nec

Nec solùm hoc, sed improbissimis flagitiosorum hominum cachinnis, & detestantibus ridentium sibilis, quasi taureis cædebatur, 5
verè, ut si quis ea inscius rerum fieri videret, non aliquem hominem ludificari, sed novum, inauditumque monstrum abigi, atque exterminari arbitraretur. Ecce Afrorum, & præcipue Carthaginensium fidem. Tutiùs quondam apostolis paganas urbes licuit intrare, & minùs primum eorum adventum, atque conspectum feri illi, atque barbari sacrilegorum coitus 6
detestabantur. Sanctum electionis vas Paulum apostolum de unius Dei cultu, & maiestate dicentem, superstitiosissimus licèt Atheniensium populus, patienter audivit. Lycaonij autem intantùm etiam admirati sunt, ut cùm apostolis divinas virtutes inesse cernerent, esse eos homines, non putaverint. Intra Carthaginem verò apparere in plateis & compitis Dei servos sine contumelia, atque execratione, vix licuit. Persecutionem hoc quidem fuisse, non putant; quia non & uccisi sunt. Latrones hoc quidem proverbio uti solent, ut quibus non auferant vitam, dedisse se, dicant. Sed in urbe illa non tàm hominum fuerunt hæc beneficia, quàm legum. Interfici enim indemnatum quemcunque hominem, etiam duodecim tabularum decreta vetuerunt. Ex quo agnoscitur, quòd magna illic prærogativa dominicæ religionis fuit, ubi ideo tantùm servis Dei licuit evadere, quia à pagano iure defensi sunt, ne Christianorum manibus trucidarentur. Et miramur, si nunc barbaros illi perferunt, cùm videamus quòd san-

Act. 17

Act. 14

ſancti viri in illis barbaros pertulerunt: iuſtus ergo eſt Dominus, & iuſtum iudicium ſuum. Quæ enim, ut ſcriptum eſt, ſeminarunt, hæc
Gal.6. & metunt, ut vere videatur de improbitate illius gentis dixiſſe Dominum: Reddite ei ſecundùm opus ſuum, iuxta omnia quæ fecit, facite
Ierem.50 illi, quia contra Dominum erecta eſt. Miremur itaque, aut indignemur, quod aliqua nunc illi ab hominibus mala perferant: multò illa maiora ſunt, quæ ipſi in Deum antè fecerunt: ſi iuxta perſonarum diverſitatem exiſtimentur, quæ patiantur, & quæ fecerunt.

Octo Librorum
SALVIANI MASSILIENSIS
EPISCOPI
De vero Judicio, & Providentia DEI
FINIS.

Claruit ſub Zenone Imperatore
An. Dom. CCCC. LXXX.

SALVIANI

MASSILIENSIS ECCLESIÆ PRESBYTERI EPISTOLÆ.

***

Argumentum Epistolæ Primæ.

Sodalibus, ut ex contextu apparet, commendat propinquum ſuum Adoleſcentem, Coloniæ in ſervitutem abſtractum; cuius ope deſtituta mater Vidua, licèt nobilis, barbaris operam ſuam dietim ad vitam tolerandam locabat.

O AMOR, quid te appellem? neſcio: bonum, an malum: dulcem, an aſperum: ſuavem, an jucundum? Ita enim utroq. plenus es, ut utrumq. eſſe videaris. Amari à nobis noſtros honeſtum eſt, lædi acerbum: & tamen hoc eiuſdem eſt interdum animi, eiuſdemq. pietatis; & cùm ſpecie diſſentiat, ratione concordat. Amor quippe nos facit noſtros amare, amor interdum cogit offendere, utrumq. unum eſt, cùm tamen aliud amoris habeat gratiam, aliud odii patiatur offenſam. Quàm grave hoc, quęſo, mi dilectiſſimi, aut quàm acerbum eſt, ut cauſa odii, amor eſſe cogatur? Quod quidē cùm ſępe aliis, tum etiam mihi accidiſſe nunc ſatis vereor, ut dum adoleſcentem hunc, quem ad vos miſi, tra-

tradere individuis meis cupio; uni studens, multis molestus sim, & amor eius offensa sit cęterorum: quamquam hi, qui satis diligunt, non citò offendantur. Sed ego insinuationem meam minùs gratam fore quibusdam, timens, etiam imminutionem gratiæ, offensam puto. Placere enim dilectis meis plurimùm cupiens, molestiam illorum, reatum meum credo; & nisi eis satis placuero, supplicium displicentis fero. Quamquam hoc metuendum in vobis omnino non sit, qui totum me in vos recipientes, etiam apud alios pro me timetis. Tantùm enim abest, ut displicere ego charitati, ac sensui vestro possim, ut etiam illud mecum reformidetis, ne ego quibusdam fortè displiceam, mi dulcissimi, ac dilectissimi mei. Adolescens, quem ad vos misi, Agrippinæ cum suis captus est, quondam inter suos non parvi nominis, familia non obscurus, domo non despicabilis, & de quo aliquid fortasse ampliùs dicerem, nisi propinquus meus esset. Hoc enim fit, ut minùs dicam, ne de meipso dicere videar, de illo plura dicendo. Matrem ergo is, de quo dico, Agrippinæ viduam reliquit, probam, honestam, & de qua forsitan audacter dicere valeam, verè viduam. Nam pręter cæteras castimoniæ, sapientiæque virtutes, est etiam fide nobilis, quæ omnibus semper ornatibus ornamento est: quia sine hac nihil tàm ornatum est, quod ornare possit. Hæc ergo, ut audio, tantæ illic inopiæ, atque egestatis est, ut ei nec residendi, nec abeundi facultas suppetat: quia nihil est, quod, vel ad victum, vel ad fugam opituletur; solum est, quòd

mer-

mercenario opere victum quæritans, uxoribus barbarorum locatitias manus subdit: ita licèt per Dei misericordiam vinculis captivitatis exempta sit, cùm iam non serviat conditione, servit paupertate. Hæc igitur habere me hic nonnullorum sanctorum gratiam non falsò suspicans (Nec enim nego, ne negator gratiæ ingratus fiam: sed planè sicut habere me eam, non nego, ita non mereri me, certò scio; intantùm, ut etiam si est aliqua in me illa, ego tamen illius causa non sim: quia si qua est in me gratia, ob eos, ni fallor, maximè data est, quorum intererat, ut gratus essem: ut verendum forsitan mihi sit, ne negans his, quod propter eos cœpi, non tàm meam rem his negare videar, quàm ipsorum.) Hæc igitur, aut id quod est, aut plus quàm est, in me esse existimans, misit ad me hunc, quem ad vos ego * fore ut agente me & adnitente amicorum meorum gratia, propinquorum meorum esset auxilium. Feci ergo id, quod rogatus sum, sed tamen parcè, & apud paucos, ne gratia ipsa ingratè uterer. Commendavi hunc alijs, commendo vobis: licèt non æquè aliis, ut vobis. Primùm quia commendari satis vobis eum, qui est meus, ita ut ipsum me, non necesse est: deinde, quia cùm me portionem vestri existimetis, necesse est, eum, qui mei portio est, vestri quoque aliquatenus portionem esse ducatis. Postremò, quòd commendatio ipsa, sicut diversi generis, ita etiam excellentioris est charitatis. Aliis enim commendavi hunc corpore, vobis spiritu: aliis in emolumenta præsentium, vobis in spem futurorum: aliis ob bre-

via

via, atque terrena, vobis ob sempiterna, atque divina, & rectè: ut quia carnalia vobis minùs quàm spiritalia dona suppetunt, illa ego magis à vobis peterē, quibus vos magis abundabatis. Suscipite ergo, quæso, hunc, ut mea viscera, & quantùm in vobis est, vestra, facite, illicite, & adhortamini, docete, instruite, formate, gignite. Christi Domini misericordia tribuat, ut quia ei id magis expedit, qui nunc propinquus meus est, & cæterorum, vester esse incipiat potiùs, quàm suorum. Admittite, quæso, hunc in illas beatas, ac sempiternas domus, recipite in sacra horrea, aperite cœlestes thesauros, & ita agite, ac peragite, ut dum hunc in thesaurum vestrum conditis, partem thesaurorum ipsum esse faciatis. Potens est illa ineffabilis Dei pietas, ut dum eum in consortium spiritalium bonorum adoptatis, divitias, quas in ipsum effunditis, per ipsum augeatis. Et sanè si quid in ipso est bonæ indolis, non magnæ vobis difficultatis spes eius, ac salus esse debebit, etiam si nihil ex vobis audiat: sufficere ei hoc ipsum convenit, quòd vos videt. Valete.

Argumentum Epist. Secundæ.

Blandè cum Eucherio conqueritur Ecclesiæ Lugdunensis Episcopo, recens creato, non literis, sed voce tabellarii consalutationem abse Salviano suo impertitam. Occasionem hinc sumit suadendi animi demissionem in illo dignitatis culmine nuperrimè adepto.

Ad Eucherium Epist. II.

EVcherio Episcopo Salvianus. Vrsicinus alumnus tuus salutationem tuam proximè ad me detulit. si non jussus, laudo sapientiam, licèt non probem falsitatem: si iussus, miror, quòd mandare amoris officium, quàm scribere maluisti; hoc est, per servum potiùs, quàm per te dare. Arguo itaque hoc, & emendare volo, si tamen negligentiæ est, non superbiæ. Pedissequa enim plerùmque novi honoris est arrogantia: licèt in te, nec generalis vitii opinio admittenda sit, quia propè singularis est mens, ac benignitas tua. Vnde responderi à te antiquæ existimationi meæ, etiam nunc iugiter cupio, ne si in quibusdam officiorum tuorum mos discrepavit, aliquid in te novis honoribus licuisse videatur.

Argumentum Epistolæ Tertiæ.

Sibi ignosci petit ab Agricio, seque reum culpæ, quam negare non audet, accusat.

Ad Agricium Epistola III.

AGricio Episc. Salvianus. Si excusare inofficiositatẽ meã apud sanctimoniã tuã cupiam, magis accusandus sim, qui inexcusabilẽ me esse, vel nõ agnoscã præ stoliditate, vel nolim præ superbia confiteri. Nõ excuso ergo: augmentũ n. reatus est, innocentiã jactare post culpam.

Quid igitur faciam, cui nec negandi delicti facultas ſuppetit, nec tuendi? Negare enim manifeſta non audeo, & excuſare immodica non poſſum. Confugiendum mihi itaque ad divinarum eſt remedia litterarum, quæ maximorum criminum. * * *

Argumentum Epiſtolæ Quartæ.

Hypatium ſocerum ſuum cum Quieta uxore lenire conatur in hac Epiſtola Salvianus, docens, non eſſe novum Chriſtianis, ſuſcepta una, vel altera per matrimonium prole, à coniugio, etiam voto caſtitatis de utriuſque conſenſu coniugis nuncupato, abſtinere.

Ad Socerum, & Socrum Epiſt. IV.

YPatio, & Quietæ, parentibus Salvianus, Palladia, & Auſpiciola Sal. Paulus Apoſtolus electionis vas, magiſter fidei, & receptaculum Dei, cùm omnes epiſtolas ſuas, utpote eloquentiſſimus vir dictaverit, quibuſdam tamen non ſuum tantùm nomen inſcripſit: ſiquidem in aliis Silvani, in nonnulis Timothei, in quibuſdam verò utriuſque nomini ſuum nomen adiunxit. Cur id? primùm credo, ut ſimul eſſe agnoſcerentur, qui ſimul ſcriberent: deinde, ut ij, qui ſeparatim ab unoquoque eorum edocti fuerant, ſcirent, omnium non diſcrepare ſententiam: poſtremò, ut quos ſingulorum non movebat auctoritas, omnium ſaltem moveret aſſenſus. Ita ergo & nos exemplorum ingentium parvi imitatores, ad vos, quos natura parentes, fide fratres, honore dominos habemus, non ut Apoſtoli illi auctoritate docentium ſcribimus,

bimus, sed humilitate famulorum: ut qui hactenus singulorum nostrorum epistolis non moti estis, vel nunc omniium obsecratione moveamini, nósque filios vestros; neque ex superfluo metus sit, * & simul sciatis esse, & unum sentire pariter, & metuere, & æqualiter supplicare. Non quia sciamus, an vos omnibus irascamini, sed quia nos non possumus causa esse divisi. Idem enim nobis admodùm metus est; etiamsi non eadem videatur offensa: Charitas quippe mutua facit, ut licèt vos non utrique forsan succenseatis, uno tamen ex nobis reo, alter sine tristitia reatus esse non posit. Illud sanè est, quod nos contendere in aliquo, & certare mutuò faciat, quòd cùm ambo filii vestri æqualiter rei simus, plùs tamen unusquisque nostrum pro altero, quàm pro se timet. Parentes carissimi, parentes reverentissimi, interrogari vos, quęsumus, liceat. Ita possunt pignora sic amantia non amari? Quid tantum mali commeruimus, vel affectus dilectissimi, vel domini reverentissimi, ut nobis nec tanquam filiis reddatur gratia, nec tanquam famulis remittatur offensa? Septimus iam fermè annus est, ex quo nulla ad nos tàm longè à vobis sitos, scripta misistis. Nullis pænè in Deum delinquentibus tàm longum lugendi tempus imponitur, nullos admodùm maximorum criminum * ut plùs amet, scilicet ut patris motus, non detrimenta amoris sint, sed profectus: cùm quantùm coercitio attulerit unius correctioni, tantùm correctio reddat mutuæ charitati. Quamquam hoc illos magis parentes facere, conveniat, qui de nonnullis

negotiis veras irascendi filiis causas habent. Tu autem, quid succenses, qui ex quo Christianus factus es, etiam falsas habere desisti? Esto enim, conversiunculam nostram, paganus quondam, non æquanimiter acceperis, ferenda tunc fuit ex dissimilitudine studiorum etiam discrepantia voluntatum; quando nobis, etsi amor non succensebat, superstitio tamen adversabatur: nam licèt pater non odisset filium, error tamen oderat veritatem. Nunc longè aliud est. Ex quo Dei cultum professus es, pro me pronunciasti. Si præteritas irarum causas exequeris, imputa tibi, qui Christiano filiam tuam dedisti. Si id non est, quid mihi irasceris? Quia eam nunc in me religionem augere cupio, quàm tu in te probare cœpisti? Cur, rogo, in me non diligas, quod es, qui in te, quod eras, ipse damnasti? Sed parcendum paullulùm verbis est: quia etiam in bona causa, humilis esse, inquantùm res sinit, filii apud parentes debet oratio. Indulgete affectus, carissimi: liberiorem me esse paullulò in negotio suo, Dei affectus facit. Si quæ sunt vobis aliæ succensendi causæ, peccare me potuisse, non abnego. In hoc verò, quia ideò succensetis, quia Christum amare videor, ignoscite, quod dicturus sum. Peto quidem veniam, quia irascimini, sed non possum dicere, malum esse, quod feci. Hæc igitur apud vos meo nomine, & quasi peculiari prece. Nunc tu ò dilectissima, ac venerabilissima soror, quæ mihi tantò carior es, quàm prius, quantò plùs à suis affectus convenit diligi, in quibus seipsum Christus fecerit amari. Fungere partibus tuis simul, meisq.

meisque. Ora tu, ut ego impetrem: tu postula, ut uterq. vincamus: osculare, quia absens labiis non vales, saltem obsecratione, pedes parentum tuorum quasi ancilla, manus quasi alumna, ora quasi filia. Ne trepidaveris, ne timueris: bonos iudices habemus, affectus ipse pro te orat, natura ipsa tibi postulat, suffragia causæ tuæ in tuorum mentibus habes; citò annuunt, qui suo ipsi amore superantur. Obsecra ergo, & supplex dicito: Quid feci, quid commerui? ignoscite quidquid illud est: veniam peto, etsi delictum nescio; nunquam vos, ut ipsi scitis, inofficiositate, aut contumacia offendi: nunquam verbo asperiore lęsi: nunquam vultu proterviore violavi, à vobis sum viro tradita, à vobis coniugi mancipata. Teneo, ni fallor, mandata vestra, hæret sensibus meis sanctum piæ præceptionis arcanum: morigeram me, ut puto, antè omnia viro esse iussistis, vestræ voluntati obsecuta sum, vestræ iussioni obtemperavi: illi in omnibus parui, cui me parere, voluistis. Invitavit me ad religionem, invitavit ad castitatem: date veniam, turpe credidi reluctari; res mihi verecunda, res pudens, res sancta visa est: fateor, cùm de tali negotio mecum ageret, erubui, quòd non ante cępissem. Huc accessit etiam reverentia Christi, & affectus; honestè me facere, credidi, quicquid Dei amore fecissem. Advolvor vestris, ò parentes carissimi, pedibus illa ego vestra Palladia, vestra gracula, vestra donnula; cum qua, his tot vocabulis, quondam

indulgentissima pietate lusistis; quę vobis per varia nomina, nunc fuit mater, nunc avicula, nunc domina: cùm esset scilicet unum vocabulum generis, aliud infantiæ, tertium dignitatis. En ego illa sum, per quam vobis illa primùm, & parentum nomina, & avorum gaudia contigerunt, & quod utroque præstat, utrumque feliciter, cum fructu adipiscendi, & beatitudine perfruendi, non quia hinc ego aliquid mihi deputem, sed tamen ingrata apud vos esse non debet, per quam vos, voluit Deus, esse felices. Ne, quæso ergo, molestum vobis sit, quòd referre aliquid Deo cupio, cui omnia repensare non possum. Pleni estis solatiis iucundissimis, pleni pignoribus carissimis, pleni benedictione divina; præter peculiarem mei causam, vestrum negotium referre Deo gratiam iubet, debere ei, arbitror, quòd vobis tanta concessit. Sed hęc hactenus. Sufficienter enim iam per nos, ò carissima soror, precati sumus, reliqua sunt agenda per filiam. Vtamur ergo (honestè enim pro reconciliando parẽtum affectu cuncta tentantur) utamur illorum more, & exemplo, qui ultimo causarum loco, aliqua nonnunquam ad commovendam iudicum misericordiam proferebant laturis sententiam disceptatoribus, aut lamentantes matresfamilias, aut sordidatos senes, aut plorantes parvulos ingerentes; scilicet ut qui superiora causæ verbis iam exoraverunt, posteriora rebus ipsis perorarent. Offerimus ergo & nos vobis ò carissimi parentes, pignus, pari quidem illorum, sed tamen gratiore suffragio. Offerimus enim pignus, non incognitum,

tum, sed domesticum: non alienum, sed proprium: nec ut illi oratores, & sibi, & iudicibus extraneum, sed nobis simul, vobisque commune, quæ vos utique vestri sanguinis indoles non ad incognitorum hominum cogit dilectionem, sed ad vestrorum revocat charitatem: nec alienos vobis aliena, sed vestros vestra commendat: neque id orat, ut eos ametis, quos nunquam ante vidistis, sed ut eos non oderitis, quos, puto, non diligere non potestis. Vestrum ideò, parentes carissimi, negotium, vestra res est, vester id à vobis animus, vestra charitas deprecatur, ne, quæso, tantùm nobis irascamini, ut nec vobis consulatis supplicante vobis * * * * commune pignus per nos, simul, atque nobiscum, & primam penè ad vos vocem pro nostri emittit offensa. Infelix prorsus eius, & miseranda conditio, quæ avos suos ex parentum primùm reatu cœpit agnoscere. Misereminì, quæsumus, innocentiæ eius, misereminì necessitatis: cogitur quodammodo pro offensa suorum iam supplicare, quę adhuc nescit, quid sit offendere. Læsus quondam Ninivitarum peccatis Deus, vagitu infantium, & ploratione mollitus est, nam licèt totum legamus luxisse populum, præcipuam tamen misericordiam meruit sors, & innocentia parvulorum, dicente ad Ionam Deo, *si valdè contristatus es super cucurbitam*: & paulò post: *Ego non parcam super Niniue ciuitatem magnam, in qua morantur plùs quàm centum viginti milia, qui non cognouerunt sinistram suam, aut dexteram?* declarans scilicet propter sinceritatem innocentium, Iona 4.

 se

ſe etiam culpis nocentium pepercisse. Sed quid ego de Dei miſericordia loquor? qui non tantùm poſtulata tribuit, ſed interdum etiam non ſperata largitur, tantòque, ſi dici licet, maior eſt hominibus humanitate, & benevolentia, quantò poteſtate, atque natura. Paratum, ut ait Livius, inter Romanos, Sabinoſque bellum, & quod difficilius ſedari poteſt, cœptum, preces quondam, & interventus carorum pignorum ſuſtulerunt: cùmque una eorum gens eſſet natura ferox, alia dolore fervens, tantùm tamen viſio affectus mutui valuit, ut nec Romanus memor eſſe belli, nec Sabinus poſſet iniuriæ: & illi paulò ante feri, ac ſemibarbari, cognati ſanguinis cupidi, ſui prodigi, amplecti ſe mutuò inciperent, quia pignus mutuum iam habere cœpiſſent, fieretque unus uterque populus, quia unius utriuſque eſſet affectus. Nos non in acie ſtamus, non arma ſumimus, non vim inferimus, nec propulſare tentamus: impium fore arbitrantes, ſi vel in hoc filij parentibus obvient, ne puniantur iniuſti. Cur, rogo, quod illi quondam affectus pro ſuis obtinuerunt, noſtri non queant impetrare pro nobis? an ideo infeliciſſimi penè omnium, ideo minus meremur veniam, quia repugnare neſcimus? quod vultis, nos pati, patimur: ſi iraſcimini, deprecamur: ſi puniendos creditis, acquieſcimus. Quid, rogo, ultioni poſt iſta ſupereſt? Certè etiam ſi iuſtas ſuccenſendi cauſas parentes habeant, nihil contingere eis felicius, nihil optatius poteſt, quàm ut ſic eis pro reatu filii ſatisfaciant, ne neceſſe habeant vindicare. Quid au-

autem est in quo magis possimus vobis nos satisfacere? filij vestri sumus, qui vos rogamus: neptis, per quam rogamus. parcite, indulgete illi: eorum parentes carissimi pro se rogant, ob quorum soletis nomina, etiam extraneis nil negare. Longum est de innumeris pietatis, atque humanitatis exemplis dicere, & preposterum, ut de maioribus ad minora veniamus. Sed tamen id, quod dicturus sum, specie quidem minus est, sed tamen re, minus non est. Perorans quondam pro periculo existimationis, atque incolumitatis suæ in Romano foro Servius Galba, cùm ob difficultatem negotii, & invidiam facti sui, parùm, non modò in causa, sed etiam in eloquentia spei poneret, arte usus est, ut iudicum animos, quos inflectere precum ambitione non poterat, rerum tentaret affectu. Itaque consumptis iam admodùm cunctis oratoriæ artis, ingeniique subsidiis, cùm parùm se promovisse, intellexisset, parvulum, quem secum habebat, Galli, ut illis temporibus videbatur, clarissimi, & nuper mortui viri, filium, & parvas ante subsellia auditorum, indoles suas, in consessu iudicum, conspectuque produxit: quos cùm laturis sententiam disceptatoribus oratione flebili commendaret, fractæ affectu omnium mentes, & inclinatæ sunt. Quid plura? factum est, ut inflexis cunctorum sensibus, daret misericordia humanitati, quidquid ambitioni veritas denegaret. O affectus humani quanti estis! quantùm valetis, qui etiam in iudicio jus habere potuistis! Discite, ò parentes carissimi,

ve-

venia vestri dictum sit, discite, vel hoc saltem exemplo frangi, atq. molliri. Certè etiam illic misericordia valuit, ubi locũ esse misericordię non licebat: laturi sententiam iudices, qui nihil se, nisi ex veritatis officio pronunciaturos esse, iuraverant, excludere tamen misericordiam, nec post sacramenta potuerunt: intantùm humanitate moti, ut dum alieno negotio consulunt, suum penè oblivifcerentur. Nihil vos durum, nihil insolens deprecamur: vestris vos præstate pro vobis, quòd pręstiterunt illi extraneis contra se: certè nec causa illic iustior, nec persona carior, nec audientia humanior, nec orator gratior fuit. Illic agebatur pro crimine, hìc pro affectu: illic pro extraneis, hìc pro filiis: illic apud iuratos iudices, hìc apud iniuratos parentes; illic per oratorem, qui circumscribere nitebatur, hìc per neptem, quæ quò vos ipsa infantiæ suæ simplicitate plùs moveat, adhuc rogare non novit. Quid est, quod causæ desit? quod novum inquirendum est, inauditumque suffragium? num extraneorum apud vos precibus utendum est? semper in amore cautela est, nemo enim meliùs diligit, quàm qui maximè veretur offendere. Vnde ego nunc veniam peto, non quia offendisse me noverim, sed ut locum offensę penitùs non relinquam: nec conscientia culpæ, sed ratione, & officio charitatis: ut maiorem apud te affectus gratiam obsecratio mereatur innoxii, & amori proficiat supplicatio reatu carens: habeasque plùs in filii tui deprecatione, quod diligas, si non habes, quod remittas. Quamquam temerè fortasse nobis

bis de innocentia blandiamur, quid tu de nobis sentias, nescientes: tui enim nobis sensus magis, quàm nostræ opinionis ratio habenda est. Superest ergo, ut si quid aliud, & quidquid illud commissum à nobis est, tu, qui id offensa dignum putas, venia quoque non indignum arbitreris: pulchrè tibi ipse in tuorum reatu satisfacies, nihil de ultione perdit, filio ignoscens pater: quia fœliciùs multò est, & laudabilius, suis aliquem etiam immeritò ignoscere, quàm in suos etiam meritò vindicare. Vale.

Argumentum Epistolæ Quintæ.

Post gratulationem recuperatę valetudinis ostendit, quantùm corporis ægritudines in animum sospitatis inducant.

Ad Catturam Epistola V.

CAtturæ sorori Salvianus. Etsi, docente Paulo Apostolo, quid conveniat, nos orare, nescimus; quo fit, ut interdum, quid velle, aut gaudere oporteat, nesciamus; tamen ego pro communi humani generis affectu, quo omnes admodùm homines, piè magis, quàm sapienter, eos, qui nobis curæ sunt, cupimus, quàm diutissimè esse nobiscum; gaudeo, quòd post gravem, diuturnumq. morbum spem etiam præsentis vitæ indepta es, quæ futurę semper habuisti. Benedictus itaque Dominus Deus noster, qui semper spiritus tui custos, nunc præcipuè etiam carnis fuit, & in te manens, teque custodiens, manum suam ex interioribus tuis, usque ad exteriora porrexit; nec solùm sancta sanctorum, sed etiam vestibula templi sui, & circum- Rom. 8

cum.

cumsepta servavit, protectionemque suam latiùs fundens, fecit salutem animæ tuæ usque ad salutem corporis pervenire. Quamvis ego ne hanc quidem tibi, quam pertulisti, terrestris vasculi infirmitatem obfuisse, existimem, cuius fortitudo, ut scis, menti semper inimica est, ut te iure nunc tantò fortiorem spiritu putem, quantò imbecillior carne esse cœpisti. *Caro enim*, inquit Apostolus, *concupiscit adversus spiritum, spiritus adversus carnem: hęc enim invicem sibi adversantur, ut non quę vultis, illa faciatis.* Ergo si, repugnante corpore, quæ volumus, facere non possumus, infirmandum carne est, ut optata faciamus. Et verum est: *imbecillitas enim carnis, mentis vigorem exacuit, & affectis artubus, vires corporum in virtutes transferuntur animorum: ut mihi genus quoddam sanitatis esse videatur, hominem interdum non esse sanum.* Nulla enim admodum tùm spiritui cum corpore, id est, nulla divinę indoli cum terreno hoste luctatio est: non turpibus flammis medullæ æstuant, non malesanam mentem latentia incentiva succendunt, non vagi sensus per varia oblectamenta lasciviunt; sed sola exultat anima, læta, corpore affecto, quasi adversario subiugato. Gaude ergo, alumna Christi, sēper quidem simplicis, & quietæ, sed nunc magis defæcatę tuæ mentis, & liberæ, ostium aperi, & attrahe, ut legis, spiritum sanctum. Nunquam, ut puto, habitatore Deo dignior extitisti; quantò imbecilior corpore, tantò purior sensu: vincentibus carnem tuam morbis, mente vicisti. Felix, si hanc semper corporis mortem in vitam spiritus conservaris, extin-

Galat. 5.

Vide lib. de Gubernat. Dei L. pag. 21. n. 9.

Ps 118. Os meum aperui, et attraxi spiritum

tinctis in te forſitan cunctis humanarum tentationum incentivis, habere quodammodo naturam animæ etiam in carne cępiſti, ut mihi non ſolùm magna Dei diſpenſatione, ſed etiam magno munere, & antè ægrotaſſe, & nunc convaluiſse videaris. Ægrotaſti .n. hactenus ad virtutem ſpiritus confirmandam ſecura forſan, ſanitatẽ nunc adipiſcens; iam carne ſuperata, ut poſt hanc redditam corpori incolumitatem ſine ulla animæ infirmitate poſſideas: & ita caro valere incipiat, ut iam tẽtatio non reſurgat. Vale.

Argumentum Epiſtolę Sextę.

Limenium non ſolùm ad veteris conſervationem, ſed ad incrementum etiam neceſſitudinis hortatur.

Ad Limenium Epiſt. VI.

Limenio Salvianus in Domino ſalutem. Etſi ſcio, honeſtas mentes probi affectus non oblivisci, ideò quia boni in bonis ſtudiis, quaſi naturam quodammodo ſuam diligunt, tamen, quia quantùm in nobis eſt augere nos amorem bonorum amicorum officio noſtro convenit, admonendum te charitatis olim à me cęptæ, nuper à te auctæ, exiſtimavi: ut legens epiſtolas meas, dum in me ſtudium tui amoris videris, in te mei accenderes. Dabit autem, non ambigo, Deus noſter, ut affectum Chriſtianorum intercipiens, Chriſti ipſe affectus fias. Vale in Domino.

Argumentum Epistolę Septimę.

Causam assignat, cur Apro, & Vero literarum officium prępripuerit; nempe inferiorem suæ dignitatis gradum, fatetur; cuius interest maioris obsequia præoccupare. Hac Epistola apertè declarat incredibilem in nostro Antistite animi demissionem.

Ad Aprum, & Verum Epist. VII.

APro, & Vero Salvianus. Officii sit, an impudentiæ, quod prius ad vos scripsi, quàm à vobis ius scribendi acciperem, malo vestri esse iudicij, quàm assertionis meæ: quia res dubia, ac latens meliùs semper bonis interpretatoribus, quàm malis defensoribus creditur: Sed licèt hæc verè se ità habeant & à me ità esse ducantur, tamen si quid in veri opinione secundùm intelligentiam meam sit, audiendum à me putatis: ego sic arbitror, si quando de officio deferendo parvis, ut ego sum, apud superiores, ut vos estis, sancta contentio est; meliùs eos facere, si præoccupent scripto patronos suos, quàm si ab iis præoccupentur. Nam cùm ipsa scribendi, rescribendique assiduitas dandis vel maximè, & reddendis obsequiis deferatur, multò necesse est humilius sit, & obsequentius dare quempiam operam, ut officium prius deferat, quàm expectare, ut prius capiat Quia iuxta id, quod suprà diximus, delatio officii fugere honorem, dissimulatio, affectare videatur. Congruè ergo, & multis modis rationabiliter actum est, ut ego ad vos priùs scriberem: primùm, quia turpiter ad honorem ambisse viderer inferior. deindè, quòd vos ab omni huiusce-modi opinionis nota, ita morum vestrorum dignitas

gnitas vindicat, ut penè quicquid à vobis fit; nihil non rectè factum esse credatur, postremò, quòd etiam hoc consilio vos ad me non scripsissetis, ut ego peccator, & imbecillus priùs deferrem officia, quàm sumerem, pio magis id vos consilio fecisse, existimandum erat, quàm arroganti. Cùm enim totius fermè humilitatis, & propè omnium officiorum palmam indepti sitis, non tàm credi poterat, vos amico voluisse honorem negare, quàm onus noluisse imponere. Quamvis enim honestum, & religiosum studium sit, præoccupare humilitate, & vincere, tamen quando inter tales, ut nos sumus, id est, inter summos, atque infimum, huiuscemodi negotium est, abundantioris charitatis rem maior facit, si minori cedat officio. Hæc, mi domini venerabiles, iuxta opiniunculam meam non tàm pręsumptione scientiæ, quàm honore reverentiæ vestrę scribenda ad vos, putavi. Si aliud vos sentire ostenderitis; ego manum ad os meum ponam, ut iuxta exemplum sancti Iob, qui post divinam vocem in comparationem loquentis Dei, parvum se, & imbecillum esse, cognovit, terram me, ut sum, squalidam, & insincerum cicerem iudicabo, dicamque illud: Semel locutus sum: non adiiciam: nec immeritò: incidere enim in falsæ opinionis errorem, priusquam vera cognoscas, imperiti animi est, & simplicis: perseverare verò in eo, postquam agnoveris, contumaciæ. Valete.

Ar-

Argumentum Epistolæ Octauæ.

Libros ab Eucherio ad Salviani censuram transmissos, se perpendisse fatetur, illosque pro merito laudibus impertitur, ac demum Eucherio opus in posterorum utilitatem vulgandam, gratulatur.

Ad Eucherium Epist. VIII.

DOmino, & dulci suo Eucherio Episcopo Salvianus. Legi libros, quos transmisisti, stylo breves, doctrina uberes, lectione expeditos, instructione perfectos, menti tuę, ac pietati pares. Nec miror, quòd utile, & pulchrum opus ad institutionem potissimùm sanctorum, ac beatorum pignorum condidisti. Cùm enim eximiũ in eis templum Deo ædificaveris, doctrina novæ eruditionis, quasi summum ædificii culmen ornasti, & ut indoles sanctę ęquè doctrina, ac vita illustrarentur, quos morali institutione formaveras, spiritali instructione decorasti. Superest, ut Dominus Deus noster, cuius dono admirandissimi iuvenes tales sunt, pares eos faciat libris tuis, id est, ut quidquid illi continent in mysterio, hoc uterque illorum habeat in sensu. Et quia iam dispensatione divina, atque iudicio etiam magistri Ecclesiæ esse cęperunt, donet hoc benignissima Dei pietas, ut doctrina illorum fructus sit Ecclesiarum, & tuus: profectuq excellentissimo, tàm illum ornent, à quo sunt geniti, quàm eos, quos ipsi sua institutione generaverint: mihique hoc, & si non inter omnia. Certè vel post omnia misericors Deus tribuat, ut qui fuerunt discipuli quondam mei, sint nunc quotidie oratores mei. Vale mi dominus, & dulcis meus.

Argumentum Epiſtolæ Nonæ.

Salonio ſcrupulum evellit de Apocriphorum periculo ſuis adverſus avaritiam libellis non anxiè pręcavendo, ſi nomine Timothei, & non Salviani prodierint. Subdit deinde ſignificationem Timothei, quæ ad univerſam Ecleſiam Catholicam ſcriptioni congruit. Idipſum D. Lucę Apoſtolorum Acta ad Theophilum dirigentis confirmat, qui Theophilus nuſquam tunc aderat; ſed vocabuli myſterio Evangeliſtæ propoſitum mirum quantum promovebat.

Ad Salonium Epiſtola IX.

DOmino, ac beatiſſimo diſcipulo, filio, & patri, per inſtitutionem diſcipulo, per amorē filio, per honorē patri, Salonio Epiſcopo Salvianus. Quęris à me, ò mi Saloni, charitas mea; cur libellis nuper à quodam huius tēporis homine, ad Eccleſiam factis, Timothei nomen inſcriptū ſit. Addis præterea, quòd niſi rationē vocabuli evidēter expreſſero, dū nominātur Timothei, inter apocripha ſint fortaſsè reputandi. Ago gratias, atq. habeo, ita ut debeo; quod de me ita iudicas, ut pertinere hoc æſtimes ad fidei meæ curam, ne quid Eccleſiaſtici operis vacillare permittam: .ſ. ut res ſummæ ſalubritatis, non ſit minoris pretij per opinionis incertum. Sufficere itaque ad excludendam penitùs apocryphi ſtyli ſuſpicionem, etiam hoc ſolùm poterat, quod ſuperius indicavi; libros neotericæ diſputationis eſſe, & à præſentis temporis homine, divinarum rerum ſtudio, atque amore conſcriptos. Carent enim Apocryphi ſuſpicione, qui agnoſcuntur Timothei Apoſtoli non fuiſſe. Sed requirit forſitan aliquis, quis ille autor ſit, ſi Apoſto-

Q lus

lus non est: & utrùm suum libellis ipsis, an alienum nomen inscripserit? Verum est, potest hoc quidem queri; & rectè quæritur, si inquisitio valet ad fructum aliquem pervenire. Cæterùm si infructuosa est; quid necesse est, ut laboret curiositas, cùm profectum curiositatis non sit habitura cognitio? In omni enim volumine, profectus magis quæritur lectionis, quàm nomen Authoris. Et ideò si profectus est in lectione, & habet quisquis ille est, quod potest instruere lecturos; quid ei cum vocabulo, quod iuvare non potest curiosos? Ita ut dignissimè huic inquisituro, angelicum illud respondeatur:
Tob. 5. 17. *Patriam quaris, an mercenarium?* Cùm enim nullus profectus sit in nomine; qui profectum in scriptis invenit, superfluè nomen Scriptoris inquirit; Causæ ergo (ut dixi) istæ sufficiunt. Sed quia tibi, ò mi Saloni, decus nostrum, atque subsidium, negare nihil possumus; evidentiora dicemus. Tria sunt, quę in libellis istis, de quibus loquimur, quæri possunt: Cur is, qui scripsit, ad Ecclesiam scripserit: & utrum alieno nomine, an suo. Si non suo; cur alieno? Et, si alieno, cur Timothei potissimùm nomen, quod scriberetur, elegit? Igitur, ut libelli ad Ecclesiam scriberentur, hæc causa est. Scriptor ille, ut etiam scripta ipsa testantur, habet hunc in se cultum, atque affectum Dei, ut Deo nihil præponendum putet, secundùm illud scilicet Domini nostri dictum, quo ait: *Qui amat filium, aut filiam plusquà me, non est me dignus*. Quamvis dictum hoc, tepidissimi, ac negligentissimi quique homines solo tantùm persecutionis
Matt. 10.

tem-

tempore putent, eſſe ſervandum: Quaſi verò, ullum omnino tempus ſit, quo præferri aliquid Deo debeat, aut qui Perſecutionis tempore pretioſiorem omnibus rebus Chriſtum habere debet, reliquo omni tempore habere debeat viliorem. Quòd ſi ita eſt; amorem Dei, Perſecutioni debebimus, non fidei: Et tunc tantùm poterimus, quantùm nos impij perſequentur: cùm utique, aut maiorem, aut certè non minorem tranquillis, quàm aſperis rebus affectum Domino debeamus: Quia & hoc ipſo à nobis plùs debet diligi, quia, nos à malis non patitur affligi, indulgentia ſcilicet piiſſimi, & molliſſimi patris nobiſcum agens, qui magis vult nos in pace, & quiete fidem noſtram religioſis operibus oſtendere, quàm in Perſecutione pœnis noſtrorum corporum comprobare. Et ideò ſi tunc ei nil præferendum eſt, quando nobiſcum aſperè agitur, ne tunc quidem præferri debet, quando per indulgentiam plus meretur. Sed hæc alii tempori magis congruunt, nunc quod cępimus, exequamur. Vidit igitur Scriptor ille, quem diximus, graves, atque multiplices Chriſtianorum penè omnium morbos, atque à cunctis in Eccleſia poſitis, non ſolùm non poſtponi omnia Deo, ſed propè cuncta præponi. Nam, & ebrioſi, in ebrietatibus Deum ſpernere videntur: & cupidi, in cupiditate: & impudici, in libidine: & cruenti in crudelitate; & in his omnibus, penè omnes, atque hoc eo gravius, quòd non ſolùm hæc per ſcelus atrociſsimum diu admittuntur, ſed ne poſtea quidem per pęnitentiam corriguntur: maximè cùm etiam in

his, qui Pœnitentes esse dicuntur, nomen sit magis pœnitentiæ, quàm fructus, quia parum sunt rerum vocabula ipsas res non habentia; & nihil virtutum verba sine viribus. Plurimi namque, ac penè cuncti; & rerum abundantes, & conscij criminum, ac flagitiorum suorum; non modò ea, quæ admiserunt, Exomologesi, ac satisfactione, sed ne hoc quidem (quod facillimum est) donis saltem, & misericordiis redimere dignantur. Atque non solùm, id in prosperis negligunt: sed, quod multò irreligiosius, in adversis, non solùm incolumes, sed etiam deficientes. Tanta incredulitas est hominum, & tàm gravis infidelium languor animarum; ut cùm multi, maximas opes hæredibus, interdum etiam extraneis derelinquant: hoc solùm, se putant perdere, quod pro spe sua dederint, ac salute. Et quidem istud licèt in omnibus ferè grave sit: præcipuè in his tamen, quos in consimili crimine infidelitatis, etiam professio sanctitatis accusat. Sed idem morbus hic, non sæcularium tantùm est, sed etiam eorum, qui sibi nomen religionis usurpant. Et ideo, videns ille, qui scripsit, commune esse hoc malum propè universorum, labemque hanc non ad mundiales tantùm homines, sed etiam ad pœnitentes, atque conversos, ad viduas quoque iam continentiam professas, atque ad puellas in sacris Altaribus consecratas; quòdque, ut ita dixerim, propè inter monstra reputandum est, ad Levitas etiam, atque Presbyteros, & quod his feralius multò est, etiam ad Episcopos pervenisse: ex quibus, multi, quos

supra

ſupra dixi, ſine affectibus, ſine pignore, non familias, non filios habentes, opes, & ſubſtantias ſuas non pauperibus, non Eccleſiis, non ſibi ipſis, non denique (quod his omnibus maius eſt, ac præſtantius) Deo, ſed Secularibus, vel maximè, & divitibus, & extraneis deputarent: factus eſt in corde ipſius, ſicut ſcriptum eſt, *zelus Domini quaſi ignis ardens*. Et quia æſtuantibus ſacro affectu medullis ſuis, aliud in tali æſtu facere non potuit, in vocem doloris erupit. Vox autem ipſa, cui impenderetur, nullus magis idoneus viſus eſt, quàm Eccleſia, cuius utique pars ipſi erant, qui iſta faciebant: Superfluè enim uni, aut paucis ſcribitur, ubi eſt cauſa cunctorum. Hæc ergo ratio, & perſuaſit, & compulit, ut libelli, de quibus loquimur, ad Eccleſiam mitterentur. Nunc illud dicimus, quod ſecundum eſt: ſcilicet cur in titulo libellorum non ſit nomen autoris: cuius rei licèt una ſit cauſa maxima, multæ tamen (ut reor) eſſe potuerunt. Ac prima illa veniens à mandato Dei, quo præcipimur vitare omnibus modis, terreſtris gloriæ vanitatem, ne dum inanem humanæ laudis aurulam quærimus, præmiū cæleſte perdamus. Ex quo etiā illud eſt, quod & orari Deus, & donari occultè iubens, vult, nos fructū boni operis cōmēdare ſecreto; cùm nulla ſit maior fidei devotio, quàm quæ conſcientiam vitat hominū, Deo teſte contenta: *Neſciat* (.n. inquit Salvator) *manus tua ſiniſtra, quid faciat dextera tua, & Pater tuus, qui videt in abſconſo, reddet tibi*. Et ideò Scriptori illi, ad ſubtrahendum in titulo nomen ſuum, atque cœlandū ſufficere

Ezech. 36.

Matt. 6.

Ibidem.

hæc tantummodo causa potuit, ut quod in honorem Domini sui fecerat, divinæ tantùm scientię reservaret, & res commendabilior Deo fieret, quæ famam publicam devitasset. Sed tamen quod confitendum fuit, præcipuum illud fuit, quia scriptor ille (ut legimus) humilis est in oculis suis, ac vilis sibi, exiguum se penitùs, atque ultimum putans. Et hoc, quod maius est, mira fide, non officio humilitatis assumptę, sed iudicii simplicis veritate. Inde est quòd iure, se etiam ab aliis talis habendum putans, qualis à semetipso haberetur, rectè libellis suis alienum nomen inseruit: scilicet authoritatem salubribus Scriptis, personæ suæ parvitas derogaret: omnia enim admodùm dicta tanti existimantur, quantus est ipse, qui dixit. Siquidẽ tàm imbecilla sunt iudicia huius temporis, ac penè iam nulla, ut hi, qui legunt, non tàm considerent quid, quàm cuius legant: nec tàm dictionis vim, atque virtutem, quàm dictatoris cogitent dignitatem. Idcirco igitur Scriptor ille abscondi, & latitare omnibus modis voluit, ne Scripta, quæ in se habent plurimùm salubritatis, minora forsitan fierent per nomen authoris. Habet itaque, quisquis ille est, qui requirit, cur alienum nomen assumptum sit. Restat dicere, cur Timothei: quod ut dicamus, ad authorem denuò reversuri sumus. Is enim causarum omnium causa est, qui sicut humilitati præstitit, ut alienum, sic timori, atque cautelæ, ut Timothei nomen scriberet. Pavidus quippe est, & formidolosus, ac nonnunquam etiam, levium mendaciorum fugax, atque in

tan-

tantùm peccare metuens, ut interdum, & non timenda formidet. Cùm ergo subtrahere & titulo nomen suum, & inserere vellet alienum: timuit in hac nominum commutatione mendacium, nequaquam scilicet admittendam putans, etiam in officio sancti operis, maculam falsitatis. Positus itaque in hoc ambiguæ opinionis incerto, optimum fore credidit, ut beati Evangelistæ sacratissimum sequeretur exemplum, qui in utroque divini operis exordio, Theophili nomen inscribens, cùm ad hominem scripsisse videatur, ad amorem Dei scripsit, hoc scilicet dignissimum esse udicans, ut ad ipsum affectum Dei scripta dirigeret, à quo ad scribendū impulsus esset. Hoc ergo etiam Scriptor hic, de quo loquimur, usus est argumento, atq. consilio. Conscius.n.sibi, sic se omnia in scriptis suis pro Dei honore, sicut illū pro Dei amore fecisse, qua ratione ille Theophili, hac etiam hic Timothei nomine scripsit. Nam sicut Theophili vocabulo, amor, sic Timothei, honor divinitatis exprimitur. Itaque cùm legis, Timotheum ad Ecclesiam scripsisse, hoc intelligere debes, pro honore Dei ad Ecclesiam scriptum esse: immò potius ipsum honorem Dei, scripta misisse: quia rectè ipse scripsisse, dicitur, per quem factum est, ut scriberetur. Hac causa igitur, in titulo libellorum Timothei nomen inscriptum est. Congruum siquidem Scriptor ille existimavit, ut cùm in honorem Dei libellos scriberet, ipsi divinitatis honori titulum consecraret. Habes, ò mi Saloni, charitas mea, habes, quod exegisti, implevi opus muneris impe-

rati. Supereſt, ut quia ego functus ſum partibus meis, & tu fungaris tuis; id eſt, ores Dominum Deum noſtrum, & orando id impetres, ut libelli ad Eccleſiam Chriſti honore conſcripti tantùm apud Deum Scriptori ſuo proſint, quantùm eos prodeſse ipse omnibus cupit. Nec iniuſtum (puto) eſt deſiderium, quo tantùm ſibi aliquis præſtari poſtulat pro ſalute, quantùm ipſe optat cunctis pro charitate.

Vale, mi Saloni, decus noſtrum, atq. ſubſidium.

∴

Salviani Epiſtolarum Finis.

Li-

Librorum Salviani adversùs Avaritiam Ad Lectorem insinuatio,

NUllum est dubium, quin hi quatuor sequentes de avaritia libelli sint idem ipsi, quos Gennadius, & alii scriptores meminere in catalogo operum Salviani, quibus adstipulatur Cōradus Rittershusius, accuratissimus operū eiusdē Salviani commentator in notis editis librorum adversùs avaritiam. Et quidem si dictionis acrimonia, styli vehementia, arguendi vis efficax, phrasium emphasis, sententiarū pondus, contentiosa elidendi contradictiones eluctatio perpendatur; gemellos prorsus meis se offerunt obtutibus aliorū octo de Providētia librorum, ut ovum ab ovo, lac a lacte, & nivē à nive faciliùs, quàm hos ab illis dignoscerē. Quod autē penitùs interierant, & ab hominū memoria omnino exciderant, nihil eorundem quasi redivivo refragatur natali. Ita non multis ab hinc annis Tullij de morte filiæ cōsolatio lucē iterum aspexit, quæ diu situ, & squalore obsita in loculis hominis imperiti funeratæ instar obsoleverat. Itaq. mi lector illis, ut Salviani genuinis fruere, & salubriter eos expende. Vale.

Conradus Rittershusius in notis Salviani lib. 1. adv. avarit.

SAL-

SALVIANI MASSILIENSIS ECCLESIÆ PRESBYTERI

LIBER PRIMUS

Adversùs Avaritiam.

Argumentum Libri Primi.

Ecclesiæ catholicę, ad quam opus hoc dirigit, calamitatem suorum filiorum, imò cæcitatem ponit ob oculos, qui contra Domini Salvatoris monita nil aliud, quàm de auro terrę infodiendo noctu, diuque cogitant: inanem filiorum obtentum statim robustis argumentis more suo dissolvit: & quomodo amandi sint liberi docet. Expendit deinde divitiarum largitorem Deum, quid in illis nobis elargiendis, collimasse. Cui si non parent, ut tantùm sint divites homines, ob hoc solùm crimen ęternis deputandi suppliciis: torquendus (inquit) tantummodò, quia dives. Novissimè suadet, ut si eleemosynis redimenda peccata succurant; ne tunc Domino opes tuas tribuas, quando habere ipse iam non potes.

Timotheus minimus servorum Dei Ecclesię catholicæ toto orbe diffusæ, gratia tibi,& & pax à Deo Patre Nostro, & Christo Iesu Domino Nostro cum Spiritu Sancto. Amen. Inter cęteros graves, atq. mortiferos exitialis pestilétiæ morbos, quos tibi antiquissimus ille, ac fœtidissimus Serpens, gravissima lęthiferæ æmulationis invidia, & teter-

terrimo illo virosi oris spiritu inhalat, nescio, an ulla te acerbior animarũ infideliũ pestis, & tetrior filiorũ tuorũ labes conficiat; quã quòd pleriq; ex tuis, parùm existimantes, si in hac vita rebus sibi ad opus sanctum à Deo traditis, sine fructu misericordiæ, atque humanitatis incumbant, nisi avaritiam (id est, idolatriæ servitutem) etiam in futura post mortem tempora, extendant. Circumspicis fortassè, & circumspectas, qui isti ex tuis sint, quos appellem. Non longa tibi, ac difficili inquisitione opus est ad inveniendum. Omnes, inquam, omnes penè hoc sunt, quod loquor. Abiit quippe illa egregia, ac supereminens dudum primitivæ plebis tuæ beatitudo, qua omnes Christum agnoscentes, caducas rerum mundialium facultates, in sempiternas cœlestium possessionum opes conferebant, mulctantes se usu præsentium, & preclaram spem futurorum (immortales divitias) præsentis paupertatis ambitu ementes. At nunc pro his omnibus, avaritia, cupiditas, rapina; quæque his sociæ, & quasi germana unitate coniunctę sunt, invidię, inimicitiæ, crudelitates, luxurię, impudicitiæ, perditiones, quia superiora illa, istorum usibus militant, successere: ac sic nescio quomodò pugnante contra temetipsam tua fœlicitate, quantùm tibi auctum est populorum, tantùm penè vitiorum: quantùm tibi copiæ accessit, tantùm disciplinæ recessit; & prosperitas venit quæstuum, cum magno fœnore detrimentorum. Multiplicatis enim fidei populis, fides imminuta est, & crescentibus filiis suis, mater ægrotat; factaque

es,

es, Ecclesia, profectu tuæ fœcunditatis infirmior; atque accessu, relabens, & quasi viribus, minùs valida. Diffudisti siquidem per omnem Mundum religiosi nominis membra religionis vim non habētia: ac sic esse cœpisti turpis opulens, fide pauper; quanto ditior multitudine, tantò egentior devotione, latior corpore, angustior mente; eademque, ut ita dixerim, & in te maior, & in te minor; novoque penè, & inaudito genere processus, & recessus, crescens simul, & decrescens. Vbi.n. est illa nunc eximię formę tuę totius corporis pulchritudo? ubi illud de vivis Virtutibus tuis divinorum apicum testimoniũ, dicens: *Multitudinis autem Credentium erat cor unum, & anima una; & nemo, quicquã ex eo, quod possidebat, suum esse dicebat.* Cuius tu nunc, ò dolor, ac lamentatio! lectionem tantùm habes, virtutem non habes: à qua quantùm scientia, tantũ interim conscientia abes. Maxima quippe nunc filiorum tuorum portio, mortiferarum rerum negotiatrix est; propolisque, & cauponibus similis terrenis (imo tartareis) perituris simul, atque perdentibus studet nundinis. Lucro.n. pecuniæ, damnum vitæ ementes; ut acquirant, quę non sunt sua, prodigunt quæ sunt sua: mandantes terræ thesauros luctuosos; hęredibus breve gaudium, autoribus longũ mœrorem allaturos: fraudantes usu rerũ pręsentiũ, tàm alios, quàm seipsos; condentes profundis specubus infernas opes; simul pecuniã suã, ac spē suam infodientes, secundũ illud scilicet Domini nostri dictũ, quo ait: *Vbi fuerit thesaurus tuus, ibi erit & cor tuum.* Invidēt.n. itaque saluti suæ, animasq: proprias,

Act. 4

Avaritię pernicies.

Matt. 16.

quæ

quæ vocantur in cœlum, terrenis ponderibus in terram premũt. Mens enim thesaurizantis, thesaurũ suũ sequitur, & quasi in naturam terrestris substantię demutatur: nec solùm nunc, sed etiã in futuro, atque perpetuo. Nam cùm (ut scriptum est) *ante hominem vita* pariter *ac mors* sint, & ad quod vult, manum porrigat: necesse est, ea, unusquisque hominum in æternitate possideat, quæ hìc, quasi manu sua, ipse peruaserit: voluntatiq; ac sententiæ suę deditus, his in futuro adhereat conditione, quibus hìc adhæsit affectu. Sed videlicet immunes se ab hoc piaculo quidã putant, qui fortasse aurum, ac facultates suas in terra non habent; attamen ubicumque abstrusas habẽt. Nemo se ridiculis opinionibus fallat. Quicunq; augendis opibus terrena cupiditate famulantur, aurũ terræ semper infodiunt. Hoc est enim illud, quod Salvator in Evangelio docet, dicẽs: *nolite thesaurizare vobis thesauros in terra*. Et iterũ: *Thesaurizate autem vobis thesauros in cœlo*. Intelligi iuxta carnalẽ auditũ ista nõ possũt. Nunquid .n. visibiliter, aut omnes mali in terra corporales thesauros suos, aut omnes boni cęlo locant? Nõ utiq. Et ideo effectus spiritaliũ rerũ, atq. virtutes, vis sacræ locutionis expressit: .s. ut quia cupiditati, & avaritię, terrena, atq: tartarea, misericordię autem, ac largitati, cœlestia, ac sẽpiterna debentur: idcirco diversitas terreni, & cœlestis thesauri posita est, ut qui cupiditati, & avaritię thesaurizarẽt, in inferno se opes locare, cognoscerẽt: qui verò misericordiæ, & humanitati cœlestes se thesauros preparare, gauderent. Loca itaq. thesaurorũ, de meritis thesaurizãtiũ, nomi-

Eccli. 15
Matth. 6.

nominavit; ibi enim dicuntur esse iam thesauri; ubi sunt thesaurizantes futuri. Sed austera forsitan videtur esse sententia, cunctos ęqualiter ad perfectionem vocans, & una omnes lege compellans: cùm utique non sit universorum una conditio. Rectissimè quidem dici ad ista poterat, quòd, cùm omnes perpetuò velint vivere, omnes id agere deberent, ut vitam participare possint. Quia inconsultissimum, ac stultissimum est, id quosdam agere, ut quod affectu, ac voto volunt, idipsum re, atque actu nolle videantur. Sed tamen videamus eam maximè, ò Ecclesia, Christianorum, id est, filiorũ tuorum partem, quę certis rerum impedimentis, & inexpugnabilibus (ut putat) necessitudinum vinculis, à perfectione revocatur. Ac primùm in hac parte, illi [opinor] sunt, qui ad quęrendas pecunias, & ampliandas latissimè opes, compelli se pignorum cura, & quasi violento filiorum amore causantur. Quasi verò quicumque patres sunt, nisi divites fuerint, patres omnino esse non possint, & amare filios suos, sine opum multiplicatione non valeant. Aut verò virtus, ac medulla affectuum, avaritia, & cupiditates sint: quia .s. (ut illi putant) sicut corpus sine medulla, sic amor sine cupiditate esse non possit. Quod si ita est, omnis absque dubio pietas, mali causa est; neque in ea sensus sunt affectuum bonorum, sed incentiva vitiorum. Et ubi illud erit sacrum divinæ authoritatis oraculum: *Pietas ad omnia utilis est?* Hoc
1.Tim.4. enim modo, non solùm non ad omnia utilis, sed penè in omnibus insalubris. Si enim genera-

ratrix cupiditatum est, plùs in se multò malorum continet, quàm bonorum, secundùm illud scripturę sacrę: *Radix omnium malorum est cupiditas*. Itaque si radix omnium malorum est cupiditas, atque hæc pietatis matrice gignitur, & quasi viroso eiusdem lacte nutritur, non tàm cupiditas reprehendenda, quę ex pietate parente nascitur, quàm ipsa pietas, ex qua talis filia procreatur. Quo fit, ut si tàm pestilens est pietas, ac tàm nocens, nec amare expediat, nec amari: quia nec parentes amorem debent appetere sibi noxium, nec desiderare filii parentibus obfuturum. Quamvis ille non parentibus tantùm, sed etiam filiis morbum ferat: quia & illis gravis est, qui perniciosas pariunt hereditates, & illis, qui inter improbissimos quæstus improbi educantur hæredes. Et hinc est, quòd penè omnes parentibus suis filii non magis in patrimonia, quàm in vitia succedunt: nec magis facultates paternas sumunt, quàm pravitates, ac sic transeuntes semper in mores patrum, antè eorum incipiunt nequitiam, quam substantiam possidere. Et est ratio cur hoc fit: bona enim parentum non nisi mortuis eis possident: viventibus autem adhuc, & valentibus, mores. Ac sic priusquam in dominio suo habere incipiant res paternas, habent in animis ipsos patres: & antequam habeant illa, quæ falsò dicuntur bona, antè habent illa, quæ verè probantur mala. Quid ergo? cùm hæc ita sint, interdicere forsan parentibus filiorum videor affectum? Minimè. Quid enim tàm ferum, tàm legi ęmulum, quàm si non amandos dicamus filios, qui amandos fatemur

1.Tim.6

temur

temur inimicos? Aut si affectum, quem natura præstat, prohibeamus, qui etiam eum, quem natura prohibet impendimus? Aut si charitatem menti extorqueamus, quam habet, qui etiam illam ei conamur inserere, quam non habet? Non ita est. Non solùm enim amandos dicimus filios, sed præcipuè, ac per omnia amandos, nec quicquam his omnino anteponendum, nisi Deum solum. Nam & hoc est præcipuè, ac super omnia amare, solùm illum filiis anteponere, quem non expediat omnino postponere. Quid est ergo, aut quomodo amandos dicimus filios? quo, absque dubio, nisi quo Deus ipse constituit? neque enim est ullus melior filiorum amor, quàm quem ille docuit, qui ipsos filios dedit: neque possunt pignora melius amari, quàm si in eo ipso, à quo data sunt, amentur. Quomodo igitur Deus amari filios iusserit, non dico ego, dicat sermo ipse divinus, qui ad patres omnes generaliter ita loquitur, ut tradant mandata Dei filiis suis, *ut ponant in Deo spem suam, & non obliviscantur operum Dei sui, & mandata eius exquirant*. Alibi quoque: *& vos*, inquit, *patres: Nolite ad iracundiam provocare filios vestros, sed educate illos in disciplina, & correptione Domini*. Videtis, quas parari opes à parentibus filiis, Deus iubeat, non pecuniarios thesauros, nec graves metallo aureo saccos, habentes quidem multum ponderis, sed plus tamen iniquitatis: non superbas, ac præminentes excelsis urbibus domos: non supra humanos visus elata culmina, nec inserta nubibus aereo habitatore fastigia: non denique fundos interminabiles,

Quomodo verè filii amentur

Ps. 77.

Eph. 6.

biles, & notitiam possessoris sui excedentes, qui consortes pati indignum æstiment, & vicinitatem iniuriam putent. Non ergo hæc Deus præcipit, nec in servilia terrenæ procurationis officia curam patriæ pietatis extendit. Pauca sunt, quæ mandat, sed salutaria: expedita, sed sancta, præcepto parva, sed fructu grandia: scripto brevia, sed beatitudine sempiterna: *Parentes* enim, inquit, *nolite ad indignationem provocare filios vestros, sed educate illos in disciplina, & correptione Domini*, id est, edocti à vobis, & informati, *ut ponant* scilicet, sicut Propheta dixit, *in Deo spem suam, & non obliviscantur operum Dei sui, & mandata eius exquirant*. En quales divitias Deus diligit: en quas pignoribus recondi exigit opes: en quas parari imperat facultates, fidem scilicet, ac timorem Dei, modestiam, sanctimoniam disciplinam: non terrena, non vilia, non pereuntia, non caduca, & rectè, ac mirabiliter. Præclara utique. Cùm .n. Deus vivorum sit, non mortuorũ, rectè illa parari filiis iussit, per quæ in ęternũ viverẽt, non per quæ in æternitate morerentur. Nemo .n. dubitat, omnibus fermè malis, & infidelibus divitias mundiales causam mortis magis esse, quàm vitæ, secundùm illud quod Deus dicit: quàm difficile hi, qui pecunias habent, introibunt in regna cœlorum. Et iterum: *facilius est*, inquit, *camelum per foramen acus transire, quàm divitem intrare in regnum cœlorum*. Vnde & illud est, quod specialiter iubet, dicens: *Nolite thesaurizare vobis thesauros in terra, thesaurizate autem vobis thesauros in cœlo*. Superioribus

Ephes. 6.

Psal: 77.

Marc. 6.

Matt. 6.

ac sequentibus dictis duo thesaurorum genera monstrantur: unum scilicet, quo filiis thesaurizent patres: aliud quo sibi. Filiis quomodo? Vt erudiant illos officio, ac timore divino. Sibi quomodo? Vt thesaurizent sibi thesauros in cœlo. Mirificè scilicet, ut quia pecunia caduca res est, disciplina immortalis, & omnes fermè parentes plus ament filios, quàm seipsos, sibi conferant bona caduca, filiis sempiterna; ac sic pietati suæ consulant, & saluti, cùm duplici, atque immortali bono, & per ea, quę æterna sunt, æternos esse filios suos faciant, & ad conquirendam sibi beatitudinem ea, quę naturaliter caduca sunt; bonis operibus in æterna convertant. Quid ergo æstuas paterna pietas? quid ad conquirenda terrena, & peritura distenderis? nihil maius prestare filiis potes, quàm si hoc bonum per te habeant, quod nunquam penitùs amittant. Non necesse est ergo, ut filio tuo terrenos thesauros recondas: nulla re eum facies ditiorem, quàm si ipsum filium tuum thesaurum Dei feceris. Quamquam hæc licèt se ita habeant, & sint vera, ac saluberrima, tamen non ita dicam, quasi filios bonis, & facultatibus paternis penitùs excludam. Sed de hoc posteà disputabimus. Interim quia reos se quidam futuros non putant, si substantias suas non ad Evangelij honorem, non ad salutem suam, non ad ullum officium Dei conferant, sed pro libidine, & infidelitate quibuscumque hęredibus passim, vel irreligiosis, vel locupletibus impia, & paganica sollecitudine transcribant, videamus breviter, vel à quo sint datę faculta-
tes,

tes ipse, vel ob quid datæ; ut cùm,& authorem, & causam datæ rei ostenderimus, faciliùs, & ad quem referenda, & in quem usum conferenda sit, approbare possimus. Omnem substantiam mundialem divino possessoribus cunctis munere dari, nullus homo, ut reor, ambiget, qui modò in hominum numerum referri potest: nisi fortè quis tantæ sit insipientiæ, ut cùm humano generi mundus ipse à Deo datus sit, ea quæ in mundo sunt, non à Deo hominibus data arbitretur. Igitur si omnia omnibus Deus tribuit, nemini dubium est, quòd ea, quæ Dei dono accepimus, ad Dei cultum referre debeamus; & in eius opere consumere, quæ eiusdem sumpsimus largitate. Hoc est enim agnoscere munus Dei, & divinis beneficiis benè uti, ut datis suis illum honores, à quo data ipsa acceperis. Quod quidem etiam humanarum rerum exempla docent. Si enim usus rerum aliquarum cuipiam homini alterius hominis beneficio, ac largitate tribuatur, isque immemor illius, à quo fructum rerum indeptus est, avertere ab eo proprietatem præstitæ rei, atque alienare conetur, nonne ingratissimus omnium hominum, atque infidelissimus iudicetur? qui oblitus scilicet hominis benefici, ac liberalissimi, spoliare illum iure dominij sui velit, qui eum ipsum usus possessione ditaverit? Et nos itaque usum tantùm earum rerum accepimus, quas tenemus: commodatis enim à Deo facultatibus utimur, & quasi precarij possessores sumus. Denique egredientes è mundo isto, velimus, nolimus, hic cuncta relinqui-

mus. Cur ergo cùm possessores tantum usufructuarij simus, quod nobiscum auferre, atque asportare non possumus, avertere à proprietariò domino, atque alienare tentamus? Cur non bona fide datis à Deo resculis utimur? Tenuimus quoad licuit: tenuimus, quoad permisit ille, qui præstitit. Quid rectius? quid honestius? quàm, ut ubi res ab eo discedit, qui usum habuit, revertatur ad eum possessio, qui utendam concessit? Denique etiam ipsum hoc Dei voces per linguas literarum sacrarum iubent, dicentes

Prov. 3. quotidie ad unumquemque nostrum; *Honora Dominum de tua substantia*. Et alibi: *Redde*, in-

Eccl. 4. quit, *debitum tuum*. Quàm pius est, & indulgens nobis Dominus Deus noster, qui invitans ad erogandam terrenæ substantię facultatem, honora, homini inquit, honora Dominum de tua substantia: cùm utique totum suum sit, quod ab eo accepimus, nostrum esse dicit, ut demus: ideò scilicet nostrum appellans, proprietate possessionis, ut maior sit merces operantis? quia plus fructum necesse est largitor habeat, ubi de suo videtur esse largitio Sed tamen ne hoc ipso humana mens insolesceret, quòd substantiam hanc Dominus nostram esse dixisset, adiecit salubriter: Redde debitum tuum, hoc est, ut quem devotio non illiceret ad largiendum, necessitas cogeret ad exolvendum: & quem ad opus sanctum fides sua ipsa non traheret, saltem necessitas coarctaret. Prius, ait: honora Dominum de tua substantia, deinde: redde, inquit, debitum tuum, hoc est dicere. Si devotus es, da quasi tuum: si indevotus, redde

quasi

quasi non tuum. Benè itaque posuit, & dandi voluntatem, & solvendi necessitatem. Hoc est utique dicere omni homini, ad opus sanctum, & hortatione invitaris, & exactione constringeris. Da si vis, redde si non vis. Apostolus quoque idipsum monens divitibus pręcipit, ne superbè sapiant, neque sperent in incerto divitiarum, sed in Deo vivo, *qui pręstat, nobis*, inquit, *omnia ad fruendum in voluntate operum bonorũ*. 1. Tim. 6
Vno dicto utrunque docuit, hoc est, & qui daret divitias, & cur daret: dicens enim, sperandum à Deo, qui pręstitit omnia, ostendit, à Deo divites fieri: Addens autem in voluntate operum bonorum, docet idipsũ, quod dixit, à Deo tribui, propter bona tantũ opera præstari: Præstat enim omnia in voluntate operum bonorum, hoc est, ad hoc facit homines substantia esse locupletes, ut bona operatione sint divites, id est, ut commutent divitias, quas acceperunt, & facultates ipsas in bonis operibus collocantes, Dei opes, quas habent in hoc sæculo temporarias, benèutendo faciant sempiternas: ac sic agnoscentes munera Dei, duplici bono gaudeant, cùm qui sint divites in hoc sæculo, esse quoque divites mereantur in cœlo. Sic ergo habendæ sunt divitiæ, sic petendæ, sic tenendę, sic propagandæ. Alioqui inæstimabile malum est, bonis à Deo datis non benè uti: *Avaro enim*, inquit Scriptura sacra, *nihil est scelestius*: & pessimum ac feralissimum morbi genus divitiæ conservatæ in malum domini sui. Eccli. 10
Verum est. Quid enim peius, aut quid miserius, quam si quis præsentia bona in mala futura convertat? & quæ ad hoc à Deo

data sunt, ut pararetur ex eis vitæ beatitudo perpetua, per hæc ipsa quæratur mors, ac damnatio sempiterna? In quo & illud considerandum est, quòd si servatæ divitiæ ad malum hominis conservantur, quantò utique ad maius malum coacervantur? Quotus enim quisque nunc divitum tantæ est continentiæ, qui opes custodire contentus, accumulare iam nolit? O miseria temporis, & Ecclesiasticæ plebis, ad quid redacta es? ubi cùm scriptum sit, quod servare opes genus sit magni criminis, non augere divitias, iam genus putatur esse virtutis? Ergo ut suprà diximus, quomodo se quidam reos futuros omnino esse non putant, si nec in morte sibimet per dispensationem substantiæ consuluerint, huic sæculo servientes, cùm etiam ex hoc rei sunt, quòd usque ad mortem cuncta servaverint? Aut quomodo rei non erunt, qui facultates suas ad quoscumque homines infidelissima vanitate transmiserint, cùm etiam illi rei futuri sint, qui non seipsos in vita ista aliqua ob honorem Dei rerum suarum parte privaverint? ostendente idipsum etiam per Apostolum suum Domino nostro, atque dicente: *Agite nunc divites, plorate in miseriis, quæ advenient vobis: divitiæ vestræ putrefactæ sunt, & vestimenta vestra à tineis comesta sunt, aurum, & argentum vestrum æruginavit, & ærugo eorum in testimonium vobis erit, & manducabit carnes vestras sicut ignis, thesaurizati iram in novissimis diebus.* Præter illam, quæ in mysterio latens maior est multò, ac terribilior divinorum verborum severitate, sufficere ad metum, ac

Avarorum miseria.

Iacobi 5

ac tremorem omnibus, puto, illa quæ prompta sunt: ad divites enim peculiariter loquitur: plangere eos præcipit, mala futura nuntiat, ignem perpetuum comminatur. Et hoc quò minæ ipsę magis timendæ sint, non propter homicidia, non propter fornicationes, non ob sacrilegas impietatęs, aut alia postremò vitia, lætali gladio animas, & perenni occisione iugulantia, sed propter solas tantummodo opes, propter insanam cupiditatem, propter auri, atque argenti famem: ut ostenderet scilicet, sufficere hæc homini ad æternam damnationem, etiamsi reatus alij non fuissent. Quid dici simplicius, quid euidentiùs potest? Non dicit diviti: torquendus es, quia homicida es, torquendus es, quia fornicator, sed torquendus tantummodo, quia dives: hoc est, quia divitiis malè uteris, quia datas tibi ad opus sanctum divitias, non intelligis: non enim ipsæ divitiæ per se noxiæ, sed mentes malè utentium criminosę; nec ipsæ opes homini pœnæ causa sunt, sed de opibus sibi pœnas divites faciunt: quia dum uti divitijs benè nolunt, ipsas sibi divitias in tormenta convertunt. Thesaurizatis, inquit, in novissimis diebus, benè cum dixisset, thesaurizatis, addidit in novissimis diebus, hoc est, ut maior thesaurizantium reatus esset, cùm thesaurorum invidiam etiam seculi extrema cumularent: Thesaurizatis, in novissimis diebus. Per thesauros cupiditas: per novissimos dies infidelitas accusatur: ac per hoc duplex, & cupiditatis noxa est, & infidelitatis: quia thesauros, quos iuxta id,

Deut. 7. quod Deus dicit, *Non concupisces*, crimen utique fuit, & alio tempore concupiscere: maius
Rom. 7. absque dubio per infidelitatem ipsam crimẽ est, etiam in mundi fine cumulare. Durum fortasse aliquis sermonem meum hactenus iudicabit. Et verè durus est, si aliquid non ex testimoniorum sacrorum authoritate commonuit: durus existimetur, si aliquid tale habuit, quale hìc Apostolus prædicavit, ut non addamus illud domini nostri dictum, quo omnes penitùs indignos se dixit, esse, qui non renuntiassent omnibus, quæ possederint. Quę cum ita sint, nonne, quęso, indulgentissimum, modestissimum, ac mollissimum existimari convenit, quod locuti sumus, scilicet qui hominibus, quibus perfectam incolumitatem tribuere non possumus, opem saltem desperatæ salutis inquirimus: & quorum vitam sanare non possumus, mortem levare tentamus. Quid est enim perfecta sanitas? quid? nisi in vita hac benè agere? Quid postrema curatio? quid, nisi vel in extremis bonis viaticum comparare? Quid est enim perfecta sanitas? quid? nisi rebus à Deo traditis benè uti. Quid ultimum remedium? quid? nisi saltem postea facere, quod peniteat, te non ante fecisse. Dura fortasse aliquis putat esse, quæ dico: dura planè, dura existimentur, nisi talia sint, ut in comparatione Apostolicæ severitatis mollia, ac remissa videantur. Apostolus enim ad planctum divites vocat: nos ad remedium. Apostolus divitias ignem nominat: nos facere ex divitiis aquas cupimus, ignem æternum extinguentes, secundùm illud: *Sicut aqua extinguit ignem, sic eleemosyna*

ex-

extinguit peccatum. Apostolus in divitiis malè conservatis damnationem esse, testatur: Ego ex his, quę dicit ille, mortem ęternam omnibus facere, vitam opto perpetuam comparare. Non quidem, quòd ulli vitiis carnalibus implicato sufficere ad vitam eternam putem, si cùm usque ad mortem in flagitiis consenuerit, in obitu benè cuncta dispenset, nisi antea, & peccatis renuntiaverit, & sordidam illam criminum tunicam, lutulentamque proiecerit, & novam conversionis, ac sanctimonię vestem de manu Apostoli prędicantis acceperit: alioqui peccare non desinit, quem in extremis situm recedere à criminibus sola tantùm fecit impossibilitas, non voluntas. Qui enim à malis actibus tantùm morte discedit, non relinquit scelera, sed relinquitur à sceleribus. Ac per hoc necessitate exclusus à vitiis, & tum, puto, peccat, quando cessaverit, quia quantùm ad animum necdum desiit, qui adhuc velit peccare, si possit. Non bonis itaque spebus innititur, qui ad hoc semper tantùm peccat in vita, ut peccatorum molem redimat in morte. Et ideò se evasurum putat, non quia bonus, sed quia dives sit: quasi verò Deus non vitam quærat hominum, sed pecuniam, atque à cunctis malorum redimendorum spe malè agentibus accipere solos pro criminibus nummos velit, & corruptorum iudicum more argentum exigat, ut peccata vendat. Non ita est: prodesse .n. largitionem plurimùm, certũ est, sed nõ illis, qui ultima futurę largitionis spe malè vivunt, qui fiducia redimendæ immu-

munitatis scelera committunt, sed illis, qui decepti, aut lubrico ætatis, aut nubilo erroris, aut vitio ignorantiæ, aut postremò lapsu fragilitatis humanæ resipiscere tandem, quasi postmodum gravissimæ infirmitatis, aut quasi post fluctum turbatæ mentis incipiunt. Et sicut ad sensum suum insani homines post furorem, sic isti redeunt post errorem; in uno tantummodo à se dispares, quòd illi gaudent postquam evaserint ægritudinem, isti plangunt, postquam acceperint sanitatem, nec immerito: illi enim tantò plus gratulantur, quantò plus incolumitatis indeptos esse se, sentiunt: isti tantò plus confunduntur, quantò evidentiùs morbum sui erroris agnoscunt. Quo fiat necesse, ut illi exultent, & isti lugeant: quia illi, quòd ægrotarunt imputant valetudini, isti quòd erraverunt, sibi: ac sic illi læti sunt de remedio, & isti anxij de reatu. Vnde admòneo cùm omnes, tùm præcipuè eos, quos gravium delictorum terror exagitat, & in quibus infelicior conscientia peccatorum pœnalium recordatione suspirat, primùm, ut licèt lapsi sint, non commorentur in lapsu, nec in volutabris suis sordentium Suum more versentur: Quę cum æstuantes alvos cœno immerserint, nequaquam sordidis voluptatibus satisfaciunt, nisi tota penitus luto membra convolvant. Non ergo horum naturalem sequantur illuviem, nec malè blandis lapsibus acquiescant, aut in barathro libidinum commorantes, in ipsis se sepeliant ruinis suis; sed illico ubi concidere, consurgant, & elevationem protinus meditentur in lapsu. Ac si fieri ul-

ullo modo solertia, ac pernicitate pœnitudinis potest, tam velox sit remedium resurgentis, ut vix possit vestigium apparere collapsi. Ergo in huiusmodi causis hac primùm medela opus est, ut morbos suos languentes horreant, curare plagas festinent saucij, & illico è corporibus sagittas rapiant vulnerati. Optimè enim malagma, vel fibula semper calidis adhuc vulneribus imponitur, & citius sibi plagarum caro sociatur, quæ non diu hiare permittitur. Vlcus quippe in corpore, si computruerit, dilatatur. Et si plagas cancroma sequitur, cancrum, necesse est, consequatur occasus. Fugienda itaque primum hęc peccatoribus mala sunt, nec dandus diabolo locus: qui stantes impulit in ruinam, ut lapsos pręcipitet in mortem. Quod si aut tanta vis morbi, aut tanta ægrotorum fuerit incuria, ut valetudinis curam, & labem usque ad dies ultimos trahant, quid dicam nescio, quid promittam, penitus ignoro: Revocare ab inquisitione ultimi remedij periclitantes, durum, & impium: spondere autem aliquid in tam sera curatione, temerarium. Sed melius tamen est absque dubio, quamvis diuturna paralysi aridas manus aliquo tamen nisu ad cœlum erigi, quàm lethali penitù desperatione dissolvi. Melius est enim, nihil inexpertum relinquere, quàm morientem non curare: maximè: quia nescio, an in extremis aliquid tentare, medicina sit certè nihil tentare, perditio. Et unum scio, quod quicunque in hanc miseriam longęvi languoris extrema perduxerit, ineffabile dictu est quantùm lamentationis erroribus suis de-

Odisse morbum primus gradus est ad sanitatem.

debeat, quia numquam errata cognovit. Et quid inter hæc fiet? Quando enim lugebit, qui dies lugendi perdidit? quando satisfaciet, qui tempus satisfactionis amisit? Ad ieiunia forsitan longa confugiet? Est quidem hoc aliquid, sed eleemosynis misceatur, secundùm illud: *Bonum est ieiunium cum eleemosyna*. Sed quomodo ei exomologesis diuturna opitulabitur iam in extremis sito? Sed cilicio carnes conteret, ac favilla, & cinere sordidabit, ut mollitiem videlicet præteritæ voluptatis præsentium asperitatum duritia compenset, & reatum longarum deliciarum officio patrocinantis solvat iniuriæ. Sed quando hæc tàm grandia faciet, & vicino iam exitu etiam à mediocrium actione disclusus? Crucibus denique diversarum ęrumnarum reum in suo corpore hominem iudex fidei severitas subiugabit, ut indulgentiam scilicet absolutionis æternæ, præsentis pœnæ ambitione mereatur. Sed fatiscente iam corpore, ubi exercebit districtionis officium censor animus? Vti enim severitatis arbitrio iudex non potest, quando reus iam non sustinet iudicari. Vnum ergo est, quòd amissis omnibus adiumentis, atque subsidiis, perfugium nutant, ac destituto opitulari queat: ut confugiat scilicet ad illud beatissimi Danielis sacrum, ac salubre consilium: qui Babylonio regi mederi volens, ulceribus de offensione contractis, malagma de miseratione composuit dicens: *Propter quod, Rex, consilium placeat tibi: peccata tua misericordiis redime, & iniustitias tuas in miseratione pauperum, fortasse erit patiens Deus*

Tob. 12.

Dan. 4.

de-

delictis tuis. Ita ergo & iste faciat, ut ille dixit: utatur medicamento alii oblato ad sua vulnera, vereatur contumaciç inobedientis exemplum, cogitet, quid ipse sit passurus in morte, cùm videat, quæ rex Assyrius pertulerit in vita. Evidens est de superbia, ac rebellione documentum. Consideret, an ipse si non audierit, mortuus evasurus sit, cùm videat, quòd Rex ille, qui non audivit, seipsum vivus amisit. Offerat ergo, vel moriens ad liberandam de perennibus pœnis animam suam: quia aliud iam non potest, saltem substantiam suam, sed offerat tamen cum compũctione, cum lachrymis, offerat cum dolore, cum luctu. Aliter quippe oblata nõ prosunt, quia non pretio, sed affectu placent: nec enim animus dantis datis, sed animo commendantur data: nec pecunia fidem insinuat, sed pecuniam fides. Ac per hoc qui prodesse sibi vult, quç Deo offert, hoc modo offerat: Neq. .n. homo Deo prçstat beneficiũ in his, quç dederit, sed Deus in his homini, quæ acceperit: quia etiã quod homo habet, Dei, ac domini sui munus est, ac per hoc, in his, quæ offeruntur ab homine, homo nõ suũ reddit, Dominus suũ recipit. Itaq. cùm offert Deo quispiam facultates suas, non offerat quasi prçsũptione donantis, sed quasi humilitate solventis: nec absolvere se peccata sua credat, sed allevare, nec offerat cũ redemptionis fiducia; sed cum placationis officio: nec quasi totum debitũ reddens, sed quasi vel parum de magno reddere cupiẽs: quia etiãsi tradat, quod habet pro modo rerum, non reddit, quod debet pro magnitudine

Affectus non pretium placet Deo.

pec-

peccatorum. Et ideo licèt offerat, oret Deum, ut lenta sua placeat oblatio; plangens id ipsum, quòd tardè offert; plangens, ac pœnitens, quòd non priùs. Sic erit ut iuxta Prophetam propitietur forsitan Deus delictis suis. Sed dicit aliquis. Totum ergo Deo oblaturus est, quod habet? Non offerat totum, quod habet, si non put t, se debere totum, quod habet. Non quæro, cuius sit quod offertur; à quo sit acceptum, antequod redditur: Hoc dico solùm, non offerat totum pro debito; si debere se totum non, putat pro reatu. Totum ergo, inquit aliquis, quamvis magnorum criminum reus, oblaturus est totum Domino? Immò nihil, si non cum fide: immò nihil, si non cum ambitu: immò nihil, si non cum prece: immò nihil, si non hoc animo, ut hoc ipsum inter præcipua Dei beneficia reputet, quòd & animum offerendi dedit, & plùs sibi in his, quę Deo relinquit pręstari estimet, quàm illis, quę priùs habuit: quia hoc, quod habetur ab homine, temporarium est, quod autem Deo relinquitur, sempiternum. Totum, inquit aliquis, oblaturus est? At ego dico, homini in æternum periclitanti, etiamsi offerat totum, esse tamen hoc totum parum. Quid enim iam scit aliquis, an peccatorum mensuram oblata compensent? iam scit aliquis, an tantùm in officio placationis, quantùm est in offensione discriminis? Si novit quisquam hominum peccatorum, quantò redimere delicta possit, utatur scientia ad redemptionem? Si verò nescit, cur non tantùm offerat, quantùm potest? ut si compensare peccata non valet

Quid offerēdum Deo.

pre-

pretij magnitudine, saltem mentis devotione compenset. Perfectum enim conscientiæ fructum exhibet, qui intra conscientiam nil relinquit. Dura nonnulli hęc absque dubio, & immensurata causantur: maximè, quia Propheta is, de quo diximus, Babylonium regem hoc tantùm admonuisse videatur, ut multa donaret, non uti universa distraheret. Non profero interim testimonia Evangelij, nec confugio ad loquentis in sacris voluminibus vocem Dei, non dico, aliud vetere, aliud nova lege præceptum. Vnde etiam Apostolus: *Ecce*, inquit, *vetera transierunt: facta sunt omnia nova, omnia autem ex Deo*. Quibus utique dictis docet, non vetera secundùm literam, sed nova secundùm Deum, esse facienda. Ea tantùm re interim contentus sum, quam Propheta dixit: Sermo enim ei cum Rege erat: Et quidem cùm rege, non unius urbis, sed ut tunc videbatur, totius orbis. Quia itaque non poterat populos, quos regebat per testamentum egenis tradere, & nationes barbaras indigentibus, quasi nummos dare, aut in pauperum stipes diffusa longè, ac latè regna convertere, & ideo Propheta: *Peccata* inquit, *tua in misericordiis redime*; hoc est aurum da indigentibus, quia non potes regnum dare, facultates distribue, quia potestatem non vales prorogare. Ac per hoc videtur iussisse, ut totum daret: quem hoc solum non iussit distribuere, quod non poterat erogare. Exaggeramus fortè rem verbis, & nimis altè attollimus. Videamus ergo idipsum, quale sit: Peccata, inquit, tua in misericordijs redime. Quid est ali-

2. Cor. 5

Dan. 4.

aliqua redimere? Opinor pretium rerum, quæ redimuntur dare. Non quæro, quę illius Regis peccata fuerint; ipse sciat quanti debuerit redimere, quæ fecit. Te alloquor, cuius causa est: te appello, cuius discrimen agitur, hoc facito, quod Propheta dixit: Peccata tua in misericordiis redime. Noli tantùm Deo relinquere, quantùm habes: Si pro peccatis tuis necessarium non putas quantùm habes, æstima diligentissimè culpas, quas admisisti, æstima peccatorum diversitates, vide quid pro mendaciis debeas, quid pro maledictis, atque periuriis, quid pro negligentiis cogitationum, quid pro impuritate sermonum, quid pro omni denique malæ voluntatis affectu? Adde postremò etiam, si aliqua de his intra conscientiam tuam sunt, de quibus Apostolus dicit: adulteria, fornicationes, impudicitiæ, ebrietates, immunditia Deo exosa, avaritia idololatrię famula, & pręter hæc aliqua fortè crimina etiam de humani sanguinis effusione contracta, cùmque omnium supputaveris numerum, expende pretia singulorum, & post hæc non quęro, ut pro peccatis totum Deo tradas, quod habes; hoc solùm redde, quod debes, si potes ęstimare, quod debeas. Addo autem pręter ista omnia, quòd cum tractaveris delicta tua, atque taxaveris, tantò plus pro malis tuis debes, quantò peccata tua viliùs ęstimaris. Quoniam *qui se*, inquit Apostolus, *existimat esse aliquid, cùm nihil sit, seipsum seducit*. Vt non dicam tibi, quòd Regi illi victuro adhuc, & fortè iuveni, ut festinaret tamen peccata sua redimere, præceptum est. Tu autem tantò plus

Galat. 5

Galat. 6.

pro

prò te debes, quòd hæc quæ supra dixi, vel moriens facis, vel iam iamque moriturus. Grandis enim munificentia, ac devotio futura est, quę possit id compensare, quòd hęc tum demum domino tuo reddis, quando habere ipse iam non potes. Præsertim cùm addatur ad ista omnia, quod Propheta ipse, qui regem illum ad redemptionem criminum vocat, per hæc ipsa, quæ dicit, debere fieri, non tàm ei venię securitatem, quàm viam inquirendę salutis ostendit: Dicens enim ad eum: *Peccata tua in misericordiis redime, & forsitan propitiabitur Deus delictis tuis.* Hoc ipsum, quod dicit forsitan, spem indicat, non fiduciam pollicetur. Ex quo intelligi potest, quàm difficilè iam in supremis positi peccatores, qualibet munificentia ad perfectam indulgentiam pervenire possint: quando Propheta ipse, qui suadet, propitiationem Dei inquirendam, promittere tamen non ausus est promerendam: dat consilium de actu, & tamen dubitat de effectu. Hortatorem se agendi, non impetrandi authorem facit. Quare ita? Quia omnes scilicet peccatores debent pro se, vel in supremis cuncta tentare, etsi non possunt ulla præsumere. Si enim regi Propheta illę per solam bonorum operum largitatem absolutam indulgentiam non promittit, intelligere peccator, non acta errorum pœnitentia, potest, quanta ei, & quàm larga in supremis munificentia opus est, qui vult obtinere à domino per seram devotionem, quod non potest usurpare per legem. Dan. 4

LIBER SECVNDVS.

Argumentum.

Probat, non minus iusto, quam peccatori opus esse erga pauperes liberalitate; cùm primus ad gloriam sibi promerendam, secundus ad eluendam culpam pauperibus elargitur. Quamvis, quotus quisque est, cui iusti titulus iure merito sedet, ut nulla labe aspergatur, nullas quotidie noxas contrahat? Digreditur paulo post ad usum divitiarum discutiendum, qui nunquam fere à noxiis, immo mortiferis deliciis seiungitur, iuxta Apostolum: Vidua, quæ in deliciis vivit, vivens mortua est. *Hinc sapienter deducit, abdicandas per salubrem largitionem esse divitias, quæ nisi abdicentur, nullum possessorem, ne Virginem quidem sinunt innoxium. Ad Ecclesiasticos præsertim stylum detorquet; quos tantò turpius est esse divites, quantò egentiores eos Dominus esse præcepit. Deplorat interim quorundam infidelitatem, Deo tantùm, post omnia diffidentium; nam & semina solo, & pecuniam mercatori, & merces mari committunt, Deo dumtaxat fenerari timent, ne spe promissi priventur fenoris. Demum abyciendas necessariò, admonet, esse divitias, quia semper bonæ menti obstant; & ad cælum properantibus impedimenta passim serunt. Atque hic typo suo increpandi avaros morem gerit, qui se ipsos exheredant, se ipsos extorres, & in exilium agunt; concluditque aureo, & verissimo effato: nulli, inquit, tam sævi, tam crudeles adversus inimicos suos extant, quàm avari adversum se.*

DIximus de remediis peccatorum; immo potiùs de spebus remediorum, atque solatiis; scilicet hoc primum inquirendæ salutis esse suffragium, ut peccatorem pœniteat erroris: tùm ut iuxta sermonem sacrum, statim peccata sua misericordiis redimat: postremò, si id non fecerit,

Dan.4.

rit, ne quid saltem moriens inexpertum relinquat, vel ultima sibi rerum suarum oblatione succurrat. Sed respondeatur fortasse hoc loco illud: Si peccatores homines, hac redimendorum criminum necessitate teneantur, sanctos absque dubio, qui sunt expertes criminum, non teneri, ac per hoc non habere eos causam substantiæ largiendæ, qui non habeant, quod redimere eos, necesse sit largitate. Audio: sed id quale sit, iam videbimus. Interim, etiamsi præterita mala non sint, quæ sanctum hominem, oporteat rebus cunctis redimere, sunt tamen perennia bona, quæ magno debeat comparare. Sed de hoc tamen pleniùs postea. Nunc autem hoc dico liberè, & constanter affirmo, neminem esse omnino sanctorum, qui non in multis sit Deo debitor, ac per hoc, eum, quęcumque domino suo dederit, non tàm donare, quàm solvere. Ac primùm, ut de beneficijs generalibus dicam, id est, quòd quisquis, vel sanctorum es ille, vel divitum: primùm benevolentia, ac dono Dei, & natus, & altus, & educatus es: quòd rebus ad vitam necessariis communitus, quòd etiam non necessariis locupletatus, quòd plus ad usum tibi dominus tuus tribuit, quàm modus usum postulavit: quòd extendit denique super spes tuas munera sua, & quod est maximum, ac rarissimum, dona illius etiam tua vota vicerunt. Addo autem post ista omnia, quòd idem dominus, qui te primum munere suo genuit, posteà etiam passione salvavit, quòd propter te, ò homo, terram, ac lutum, immò exiguam terræ, ac luti partem, rerum universarum

dominus è cœlo venit, terras adiit, ex carne pariter, & in carnem processit, humiliatus usque ad humani exordij pudorem, & pannorum illuviem, & præsepij vilitatem, tolerans indignas se vitę istius passiones, edendi, bibendi, somnij, vigiliarum ægras vicissitudines, & caducę istius conversationis contumeliosas necessitates: ipsam denique hominum circa se conversantium fœtidam commemorationem; populos peccatorum sordentium luto oblitos, semper malæ conscientię admissu reos, turpium ex se actuum nidore exhalantes. Et ideo cœlestium preceptorum incapaces, nec sustinentes sacri fulgoris iubar, quia caligantes peccatis oculos splendor divini luminis obruebat: nec solùm hoc; sed post hęc omnia adde protervas superbientis populi contradictiones, adde convicia, adde maledicta, impiam insectationem, testimonium falsum, iudicium cruentum, irrisiones populi, sputa, verbera, acerbissimas quidem pœnas, sed indignitates pœnis acerbiores, coronam spineam, aceti poculum, cibum fellis, damnatum ab hominibus dominum universorum, pendentem in patibulo humani generis salutem, Deum terrenæ conditionis lege morientem. Quæ cùm ita sint, quicumque ille, aut sanctus es, aut sanctum te esse credis, dic mihi, quęso, nunquid solvi hæc sola possunt, etiamsi nulla alia debeantur? Quicquid libet enim homo pro Deo perferat, solvi omnino non potest, quod Deus pro homine perpessus est. Quia etiam si passio ipsa non differat genere pœnarum, multùm tamen distet, necesse est, diversitate patientium. Sed forsitan dicis, generale

rale in his, quæ diximus omnium hominum esse debitum, & in hoc universorum hominum genus indiscretè obnoxium. Verum est. Sed nunquid aliquid ideo minùs debet, si & alius idem debeat? aut si centum hominum cautiones de centenis sestertiis scriptæ sint, num idcircò allevatur unius debitum, si omnes sint eiusdem numeri debitores? *Vnusquisque enim*, inquit Apostolus, *suum onus portabit, & unusquisque pro se rationem reddet*. Galat. 6. Nequaquam ergo unius pondus pondere allevatur alterius, nec absolvitur reus societate multorum: neque ideo minùs est cuilibet tetra damnatio, si multos videatur complices pœnę habere damnatus. Ita hoc, quod supra dixi, licèt generale sit debitum, & speciale tamen esse, non dubium est: licèt sit commune omnium, est tamen peculiariter singulorum. Ita ad omnes æqualiter pervenit, ut tamen de summa unicuique nil recedat. Christus enim sicut pro omnibus passus est, sic pro singulis, & cunctis se impendit pariter, & singulis, & totum se dedit universis, & totum singulis. Ac per hoc quicquid passione sua Salvator præstitit, sicut totum ei debent universi, sic totum singuli; nisi quòd propè hoc plùs singuli, quàm universi: quòd tantùm acceperunt singuli, quantùm universi. Vbi enim hoc unus accipit, quod universi, & si par est mensura, maior invidia est. Quò fit, ut licèt ipsum accipiat, & plus debere videatur: quia magis sit unus obnoxius, qui videtur omnibus cõparatus. Hęc ergo hactenus, & hęc ideo, quia debitores Deo quidã sanctorũ

S 3 esse

esse se, non putant cùm debitum æstimare non possint. Sed dicit fortasse aliquis: non quidem debitores non esse sanctos, sed multorum maiora hominum sæcularium esse debita, quorum sunt plura peccata. Quod tale est, ac si quispiam dicat: Ideo ego sum innocens, quia alius magis est nocens: ideo ego iustus, quia alter iniustus: ideo ego apprimè bonus, quia alius singulariter malus. Iam primùm indecorum hoc sanctimoniæ est, ut bona sua crescere malis, arbitretur, alienis, & meliorẽ se esse, æstimet, comparatione peiorum. Infelicissimum enim consolationis genus est, de miseriis hominum peccatorum capere solatium, cùm Apostolus gaudere nos cum gaudentibus iubeat, & deflere cum flentibus, & non quæ sua sunt singulos cogitare, sed ea, quæ aliorum. Sed esto istiusmodi comparatio, iusta atq. honesta videatur: nunquid etiam fida existimari potest? Quis enim de illo tanto, ac tàm terribili futuro Dei iudicio satis certus est? Aut quis dicere potest: ego minus debeo, ille plus debet? Quis postremò de se præsumere, aut de alio desperare? *Omnes enim*, inquit Apostolus, *stabimus ante tribunal Christi, & unusquisque onus suum portabit*. Nihil ergo, inquit aliquis, inter sanctos, & peccatores est? Multum planè, & penè immensurabile. Sed quia scriptura dicit: *Beatus homo, qui semper est pavidus*, & nunquam est de salute propria mens secura sapientis: licèt multum inter sanctos, & peccatores sit; quæro tamen ab omnibus religionẽ professis, quis sibi iuxta suam conscientiam satis sanctus sit? Quis de illa futuri examinis tremenda severita-

Rom. 12. Philip 2. Rom. 14 Galat. 6 Prov. 28.

ritate non trepidus? Quis de perpetua incolumitate securus? Quod si utique non est, sicuti neque esse debet, dicat mihi obsecro quilibet hominum, cur non totis substantiæ suæ viribus id adnitatur, ut vel mortis devotione redimat, quicquid vitæ offensione contraxit? Quanquam hæc, quæ loquor, scire omnes legentes volo non me de omnibu sanctis; sed de his tantùm loqui, qui licèt religionem professi sunt, tamen divitias non relinquunt. De illis enim, qui expediti, aut omnibus, aut penè omnibus sarcinis, Salvatoris viam sequuntur, & Dominum Iesum Christum non sanctitate tantùm, sed etiam paupertate imitantur, nihil est, quod dici possit nisi illud tantùm, quod etiam Propheta dixit: *Mihi autem nimis honorificati sunt amici tui Deus*. Psal.138 Hos enim ego omnes non aliter, quàm imitatores Christi honoro, non aliter, quàm Christi imagines colo, non aliter, quàm membra Christi suspicio. Et ad hoc tantùm illorum memini, ut eorum memoria dignus fiam. Sed iniuriosa forsitan illa, quæ supra diximus, religiosæ professioni esse videantur. Quid enim, inquit aliquis, si vidua sit dives, & viduitatem tamen in magna opum copia non relinquens? Quid si virgo integritatem professa, & impolluti corporis sanctitate devota? Quid si coniugium sine opere coniugali, negans seipsum sibi & habens se, quasi non habens? Quid si monachus ab incunabulis Deo militans? Quid si clericus sacri ministerij servitute fideli servitutem consumans? Nunquid etiam ij æternæ salutis fructu periclitantur, si aut viventes opes integras

habeant, aut morientes indigentibus non relinquant: Parvus est ad promulgandam de huiusmodi quęstione sententiam sermo, atque authoritas mea. Videamus ergo, quid de his omnibus sacrorum voluminum linguæ, ac præceptorum cœlestium voces sonent, & tunc rectissimè secundùm datam à Deo normam, atque sententiam opinionis nostræ regulam dirigemus. Ac primùm non est, quòd confugiendum sibi huc quisquam putet, ad veterum exemplorum esse solatia, ut dicat, aliquos fortasse sanctos, aut in lege, aut ante legem divites fuisse. Abiit quippe illud tempus, mutata ratio est. Ante legem enim liberum omnibus erat, vel habendæ, vel etiam conservandę facultatis arbitrium: quia scilicet adhuc tunc virga interdictorum cœlestium non castigabatur: *Vbi enim*, inquit
Rom. 7. Apostolus, *non est lex, nec prævaricatio*. Lex ergo fecit, aliquid non licere, secundùm illud: *Nam concupiscentiam*, inquit Apostolus, *nesciebam, nisi lex diceret: Non concupisces*. Et ideo
Ibidem. opes, quas ante legem Deus non reprehenderat, homo liberè possidebat. In lege quoque nihilominus propè idem iuris omnibus suppetebat: quia lex vetus hominem dummodo iustè, habere quod vellet, penitùs non vetabat. Itaque tunc omnes omnino sancti cunctis facultatibus suis iuxta præscriptos legis terminos utebantur, *ambulantes*, ut legimus, *in omnibus mandatis, & iustificationibus Dei sine querela*. Sicut utique illi
Luc. 1 ipsi ambulaverunt, de quibus ista memorantur, sicut Prophetissa Anna in ieiuniis, atque orationibus vivens: sicut Nathanael ille: quem
Ioan. 1 le-

legimus, veri Israelitæ, laude sublimis, & ipso Domino, ac Deo teste, mirabilis: sicut Tobias, qui magnanimitate devotionis præcepta legis excedens, sepulturis hominum mortuorum, etiam cum mortis periculo serviebat, & indigentibus usque ad indigentiam suam consulens, in tantùm largitatis affectum venerat, ut uni mercenario suo partem bonorum omnium mediam deputaret. Et hoc quò magis possit mirum esse, iam dives; & quò mirabilius, dives ex paupere: quia maiorem fermè excitant habendi cupiditatem opes post indigentiam. Tales ergo tunc sancti erant, secundùm legem omnia habentes, secundùm legem omnia relinquentes: ac si perfectus fuit omnis, qui legi paruit, & tàm devotus, qui sub lege tunc minùs fecit, quàm nunc in Evangelio, qui plus facit: tunc enim quasi Evangelium lex fuit. Quo fit, quòd qui se obtemperantem tunc legi præbuit, quasi Evangelia complevit. Non est ergo, quòd fugiendum sibi nunc quisquam ad legem putet: *vetera enim*, ut ait Apostolus, *transierunt, facta sunt omnia nova.* Plus tunc indulgentiæ erat, & plus licentiæ: tunc esus carnium prædicabatur, nunc abstinentia: tunc in omni vita ieiuniorum paucissimi dies, nunc quasi unum ieiunium vitæ omnis: tunc læsis ultio suppetebat, nunc patientia: tunc irascentibus lex ministra erat, nunc adversaria: tunc accusatori gladium porrigebat, nunc charitatem: tunc etiam carnali illecebrę lex indulgebat, nunc Evangelium nec aspectum: tunc corporeæ voluptates ha-

Tob. 4

2 Cor. 5

habebant quandam licentiam; nunc iubentur etiam oculi custodire censuram: tunc ad multas uxores recipiendas unius mariti thorum lex dilatabat; nunc etiam ad unam excludendam casti affectus devotione constringit. *Superest enim*, inquit Apostolus, *ut & qui habent uxores ita sint, ac si non habeant, & qui flent tanquam non flentes, & qui gaudent, tanquam non gaudentes, & qui emunt, tanquam non possidentes; & qui utuntur hoc mundo, tanquam non utantur; praterit enim figura huius mundi*. Videte quàm breviter missus à Deo doctor cuncta moderatus sit, & intra unam perfectionem universa concluserit, non illicita solùm intercidendo, sed etiam licita coarctando. Circuncidens scilicet, & usum coniugiorum, & infidelitatem fletuum: & intemperantiam gaudiorum, & habendi libidinem, & emendi cupiditatem, & ipsam denique mundi huius brevem, atque umbratilem voluptatem. Et hęc omnia cur? Cur utiq; nisi, ut ipse dixit, præterit forma huius mundi. Quàm longè ergo sunt à mandato Dei, quos cùm ipsos, iusserit Deus viventes opibus renunciare, illi eas cupiunt etiam in cognatis suis mortui possidere: aut quàm longè ab ea devotione sunt, ut exhæredent ipsos se propter Deum, qui exhæredare nolunt saltem extraneos propter se? Quibus libenter liberè dicerem: Quæ insania est, ò miserrimi homines, ut hæredes alios quoscunque faciatis, vos ipsos verò exhæredatis? Vt alios relinquatis, vel brevi divites, vos ipsos æterna mendicitate damnetis. Sed querit fortasse aliquis, quid sit istud, quòd nunc plus exigat

1.Cor.7.

Deus

Deus à Christianis per Evangelium, quàm à Iudęis ante per legem? Aperta istius rei ratio est: Ideo enim maiora nunc Domino nostro solvimus, quia maiora debemus. Iudæi quippe habebant quandam umbram rerum, nos veritatem: Iudæi fuerunt servi, nos adoptivi: Iudæi acceperunt iugum, nos libertatem: Iudæi maledictum, nos gratiam: Iudæi literam interficientem, nos spiritum vivificantem: Iudæis servus, Magister missus est, nobis Filius: Iudæi per mare transierunt ad eremum, nos per baptisma introimus in regnum: Iudæi manna manducaverunt, nos Christum: Iudęi carnes avium, nos corpus Dei: Iudęi pruinam cœli, nos Deum cœli; *qui cùm*, ut Apostolus ait, *in forma Dei esset, humiliavit semetipsum usque ad mortem, mortem autem crucis*: non contentus scilicet simplicē pro nobis subire mortem, nisi ipsam voluntariæ necis susceptionem summorum suppliciorum perpessione cumulasset; pro hoc ergo solo quid solvere homo poterit, cui se per ultimam pœnarum acerbitatem Christus impendit? Aut quid pro se dignum Domino repensabit, qui ipsum Deo, à quo redemptus est, Deum debet? Hęc ergo causa est, qua devotiores esse nos Dominus sibi, velit: quia tàm magno devotionem nostram pretio comparavit. Et ideo beatissimus Paulus: *Quis ergo*, inquit, *nos separabit à charitate Christi? Tribulatio; An angustia? An persecutio? An fames? An nuditas? An periculum? An gladius?* Apostolus non solam pecuniam, nec solas deberi à nobis divitias Deo dicit, sed tribulationem, angustiam, famem,

Philip. 2.

Rom. 8.

nem, gladium, passionem, effusionem sanguinis, animæ exhalationem, mortem denique omni pœnarum genere sublimiter conditam. Vnde intelligant omnes religiosi, non satis se Deo reddere, etiamsi universas dederint facultates: quia licèt sua cuncta dispensent, ipsos se tamen debent. Et ideo, sicut supra dicere cœperamus, si vidua est quæpiam, nequaquam sibi sufficere ad æternam salutem nomen viduitatis, putet, sed videat, qualem esse in

1 Tim. 5 Apostolo viduam Deus iubeat, dicens: *Quæ verè vidua est, desolata speret in Domino, instet orationibus nocte, ac die. Nam quę in deliciis agit, vivens mortua est.* Vno, eodemquę præcepto duas Apostolus formas viduitatis expressit: unam vitæ, alteram mortis; cùm in delitiis mortem posuit. Ergo absque dubio divitem esse, non vult, quam delitiosam esse non patitur: quia omnis fructus divitiarum in usu est positus delitiarum: alioqui remoto usu delitiarum, causæ opum non relinquuntur. Cùm itaque Apostolus in delitiis viduæ mortem esse memoraverit, promptum est, quòd ad vitæ æternæ fructum, vult universa distribui, qui non vult, ad mortis usum aliqua reservari. Et

Ibidem ideo dicit: *Quæ verè vidua est, desolata speret in Domino*: docens scilicet, parùm esse, si non vidua delitiosa, non dives, nisi fuerit Deo adhęrens, nisi orationi dedita, nisi à cunctis mundi illecebris desolata, & per hęc omnia verè vidua. Quod si ita est, quęcumque se vitæ cupit esse, non mortis, nequaquam sufficere sibi æstimet, si & delitias sibi ob Deum, & divitias abnega-

garit, nisi,& oratione, & labore id promeruerit, ut verè vidua Dei esse videatur. Quia non est dubium, quòd quemadmodum quis in hoc sęculo Christo adhæserit, ita in Christi corpore permanebit, secundùm illud: *Adhęsit anima mea post te, me autem suscepit dextera tua.* Psal. 62
Quo declaratur, quòd eã tantùm animam, quæ Deo adhæserit in hoc sęculo, dextera Dei suscipiet, & in futuro. Hæc ergo viduitatis est regula. Nam de coniugibus continentiam professis, & spiritu Dei plenis, dubitare quis debeat: quin sua hæredibus mundanis servare, nolint, qui seipsos mundo eliminaverint? Quomodo enim ad se pertinentia aliis addicant, qui ipsos se sibi denegant? Tàm nova enim virtute prędití, concessasque, & quod maius est, expertas corporum voluptates, admirabilis continentiæ austeritate calcantes, quemadmodum aliquid rerum suarum non Deo voveant, qui ipsum intra se Deum esse fecerunt? Vt meo quidem iudicio etiam de tali coniugio rectissimè dici possit: *Lætare sterilis, quę non paris, erumpe, & clama, quæ non parturis, quia multi filii desertæ, magis, quàm eius, quæ habet virum.* Esa. 54
Et sterile namq. est, quod nõ parit, & desertũ, quod ab omnibus se mũdi illecebris separavit: Et sine viro, quòd sine viri usu ita virũ habet, ut nõ habere videatur. Hos ergo coniuges tales, quis dubitet, & dũ vivunt, sicut in se, ita etiã in suis substãtiis Deo vivere, & cùm è vita exeunt, cũ sua ad Deũ, cui vixerint, facultate, migrare? Aliter .n. quilibet horum, si res suas sæculo dederit, atq. ipsi sęculo derelinquit, frustra sibi nomen religionis
in-

inscripsit; ei videtur semper vixisse, cui moritur. De coniugibus itaque ista sufficiunt. Transeamus ad sacras virgines, quibus legem devotionis Salvator ipse prescripsit, exemplo scilicet decem virginum, ex quibus fatuarum numerum
Matth.25. puellarum ideò tantummodo, dicit, pœnis perennibus dandum, quia sit ei opus misericordię defuturum. Quo dicto evidentissimè docuit, quanti pretii iudicarit largam misericordiam, sine qua dixit, nec integritatem quidem ipsam virgini profuturam. Sed blandiuntur sibi fortasse quædam, & sufficere sibi existimant, si cùm multa, ac magna in facultatibus habeant, saltem exigua largiantur. Nec ego abnuo, ut si ita ratio est, ita esse, credatur. Parùm detur, si parum dedisse sufficit. Sed ego sufficere parum, nescio. Immo parum non sufficere, certè scio. Si aliter ipsę sciunt, apud seipsas sciant. Ego unum scio, quòd Deus dicit extinctas fatuarum Virginum lampadas, operum bonorum oleum non habentes. Sed tu, quęcumque es, habere te oleum putas? & illæ profectò, de quibus dixi, stultæ virgines sic putabant: nisi enim, habere se credidissent, providissent, ut haberent. Nam cùm postea, ut ait Dominus, mutuari vellent, & omni studio, atque ambitione perquirerent, absque dubio etiam ante quæsissent, nisi eas habendi fiducia decepisset. Et tu itaque, quęcumque virgo es, vide, ne sic non habeas, licèt habere te, credas: eiusdem enim nominis es; cuius illę, eiusdem professionis. Tu virgo es; & illę virgines erant: tu præsumis, te esse sapientem; & illæ, se esse fatuas, non putabant: tu

lu-

lumen habere lampadem tuam iudicas; & illæ profectò lumen præsumptione futuri luminis perdiderunt: nam & ideò scribuntur aptasse lampades suas, quia illuminandas esse, credebant. Et quid plura? etiam emicuisse in eis quiddam luminis, puto: cùm enim ipsę (ut legimus) extinguendas fortè lampadas suas reformidaverint; habebant profectò aliquid, quod verebantur extingui; nec falsa opinio metuentium fuit. Extinctę siquidem, & obcœcatę sunt; nihil enim profuit illi integritati, quòd in ea lumen virginitatis apparuit, quòd substantia olei non suppetente, defecit. Ex quo intelligimus, id, quod parum est, quasi nihil esse: quia nequaquam omninò prodest, illicò extinguendum lumen accendi; nec iuvat aliquid illucescere, quod in ipso ortu habeat occasum; & ad hoc tantummodò habere initium viventis, ut possit finem habere morientis. Planè itaque lucerna opus est, ut lumen possit esse diuturnum. Nam si in lychnis ipsis, quibus ad breve tempus utuntur homines, languescit lumen, ac deficit, nisi oleum largè fuerit infusum: quanta tibi (quęcumque illa es) quanta tibi olei abundantia opus est, ut lucerna tua luceat in ęternum. Nemini itaque ad vitam perennem sat est, si putet, se habere, quod non habet. Stultæ enim præsumptiones, perditionis causæ sunt, non salutis. Nam *qui se*, inquit Apostolus, *existimat aliquid esse, cùm nihil sit: seipsum seducit*: nisi fortè tibi (quęcumque illa es) revelatos à Spiritu sancto donandi terminos habeas, quos excedi piaculum putęs, ac transgressionis Galat. 6.

quod-

quodammodo genus iudices; si religiosior fueris, quàm à Deo esse iubearis. Si ita est, non prohibeo, quin utaris scientia à divinitate concessa. Quod si tàm falsum est hoc, quàm frivolum; quę insania est, ut non quanta potes omnino facias per cautam, & timidam provisionem, cùm ignores penitùs, quid tibi competat ad salutem? Superest de ministris, & sacerdotibus quiddam, & clericis dicere, licèt superfluè fortè aliqua dicantur; quicquid enim de aliis omnibus dictum est, magis absque dubio ad eos pertinet, qui exemplo esse omnibus debent, & quos utiq. tantò antistare cœteris oportet devotione, quantò antistant omnibus dignitate. Nihil est enim turpius, quàm excellentem esse quemlibet culmine, & despicabilem vilitate: quid est enim aliud, Principatus sine meritorum sublimitate, nisi honoris titulus sine homine? Aut quid est dignitas in indigno, nisi ornamentum in luto? Et ideò cunctos qui sacri Altaris suggestu eminent, tantùm excellere oportet meritò, quantùm gradu. Si enim viris in plebe positis, & mulierculis ipso sexu infirmioribus talem, ac tàm perfectam Deus vivendi regulam dedit, quantò utique esse illos perfectiores, iubet, à quibus omnes docendi sunt, ut possint esse perfecti: & quos tàm magni esse exempli in omnibus, Deus voluit, ut eos ad singularem vivendi normam, non novæ tantùm, sed antiquę legis severitate constringeret? Nam licèt decretum vetus largam cunctis ampliandarum opum dederit facultatem, omnes tamen Levitas, & Sacerdotes, intra certum habendi limitem coarcta-

Idem dicit initio lib. 4 de Gubern.

ctavit! quos scilicet neque segetem, neque ullum omnino fundum habere, permisit. Ex quo intelligi potest, an ea nunc Deus noster velit in Evangelio viventes Clericos suos, mundanis post se hæredibus derelinquere, quæ adhuc in lege positos, ne ipsos quidem voluit possidere. Vnde est, quòd eis Salvator ipse in Evangelio, non ut cęteris voluntarium, sed imperativum officium perfectionis indicit. Quid enim eum Laico illi adolescenti dixisse legimus? *Si vis esse perfectus, vende quę habes, & da pauperibus.* Matt. 19
Quid autem ministris suis? *Nolite*, inquit, *possidere aurum, neque argentum, neque pecuniam in zonis vestris, non peram in uia, neque duas tunicas habeatis, neque calceamenta, neque uirgam.* Matt. 10
Videte, quanta sit in utroque hoc Dei sermone, diversitas. Laico dixit; si vis, vende quæ possides: Ministro autem; nolo, possideas. Sed & hoc parum existimavit, ut possessionem ei substantię amplioris auferret, nisi etiam peram ipsam acturo iter longum Apostolo, sustulisset; & unius eum tunicæ singularitate mulctasset. Et quid posteà? Nec hoc satis est; nudis quoque insuper servos suos lustrare pedibus Orbem terrarum iubet, & calceamenta, plantis gelu rigentibus tulit. Quid dici amplius potest? Peram de Apostoli manu rapuit; & peragrantibus universum Mundum ministris suis usum unius virgulę non reliquit. Et post hęc, parum est successoribus eorum (id est Levitis, ac Sacerdotibus) tanta divinarum rerum administratione fungentibus, si ipsi tantùm divites fuerint, nisi

etiam hæredes divites derelinquant. Erubescamus (queso) hanc infidelitatem. Sufficiat nobis, quòd videmur, usque ad vitæ terminos, Dominum spernere: cur id agimus, ut contemptum ipsius, etiam post mortem extendamus? Diximus de personis, atque officiis singulorum: & hæc omnia, ideò quia (ut suprà diximus) quidam religionem professi, aut non debere se, sicut ceteros mundiales, substantiam suam Domino, aut certè minùs debere arbitrantur; cùm utique hoc magis debeant, *quia servus, qui scit voluntatem Domini sui, & non facit eam, is vapulet multis: qui autem nescit, vapulet paucis*. Religio autem, scientia est Dei: ac per hoc, omnis Religiosus, hoc ipso, quòd religionem sequitur, Dei se voluntatem nosse, testatur. Professio itaque religionis non aufert debitum, sed auget, quia assumptio religiosi nominis, sponsio est devotionis: ac per hoc, tantò plus quispiam debet opere, quantò plus promiserit professione, secundùm illud: *melius est, non vovere, quàm post votum, promissa non reddere*. Sed forsitan dicit aliquis: Si hec ita sunt, tutior ergo est irreligiositas, quàm Religio. Minimè; religiosus enim per hoc est debitor, quòd profitetur religionem, irreligiosus autem, per id, quòd neglexerit Religionem: ac per hoc, ambo habent pro diversitate conditionis debitum suum: Religiosus debet quicquid se professus est, agnovisse; Irreligiosus verò, etiam quod non dignatur agnoscere, secundùm quod specialiter sermo divinus de eo dicit, *noluit intelligere, ut bene ageret*. Sed tamen qui onerasse Religio-

Luc. 12.

Eccl. 5

Psal. 55.

ligiosos hac re videmur, quia professionem nominis, sponsionem esse diximus religionis, removeamus hanc sarcinam: putemus non ita esse, quæ dixi: consideremus denique non quid professione, sed quid ratione, non quid voto, sed quid salubritate ipsa facere debeamus. Dicite mihi (quæso) omnes Religiosi: nunquid est ullus hominum, qui non omnia, quę facit, vel salutis suę, vel certè utilitatis gratia faciat? Nemo, opinor. Omnes enim ad affectum, atque appetitum utilitatis suæ, naturæ ipsius magisterio, atque impulsione ducuntur. Ideoque, & qui militant, id sibi pulchrum, & qui negociantur, id sibi utile, & qui agricolantur, id sibi fructuosum esse, existimant. Et quid plura? Fures quoque ipsi, & latrones, venefici, & sicarij, & omne improbæ conversationis genus, id sibi, quod agit, congruum putat: non quòd ulli prava conveniant, sed quòd ille qui pravis utitur, hoc sibi credat congruum, esse quod pravum. Ergo & nos, non alia (opinor) caussa, Religionis Philosophiam appetivimus, quàm, quòd nobis id conveniens arbitrati sumus: cogitantes scilicet, & præsentium rerum brevitatem, & futurarum ęternitatem: quàm parvum istud: quàm grande illud. Cogitantes quoque futurum Iudicem, & tremendi iudicij graves exitus, ardentem in medio populorum circunstantium, vallem perennium lachrymarum, quam non solùm introiri, atque tolerari, inæstimabile, ac summum malum, sed etiam videri, ac timeri, pars mali summi sit. Cogitantes quoque inter hæc hor-

renda, & pœnalissima, alia hæc præclara, ac beatissima: novos scilicet cœlos, & novam terram, vultum rerum omnium pulchriorem, æternum iustitiæ habitaculum, recens ædificium creaturarum, aureas super cœlos Sanctorum omnium domos, aulas gemmis intermicantibus expolitas, & immortalium metallorum fulgore pretiosas, lumen illic septuplò illustrius, puniceo semper splendore radians: beatitudinem ineffabilibus bonis divitem, lætam cum incolis suis perennitatem, Patriarcharum consortium, Prophetarum societatem, Apostolorum germanitatem, Martyrum dignitatem, & in omnibus Sanctis angelorum similitudinem: opum cœlestium copiam, deliciarum immortalium affluentiam, communem cum Deo vitam. Hæc itaque cogitantes, hęc contemplantes; ad cultum Religionis sacræ, officiumque confugimus, eumque nobis ad obtinenda hæc bona suffragatorem quodammodo, & advocatum efficacissimæ intercessionis assumpsimus, atque in eius nos protectionem ac patrocinium, ambitiosa humilitate contulimus. Vnde cùm hæc tanta, & cogitaverimus pariter, & expetiverimus; videamus nunc, & perpendamus diligentissimè, si est vel in actibus nostris, vel in substantiis, unde hæc tanta à Deo emere possimus. Quod si non est, cur (rogo) non unusquisque nostrum, totum pro se offerat, quod habet, qui non potest totum offerre, quod debet? Maximè cùm Salvator ipse, ac Deus noster, nihil tutius, ac salubrius omni homini esse dixerit, quàm rem suam, atque substantiam in usu misericordiæ col-

collocare, idque præcipuè, & in vetere, & in nova Lege mandaverit; dicens, quòd qui dividant propria, ditiores fiant, & quod misericordia à morte liberet. Et alibi de sancto viro: *dispersit, dedit pauperibus, iustitia eius manet in æternum.* In Evangelio quoque: *Nolite*, inquit, *thesaurizare vobis Thesauros in terra*. Et iterum: *non potestis Deo servire, & mammonæ*. Et iterum: *Væ vobis divites, qui habetis consolationes vestras*. Avaris quoque, & inhumanitatis crimine reis: *Ite*, inquit, *in ignem æternum, quem paravit Pater meus, diabolo, & angelis eius.* Quorum, quæ pœna semper futura sit, facilè intelligitur, quibus sors cum Diabolo deputatur: per quæ tamen tormenta maxima, non atrocissima in eis fornicationum, aut sacrilegiorum crimina puniuntur, sed sola tantummodo avaritia, & abdicatrix misericordiæ inhumanitas. Vnde intelligere nos convenit, quid passuri sint, quos præter alia peccata, etiam avaritia reos fecerit, cùm summo supplicio afficiendi sint; quos [expertes omnium peccatorum] solum avaritiæ crimen morte damnarit: quæ utique si futura omnia credimus, absque dubio evitare debemus. Si autem non evitamus, profectò non credimus: si autem non credimus, Christiani nequaquam sumus: neque enim possumus quemquam dicere Christianum, qui non putat, Christo esse credendum. Sed esto illas, quas supra diximus, pœnas non timeamus, rei; nunquid etiam præmium sperare possumus, non merentes? Et ideo si opes non damus ob peccatorum redemptionem,

Psal. 111

Matt. 6. *n.* 19. & *n.* 24.

Matt 25.

demus

demus saltem ad emendam beatitudinem. Si non damus, ne damnemur; debemus saltem, ut muneremur: quia (ut antè iam dixi) etiamsi preterita mala non sint, quæ oporteat sanctos (de quibus nunc specialiter loquimur) facultatibus suis redimere; post tamen perennia bona, quę magno debeant comparari (etiamsi pœna non sit, quæ timeatur) est tamen regnum, quod ambiatur. Ac per hoc, etiamsi non habent sancti, quæ redimant, habent tamen, quę emant: nisi fortè aliquis damnum in emptione vereatur, videlicet, ne plus commodet, quàm recipiat, ne grandia fœneranti parva reddantur, ne largitionem redhibitio non repenset, & data semel pretij magnitudine, pecunia periclitetur emptoris: ac, si magnum quid Domino commodarit in terra, non habeat Christus forsitan posteà, unde ei solvat in cœlo. Planè si ista dubitatio est, fieri nihil suadeo: quia nec prosunt omnino ulla dubitanti: cassa quippe est operatio, si fides certa non fuerit; frustra fœnerat, qui de receptione desperat: Christus enim (ut credimus) factorum omnium retributor est. Si ergo, aut inopem eum, qui retribuere non possit, aut infidelem putas esse, qui nolit, quomodo ab eo retributionem sperare poteris, quem, & impossibilitatis & infidelitatis ipse damnaveris? Quòd si ita non est, nec ambigis, facturum esse, quæ dixit: quę insipientia, aut qui error est, ut non ei tantùm des, quantùm potes, cùm utique non dubites, multò te plus recepturum esse, quàm dederis? Quæ denique miseria: ut malis nihil ex his recipere

quæ

que relinquis, cùm tecum possis penitùs possidere, quod credis? Sed miserum me! puto, non creditur Deo. Et quid dico, puto? utinam ambiguè putarem, & non evidenter agnoscerem? Laborarem fortasse intra me, vincere opiniones meas, & cogere sensum meum dubia non credere, ut possem mentem melioribus applicare. Sed quid agimus? non dubiis rebus vincimur, sed evidentibus coarctamur. Quis enim Domino, mente credit; & facultate non credit? Quis Deo animam suam mancipat, & pecuniam negat? Quis promissis cœlestibus fidem commodat, & non agit, ut esse possit particeps promissionum? Et idem cùm videamus, homines hæc non agere, cogimur, non credentes, palàm, & evidenter agnoscere. Non licet, ut eos nos Deo fidem, putemus, adhibere, cùm illi se rebus clament negare: in quo necesse est, infidelitatem penè omnium hominum plangi, atque lugeri. O miseria! ò perversitas? homini, ab homine creditur: & non creditur Deo! Humanis promissionibus, spes commodatur, Deo negatur! Omnia denique in rebus humanis, spes futurorum agunt: vita quoque ipsa hæc temporaria, non nisi spe alitur, ac sustinetur. Ideò enim terris frumenta credimus, ut cum usuris, credita recipiamus: ideò in vineis labor maximus ponitur, quia homines spes vindemiæ consolatur: ideò negotiatores emptionibus vacant, dum Thesauros suos venditionibus sperant, esse cumulandos: ideò navigantes, vitam ventis, ac tempestatibus credunt, ut spebus suis, votisque potiantur. Et quid plura? Pax quoque inter

Homini creditur, Deo non creditur.

feras, ac barbaras gentes ſpe innititur, & fide adſtipulante, firmatur: latrones quoque ipſi, & ſanguinarij fidem ſibi invicem non negant, & quæ promiſerint mutuò, ſervaturos eſſe, confidunt. Totum denique, ut dixi, inter homines ſpebus agitur: ſolus Deus eſt, de quo deſperatur. Cumque elementa ipſa, & naturam totius Mundi, Dominus noſter fidelem fecerit: illi tantùm propè ab omnibus non creditur, qui ſolus fecit, ut rebus omnibus crederetur. Sed dici fortè hoc loco poſſit, quòd rebus ſuis utantur homines, non eſſe infidelitatis interdum, ſed neceſſitatis, neque Deo non credere Religioſos, ſed vitę, atque uſui neceſſaria reſervare. Multos enim ſanctorum hominum, à ſumma diſpenſandarum opum perfectione, aut ſexu nonnunquam, aut ætate, aut ipſa infirmioris corpuſculi imbecillitate prohiberi. Eſto hoc ferri poſſit, ſed tamen etiamſi fertur, ita ferendũ eſt, ut pro qualitate neceſſitatum, atq. cauſarũ ſufficiẽtia retineantur, immoderata reſecentur.
1.Tim.6. *Habentes* .n. (inquit Apoſt.) *victum, & veſtitum, his contenti ſimus, nam qui uolunt diuites fieri incidunt in tentationem, & in laqueũ diaboli*. Ergo ut videmus, in rebus tantùm neceſſariis eſt ſalus, in ſuperfluis laqueus, in mediocritate, Dei gratia, in divitiis, diaboli catena. Denique quid ſtatim Apoſtolus ſubdit? *qua demergunt* (inquit) *hominem, in interitum, & perditionem*. Ergo ſi divitiæ interitum in ſe habent, evitemus opulentiam, ne in interitum corruamus. Ampla, ac locuples facultas perditionem inferre dicitur; refugienda eſt itaque ampla poſ-
ſeſſio

ſeſſio, ne conſequatur profunda perditio: Ac per hoc, ſive ſexus, ſive ætas, ſive infirmitas, neceſſaria victui requirāt, ſufficientibus tantùm debēt eſſe contenta, ut quicquid temporarium excedit uſum, religioſum abſumat officium. Cœterùm, ſi tu, quicumque ille, aut quæcumque illa es, ſanctæ profeſſionis, aut conſervandis opibus, aut cumulandis facultatibus inhias, ſuperfluè de infirmitate cauſaris: Nunquid .n. infirmior ſexus ducere aliter vitam nō poteſt, niſi animi ſui curas, multa ingentis patrimonii adminiſtratione diſtenderit? Nunquid ſacra, aut vidua, caſtitate devota, ſervare illęſam ſanctæ profeſſionis perſeverantiam non valēt, niſi argenti, & auri pōderibus incubarint, Ac tantas intra conſcientiam opes poſſidere ſe noverint, quanta uſus poſſidentium nō requirit? Aut quia huic, & ſexui pariter, & pudori quies vel maximè neceſſaria eſt, nunquid impoſsibile ſibi quæpiam fortè exiſtimat, inter pauca famulantium miniſteria inviolatam quietem poſſe ſervare: niſi aures eius familiæ ingentis ſtrepitus verberarit, & turbarum circumſonantium tumultuoſus clamor obtuderit? Quæ utique omnia, ſanctę animę, & quietem veram deſideranti, non pati tantùm, nimis magna inquietudo; ſed etiam videre quodammodò pars eſt inquietudinis; quaſque etiam ſi ſubdere aliquis diſciplinæ, ac ſilentio velit comprimere, tamen earum inquietudinem cum ſua quiete videre non poſsit, adeò etiam ipſa emendatio alienæ inquietudinis, perturbatio eſt noſtræ quietis. Hęc autē, quę de hoc ſexu lo-

locuti sumus, ad omnes pertinent, omniumq. pariter ętati, sexui, infirmitati conveniunt. Non est itaque, quòd competere quisquam, aut non obesse divitias religioni putet: Impedimenta hæc sunt, non adiumenta: onera, non subsidia. Possessione enim, & usu opum, non suffulcitur religio, sed evertitur, secundùm illud, quod Dominus ipse dicit: *Sollicitudo istius sæculi, & fallacia diuitiarum, suffocant Dei uerbum & sine fructu efficitur*. Propriè utique ac
Matt. 13.
satis pulchrè, fallaces, dixit, esse divitias. Bona enim, & putantur, & appellantur, ac per hoc, fallunt homines nomine præsentium bonorum, cùm sint causa malorum æternorum. Sed licet hæc ita sint, ut Deus ipse prædixit, acquiescamus tamen miseriis quorundam, atque languoribus, qui putant, se sine magnis omnino opibus vitam agere non posse. Esto! tu, quicumque ille es, aut quæcunque illa es sancti nominis, ac professionis: esto divitias: esto copias tuas usque ad finem vitæ istius habeas, dummodò saltem in fine tibi conferas. Esto rebus, ac facultatibus tuis in vita hac uti velis, dummodò tui (vel moriens) non obliviscaris, & ad eius cultum, atque honorem referendam tibi substantiam tuam memineris, cuius te munere accepisse cognoscis? Humanum est, quod ab omnibus vobis (ò divites Mundi huius) petitur, ac delitiosum; si impetrari ab unoquoque vestrum non potest, ut esse in hoc sęculo pauper velit, pręstet sibi saltem, ne in æternitate mendicet. Qui pręsentem inopiam tantùm fugitis; cur in perpetuum non

re-

reformidatis? In brevibus meticulosi, longa & interminabilia vitate. Quid tantopere in vita ista paupertatem horretis? Quid expavescitis? Minus multò est quod hîc timetis. Si tenuitatem temporariam gravem ducitis? qualis (quęso) erit illa, quæ nunquam desinet: Quasi vestri apud vos animi rem agimus, vestrique voti. Si usu vestrarum rerum penitùs carere non vultis, id agite, ne aliquando careatis. Deliciosam à vobi. rem, & voluptariam poscimus: qui sine divitiis omnino esse non acquiescitis, id agite, ut divites semper esse possitis, secundùm illud: *Si ergo delectamini sedibus & stemmatibus, Reges populi: diligite sapientiam, ut in perpetuum regnetis*. Alioqui qui error, aut quę insania est, quemquam hominem esse posse, qui acta in amplis opibus (quod solùm, sufficit ad reatum) usque ad diem ultimum, vita, ne in supremo quidem exitu, largè, ac salubriter sui memor sit? nec in ipsa iam de suo sibimet, ægra extremitate succurrat? Præsertim cùm in divitiis (quæ per se sufficiunt ad reatum per se, Dominum accusantibus (secundùm illud Domini dictum, *ua uobis diuites*) etiam alia ipsi diviti peccatorum genera non desint, quæ in ipso divitiarum sinu, atque matrice, quasi in naturali quodam fomite pullularint. Vel quæ insania est, ut non in ultimis suis id agat, id elaboret, id omni rerum suarum ambitu promereatur, ne reus exeat, ne reus vadat, ne cruciandum posteà corpus, cruciandam etiam ad præsens animam derelinquat? Quis ergo est, aut tàm infidelis, aut tàm insanus, qui hæc non cogitet, hæc non timeat?

Margin notes: *Sap. 6.* (beside "Si ergo delectamini"); *Luc. 6.* (beside "ua uobis diuites")

meat? aut qui de substantia sua, aliis magis, quàm sibi consulat? Et cuncta iam penitus spe vitę huius, cunctis subsidiis destitutus, unam tantummodò tabulam, cui inhæreat, adhuc (quasi in medio mari naufragus) post amittat: nec amittat tantummodò, sed abiiciat, atque à se penitùs expellat: omnibus modis id elaborans, ne quid sibi omnino reliquum esse faciat, quo periturus evadat? Quæ cum ita sint, dicite mihi (quæso) omnes Christum amantes, si esse ulli omnino homines tàm sævi, ac tàm crudeles adversum inimicos suos possunt, quàm sunt isti adversum se? Nulli quippe sunt tàm feri, aut tàm inhumani, qui non vel desperatos iam, atque morientes adversarios suos persequi desinant; isti, seipsos, etiam in morte positi, persequuntur. An non est hoc persecutio, aut esse alia maior potest, exhęredari hominem à seipso? Extorrem bonorum omnium fieri, & quasi in exilium à seipso agi: atque hoc non communi more, aut usitato, sed novo, & crudelissimo? Omnes enim exules, etsi corporibus ablegantur, animis non eliminantur: etsi carne captivi sunt, cordibus tamen [si volunt] liberi perseverant. Hoc autem, unde nunc loquimur, novum exilij genus, atque tormentum est, scilicet ubi in exilium anima ipsa mittitur, ubi facultatibus suis spiritus abdicatur. O quantò leviores sunt extranei, & carnales inimici? Illi enim corporum tantùm hostes sunt; vos spirituum: illi tantùm artuum: vos, & animarum. Leve est itaque in comparatione facinorum vestrorum, & illorum odium: facile est

enim

enim quicquid in præsenti sæculo nocet: illud grave, illud perniciosum est, quod in æternitate iugulabit. Et ideò Salvator ipse: *nolite*, inquit, *eos timere, qui possunt corpus occidere, animam autem non possunt*. Facile est ergo odium, quod corpus lædit, animam non lędit, quia lęso corpore, extrà damnum est: & passionibus carnium, beatitudo spirituum non interpolatur. Illud itaque, illud inexpiabile malum est, illud ęstimari omnino non potest, quod totum omnino hominem, & intùs, & foris sine fine damnabit. Et ideò leviores vobis inimici vestri sunt, quàm vosipsi. Omnis siquidem inimicitia, morte dissolvitur: vos contrà vos ita agitis, ut inimicitias vestras nec post mortem evadatis. Matt. 10.

* * *

LI.

LIBER TERTIVS.

Argumentum.

Exorditur hunc tertium Librum à Dei minis ob austeram divitias hominibus tradendi liberalitatem, qui ad hoc tantùm tribuit, ut ab ijsdem exigat cum usuris. Usura cœlestis Patrisfamilias, ut omnes novimus, sunt pauperum subsidia; quibus quicumque non fœneratur dives, Gehennæ efficitur reus; nec profuturum, ait, in Iudicio parentibus, quòd divites reliquerint hæredes; multò minus extraneum; quę est nonnullorum dementia, si careant suis, adoptandi alienos potiùs, quàm Deum. Hinc omnia diluit sophismata eorum, qui filios prædivites oportere post obitum dimitti, contendunt; proponit dilemma validissimum primitivorum Ecclesię credentium, qui omnes Deo suas devovere opes. aut (inquit) filios illi habuere christiani, aut ipsis caruere; in utroque statu Deum potiùs, quàm filios instituerunt hæredem. hoc hodie exemplo & Christianus dives uti debet; nec sibi Christianorum abortivos proponere, sed illos primos, illos verè christianos. Hypothyposim deinde divitis purpurati, a paupere Lazaro guttam aquæ emendicantis, vivis, verisque coloribus exprimit; qui suis, non sibi divitias paravit, nihil in ęternis ignibus profuturas, imo, & fratribus peiora suscitaturas incendia; atque hinc ad scopum revertitur; nempe parentes thesaurizare disciplinam debere filijs, non pecuniam. Nec morituros fideles ab infidelibus suorum illecebris detorquendos; sed intrepidè, constanterque Deum, animamque cæteris omnibus momento mortis potissimum, prębferenda. Liber totus, quantus quantus est, sicuti reliquis fructuosior; ita & cæteris dignior.

DVobus superioribus libris cum duabus filiorum tuorum partibus: id est una mundi amatrice, alia religionis imaginem præferente (ò domina mea Ecclesia Dei) quasi se-

separatim locuti sumus. In hoc autem, si Deus annuit, ad utramque, prout causa, ac ratio postulaverit, loqui cupimus: nũc divisim alterutram, nunc ambas pariter alloquentes. Superest, ut ab utraq. earum agnoscente, in lectionis serie, partes suas, quicquid pro affectu Dei à nobis dicitur, cũ affectu Dei recipiatur. Igitur quia in cũctis, quę iam locuti sumus, speciale Christianorũ omnium bonorum, misericordiam, ac largitatẽ esse memoravimus, præcipuèque in eis, & merita sanctorum, & peccatorum remedia contineri, idoneis (ut reor) ac multis testibus approbavimus: non opinor à quoquam plura expectari: maximè cùm si quis cupidus est plurium, ipsos adire debeat libros Dei, qui tàm multis, ac magnis testibus pleni sunt, ut universarum cœlestium literarum penè unum sit testimonium. Superest adversùm eas responsionum infidelium causas, quę a quibusdam mortiferæ excusationis gratia opponi solent quippiam dicere: Loquens Salvator in Evangelio, propterea commodari hominibus opes à Domino, ac pecuniam dicit, ut cum usuris multiplicibus commodata reddantur, dicens avarissimo illi, ac nequissimo debitori: *Serue male, ac piger, sciebas, quòd ego meto, ubi non semino, & congrego, ubi non sparsi: oportuit ergo te pecuniam meã dare nũmularijs, ut ueniens cum usuris recepissem, quod meum est, tollite itaque ab eo talentum, & date ei, qui habet decem talenta.* Ac paulò post. *Et seruum* (inquit) *nequam, proijcite in tenebras exteriores, ibi erit fletus & stridor dentium.* Quod, tametsi etiam ad aliud quiddam referri potest, tamen lo-

Matt. 25.

loco quoque, & causæ huic non insalubriter coaptatur. Cùm enim nũmularij Salvatoris, pauperes, & egeni rectè intelligantur: quia pecunia, quæ talibus dispensatur, augetur: cum usuris absque dubio, Deo redditur quicquid egentibus erogatur. Vnde & alibi apertiùs ipse Do-
Luc. 12 minus, distribuere, divites, opes Mundi, & facere sibi sacculos, qui non veterescant, iubet. Sed & in vase electionis suæ, idcirco locupletibus divitias à Domino dari indicat, ut bono opere ditescant. Et ideò etiam ego minimus, & indignissimus famulorum Dei: primum, ac saluberrimum religionis officium esse duco, ut Christianus dives, dum in hac vita est, divitias Mundi huius pro Dei nomine, atque honore consumat: Secundum autem, ut si id, vel metu, vel infirmitate, vel causa, vel necessitate aliqua præpeditus, fortè non fecerit, saltem moriens, universa dispenset. Sed dicit fortasse: Filios habeo. Iam de hoc quidem principalis libelli pagina: & convenientia (ut arbitror) & non pauca memoravit: satisque ad hanc rem,
Matt. 10 Domini sermo sufficit dicens: *Qui amat filium, aut filiam super me, non est me dignus.* Sed &
Ezech. 13 Propheticum illud quod ait, neque patres pro filiis, neque filios pro parentibus iudicandos, sed unumquemque hominum, aut sua iustificatione salvandum, aut sua iniquitate periturum: Ac per hoc, quaslibet divitias homo filiis suis congerat, nequaquam hoc ei proderit in iudicio; quod divitem reliquit hęredem. Sed esto, ignosci parentibus possit, si ex parte aliqua hęreditarias facultates filiis derelinquant: si tamen

men bonis, si tamen sanctis. Esto quoque ignosci quiddam possit etiam si malis, atque vitiosis: habere aliquam excusationis speciem videntur, dicentes: Pietas vicit, vis sanguinis compulit, natura ipsa, quasi amoris manu, in ius suum traxit. Scimus, quid iustitia Dei posceret, quid sacra veritas postularet: sed subacti (fatemur) sumus iugo incarnatæ necessitudinis, & dedimus captivas manus vinculis charitatis: cessit sanguini fides: & vicerunt devotionem religionis iura pietatis. Dici aliquid potest, tametsi salubriter dici non potest: est umbra excusatiunculæ non excusans, dans reo, deprecatiunculę speciem, non reatus securitatem. Nequaquam enim id ulli spondeo, quòd possit cuiuslibet rei firmum habere subsidium si quid aliquid plùs amaverit quàm Deum: secundùm illud, quod scriptum est: in hoc futurũ esse iudicium, quòd venerit *lux in hunc mundum, & dilexerint homines magis tenebras, quàm lucem*: Ioan. 3. nemini .n. dubium est, totum id tenebras futurum homini, quicquid divinę prætulerit charitati. Hæc ergo ita sunt. Sed esto, ut dixi, indulgeri parentibus possit naturę insalubriter indulgentibus: quid, quòd nonnulli filios nõ habẽtes, à respectu se tamen salutis suæ, & remedio peccatorum penitùs avertunt; ac licèt semine sanguinis sui careant, quærunt tamen quoscumque alios, quibus substantiam proprię facultatis addicant; id est: quibus umbratile aliquod propinquitatis nomen inscribant: quos sibi, quasi adoptivos, imaginarii parentes filios faciant, & in locum eorum, quæ non sint pignorum

rum, perfidia generante succedant: ac sic miserrimi quique, & impiissimi, cùm vinculis filiorum non constringantur, ipsi tamen sibi vincula parant, quibus infelicia animarum suarum colla constringant: cùm vis domesticorum discriminum nulla sit, foris discrimen accersunt. Et licèt causæ desint periculorum, ruunt tamen quasi in interitum voluntarium: quorum errores infelicissimi, quo affectu animi accipiendi sint, ac ferendi, propè incertum apud quosdam videri potest, irascendum ne his, an dolendum sit. Error enim dolore dignus est, impietas, execratione: ad fletum trahimur infelicitate, ad iracundiam, infidelitate, In una re est, quòd pro hominum insipientia lugeamus, in alia, quòd pro Dei amore moveamur, ullum omnino inveniri hominum, aut esse posse, qui decurso infelicis vitæ istius brevi spatio, (in ipsa extremitate iam pendens) iturus illicò ad tribunal Dei, quicquam aliud cogitet, præter finem suum, quicquam aliud, præter exitum suum, quicquam aliud, præter periculum suum, & neglecta spe sua, anima, cui opitulari aliquatenus vel in ultimis suis omni nisu, omni studio, omni re, ac substantia sua debeat, hoc solùm cogitet, hoc solùm animo suo volvat, quàm lautè hæres suus res suas comedat, Miserrime omnium, quid sollicitus es? quid æstuas? quid authorem te ipse rerum periturarum facis? An times fortè, ne desint qui (te mortuo) quod dereliqueris, vorent? Nolo metuas, nolo vereari. Vtinam tàm facilè tu salvus esses, quàm tua omnia deperibunt: O infidelitas, ò perversi-

versitas! etiam vulgò dictum est, † omnes sibi melius velle, quàm alteri. Novum hoc monstri genus est, cuilibet quemquam velle consulere, tantùm ne sibi. Ecce iturus es (infelicissime omnium) ad examen sacrum, ad tremendum illud intolerandumque iudicium, ubi peregrinanti animæ, atque anxiæ, nullum potest omnino esse solatium nisi sola tantummodo bona conscientia, nisi sola tantùm innocens vita, aut quod proximum est bonæ vitę, misericordia, ubi reo homini nullum est adiutorium; nisi sola mens larga, nisi pœnitentia fructuosa, & eleemosynæ copiosæ, quasi manus validæ, ubi denique pro diversitate meritorum, aut summum bonum invenies, aut summum malum; aut immortale pręmium, aut sine fine tormentum. Et tu de locupletandis quibuscunque hæredibus tuis cogitas, de opibus agnatorum tuorum, cognatorumque suspiras, quem potissimùm inter cęteros ditiorem patrimonio tuo facias, cui supellectilis variæ ornamenta transcribas, cujus apothecas copiis tuis repleas, cui maiorem servorum numerum derelinquas. Infelicissime omnium, cogitas quàm benè alij post te vivant, non cogitas quàm malè ipse moriaris? Dic mihi (quæso) ò miser, ò infidelis, cùm multis patrimonium tuum dividas, cùm multos facultatibus tuis dites, nunquid de solo te es tam malè meritus, ut tibi nec inter extraneos locum facias hæredis? Ecce expectat te iam egressurum de vita ista, officium Tribunalis sacri, expectant tortores Angeli, & immortalium tormentorum terribiles ministri: & tu futuras post te hære-

† *Terentianum est in Andria.*

dum mundialium voluptates, animo volutas? Tu delicias aliorum mente pertractas? Quàm benè ſcilicet, poſt te hæres tuus de tuo prandeat, quibus copiis ventrem expleat, quomodò uſque ad nauſeam redundantem, viſcera exaturata diſtendat. Infeliciſſime omnium, quid tibi eſt cum his næniis? quid tibi cum his deliramentis? quid cum ſtultitia huius erroris? quid cum perditione iſtius vanitatis? Nunquid ſuccurrere hoc tibi inter ſupplicia ſumma poterit, ſi is, qui res tuas prodigè comedit, lautus, & pranſus benè eructarit? Aut etiam, ut tibi, qui devoranda tua omnia tradidiſti, redundanti cruditate plus præſtet, ſi benè vomuerit? Sed de his unde nunc loquimur; ſi res, ac ratio poſtulaverit, etiam poſt hęc, aliqua ſubdemus. Interim hoc ſpecialiter dico, & peculiari admonitione commoneo, ne ullum omnino aliquis (quamvis cariſſimum pignus) animæ præferat: neque enim iniquum eſt ut quilibet Chriſtianorum etiam, legitimis hæredibus in hoc ſæculo conſulat, dummodò ſibimet in æternitate ſuccurrat multis modis: quia & facilius eſt, hìc deeſſe filiis quippiam, quàm Parentibus in futuro; & multò eſt levior præſens tenuitas, quàm æterna paupertas: maximè quia cum illic non paupertas tantùm, ſed etiam mors, ac pœna timeantur: & facilius eſt utique hìc hæredibus deeſſe quiddam de patrimonio, quàm illic, teſtatoribus, de ſalute: idque & ipſi, quibus hereditas derelinquitur, ſi modò pietatis aliquid in ſe habent, ſpecialiter velle debeant, ne illic pereant, qui relinquunt. Quod utique ſi nolunt, multò minus

nus digni sunt, quibus aliquid relinquatur: quia non iniustè Testator sapiens non relinquit, quod hæres impius non meretur. Ita optimum est, ut unusquisque sibi consulat, ac animæ, ac saluti suæ omnia derelinquat; sint quamvis interdum non filij tantùm, quibus videtur naturaliter plus deberi, sed etiam pignora alia eius, vel meriti, vel conditionis, ut eis ad impertiendum quiddam, ac largiendum iustitia ipsa, ac Dei cultus patrocinetur: & quibus non solùm piè aliquid relinquatur, sed etiam irreligiosè non relinquatur: scilicet si, aut parentes sint calamitosi, aut germani Deo fideles, aut sanctæ coniuges; aut ut longius denique munus pietatis extendam, si aut propinqui inopes, aut affines egestuosi, aut denique cuiuslibet necessitudinis indigentes: vel certè, quod super omnia est, Deo deditì, hoc enim est præcipuum, ac supereminens, si idipsum, quod agit aliquis; pietatis officio, religionis facit affectu. Beatus .n. ille, qui suos ipse divini amoris spiritu amat; cuius charitas, Christi cultus est; qui in naturæ vinculo Deum diligit, Deum cogitat, naturarum patrem; & amoris munera, in sacrificia convertens; tantùm sibi immortalis lucri, & beatorum fructuum parat, ut dum id, quod pignoribus suis præstans Domino suo fœnerat, hoc ipso, quod suis liberalitatem tribuit temporariam, sibi mercedem pariat sempiternam. At verò nunc diversissimè, & impiissimè, nullis omnino à suis, minùs relinquitur, quam, quibus ob Dei reverentiam plus debetur: nullos pietas minùs respicit, quàm quos præcipuè religio

commendat. Denique si qui à Parentibus filij offeruntur Deo; omnibus filijs postponuntur oblati: indigni iudicantur hereditate, qui digni fuerant consecratione: ac per hoc, una tantùm re parentibus viles fiunt: quia cœperint Deo esse pretiosi. Ex quo intelligi potest, quòd nullus penè apud homines vilior est, quàm Deus: cuius utique fit despectione, ut eos præcipuè, parentes, filios spernant, qui ad Deum cœperint pertinere. Sed præclaram videlicet, qui hæc faciunt, rationem consilij sui reddunt, dicentes: Quid opus est, ut filiis iam Religiosis æqua cum fratribus suis hereditatis portio relinquatur? Nihil ergo iustius, nihil dignius, quàm, ut quia cœperunt religiosi esse, mendicent: non quidem, quòd eos, hæc res mendicitate oppressura sit, quòd à terrenis facultatibus abdicantur, cœlum spe possidentes, citò etiam repossessuri, regente illos Deo suo, ac protegente, qui eos cum immortali spe eternorum etiam sufficientia temporalium muneratur. Sed tamen quantùm ad inhumanitatem Parentum pertinet, egent. à quibus sic relicti sunt, ut egerent. Certè etiam, si qui non penitùs domo eliminantur, & quibus non omnino extorribus, quasi aqua, & igni interdicitur, cùm aut tenues, aut certè usufructuarij relinquuntur, tamen tantò inferiores fratribus relinquuntur: ut etiam si paupertate non egeant, comparatione tamen egere videantur. Dicitis, quid opus sit Religiosis, æquam accipere cùm fratribus patrimonij portionem? Respondeo: ut Religionis fungantur officio; ut Religiosorum rebus, Religio ditetur, ut donent,

Deo nihil vilius apud homines.

nent, ut largiantur, ut illis habentibus, cuncti habeant non habentes: immò si tanta est eorum fides, atque perfectio, ut habeant, citò non habituri, beatiùs utique, postquam habuerint, non habentes: cur eis (quęso, ò inhumanissimi parentes) necessitatem indignissimæ paupertatis imponitis? Permittite hoc religioni ipsi, cui filios tradidistis: rectiùs, pauperes à se fiunt. Si tantùm eos inopes esse cupitis, concedite id ipsorum devotioni. Liceat eis (quæso) ut velint pauperes fieri, eligere inopiam debent, non sustinere. Postremò, etiam si sustineant, devotione eam tolerent, non damnatione patiantur. Cur eos velut à natura expellitis, & quasi è iure sanguinis abdicatis? Et ego esse eos pauperes volo, sed ut habeat tamen præmium suum ipsa paupertas, ac præclara demutatione eligant inopiam ex copia, ut ex inopię electione copiam consequantur. Quamquam quid ego vos per ipsum sanctissimę rationis officium, trahere ad humanitatem, pietatemque contendo, cùm id maximè obsistat, & hęc res parentes impios faciat, quę magis pios facere deberet? Nam cùm vos, ideò plus relinquere ex patrimonio vestro Religiosis filiis deberetis, ut aliquid ad Deum ex facultatibus vestris saltem per filios perveniret; ideo filiis non relinquitis, ne illi habeant, Deo quod relinquant: præclara videlicet ratione, atque cautela contenti eritis, vos, filios non agnoscere, tantùm ne illi se filios Dei esse cognoscant; magnificam repensantes beneficiis sacris vicissitudinem, dum id studiosissimè procuratis, ne per vestros aliquid honor Dei habere

Suscepta sponte paupertas, Christianos decet.

possit, cùm vos omnia per Dei munus habeatis? Cur, rogo, tàm infideliter, cur tàm impiè? Non exigimus, ut vestra Domino largiamini, aliquid Deo, de suo reddite. Cur tàm avarè, cur tàm impiè agitis? Non est vestrum, quod denegatis. Iniquum ergo arbitramini, ut sæcularibus filiis Religiosos filios substantia pares esse faciatis? Id ergo agitis, ut pœniteat eos cœptæ religionis, quos religio apud vos fecerit viles. Pius itaque, ac bonus Dominus, qui servet in eis propositum, ac professionem suam: cæterùm quantùm in vobis est, id agitis, ut sæculi eos cultores esse faciatis, quibus seculares filios antefertis. Quid est enim aliud, quam Religionem interdicere, ob Religioné despectui habere. Sed iniusti fortaßè videamur, cunctos parentes in hoc negotio æqualiter accusandos, cùm scilicet non omnes pari agant iniquitate cum filiis. Sunt enim, inquit aliquis, sunt ex parentibus multi, qui æquales filiis suis faciant portiones: nisi quòd una tantùm eos conditione discernunt, quia in iis ipsis partibus, quę filiis Religiosis videntur adscribi, usum, iubent, ad eos, proprietatem, ad alios, id est, ad seculares filios pertinere. At verò hoc multò est peius, & infidelius. Tolerabilioris quippe impietatis esse videtur, hereditatem, aliquem, filiis suis minùs relinquere, quàm proprietatem his rerum penitùs auferre. Potest enim aliquatenus ferri ista conditio, si aut amicis, aut affinibus, aut propinquis, ac lege aliquid relinquatur. Filiis verò, qui proprietatem rerum non tribuit, nil relinquit. Sed invenit iniquissima infidelitas Parentum, quo-

Divitię non sunt nostræ.

quomodo à patrimonio suo Deum penitùs excludat, proprietatem rerum Religiosis filiis auferendo. Vsum enim his dedit, ut esset quo ipsi viverent, proprietatem his tulit, ut quod Deo relinquerent, non haberent. O novum irreligiosæ mentis ingenium! invenit, quo videretur filiis suis, maiore erga Deum sua impietate consulere: Fecit enim, ut sancta soboles usum rerum habens, ius rerum non habens, quasi locuples quidem viveret, sed quasi mendica moreretur: ac sic testator infidelissimus, plena de hoc mundo possit securitate discedere, cùm sciret de suo ad Deum penitùs pervenire nil posse. Quamvis in hoc ipso, quod suprà dixi, per usum rerum, aliquam, filios Religiosos opum, imaginem, possidere, ne hoc sit quidem: quia etsi usus videtur aliquid habere, conscientia tamen utentis non habet, nemo enim potest se, vel brevi divitem credere, qui scit, se proprium nil habère. Quid agis, miserrima infidelitas, & paganicæ (ut ita dixerim) religiositatis error? Itane tantùm odisti Deum, ut possis etiam filios tuos ob hoc tantùm, quod ad Deum pertinent, non amare? Meliori enim conditione quidam relinquunt libertos suos, quàm tu relinquis filios tuos. In usu siquidem quotidiano est, ut servi (etsi non optimę, certè, non improbæ servitutis) Romana à dominis libertate donentur: in qua scilicet, & proprietatem peculii capiunt, & ius testamentarium consequuntur; ita ut & viventes, cui volunt, res suas tradāt, & moriētes donatione transcribāt. Nec solùm hoc, sed & illa, quę in servitute positi

Non est dives, qui nihil habet proprium.

con-

cõquisserant, ex dominorum domo tollere non vetantur. Tantùm eis interdum gratiæ patrona liberalitas impertit, ut etiam iuri suo detrahat, quod libertorum dominio largiatur. Quantò, ò quisquis ille es infidelissime pater, quanto Domini illi meliùs cum libertis agunt, quàm tu cùm liberis? Illi, quæ donant, perpetuo iure donant; tu temporario: illi, testamenti faciendi arbitrium dant libertis; tu tollis liberis: illi postremò servos suos dant libertati; tu quasi addicis filios servituti. Nam quid est aliud, quàm servituti addicere, quos non vis aliquid quasi ingenuos possidere. More ergo illorum uteris, qui servos suos, non benè de se meritos, quia civitate Romana indignos iudicant, jugo Latinæ libertatis addicunt: quos scilicet iubent quidem sub libertorum titulo agere viventes, sed nolunt quicquam habere morientes: negato enim his ultimę voluntatis arbitrio, etiam, quę superstites habent morientes donare non possunt. Ità ergo & tu religiosos Filios tuos, quasi Latinos iubes esse libertos; ut vivant scilicet quasi ingenui, & moriantur ut servi, & iuri fratrum suorum, quasi per vinculum Latinæ libertatis adstricti, etiamsi videntur arbitrii sui esse, dum vivunt, quasi sub illorum tamen positi potestate moriantur! Quid tantùm, quæso, sceleris in titulo esse religionis putas, ut ideò eos, qui religiosi sunt Deo, filios tuos esse non credas, quia Filii Dei esse cęperunt? In quo, tibi, hoc tàm bonæ voluntatis, quasi piaculo rei facti sunt, ut idcircò eos putes habendos esse peiores, quia optant esse meliores. Sed dicitis, non eo à vobis animo hoc agi. Quod

idem

idem est, ac si quispiam dicat, malas res bono animo à se fieri, impietatis facinus pia mente committi. Quid prodest (ò inhumanissimi parentes) quòd filios religiosos, bono à vobis dehonorari animo, asseratis? Res ipsa hoc respuit, res refellit. Parum est, quod nudis assertionibus dicitis, ipsi actibus vestris contra vos testes estis. Indignum ergo arbitramini, ut sancta, ac placita Deo pignora, Filijs, Mundo servientibus comparentur. Verùm est, & benè arbitramini, si tamen arbitrio isto, iustè, & in diversum uteremini: id est, ut comparandos bonis filijs, malos, & peccatores, sanctis non putaretis: & quia apud Deum vita, ac meritis notis antecellerent, iidem apud vos gratia, atque honore superarent. Quid enim rectius? quid magis iustum, quàm ut, qui meliores sunt, iidem etiam honoratiores essent? & qui vincunt iudicio, idem vicerent præmio, & qui antistant in Evangelio sacro, iidem quoque in testamento humano antistarent: & hac saltem re concordaret cum voluntate Christi parentum pietas, ac voluntas, ut quos Deus preposuisset electione, eosdem etiam parentes anteponerent dignitate. Sed non solùm hoc non agitur, sed in diversum omnia aguntur: Preponuntur enim puris, inviolatisque commaculati, præponuntur fidelibus impij, preponuntur lumini tenebræ, preponitur vita morti, preponitur terra cœlo, preponitur mundus Deo, evasuros se huiusmodi parentes, in hoc solo iudicium Dei estimat, qui cultum Dei, & dignitatem iudicii sui indignitate conculcant. Sed videlicet non contemptu Dei,

Mala res bono animo non fit.

di

dicunt parentes, hæc à se fieri, sed causa, atque ratione: quibus.n., inquiunt, relictam substantiam relicturi sunt filios non habentes? Dicam quibus, nec nominabo eos, quos suprà dixi pauperes Dei, non alienos, aut longè positos, ne durum, aut inhumanum fortè videatur: illos dico charos, & individuos, & quos rectè etiam vos, qui multas soboles habetis filiis antefertis, ipsos se, inquam, homines, ò infidelissimi parentes, ipsos se, inquam, dicimus. Nunquid potest cuilibet quicquam seipso propius, nunquid charius inveniri? Suam unicuique vestrum animam, suam salutem, suam spem commendamus. Et pios vos esse dicitis, quia filios diligitis? Nihil planè durius vobis, nihil inhumanius, nihil tàm ferum, nihl tàm impium dici potest, à quibus impetrari omnino non potest, ut vos ipsos ametis: *Pellem*, inquit diabolus in scripturis sacris, *pro pelle, & cuncta, quæ habet homo dabit pro anima sua*. Dilectissimam esse animam suam homini etiam diabolus non negavit: & qui avertere omnino cunctos ab affectu animarum suarum nititur, idem tamen charissimas esse debere cunctis suas animas, confitetur. Quis ergo furor est, viles à vobis animas vestras haberi, quas etiam diabolus putat esse pretiosas? Quis furor est, viles à vobis haberi, quas etiam ille charas vobis debere esse, dicit, qui viles facere conatur? ac per hoc quicumque animas suas negligunt, etiam, infrà iudicium diaboli se amant. Quę cùm ita sint, videte vos, qui putatis religiosos homines non habere, quibus relinquant substan-

Iob. 2.

ſtantiam ſuam, videte,vel iuxta diaboli opinionem, videte, ſi non habent, qui ſeipſos habent. Sufficere quidem ad hanc negotii portionem, de qua nunc agitur, hęc, quæ iam diximus, ſatis arbitror, id eſt; quòd præponere vitam, ſpem, ſalutemque veſtram cunctis omninò rebus, atq. affectibus debeatis. Sed oſtendi id vobis forſitan non ſolis virtutibus rerum, ſed etiam autoritatibus exemplorum, deſideratis. Poſſim quidem dicere, maiora exemplis omnibus Dei eſſe mandata, clamantia quotidie in omni mundo: *Nolite theſaurizare vobis theſauros in terra, theſaurizate autem vobis theſauros in cœlo*. Et alibi. *Quæcumque homo ſeminaverit, hęc, & metet*. Quæ utique tàm ad mundi homines, quam ad Dei: tàm ad eos, qui filios habent, quàm ad eos, qui non habent æquè pertinet: quia cùm vitam ęternam cuncti deſiderant poſſidere, non eſt dubium, quòd ubi par univerſorum votum eſt ad habendum, parem eſſe curam omnibus ad promerendum, nec intereſſe ad augendam divinorum verborum autoritatem, impleant ea homines, an non impleant, quia virtutem eorum, ex Domini, certum eſt, conſtare perſona, non ex ſervorum obedientia, nec addi eis, nec decedere aliquid poteſt: quorum honor per autorem Deum ſemper æqualis eſt. Sed tamen, ſi adiuvari ſe etiam exemplis hominum humana optat infirmitas, ſcilicet quo faciliùs etiam ipſa nunc faciat, quæ alios feciſſe, ante cognoſcat, oſtendimus primo libro hæc, quæ etiam nunc ab aliquantis Chriſti imitatoribus fiunt,

Matt. 6

Luc. 9

non mediocriter, sed abundanter, nec à paucissimis, sed à populis: nec ab antiquissimis, sed penè à recentissimis nuper esse completa. Quid enim novi, & adhuc propè in oculis cõstituti Apostolorum actus loquuntur? *Omnes*, inquam, *qui credebant, habebant in unum omnia communia*. Et iterum: *Gratia quoque magna erat in illis omnibus: nec enim quisquam egens erat inter illos. Quicumque enim possessores prædiorum, ac domorum erant, vendentes afferebant pretia venditorum, & ponebant ante pedes Apostolorum*. Alibi quoque: *Et nemo ex eo, quod possidebat, suum proprium esse, dicebat*. Atque hoc non parvus credentium numerus: ne quem forsitan minùs scriptorum authoritas moveat, dum putat exẽpla esse paucorum. Quæ fuerit quippe tunc multitudo Ecclesię principalis, vel ex hoc solo agnosci potest, quòd in principiis statim ipsis octo hominum millia biduo Ecclesiæ accessisse, referuntur; pateatque omnium æstimationi, quæ cœteris diebus universi generis multitudo concreverit, ubi duo tantummodo dies, præter disparem ętatem pariter, ac sexum, tantam virorum copiam procrearint. Vnde cùm etiam innumerabilis tunc, & tàm perfecta plebs fuerit, quæro à vobis, cum quibus loquor, Christo dicati cuncti parentes, in illis tot, ac tantis tunc credentium millibus, tanta fidei perfectione viventibus, omnes nè cum filiis, an omnes sine filiis fuerint? Neutrum opinor: Nulla enim Ecclesiæ plebs est non de utroque permixta. Et ideò cùm Ecclesia utrumque habuerit, intelligere ergo possunt quicumq. ex Christianis filios non

Act. 2.

& 4.

non habent, cui relinquere substantias suas debeant, cùm videant, cui relinquerint tunc illi filios non habentes. Sin autem habent, discant, quid etiam ipsos oporteat facere, cùm illos videant tunc parentes Dei amorem filiis prętulisse. Habet igitur omnis ætas, habet omnis conditio quod sequatur: quicumque est particeps fidei, participem se beati faciat exempli. Si illi tunc ob Deum donantes omnia sua, etiã seipsos exhęreditavere vivẽtes, discite vos quęsumus, & bona vestra vel ipsi hęreditare morientes. Quæ quidẽ, ut dixi, etiam vos, ò infidelissimi parentes, curiosiùs, attẽtiùsq. pro vobis cõvenit cogitare. Oportet quippe vos, mihi credite, etiam inter filios vestros salutis, animarumque vestrarum, non oblivisci. Propinqua enim vestra pignora esse vobis, & coniunctissima satis certum est: sed mihi credite, nemo vobis propinquior, nemo coniunctior, quàm vos ipsi. Amate itaque, non obsistimus, amate filios vestros, sed tamen secundo à vobis gradu; ita illos diligite, ne vos ipsos odisse videamini. Inconsultus namque, & stultus amor, & alterius memor, & sui immemor. *Non accipiet*, inquit scriptura sacra, *iniquitatem patris filius, neque pater accipiet iniquitatem filii sui*. Sed & Apostolus: *unusquisque*, inquit, *proprium onus suum portabit*. Relictæ itaque filiis divitiæ parentes non liberant de mendicitate, immò relicta immoderatè filiis facultas, parentum est sempiterna mendicitas, ac per hoc nulli parentibus magis noxii, quàm filii nimis amati: Dum enim illi patriis bonis affluunt, parentes in sempiternitate cruciantur. Etiamsi

Ezech. 18

Galat. 6.

tàm

tàm pius sit filius, ut refrigerandi supplicii paterni gratia communicare cùm patre postea bona relicta cupiat, non valebit reddere: si quidem pòst mortem patris pietas filij non proderit, quod unicuique indevotio sua, & infidelitas denegarit. Ideòque iuxta Apostolum unusquisque sarcinas suas cogitet, quia unusquisque hominum sua onera portabit. Flammæ infelicium mortuorum divitiis non refrigerantur hæredum. Dives ille in Evangelio, qui purpura induebatur, & bysso, absque dubio, qui locuples in hoc sæculo ipse fuerat, etiam hæredes suos morte ditarat, sed nequaquam hoc ei proderat, quòd opibus, ac talentis eius germani divites incubabant: & ille guttam refrigerii impetrare non poterat. Illi erant in abundantia, sed ille in egestate: illi in gratulatione, sed ille in dolore: illi in divitiis, sed ille in tormentis: illi fortasse iugiter in luxuria, sed ille semper in flamma. O infelix, ac miseranda conditio: Bonis suis aliis præparavit beatitudinem, sibi afflictionem: aliis gaudia, sibi lachrymas: aliis voluptatem brevem, sibi ignem perennem. Vbi erant tunc affines? ubi propinqui? vel filii, si habuerat, vel germani, quorum meminerat, & quos certè tanto amore dilexerat, ut eorum ne in supplicio quidem positus oblivisceretur? Quid ei proderant, quid suffragabantur? Torquebatur infelix, & opes suas aliis devorantibus ille refrigerii guttam ardens petebat, & impetrare non poterat. Et hoc, si quid addi ad pœnam potest, per illum sibi tribui postulabat, quem aliquando contempserat: per

Luc. 16.

illum

illum sibi tribui postulabat, quem aliquando cõtẽpserat: per illũ qui pure, ac sanie cõputruerat; per illum, cuius fœtorem, ac squalorem longè refugerat, qui membrorum suorum ulceribus canes paverat, quem scatentes vermium globi etiã intra recessus peresi corporis exararant. O gravis nimium & lugenda conditio! Pauper beatitudinem emit mendicitate, dives supplicium facultate: Pauper cum penitùs nil haberet, emit æternas divitias egestate. O quanto has faciliùs tàm multa rerum possessione dives potuerat comparare, qui inter tormenta æstuans, & inter supplicia proclamans: *Pater*, inquit, *Abraham miserere mei, & mitte Lazarum, ut intingat extremum digiti sui in aqua, ut refrigeret linguam meam, quia crucior in hac flamma*. Non horrebat tunc scilicet dives ille Lazari quondam pauperis manum, nec dedignabatur auxilium. Inferi eius digitos ori suo, & mitigari intolerandas fauciũ flammas illius pridem fœtidæ, ac squalẽtis manus munere postulabat. O quanta rerũ mutatio facta fuerat! Tangi tũc ab eo desiderabat, quẽ etiam videre ante despexerat! Hęc ergo divites cogitent, qui redimere facultatibus suis nolunt, ne ista patiantur. Dives fuit ille, de quo nunc loquimur: divites sunt & isti, ad quos nũc loquimur. Vnius sunt nominis, caveant, ne sint etiam conditionis unius. Non liberabũt. n. filii divites parẽtes reos, nec restinguet flammas miseri testatoris delitiis affluẽtibus opulẽtus heres. Durũ est, ab aliquo filiis, ac propĩquis parũ relinqui. Multò est duriùs, in ęternitate torqueri. Opinor. n. divitẽ illũ, cũ torqueretur, nõ tantũ delectabant opes hæredis

Luc. 16.

Aduertant divites.

ſui, quantùm angebant tormenta corporis ſui; non tantùm delectabat, quòd hæres ſuus benè epulabatur, quàm angebat, quòd ipſe malè cruciabatur, non tantùm delectabat, quòd heres ſuus in exquiſitis deliciis affluebat, quantùm angebat, quòd ipſe intolerandis ignibus diffluebat. Non tantùm eum delectabat, quod hæres ſuus paſcebat paraſitos, & helluones copiis ſuis, quantùm angebat; quod ipſe paſcebat flammas medullis ſuis. Et puto, ſi quis ei tunc optionis copiam præſtitiſſet, utrumne mallet divites hæredes ſuos eſſe; an ſe in miſeriis, tormentiſque non eſſe; voluerat profectò illos omnibus bonis alienari, dummodo ille poſſet malis omnibus liberari. Voluerat offerre omnia, quæ poſſederat, dummodo evaderet, quæ perferebat. Voluerat cunctam illam ſubſtantiam, quam habuerat, & temporales argenti, & auri theſauros pro ſe dare, ut iuges ſuppliciorum immortalium cruces, & perenne illud incendium ſuperiecta, ſi quo modo poſſet, divitiarum ſuarum mole reſtingueret; & exundantes ignium globos, oppoſita ingentium facultatum immenſitate prohiberet. Et quid dicam voluiſſe eum, ut interminabile illud malum redimeret facultatibus ſuis? Plus dico aliquid: Voluerat omnem ſubſtantiam ſuam tradere, ut poſſet ſibi in flammis ſitus unius ſaltem horæ requiem comparare. Deſiderans enim ad mitigandas faucium flammas vel tinctum aqua pauperis digitum, quomodo non quantolibet pretio mercari requiem præoptaverat, qui parvam refrigerij guttam tàm magno ambitu poſtula-

Opes irritamenta malorum

ſtulabat? Sed iam iſta quid proderant? Aut quid iuvabat miſerum, quòd tunc pro ſe offerre omnia volebat, qui malè ante noluerat? Vel quid tunc proderat, quòd dare cuncta cupiebat; quæ iam amiſerat; qui nihil tunc pro ſe dederat, quando omnia poſſidebat? Sera quippe, ut ait in ſcripturis Spiritus ſanctus, ſera eſt pęnitentia mortuorum. Quoniam *non eſt enim*, inquit ad Deum patrem ſermo divinus, *non eſt in morte, qui memor ſit tui: in inferno autem quis confitebitur tibi?* Excludi penitus à confeſſione peccati peccatorem mortuum proteſtatur, nec poſſe eſſe quenquam poſtea Dei memorem, qui in hac vita ſui fuerit oblitus. Adeo omnis eis ſpes penitùs abſcinditur, & omnis vitæ aditus obſeratur, ut cùm una ſit reo ſalutis via, preces ad Deum fundere, & cœleſtem miſericordiam inceſſabiliter orare, etiam hac peccator lætiferæ oblivionis animadverſione damnetur, ut ei nec memoria quidem Dei, à quò ſperare debeat, relinquatur. Hęc ergo cogitent, qui dum filios habere poſt mortem divites cupiunt, futurorum ſuppliciorum, nec in morte meminerunt. Hæc cogitent, qui ut in hac caduca, & brevi vita hęredes divites habeant, æterna ſeipſos morte condemnant: In quo quidem non tàm hæredibus conſulunt, quàm ſibi obſunt: Non tàm illos amant, quàm ſe oderunt: quia non tàm ſalubris amor eſt, qui brevi conſulit, quàm grave odium, quod in æternitate cruciabit. Et ideo Deus noſter, ut in primo dudum libello diximus: diſciplinam parentes theſaurizare iubet filiis, non pecu- *Pſal. 6.*

niam, perennia præcipit, non peritura conferre. Scilicet quia res istiusmodi, atque opus sanctum, & filiis pariter, & parentibus prosunt, filiis utique per disciplinæ institutionem: parentibus per munificentię largitatem. Et filiis enim hoc disciplina prę stat, ut salutem capiant perpetuam, & parentibus largitur, ut mortem effugiant sempiternam. Sed cui hęc dicimus, aut cur dicimus? Vbi apertas aures, aut videntes
Psal. 13. oculos invenire poterimus? *Omnes enim*, ut de impiis legimus, *penè omnes declinaverunt, simul inutiles facti sunt: non est qui faciat bonum, non est penè usque ad unum.* Nova quippe amentia tàm sæculares, quàm etiam quosdam religionem professos incessit homines: Siquidem ut dudum dicere cœperamus, iam non tantùm filiis, aut nepotibus, quod ob naturę necessitudinem ferri potest, sed etiam agnatis, atque cognatis, neque solùm, ut aiunt, ex directo, sed etiam ex obliquo, & ex transverso, immò potius ex adverso, perversoque venientibus res proprię facultatis, id est, pretium suæ redemp-
Psal. 48. tionis addicunt, sicut scriptũ est: *Non dedit Deo propitiationem suam, & pretium redemptionis animæ suę.* Et paulò post: *Simul*, inquit, *insipiens, & stultus peribunt, & relinquent alienis divitiàs suas, & sepulcra eorum, domus eorum in æternum.* Quid inter stultum sit & insipientem, non est nunc differendi locus: nec sanè interest, quę inter eos meritorum sit differentia, quorum est una perditio. Quod causæ itaque sufficit, cùm dixisset, simul insipientem, & stultum esse perituros, videamus,

mus; quid vel ad causam, vel ad cumulum perditionis adiecerit: *Relinquent*, inquit, *alienis divitias suas*. Verum est: quid enim, sive tàm stultum, sive tàm perditum, quàm, ut aliquis de suo non sibi consulat? Presertim cùm Deus dicat, nihil prodesse homini, si totum mundum lucrifaciat, animę autem suę detrimentum patiatur: *Aut quam dabit*, inquit, *homo commutationem pro anima sua*? Si ergo homines totum mundum spernere, oportet, ne animarum damna patiantur, & propter suam salutem debet quispiam etiam sua lucra contemnere, quàm infidelis est, quàm insipiens est, qui ut alium divitem faciat, animam suam ipse condemnat? Maximè cùm, & ille non multùm adipiscatur, qui usum temporalium rerum accipit, & ille inæstimabilia damna præferat, qui fructum beatæ æternitatis amittit. Nam, & ideò sequitur in Psalmo: *Sepulcra eorum, domus eorum in aeternum*. Quàm misera ergo erit perdita sors eorum, qui quasi sepulcris perennibus deputati, quam conditionem post mortem perferunt corporum, eandē quodammodo patiantur animarū: & quidem minùs miseram, si eandem, aut si ad eos ad iumenta insipientia, nec bonorum sensus, nec malorū passio pertineret. Sed illud acerbū, atque intolerabile, quòd similiter pereunt, sed non similiter puniuntur: illorum enim mors sempiterna sine sensu est: istorū omniū cū dolore. Ac sic conditionē hominū peccatorum perditio quidē facit pecudibus esse similem, sed tamen pœna graviorē. Cogitent igitur cuncta ista, quę diximus, immò cogitent cuncta illa, quæ

Psal. 48

Matt. 16

Psal. 48

Deus dicit, qui sibi nec antę mortem omnino consulunt, nec in morte succurrunt, apud quos oblivio est penitùs animarum suarum: nec interest penè iam apud homines quibus consulant, dummodo sibi omnino non consulant. Si qui enim ex istis, de quibus loquimur, morte appropinquante filios non habent, quęrunt infidelissimè, quos, aut propinquos, aut affines suos dicant: Aut si id fortè deest, quęrunt saltem aliqua novarum necessitudinum ficta nomina, nec interest, ut dixi, apud eos, quorum meminerint, dummodo sui obliviscantur; non interest, quos amare, se dicant, dummodo animas suas oderint: non interest, quos divites faciant, dummodo se æterna mendicitate consummant O infidelitas, ò infelicitas, ò insania! Quid tantum, quæso, de se miserrimi omnium male promeruerunt, ut dum aliorum voluptatibus serviunt, se perpetuò persequantur! Videas enim, à quibusdam infelicissima vanitate investigari quosdam novos, ac nobiles propinquos: videas incognitarum agnationum pudenda nomina, & recentium, ac prępotentium affinitatum ridicula commenta: cùm dicat quis de aliquo adoptivo, ac subitaneo propinquo: illum hæredem facio, parentē meum. Aut quæcunque sanctę professionis vidua, vel puella: Illum hæredem scribo proximum meum: ac sic quosdam, quos in omni vita, quasi extraneos alienosque habuerant, subito in extremis propinquos habent. & qui extranei semper fuere viventium, parentes esse incipiunt mortuorum. Introducunt enim multi repentè in testamen-

tum

tum, quos nunquam introduxere in affectum: & hoc maximè, ut dixi, aut locupletes, aut nobiles, aut honoratos, & qui nisi potentes essent, parentes forsitan non fuissent. Ridicula miseri testatoris ambitio, dans censum propriæ facultatis ad comparandum mēdacium propinquitatis: emens pretio hereditatis, nomen heredis; & totis patrimonii sui viribus hoc elaborans, ne se ille, qui hæres scribitur parentem neget, & ut testator infelicissimus stultissima, ac miserrima vanitate, facto herede nobili, qui in vita sua humilior esse visus est, honoratior in morte esse videatur. O cæcitas, ò insania, quanto studio imprudentissimi, infelicissimique homines id efficitis, id efficere curatis, ut miseri in æternitate sitis? Quanto minore cura, minore ambitu id vobis prestare poteratis, ut semper beati esse possetis? Cuius rei quidem causam aliam omnino invenire non possumus, nisi solam tantummodo incredulitatem, atque perfidiam, id est quod aut iudicandos se à Deo homines esse non putent, aut resurrecturos omnino esse, non credunt: Nemo est enim, qui resurrecturum se, & iudicandum à Deo de operibus bonis, ac malis, certus sit, qui non vel spei, ac beatitudini suæ præstet, ut pro bonis operibus perennia bona capiat: vel timori, atque discrimini, ne pro malis mala æterna patiatur. Sed abhorrere hoc videlicet à Christiano nomine videtur, ut dicatur bona æterna futura non credere. Quid ergo causę est, ut si quispiam Christianus futura credit, futura non timeat? Quid ergo causæ est, ut si credit quæ

dixit Deus, non timeat, quæ minatur Deus? Si non credit verbis, quæ dixit Deus, non credat præmiis, quæ promittit Deus? Neque enim se probat promissionibus Dei credere, qui non sic agit, ut possit ad promissa à Deo præmia pervenire: in ipsa quippe hac vita hominum, si iudicandũ se aliquis ab humana hac potestate, & rapiendum se ad tribunal terrenum esse cognoverit, advocatos requirit, patronos adhibet, officialium, atque apparitorum gratiam, favoremque mercatur, & hęc omnia metu iudicij futuri agit: cùm tamen eventum iudicij comparare non possit, adeo ut si victoriam emere ipsam non valet, spem tamen victoriæ magnò emit. Dic mihi igitur, quisquis ille es, qui credere te iudicium Dei dicis, tu si vel supradictorum exemplo hominum iudicandum te esse à Deo, crederes, nonne spem, ac salutem tuam quolibet pretio comparares? Sed non credis utique, nõ credis, & licèt credulitatem tuam verbis velis asseverare, non credis: verbis enim, ait Apostolus, confiteris, sed factis negas. Denique, ut infidelitatem tuam tibimet ex teipso probem, dic mihi obsecro; quisquis ille es, qui substantiam tuam, vel propinquo cuipiam diviti, vel affini, vel si hi fortè desunt, etiam extraneo derelinquis, cur ea non sanus à te, atque incolumis abdicasti? Cur non sospes, ac vegetus hęredibus tradidisti? Sed in testamento ipso providentissimè caves, & sollicitè, ac diligenter inscribis: quandocumque ego ex rebus humanis excessero, tunc mihi tu ille carissime hæres esto. Dic mihi, quęso, cur huic charissimo, ut ipse ais, ac devinctissimo tuo

Tit. 1.

tuo

tuo iam diu nihil de tuo tribuis, tandiu nihil de tuo tradis: quandiu te putas esse victurum, sed tum, cùm te vides esse moriturum? Et quid dico, cùm esse te moriturum vides? Immò id caves providentissimè, ne vel spirante, vel moriente te, quicquam de tuo habeat, sed iam defuncto omnino, iam mortuo. Et mirum est quod hoc ipsum sinis, & non addis, ut iam, funerato te, tua habeat, iam exportato, atque tumulato. Quamvis etiam in hoc quod ais: quando ego ex rebus humanis excessero, idipsum cavisse videaris. Hoc est enim ex rebus humanis penitùs excedere, totum omnino cum suo corpore hominem in presentia humanarum rerum esse desiisse. Dic mihi itaque, cur hec tàm providè in testamento caves? Cur tàm sollicitè, ac diligenter interseris? Absque dubio, quia necessariam tibi, dum vivis, rem tuam iudicas, quia alienare te, facultatibus tuis non vis. Et iniquissimum putas, vivo te, & incolumi, alium tuo divitem fieri, te autem mendicitate consumi. Verum est, ac rectum putas, nec irrationabilem curam abnuo: Et quicquid à te in hunc modum dicitur, probo: sed in uno tamen mihi satis cupio fieri à te: Quid est quod tu, qui tibi in vita ista usum rerum tuarum tantopere necessarium putas, fructus, ac redditus facultatis tuæ post mortem necessarios esse, non putas? Dicis absque dubio, quia mortuo nihil opus est, nec reservandum mihi quicquam in tempus illud est, quia defunctus, ac nihil sentiens, nec delectari possum possessione rerum mearum, neque amissione cruciari.

Evi-

Evidens causa est. Ergo: idcirco moriens substantiam tuam alteri deputas, quia capere ex ea fructus post mortem ipse non possis. Sed quid quòd electissimum vas Dei Apostolus Paulus testificatur, & clamat, quòd *quæcunque homo* Galat. 6. *in vita hac seminaverit, hæc post mortem metat: & qui parce seminat, parce & metet: & qui seminaverit in benedictione, ex benedictione & metet?* Ex quo apertè intelligi voluit, eos, qui seminaverint in parcitate, benedictioné metere nó posse. Cùm enim dicens, qui parcè seminat, parcè & metet: & qui seminat in benedictione, ex benedictione & metet, evidenter utique benedictionem in sola posuerit largitate: ostendit parcos seminatores mendicitatem, largos benedictionem esse messuros. Sed fortassè hęc tibi, quicumque es, ò infidelis, aut parùm valida, aut parùm aperta esse videantur. Quid quòd Dominus ipse in Evangelio nihil quemquam de operibus bonis perdere Christianum, manifestissimè docet, dicens: Matt. 10 *Quicumque potum dederit uni ex istis minimis calicem aquæ frigidæ, tantùm in nomine discipuli, amen dico vobis, non perdet mercedem suam*. Quid dici evidentius potuit? Etiam eam rem in futuro habituram premium esse, dixit; quę in præsenti pretium non haberet; tantumq; honoris cultui suo tribuit, ut aliqud esset illic per hominum operantium fidem, quòd hìc omninò nihil esset per rerum vilium parvitatem. Sed tamen ne in hoc sibi quidam forsitan blandirentur, si multa habentes, exiguis se putarent magnam mercari, subtiliter posuit, etiam pro calice aquę frigidæ

non

non perituram esse mercedem. Hoc utique evidenter ostendens, non pro parvo aliquid magnum esse reddendum, sed tamen qualecunque fidei opus non esse periturum. Habes itaque indubitabilem futuræ retributionis securitatem: habes recipiendorum bonorum operum satis idoneum vadem; qui quidem tantæ non solùm fidei, sed etiam misericordiæ, atque pietatis est, ut non solvat tantùm quod promiserit quasi debitum, sed etiam ostendat aliquid, atque ingerat, quo se magis faciat debitorem. Nam qui pro calice aquæ frigidæ redditurum se, dixit, esse mercedem, non solùm vult solvere, quę acceperit, sed etiam demonstrat, aliqua, quę solvat: pius scilicet, ac misericordia plenus, & consulere volens non solùm diviti largitati, sed etiam pauperculæ officiositati, ostendit, quo obnoxium sibi in aliquo Deum faceret, etiam qui, quod fœneraret, penitùs non haberet. Sed forsitan tibi, quicunque dives es, indignum hoc facultatibus tuis opus pauperculorum esse videatur, & velis, aliquam ad te peculiariter pertinentem sponsionem dominicæ repromissionis audire. Habes primùm illud, quod ad divitem illum Deus in Evangelio loquitur: *Vade, vende omnia bona tua, & da pauperibus, & habebis thesaurum in cœlo.* Deinde illud, quod præcepto interdictorio generaliter iubet: *Nolite thesaurizare vobis thesauros in terra.* Et rursum: *thesaurizate autem vobis thesauros in cœlo.* Postremò illa, quibus omnes rerum mundialium possessores ad opus profluæ largitatis spe infinitæ remunerationis invitat, dicens

Matt. 19.

Matt. 6.

quòd

quod omnis, qui propter honorem, atque amorem suum, aut domum, aut agrum, aut quamcunque aliam facultatem in usus misericordię prorogarit, centuplum accipiat in futuro. Insuper autem inquit: *Et vitam æternam*
Matt. 19 *possidebitis*. Quid spondere, maius credentibus sibi potuit, qui magis fœneratoribus suis centuplum se redditurũ esse, promisit? nec solùm hoc, sed vitam, inquit, æternam possidebit. Hoc multò plus est, quam ipsa centupli retributio: quia idipsum, quod quis in centuplo acceperit, in perpetuo possidebit. Non erit ergo tunc fragilis, & caduca possessio, nec in similitudinem terrenarum divitiarum umbræ prætereuntis, aut somnij vanescentis more peritura. Quicquid datum à Deo fuerit, immortale erit, quicquid acceptum fuerit, sine termino permanebit: ac per hoc, ut dixi, plus quàm centuplum accipit: qui sic accipit: quia vincit centupli pretium, idipsum esse centuplum sempiternum. Quę cùm ita sint, & cùm tanta absque dubio recepturus sit, qui Deo credit, quomodo tu his rebus quas Deo dederis, usurum te esse post mortem, non putas? Quarum tibi non usum tantummodo Dominus, sed augmentum etiam, & superexcellentem cumulum pollicetur? An fortè accipere hęc tanta non vis? Sed hoc ratio non patitur, ut nolis. Nemo enim est inter homines, qui cùm beatus esse valeat, miser esse malit: nemo est, qui cùm habere possit delitias summi boni, pati velit supplicium summi mali. Nullus profectò, nullus; & ideo ne tu quidem, nisi fortè monstruosa sit in te aliqua, & discre-
pans

pans ab humano genere natura, ut solus tibi penitùs benè esse nolis, solus beatitudinem fugias, solus suppliciis delecteris. Quod si utique non est, quid ergo causæ est, ut non vel moriens, & in ultimis situs, id saltem supremæ oblationis officio, & omni rerum tuarum ambitu agas, ut si mereri à Deo potes, locuples, ac beatus sis; sin autem id non potes, certè vel hoc promerearis; ut miser non sis, certè, ut non uraris, certè ut non torquearis, certè ut tenebris exterioribus non iniiciaris, & ardentibus sine fine flammis non decoquaris. Quæ cùm ita sint, quid ergo, ut dixi, causæ est, ut non omnibus modis, vel mala fugias, vel bona assequi velis? Quid causæ est, quòd hæc non agis? Quid causæ est, ut bona æterna non emas? Quid causæ est, ut mala æterna non timeas? quid utique, nisi illud quod prælocutus sum, quod aut iudicandum à Deo te esse non putas, aut resurrecturum omnino te esse, non credis: si enim crederes, quomodo non futuri iudicij inæstimabile malum fugeres, & immortalia suppliciorum tormenta vitares? Sed non credis, utique non credis, ac licèt aliud, & sermone asseras, & professione, non credis: sermo enim, & professio tua iactitant fidem, sed vita, atque obitus publicant infidelitatem: Alioqui vince me: vinci volo, non quæro, ut mihi credulitatem tuam superioris vitæ actibus probes, uno contentus sum testimonio supremorum tuorum; Ecce iam, ecce morieris, egressurus de domo corporis tui, nesciens quò iturus, quò abducendus, ad quàm pœnalia, & quàm tetra rapiendus: cui unum tantummodò superest

Aut iudicium, aut resurrectionē non credit avarus.

in-

inter suprema perfugium, una effugiendi æterni ignis specula datur, ut pro te offeras saltem, quod in substantia habes: quia aliud, quod possis Deo offerre, iam non habes & tu immemor tui, oblitus salutis tuę, de legatariis novis cogitas, de locupletando hærede suspiras? Et hæc faciens credere te iudicium Dei dicis, qui tibi cùm iudicandus sis, vel inter suprema non consulis? & cogitare te aliquid de salute animę tuæ, loqueris; cui nullus est anima tua vilior; apud quem propè non interest, cui prosis; dummodo tibi noceas? Et credere te futurum iudicem, dicis, apud quem nullus est minor, atque despectior, quàm ipse iudex? nam intantùm eum spernis, intantùm despicis, ut nec tibimetipsi consulas, dummodo eius iussa contemnas. Aut refelle me; & convince, si mentior. Clamat tibi ecce morienti ipse, qui te iudicaturus est, iudex tuus, ne ullum omnino hominum in prorogandis rebus, ac facultatibus tuis plus, quàm te ames; ne ulli de substantia tua moriens magis, quàm tibi consulas: nullum tibi anima tua propinquiorem, nullum iudices chariorem. *Quid enim proderit*, inquit Salvator, *homini*, *si lucretur mundum totum, & detrimentum faciat animæ suæ? aut quam dabit homo commutationem pro anima sua*? Hoc est dicere: quid tibi, ò infelicissime homo proderit, si omnem mundum, aut ipse habeas, aut tuis posteris relinquas, si salutis, atque animę detrimenta patiaris? Damna enim animę totum penitùs secum auferunt, nec quicquam homo omnino habere poterit, qui seipsum damno animæ pereuntis amittit. Aut

Matt. 16.

quam

quam, inquit, homo commutationem dabit pro anima sua? Hoc est dicere, non respicias, ò homo, pecuniam, non possessionem, nec dubites saltem moriens pro spe tua; quantùm potes rei tuę, ac facultatis offerre: quicquid libet enim, dederis pro te, vile est; quicquid pro te obtuleris, parvi pretij est: quia anima tua in omnium rerum est comparatione pretiosior. Et ideò nihil dubites pro te dare, quia si te amiseris, omnia in te perdis: si autem te lucrifeceris, tecum & in te omnia possidebis. Cum hæc ergo tibi iam morienti, ò homo quisquis es, Dominus Deus tuus clamet, tu mentem obduras, tu aurem obstruis, & nudis sermonibus fidē asserens, sufficere tibi putas verba pro rebus: ac satis te firmum æstimas credulitatis habere subsidium, si Deum, quem rebus, atque operibus tuis despicis, verbis mendacibus honorare videaris: *Fili*, inquit scriptura sancta, *si habes bene, fac tecum, & Deo bonas oblationes offer*. Et alibi: *Miserere*, inquit, *animæ tuæ*. Vide pietatem ergà te Domini nostri, vide quàm misericors sit Dominus Deus noster, qui nos ipsos pro nobis misericordiam rogat, miserere, inquit, animę tuę; hoc est dicere, miserere etiam tu illius, cuius vides miseratione me frangi: miserere illius tandem, cuius misereor ego semper: miserere tu animę saltem tuæ, cùm misereri me cernas alienę. Et quid post hæc, ò miserrime homo, cùm Deus sic tecum agat, non acquiescis? rogat te, ut tui miserearis, & non vis? causam tuam apud te agit, & à te non admittitur! dignatur te pro te petere, & à te non potest impetrare?

Nobis amissis omnia pereunt.

Eccl. 14. & 30

Et

Et quomodo, quisquis es ò miserrime homo, quomodo te posteà supplicante ille in iudicio suo audiet, cùm tu hìc eum pro te rogantem audire ipse nolueris? Sed videlicet causa grandis est, qua Deum audire non possis; circunstant enim te ægrotantem cognati, atque agnati tui, circunstant locupletes matres familiæ, circunstant nobiles viri, obsidet lectum infirmitatis tuę sericis, atque auratis vestibus circunfusa numerositas. O quantus fructus æternitatis est, talibus bona propria erogare mendicis: digna videlicet causa, & satis iusta est, ut tu animæ tuę auferas, quod egenis talibus derelinquas. Sed nimirum misericordia frangeris, & lamentantium propinquorum pietate superaris. Est certa ratio. Vides quippe opulentissimi, ac splendidissimi cultus homines, tibi anxios, tibi flentes, tristi vultu, & festo habitu compositas ad mœstitudinem facies tibi ostentantes, per imaginariam sollicitudinem suam ementes hęreditatem tuam; quem non moveat tanta pietas? quem non moveat talis dolor? Aut quomodo cum hæc talia videas, non obliviscaris tui! Vides enim extortas lachrymas, simulata suspiria, fictam anxietatem, non optantem, ut convalescas, sed expectantem, quando moriaris? Vides defixos in te, & quasi accusantes tui obitus tarditatem omnium vultus. O infelicem te, ac miserrimum, cuius supremum exitum tantus desiderat, ac precatur numerus propinquorum, nisi quòd scio, ac satis certus sum, nihil omnino apud Deum vota talium prevalere. Nam mirari possem fortè, quòd viveres, quem mori

tàm

tàm multi velint: & propter hos, quisquis ille es, ò miserrime omnium, propter hos tales animam tuam deseris, & credere te iudicium Dei dicis, cùm adhuc eius iussa despicias, ut patrimonium tuum talibus derelinquas: *Dispersit*, inquit Propheta de eo, qui Deum credit, *dispersit, dedit pauperibus, iustitia eius manet in æternum*. Sed & Salvator ipse ad omnes divites: *Vendite*, inquit, *quæ possidetis, & date eleemosynam*. Et alibi: *Vende quod habes, & da pauperibus*. Nunquid dicit, agnatis tuis da? nunquid affinibus? Non utique, sed pauperibus, sed egenis. Nunquid propinquo diviti? nunquid ulli omnino hominum præpotenti? Non utique, sed inopi, sed egestuoso. Et rectè. Nunquid enim cum locupletibus cognatis tuis substantiam tuam dederis, iustitia tua manet in ęternum? aut cùm divitias eorum divitiis tuis auxeris, thesaurum habebis in cœlo? *Væ*, inquit Propheta, *his, qui dicunt, dulce amarum, & amarum dulce*. Etiam laudari à te tales hos Deus prohibet, & tu ditare non metuis? Dari his prędicatoria verba non vult, & tu etiam talenta largiris? Honorari vitam eorum fictis sermonibus vetat, & à te thesauri eorum, divitiæque cumulantur? Sed vereris videlicet vultus circumsidentium propinquorum, & præsentes, atque obsidentes lectulum tuum metuis offendere. *Ne timueris eos*, inquit Dominus, per Prophetam, *neque paveas à facie eorum, quoniam domus exasperans est*. Et ideo etiam

Psal. 114

Luc. 12

Matt. 19.

Esaiæ 5.

Ierem. 5.

tu esto intrepidus, & constans, non formides vultus eorum, neque fraugaris ambitu eorum, despice concupiscentes hæreditatem tuam,& dividentes iam inter se substantiam tuã, qui non te, sed patrimonium tuum diligunt, immò qui cupiditate rerum tuarum te execrantur: nam dùm tua impatienter sitiunt, te oderunt, præsentiamque tuam, quasi æmulam sibi, & adversariam iudicantes, obicem, atque obstaculum putant cupiditatis suæ esse, quòd vivis. Despice ergo hos tales, ac nihil facito: non te moveant blandimenta eorum, venena tibi sunt: non respicias adulationes eorum; gladij sunt iugulatores tui, & quidem ferreis, atque hostilibus gladiis tetriores: illos enim homines cuncti vident, istos incauti non vident: illi, quia apertè sæviunt, evitantur: isti, quia occultè insidiantur, occidunt: & hoc periculosiores sunt, ac novo nocendi genere peiores, quòd illis ferreis gladiis nemo est penitùs, qui se lędi velit, istis multi se etiam occidi, volunt: nova atque inæstimabilis mali letalis illecebra. Illis gladiis quicunque percutitur, & timore pariter, & dolore torquetur: istis quicunque occiditur, delectatur. Fuge ergo hoc malum tale, fuge assentationes insidiantes tibi, fuge obsequelas noxias tibi, fuge ambitus deceptores tuos, ista sunt officia quæ te iugulant; ista sunt, quæ in mortem trahunt: fuge ergo talium blandimenta, fuge horum sedulitatem: isti sunt carnifices, ac tortores tui, qui te in præsenti quidem ambiunt

biunt, sed in futuro necant, & consertis quoddammodo manibus, ac velut coniurati mutua factione in sempiternos tartari ignes cogere, ac præcipitare conantur. Et ideò non timeas eos, non expavescas, erige animum, & vim sanctæ authoritatis assume: Si enim illi tantopere adnituntur, ut pereas, cur non maiore tu animo adnitaris, ut vivas?

Confortare ergo, & constanti animo tibi consule. Satis infidelis, ac satis est stultus, qui mavult præstare aliis, ut sit miser, quàm sibi, ut sit beatus: & ut alios affluere faciat delitiis temporariis, se tradit urendum ignibus sempiternis.

LIBER QVARTVS.

Argumentum.

In hoc Libro hominem saltem moriturum salutis anxiũ optat; ut licet per omnem anteacta vitæ cursum immemor sui, Deique vecordia laboraverit, saltem in ultimo vitę, mortisque confinio, ęternum gloriæ pondus opum iactura redimat; quia Sapientia, inquit, in exitu canitur. Morientium tamen technas eludit, dum se suę posteritati non in contemptũ divinitatis divitias per manus tradere; sed affectu quoddam affinitatis omnibus insito, causantur: at hoc ipsum, respondet, divinitatis iniuria est; nam Deo maiora, quàm nostris consanguineis debemus, à quo cuncta sine dubio percepimus. Alteri occurrit divitum commento, qui Christum, aiunt, utpote Regem, cælestiumque bonorum dominum, nullatenus rerum humanarum indigere; occurrit, inquam, Christum omnium pauperrimum ostendendo, qui in singulis egenis, & sitit quotidie; & esurit, & nuditate laborat; ergo ille potiori iure constituendus heres est, nulla cum instituentis iactura; quippe qui munus sibi collatum, multiplici cum usura repensat; ubi è contra suis relicta hereditas, nulla mortuum ope, nulloque suffragio iuvat; imò non parum torquet, dum amplum patrimonium impuris, luxuriosisque heredibus testamento legando, quid aliud quàm iter illis ad quodlibet scelus munit? Divitisque evangelici tormenta, & cruciatus iterum describit, qui luxuriantibus fratribus falernaque inter & cæcuba veluti natantibus, ipse aquę guttam nunquam impetrandam, semper quidem, & irritis precibus petit. Imponit denique quatuor his libris colophonem, ostendendo, quod nisi dives moriturus Christo in suis pauperibus improbas opes resignet, discrimen proculdubio subibit ęternitatis; cùm ipsius duntaxat sarcinę sint reatus.

NOn me præterit, domina mea Ecclesia, cultrix beatæ spei, hæc quę libellis superiorib⁹

di-

diximus, nõnullis filiis tuis Christum parũ amantibus displicere. Sed nos voluntates eorum non magni pendimus, quia nec mirum est, si eis, loquentia de Deo verba non placeant; quibus ipse forsitan Deus non placet; nec expectandum, ut insinuatorem salutis, atq. animarum sermonem ament, qui salutem ipsam, atque animam suam non amant. Sufficiant utique sicut in aliis, ita etiam in hac parte nobis sensus tantùm, & iudicia sanctorum, quibus æquè unum, atque idem apud nos sentientibus, certi profectò sumus, etiã Deum ipsum sentire nobiscum, qui cùm in sanctis suis spiritus Dei maneat; absq. dubio Deus illic est, ubi illa pars fuerit, à qua Dei spiritus nõ recedit. Pravorum enim hominum, id est, vel paganorum, vel mundialium sensus, aut parvi existimandi sunt, aut nihili omnino faciendi: quia *si hominibus*, inquit Apost. *placere vellem, Christi servus non essem*. Illud durius, ac molestius, quòd quidam, ut arbitror, filiorum tuorum sub religionis titulo à religione dissentiunt, & habitu magis sęculum reliquere, quàm sensu. Quorum, ni fallor, sententia hoc habet, atque asserit: Omni omnino homini Christiano propinquitaté in exitu magis considerandam esse, quàm Christũ. Et quia profana penitùs perseverat, execrabilisq. sententia, velare, ut puto, infidelissimã prædicationé, quasi umbratili, ut reor, quadam adiectione conantur, dicentes: Cunctos, qui credãt Deum, sanos tantùm, atq. incolumes officiosos Christo esse iam debere, cęterùm exeuntes à sęculo, carnalis magis propinquitatis, quàm divini officii oportere meminisse. Quasi Galat. 1.

vero homines Christianos alios esse, oporteat incolumes, alios iam de hoc sæculo recedentes: & alios se cuncti exhibere Christo debeant in sospitate, alios in morte; alios in superiore vita, alios in posteriore. Quod si ita est, ergo alterum quis habiturus est Christum iuvenis, alterum senex; & toties debent homines demutari fide, quoties demutantur ætate. Si enim erga Dei cultum alter quispiam futurus est vigens, alter infirmus, alter sanus, alter ęgrotans, ergo prout status fuerit humani corporis inęqualis, ita erit homini etiam Deus ipse mutabilis; & quoties fuerit in homine valetudo contraria, toties erit etiam religio diversa, quasi verò qui incolumes Christi esse debent, morientes Christi esse non debeant. Et ubi illud est:
Matt. 10. *Qui perseveraverit in finem hic saluus erit?* Aut illud in Proverbiis sacris divini sermonis oracu-
Prov. 9. lum: *Sapientia in exitu canitur?* Quo utique ostenditur, licèt salubris sit in omni ætate sapientia, præcipuè tamen omnes in exitu suo debere esse sapientes; quia sapientia, inquit, in exitu canitur, id est, laudari penitùs anteactę ætatis prudentia non merebitur, nisi bono fine claudatur. Sufficit, inquit pestilens prędicatio, sufficit præteritum opus homini, etiam si in fine nihil faciat. Ego multò plus addo, aut non minùs eis si potest morte vicina, aut certè plus multò esse faciendum: primum, quia de bono opere nihil nimis est. Deinde quòd ad tribunal Dei pergens, magis placare iudicem debet, quasi iam in iudicio constitutus. Postremò, quòd si aliqua ante exitum bona fecit, multò magis facere

cere iam in exitu suo debet, ne deterior scilicet superioribus vitę actibus finis esse videatur. Si autem bonis operibus parum studuit, multò utique magis facere eum, vel in exitu suo convenit, ut quod vita anteriore non reddidit, saltem in extremitate persolvat: & qui ex hoc reus est, quòd ante neglexit, vel per hoc excusari aliquatenus Domino suo possit, quòd pręteritam inhumanitatem ultima saltem devotione compenset. Sed ad superiora redeamus: *Sapientia*, inquit sermo divinus, *in exitur canitur*. Cur eam non dixit cani in pueritia? cur non in iuventute? cur non in statu rerum incolumium? cur non in prosperitatibus secundorum? scilicet quia in his omnibus quicquid laudatur, incertum est. Quamdiu enim quis subiacet mutationi, non potest cum securitate laudari: & ideò, ut ait, *sapientia in exitu canitur*. Exiens enim quis de incertis periculorum, certum merebitur, evasa omni rerum varietate, suffragium: quia tunc stabilis, & firma laus est, quando meritum non poterit iam perire laudati. *Sapientia*, inquit, *in exitu canitur*. Quid est, quæso, sapiētia Christiani? quid? nisi timor, & amor Christi? *initium* enim, inquit, *sapientia, timor domini*. Et alibi; *Perfecta*, inquit, *dilectio foras mittit timorem*. Ergo, ut videmus, initium sapientię in timore Christi, perfectio in amore: Itaque si sapientia Christiani, timor est, atque amor Domini, ita demum verè sapientes sumus, si Deum semper, ac super omnia diligamus, & hoc cùm omni tempore, tùm præcipuè in exitu nostro: qui sapientia in exitu canitur

Ps. 110.

1. Ioan. 4.

nitur. Si ergo sapientia per hoc maximè in exitu canitur, si Deus super omnia diligatur, quæ igitur insania est, ut dicat aliquis, Christum carnali propinquitati præponi ab incolumibus oportere, à morientibus non debere? Cur enim eum præferant incolumes, si non debent preferre morientes? Aut si potest quispiam religiosè agnatos, atque affines suos Christo in morte præponere, cur non religiosè etiam antè præponebat? Aut si est ulla hora in vita ultima, qua quis plus alios diligere debeat, quàm seipsum, & Deum, cur non, & in vita anteriore plus diligat? Ac sic fit, ut solvantur omnia, & evanescant, intereantque; neque ullum quis viliorem habeat, quàm seipsum, neque ullum inferiorem, quàm Deum. Si enim ullum est tempus, quo ab aliquo possit Deus, affinibus, aut propinquis iure postponi, nullum est, quo possit iure preponi: sin autem, quod verum est, nullum est omnino tempus, quo non debeat anteponi, nullum est omnino tempus, quo possit iure postponi; nullum utique: & ideò ne in extremis quidem, quia etiam iustum hominem Propheta in die, qua erraverit, dicit, esse periturum. Itaque si omnis iudicio Dei error errantis perditione mulctatur; & his quoq. erroribus vita hominum periclitatur, quibus usitatè, atque communiter innocentia humana polluitur, quid futurum existimamus ubi in Deum ipsum detestabili infidelitate peccatur? Si enim, inquit Apostolus, omnis inobedientia iustam accipit mercedis retributionem, quomodo nos effugiemus, si tantam neglexerimus salutem?

Ezech. 18

Heb. 2.

Nul-

Nullus autem salutem veram plus negligit, quàm qui Deo aliquid anteponit: cùm enim salus nostra munus, ac misericordia Dei sit, quæ ei ratio consequendę salutis est, qui Deum ipsum despicit, in cuius misericordia salus nostra consistit? Aut cùm iudex, & vivorum sit Deus, & mortuorum, quæ ei sors in Dei iudicio esse poterit, qui eum etiam moriens iudicio suo spreverit, à quo est, statim mortuus, iudicandus? Et ideò, ut scriptura divina ait: In quo iudicio iudicat, in eo iudicabitur de eo. Hoc est, quo iudicio iudicat de Deo, eo ipso iudicabitur à Deo. Neque iniquum putare poterit, si eum cunctis in futuro Dominus postposuerit, qui in præsenti Deum cunctis ipse postponit: nec queri potest, si eum omnibus Deus ęstimet damnabiliorem, cùm ipse omnibus Deum æstimet viliorem. Sed dicit aliquis, non se hoc animo ista facere, quo aut contemnat Deum, aut vilem putet, sed quo vel amet eos, quos heredes instituit, vel honoret. Acquiescamus hoc ita esse, omnibus fermè etiam aliis flagitiosissimis, & criminosissimis reis excusatio ista suppetit. Nam dicere & fornicatoribus licet, non se hoc animo fornicari, quòd Deum spernant; sed quia calore corporis, atque infirmitate vincantur. Et homicidæ id affirmare possunt, non se contemptu Dei humanum sanguinem fundere, vel odio; sed cupiditate tantùm scelera præstare. Sed quid prodest malis hęc excusatio, cùm scilicet nihil intersit, qua se quispiam dicat peccare causa, cùm sit omne peccatum divinitatis iniuria. Acquiescamus Matt. 7

mus tamen, ut supra dixi, hoc ita esse, nec ex contemptu Dei res suas quempiam alij magis, quàm Deo tradere, sed vel honore hæredis sui, vel gratia se ad hoc trahi, vel certè amore compelli. Sed quid facimus? quòd hoc ipso magis incuria Dei probatur, atque contemptus? Si enim, ò quisquis es ille, per id, quòd heredibus tuis, vel quibuscunque res proprias derelinquis, & honorare te eos indicas, & amare, Deum utique, cui non relinquis, nec honorari à te indicas, nec amari. Ac per hoc, quicquid pro te dixeris, contra te est, & ad contemptum, atque contumeliam Dei pertinet amor, & honorificentia ceterorum. Cùm enim aliis ideò relinquas, quia eos honoras, Deum, cui non relinquis, utique non honoras, cùm aliis ideò relinquas multa, quoniam amas: Deo ideò non relinquis: profectò, quia non amas. Ecce enim assistit tibi morienti, atque testanti homo pariter, ac Deus. Res aperta est, & non dubia, quem elegeris, prætulisti. Si in uno est honor solo, necesse est in alio inveniatur esse despectio. Si homo, qui præfertur, gaudet, se à te diligi, necesse est, ut se doleat Deus, qui pretermittitur, non amari. Sed putas, Deum videlicet munificentia hominis non egere, & ideò quid necesse est, inquis, ab homine ei quippiam tribui, qui ipse cuncta omnibus dedit? Vtrum egeat munificentia nostra Dominus, an non egeat, aut quomodo, vel egeat, vel non egeat, iam videbimus. Interim, quia ab eo cũcta cũctis præstari, etiam tu negare, non ausus es, hoc dignior est absque dubio largitate nostra, quia nobis

Quomodo Deus munificẽtia nostra egeat.

nobis ipse ante largitus est, hoc iustius ei officiis respondere tentamus, quò beneficiis illius magis impares sumus: Nam & natura ipsa hominum, consuetudoque communis hac quasi generali cunctos lege constringit, ut à quibus aliquid liberalitatis accepimus, plus eis gratiæ debeamus: arctat quippe nos ad retributionem dati accepta largitio: Ante usum enim, ac munificentiam liberalitatis alienæ liber est quispiam, beneficiorum fœnore non gravatus, coguntur autem omnes ipsa conscientia sua ad repensationem vicissitudinis, postquam esse cœperunt debitores: Ita ergo & Deo hoc maiora debemus, quòd ab eo cuncta percepimus, & hoc respondere beneficiis illius minùs possumus, quòd ei etiam si quod debemus reddere cupiamus, tamen de suo reddimus. Ac per hoc non est, quòd placere sibi quispiam largitione sua debeat, sicut sua non sunt cuncta quæ à Domino suo accipit: sic sua non sunt cuncta, quæ reddit. Et ideo perfidiæ quidem pœna debetur ei, qui negaverit Deo, quæ sunt sibi ab eodem commodata. Imputare autem largitionem non potest, qui reddiderit accepta, nihil minùs quàm ut non egeat. Sed Deus, inquis, non eget retributione: Non eget enim iuxta potentiam suam, sed eget iuxtà præceptionem suam: non eget secundum maiestatem suam, sed eget secundum legem suam: & in seipso quidem non eget, sed in multis eget: non quærit in se munificentiam, sed in suis quærit. Et ideò non eget quidem iuxta omnipotentiam, sed eget iuxta misericordiam, non eget deitate pro semet ipso, sed

ſed eget pietate pro nobis: Quid enim dicit ad pios, ac largos diſpenſatores Deus? *Venite benedicti Patris mei, poſſidete regnum, quod vobis* Matt. 25 *paratum eſt à conſtitutione mundi: eſurivi enim, & dediſtis mihi manducare, ſitivi, & dediſtis mihi bibere*. Et alia in hunc modum. Et ne hoc cauſæ, de qua nunc loquimur, parum forſitan videretur, adiecit rerum diverſitatem avaris, & infidelibus dicens: *Ite maledicti in ignem æternum, quem paravit Pater meus diabolo, &* Ibid. *angelis eius: eſurivi enim, & non dediſtis mihi manducare, ſitiui, & non dediſtis mihi bibere: nudus fui, & non operuiſtis me*. Vbi ergo illi ſunt, qui dicunt, Dominum Ieſum Chriſtum officio noſtrorum munerum non egere? Ecce & eſurire ſe pariter, & ſitire, & algere, commemorat. Reſpondeat quilibet horum, ſi non eget, qui eſurire ſe, queritur? ſi non eget, qui ſe ſitire, teſtatur? Ego plus addo aliquid, Chriſtum non ſolùm egere cum cęteris, ſed plus multò egere, quàm cœteros: in omni enim pauperum numero, non eſt univerſorum una paupertas. Sunt enim quidam, quibus etiamſi veſtimenta deſunt, alimenta non deſunt: multi ſunt hoſpitio egêtes, veſtibus non egentes: multi domo carentes, ſed non ſubſtantia. Sunt denique, quibus etſi deſint multa, non deſunt omnia. Chriſtus tantummodo ſolus eſt, cui nihil eſt, quod in omni humano genere non deſit. Nullus ſervorum ſuorum exulat, nullus frigore, ac nuditate torquetur, cum quo ille non algeat. Solus cum eſurientibus eſurit, ſolus cum ſitientibus ſitit. Et ideò quantùm ad pietatem illius pertinet, pluſ-

plus quàm cœteri eget: omnis enim egestuosus pro se tantùm, & in se eget. Solus tantummodo Christus est, qui in omnium pauperum universitate mendicet. Et cùm hęc ita sint, quid quid ais, ò homo, qui Christianum te esse, dicis, cùm Christum egere videas, & facultates tuas quibuscumque non indigentibus derelinquis? Christus pauper est, & tu opes divitum cumulas? Christus esurit, & tu delitias affluentibus paras? Christus etiam aquam sibi deesse, queritur, & tuę apothecę ebriosorum vino replentur? Christus rerum omnium egestate conficitur, & à te luxuriosis copiæ congregantur? Christus tibi pro muneribus à te datis prœmia sempiterna promittit, & tu nil præstaturis cuncta largiris? Christus tibi, & pro bonis bona immortalia, & pro malis mala æterna proponit, & tu nec bonis cœlestibus flecteris, nec malis perennibus commoveris? Et credere te Domino tuo dicis, cuius nec remunerationem desideras, nec iracundiam contremiscis? Non credis igitur, sicut iam diximus libro superiore, non credis; & licèt de conversorum venerabili choro esse videaris, licèt religionem vestibus simules, licèt fidem cingulo asseras, licèt sanctitatem pallio mentiaris, non credis, omnino non credis, & hoc tàm viris istiusmodi, quàm fœminis, dixi, non credunt. Induat sibi quamvis quilibet habitum sancti nominis, & titulum sacrę religionis inscribat, si de substantia sua aliis magis, quàm sibi consulit, profectò non credit: nemo est enim credens, qui facultates suas aliis prodesse malit, quàm sibi:

sibi, nemo est, qui beatitudinem aliis, miseriá sua emere contentus sit: nemo est, qui ut aliis paret delitias temporarias, subire egestates cupiat sempiternas. Et ideò qui patrimonio suo aliis magis, quàm sibi consulit, profutura sibi, quæ Deo dederit, omnino esse non credit. Dicat enim mihi quilibet horum, cur facultates suas aliis derelinquit? nunquid ideò quia profuturas cui reliquerit esse, non ambigit? Ideò absq. dubio Igitur quicunque ille es, si ea, que aliis relinquis ideo relinquis, quia profutura ei, cui reliqueris, certus es; sic profectò, si quæcunque religiosis muneribus prorogasses profutura esse tibi crederes, tibi absque dubio peculiariter deputares: quia quantò te plus amas, quàm eos, quibus relinquis; tantò magis tibi relinqueres, si profutura ea tibimet, vel tenui opiniuncula iudicares. Non enim te odisti, ut prodesse tibi nolis, sed quæ pauperibus dereliqueris profutura tibi esse, non credis. Vnde est, quòd aliis magis, quàm tibi consulis; quia profuturum tibi opus religiosum esse, non credis: sicut credis itaque, sic recipies. Tu Salvatorem perparvipendis, & te Salvator nihili: Tu Christum postponis aliis, & te omnibus Christus: Tibi in comparatione etiam hominum perditorum vilis est Dominus, & tu eris inter periturorũ ultimos deputandus. Sed blandiris tibi forsitan, ut iam ante dixi, aliquo religiosæ professionis intuitu, ignorans, quòd magis es Deo debitor, quia proposito sanctitatis maiora promittis; & ideò plus tolerabis supplicij, quia minus solveris sponsionis: Luc. 12. *Servus enim*, inquit sermo divinus, *qui nescit* vo-

voluntatem Domini sui, & non facit eã, vapulabit paucis: qui autem scit, & non facit eã, vapulabit multis. Et tu specie professionis grandia specie polliceris, & rebus nulla restituis, falsarij criminis reus es, Deo cuncta mentiris. Nec immeritò sacer sermo iudicium de templo Dei incipiendum esse testatur: *Iudicium enim*, inquit, *de domo Domini*. Alibi quoque: *Et à sanctis* inquit, *meis incipite*. Sed ad superiora redeamus. *Ite*, inquit, avaris, atque incredulis Deus, *ite in ignẽ æternum, quem paravit Pater meus diabolo, & angelis eius*: Ad liberandum videlicet tè ab hoc malo, quibusdam forsitan bonis corporalibus? Putas pudicitiam quippe amasse te iactas: Sed memento, quia & illos, quos in Evangelio immortalibus pęnis Salvator tradidit, impudicitię non notavit. Sobrietatem tibimet placuisse, commemoras: Nec illi de quibus scriptura loquitur, ebrietatis crimine puniuntur. Ieiunasse te dicis: Nec illos prandia reos esse fecerunt. Sed videlicet magna causa est, tibi abstinentia, ac ieiunio tuo placeas: qui ad hoc ieiunasti, ad hoc parcè, exiliterque vixisti, non ut post mortem tuam egenos facultatibus tuis pasceres, sed ut censum cuiuscunque hęredis divitiis ampliares, magnos videlicet abstinentiæ fructus capis. Minus enim panis tu manducasti, ut auri alius plus haberet. Tibi venter frugalitate decrevit, ut cuiuscunque hominis fortasse vitiosi thesaurus cresceret. Cùm ergo ad iudicium Dei veneris, iure imputare ei ieiunium tuum poteris, dicens: Ieiunavi Domine, & abstinui, ac diu me ab omnium delitiarum

Ezech. 9.

1. Pet. 4.

Matt. 25.

rum

rum fruge suspendi, & res hoc probat: Ecce enim nunc heredes mei de meo affluunt, & immensarum divitiarum copiis abundant. Et ut aliquid pro te etiam de Evangelica lectione præsumas, hoc quod Salvator dixit de perditissimo illo divite, potes & tu forsitan de hæredibus tuis dicere: Induuntur purpura, & bysso, & epulantur splendidè, incubant defossis à me talentis, premunt argenti, & auri congestas strues, materiam quoque his voluptatum omnium preparavi; distenduntur delitiis à me relictis: Ego diù abstinui, ut nunc illi inebriarentur: Crapula nunc est illorum, vetus frugalitas mea: natant tricliniorum pavimenta vino, falerno nobili lutum faciunt, mensę eorū, ac toreumata mero iugiter madent, semper uda sunt, luxuriant in peristromatis, quę ego feci: fornicantur in sericis, quæ reliqui. Et cùm hęc omnia pro te dixeris, quomodo non ęternā à Christo remunerationē mereri poteris, cui in talibus sanctis tantarum delitiarum copiam præpararis. O quantò meliùs quęcumque illa es, quantò meliùs, & salubriùs pauper fueras, & egestuosa, quàm dives: paupertas enim te Deo insinuare potuisset, divitię ream esse fecerunt. Rectiùs ergo per indigentiam salva fieres, quàm per opes tuas, & te, & alios pręgravasses: te scilicet, dum malè aliis relinquis: alios, dum à te relicta, & ipsi usu inhumanissimo malè possident, & post se malè aliis derelinquunt. Si vis ergo, quęcumque illa es, si vis tibi esse consultum, si vis ęternam habere vitam, & cupis videre dies bonos, relinque substantiam

Luc. 16.

tuam

tuam indigentibus sanctis, relinque claudis, relinque cæcis, relinque languentibus: sint facultates tuę alimenta miserorum, sit opulentia tua pauperum vita, ut illorum refrigeria, prę-mia tua sint; ut illorum refectio te reficiat. Si enim illi de tuo edent, tu saturaberis: si illi de tuo biberint, tu sitis tuæ ęstum, ardoremque restingues: te illorum vestitus vestiet, te illorum apricitas delectabit. Non ergo vile, ac despicabile putes, si substantiam tuam miseris, atque egentibus derelinques, Christum in illis facies hæredem: Et quid dicam de Christi nomine? Christum quidem hæredem facis, sed tu hæreditatis emolumenta percipies: quæcunque enim Christo reliqueris, per Christum omnia possidebis. Sed hæc tu, ut reor, frivola esse iudicas, & quasi somnia quædam, ac deliramenta contemnis: non enim credis Christum, vera dixisse, & res probat, nequaquam te ei credere: nam qui mandata eius nec in postremis facis, aut nulla esse omnino æstimas, aut falsa esse, condemnas. In quo quidem, ut ante iam dixi, lugere omnes sanctos, ac flere convenit, nulli te & alios tui similes, nulli minùs quàm Christo credere. Si tibi quicunque ex cauponibus quid promitteret, fidem promittenti non abnegares. Si mutuum à te quippiam propola, aut falsamentarius postularet, redditurum eum non diffideres, quæ dedisses. Mendacibus denique interdum, atque periuris, cautione facta & dato fideiussore, res creditur: Christus tibi & fidelissimam cautionem, & fideiussores optimos dedit, cautionem, scilicet Evangelium,

fideiussores Apostolos suos. Et si id parum est; Patriarchas, Prophetas, Martyres suos, totam denique divinarum seriem literarum, & non credis ei, nec fidem commodas? Quem, rogo, tàm prodigum inter homines, ac tàm miserum invenire possis, cui fidem sub tot fideiussoribus denegares? Das itaque res tuas divitibus, & egenis negas. Das luxuriosis, & negas sanctis, Das cuicunque fortasse perdito, & negas Christo. Prout ergo iudicasti, sic iudicaberis: sicut elegeris, sic recipies. Non habebis cum Christo partem quem despexisti: cum his habebis, quos ei pretulisti. Sed dicit fortasse aliquis ex infidelium numero, non dignam esse causam, quæ vel Deum moveat, vel homines in eternum periculum trahat, Scio quidem, quòd omnes rei, veniabiles putant semper reatus suos: nam & furta furibus leves culpæ sunt, & innocua ebriosis videtur ebrietas, & apud impudicos fornicatio scelus non est: quia nullum omnino tàm grande crimen est, quod non cuius facinore committitur, eius sententia sublevetur. Sed si quis vult ex peccatoribus scire, quàm graviter censenda a Deo sint magna crimina, discat qualiter in semetipsis puniant sancti etiam levia peccata, consc j scilicet iam ex ipsius Dei dictis futuri examinis, ac per domini sui verba etiam iudicia rimantes. & ideo semper in Dei opere, semper in compunctione, semper in cruce positi beati; qui cùm omnium misereantur, sibi nunquam penitus ignoscunt: in nullo sibi parcentes: sed toto se admodum Deo impendentes, & ideo in futuro iudicio digni præmio: quia hic

hic apud se iugiter in reatu. Nam de misericordia eorum, ac largitate quid dicam? quæ virtus apud eos, quasi virtutum omnium initiatrix est. Plerique enim eorum hęc habent, quasi exordia & quasi incunabula conversionis suæ, ut priusquam limen sanctæ professionis introeant, de propriis sibi facultatibus nil relinquant, secundùm illud scilicet Domini nostri dictum, quo ait: *Vende omnia bona tua, & da pauperibus, & veni sequere me*. Et illi itaque secuturi vocantem Deum, prius vendunt omnia, quàm sequantur: Divitias enim onerum, atque impedimentorum loco esse ducentes, expeditos se non putant ad sequendum Deum, nisi omnia prius carnalium sarcinarum impedimenta proiecerint, simul ut more hominum commigrantium prius ad locum habitaculi destinati res suas transferant, quàm seipsos; scilicet, ut cùm ea, quæ ad se pertinent universa transtulerint, tum ipsi in plenam, ac refertam bonis immortalibus domum, præmissa rerum omnium facultate, commigrent: securi absque dubio, nihil sibi postea defuturum, qui exituri de habitaculo vili, & contemptibili, ac iamiamque ruituro, nihil illic de suo penitùs reliquerint, quod periret. Hæc ergo sanctorum spes, hæc fiducia est, sic sibi ex opulenta rerum transmissione prospiciunt, ut æternis immortalium facultatum copiis perfruantur. Cæterum tu quicunque ille es, aut quęcunque, quæ animæ tuæ, ac salutis oblita, ipsa te reculis tuis spolias, quomodo in futuro quasi condita, ac parata reperies, quæ hic, aut non indigentibus, aut

Matt. 19.

etiam abundantibus deputaris? Quomodo reddenda tibi à Deo credis, quę Deo ipse non credis? Postremò quomodo reddi vis, quæ credere non vis? Nemo enim sibi solvi vult, quæ non commodat, nec tàm stultus est, ut quæ non fœneraverit, putet esse reddenda. Et ideo tu nequaquam à Deo quasi reddendum sperare poteris, quod Deo utique non credens, reddere tibi Deum ipse nolueris. Vnde compleatur dictum
Psal. 48. in te divinum illud necesse est, quia reliquisti alijs, vel alienis divitias tuas, sepulcrum tuum erit domus tua in æternum. Et illud, quod Salvator ad similem tui loquitur: *Quia tepidus es,*
Apoc. 3 *sed neque fervens, neque frigidus, incipiam te evomere ex ore meo.* Et illud dicis: *Dives sum, & divitia habeo, & nullius egeo, & nescis quia tu es miser, & pauper, & cæcus, & nudus.* Nemo itaque sibi in vita, in morte, in actu, in dono, in testamento suo, hominem Deo præferens, de vitæ, ac professionis prærogativa aliquid blandiatur. Pœnalis est homini, ac perniciosa securitas, & præsumpta spes: sarcinæ sunt reatus: usurpata absolutio damnationem parit. Quicumque sibi se excusat, accusat Deo, secun-
Galat. 6 dùm illud: *Nam qui se existimat, esse aliquid, cùm nihil sit, seipsum seducit.* Nemini itaque facilis sua causa sit, nullus difficiliùs evadit, quàm qui se evasurum esse, præsumpserit. Dura hæc forsitan, atque austera videbuntur. Quid ni?
Hebr. 12. *Omnis enim disciplina,* ut ait sermo divinus, *non est gaudii, sed mœroris.* Dura hæc, & austera sunt. Sed quid facias? non licet rerum mutare naturas, & nuntiari aliter veritas non potest, quam

quam virtus ipsa exigit veritatis. Dura hæc quidam putant, scio, & satis certus sum. Sed quid facias? nisi duris non itur ad regnum: *Arcta enim*, inquit Dominus, *& angusta via est, quæ ducit ad vitam*. Et Apostolus: *Existimo*, inquit, *quod non sint condignæ passiones huius temporis ad futuram gloriam, quę revelabitur in nobis*. Indignum esse ad futurę gloriæ comparationem omnem opus, dicit, humanum, & ideò nihil durum, aut austerum Christianis videri debet: quia quantalibet pro sempiterna beatitudine Christo offerant, vile est, quod datur, ubi tàm grande est, quod accipitur. Nihil magnum in terris ab homine Deo solvitur, ubi quod est in cœlo maximum comparatur. Durum est avaris, ut largiantur sua. Quid mirum? Totum durum est quicquid imperatur invitis. Penè omnis sermo divinus habet æmulos suos, quot genera præceptorum sunt, tot adversariorum. Si largitatem esse in hominibus iubet Dominus, avarus irascitur. Si parsimoniam exigit, prodigus execratur: sermones sacros, improbi, hostes suos ducunt. Horrent raptores quicquid de iustitia scribitur: horrent superbi quicquid de humilitate mandatur: adversantur ebriosi, ubi sobrietas indicitur: detestantur impudici, ubi castitas imperatur. Aut nihil ergo dicendum est, aut quiquid dictum fuerit, cuicumque supradictorum hominum displicebit. Mavult quilibet improbus execrari legem, quàm emundare mentem: mavult precepta odisse, quàm vitia. Inter hæc quid agant, quibus loquendi à Christo, officia mandantur? Deo displicent

Matt. 7

Rom. 8.

si tacent: hominibus, si loquuntur, Sed ut Iudæis Apostoli responderunt: *Expedit magis Deo obedire, quàm hominibus*. Do tamen consilium omnibus, quibus gravis, & onerosa est lex Dei, si accipere non recusant, quemadmodum placere eis possint, quæ Deus præcipit: cuncti enim, qui oderunt mandatum sacrum, causam odii in seipsis habent. Omne fastidium non in præceptis legis est, sed in moribus suis: Lex quippe bona est, sed mores mali, ac per

Act. 5

hoc mutent homines propositum & affectum suum: Si enim mores suos probabiles esse fecerint, nihil eis ex eo quod lex bona præcipit, displicebit. Quando .n. bonus quis esse cœperit, non potest non diligere legem Dei, quia hoc intrà se habet lex Dei sancta, quod sancti homines in moribus. Gratia Domini nostri Iesu Christi cum Spiritu tuo. Amen.

***

AN-

ANNOTATIONES ALIQVOT

In Salviani Episcopi doctissimi loca vel subobscura, vel quę propter exquisitam elegantiam, atq. reconditam eruditionē digna visa sunt, ut et attentiùs observarentur, & dilucidiùs etiam explicarentur, ex Brassicano, et aliis deprompte.

IN PROOEMIVM

AD Salonium.) Huius Salonii Viennę Galliarum Episcopi, cui Salvianus librum suum nominatim inscripsit, sæpissimè meminit Sidonius Apollinaris in Epistolis, & Gennadius etiam in Salviano. 1

Omnes admodum homines] Vsus est fermè Salustiano exordio. Videtur autem hic *admodum* particula usus esse pro *quidem*, vel *equidem*, nam, & in aliam partem non semel hac utitur Eucherius Lugdunensis, & Salvianus etiam noster aliter usus est, ut suo loco indicabimus. 2

Mundialium negotiorum.) Videtur usus esse dictione suo sæculo familiari, nam aliis mundiale vix satisfacit auribus eruditorum. Neque verò ob unam aliquam voculam, ut quidam solent, integrum autorem damnare convenit. Quando in omni re sit improba, ac reprehendenda, præteritis melioribus, malorum selectio, ut Cicero in libris de legibus docuit. 3

4 Scholastici.) Scholasticos vocat, nisi fallar, quemadmodum etiam Gennadius stylum tantum expolientes, nec animadvertentes interea quàm splendidis illis verbis, & exquisitiore dictione minimè dignum sit argumentum hoc, quod tractandum susceperunt. Sic Prudentius Simmachum damnat, quod eloquentia sit abusus, quando Gentilium deos esse recipiendos, ac servandos, elegantissimè quidem, sed parùm verè diceret.

Os dignum, æterno tinctum quod fulgeat auro,
Si mallet laudare Deum, cui sordida monstra
Prætulit, & liquidam temeravit crimine vocem.
Haud aliter quàm cum rastris quis tentat eburnis
Cœnosum versare solum, limoque madentes
Excolere aureolis si fortè ligonibus ulvas,
Splendorem nitidi dentis scrobis inquinat atra,
Et pretiosa acies squallenti sordet in arvo, &c.

Cicero certè in primo Tuscul. quæst. lib. scholas intelligi voluit eruditas dissertationes, quibus ultrò, citròque habitis, ea, quæ ad philosophiam pertinent, exquirerentur. Seneca libro sexto controversiarum appellat scholasticos, qui tantùm in umbra declamationum argumentis sese exercitarint, necdum in fori lucem prodierint.

5 Latinitate sunt tumida.) Sic constanter habet exemplar descriptum. Proinde nihil immutare volui, atque utinam omnes eadem religione præsertim in re sacra, hoc est in castigandis veterum libris uterentur. Neque verò latini sermonis elegantiam damnat Salvianus, sed ita latinitatem elevat, ut Cicero etiam in primo libro de Oratore docet, si non scientia plurima-

rum

rum & optimarum rerum illi coniuncta sit, sine qua verborum volubilitas inanis, atque irridenda est. Sed & hunc locum doctioribus rectiùs vel explicandum, vel restituendum (Sacrilegij enim genus est restituere velle id quod nescias) in medium relinquo.

IN LIBRVM PRIMVM.

Magistrum suum philosophia.) Magna laus Pythagoræ. Quippe quem ipsa philosophia magistrum suum agnoverit, id quod satis approbat vel unicum hoc verbum de illo vulgatum αὐτὸς ἔφα. 1

Animus per omnes mundi partes.) Hoc fusius explicat Plutarchus libro primo de placitis philosophorum: & Vergilius libro sexto Æneid. huc respexisse videtur. 2

Principio cælum, ac terras, camposque liquentes,
Lucentemque globum lunæ, titaniaque astra
Spiritus intus alit, totamque infusa per artus
Mens agitat molem, & magno se corpore miscet.
&c.

Gubernatori.) Hoc elegantissimè docet Aristoteles in libro, quem ad Alexandrum Magnum scripsit de mundo, sic dicens: Καθόλου δὲ ὅπερ ἐν νηῒ κυβερνήτης, ἐν ἅρματι δὲ ἡνίοχος, ἐν χορῷ δὲ κορυφαῖος, ἐν πόλει δὲ νόμος, ἐν στρατοπέδῳ δὲ ἡγεμὼν, τοῦτο θεὸς ἐν κόσμῳ, πλὴν καθ' ὅσον τοῖς μὲν, καματηρὸν τὸ ἄρχειν πολυκίνητόν τε καὶ πολυμέριμνον, τῷ δὲ ἄλυπον, ἄπονόν τε, πάσης κεχωρισμένον σωματικῆς ἀσθενείας. 3

La-

Latinè sic dixeris. Ad summam, quod in navi gubernator, in curru auriga, in choro præcentor, in civitate lex, in exercitu Imperator, hoc idem in mundo est Deus: nisi quod illis ipsis principatus laboriosus, perturbatus, & anxius est: Deo autem expers omnis mestitię laboris, nullamque corpori afferens imbecillitatem, &c. Idem ferè scribit L. Apuleius in eiusdem inscriptionis & argumenti libro. Sic apud Prudentium Deus ipse loquitur:

Vnus ego ipse elementa rego, nec mole laboris
Vt miser, infirmusque aliquis, fragilisquis fatigor,

4 Fabij, Fabricij.) Eiusmodi virtutum, & virtute prestantiũ virorum exempla deprehendes apud Valerium Maximum Lib. IV. cap. 3. & 4.

5 Decem argenti libras.) Is fuit Cornelius Rufinus, ut Valerius Maximus docet Lib. II. cap. 4. de nota Censoria.

6 Etiam in catenis.) Hæc sententia ad Stoicorum ἀπάθειαν pertinet. Et Horatius Poeta indicat libro primo Epistolarum ad Quintium, nihil planè sapienti viro nocere posse.

Vir bonus, & sapiens audebit dicere, Penthen
Rector Thebarum, quid me perferre, patique
Indignum coges? Adimam bona. Nempe pecus, rẽ,
Lectos, argentum: tollas licet. Et manicis, &
Compedibus sævo te sub custode tenebo.
Ipse Deus, simul atque velim, me solvet, opinor.
Hoc sentit, moriar: mors ultima linea rerũ est. &c.

Anaxarchus etiam philosophus cùm pistillis ferreis tunderetur, Tunde, inquit, Anaxarchi peram, neque enim Anaxarchum contundis. Possem hìc multa congerere, nisi me non commen-

men-

mentarios, sed annotationes aliquot scripturum, pollicitus fuissem.

Carnes) Novè dixit habilius corpus, & nullo valetudinis adversæ periculo offensum, aut imminutum. 7

Infirmitas carnis) Galenus medicus in protreptrico scribit ex Hippocratis sententia, summè bonam corporis valetudinem esse periculosam. Vnde & Plato academiam locum insalubrem sibi delegit, ut immodicam corporis incolumitatem, & prorsùs inoffensam valetudinem hoc ceu remedio reprimeret. Meminit eius rei Gregorius theologus in monodia ad Basiliũ magnum. Et Basilius magnus ad nepotes. Item Æneas Platonicus Christianus in dialogo de immortalitate animæ. 8

Manus tendimus.) Hoc etiam Aristoteles in libro de mundo agnoscit: Συνεπιμαρτυρεῖ δὲ καὶ ὁ βίος ἅπας τὴν ἄνω χώραν ἀποδοὺς θεῷ· καὶ γὰρ πάντες οἱ ἄνθρωποι ἀνατείνομεν τὰς χεῖρας εἰς τὸν οὐρανὸν εὐχὰς ποιούμενοι, &c. Hoc est, confirmant etiam hoc viventes omnes. Quippe qui Deo summum attribuant locum, omnes enim deprecaturi ad cœlũ manus tollimus. Vnde toties est hoc repetitum apud Homerum: Θεοῖσι δὲ χεῖρας ἀνάσχων. 9

Et apud Virgilium:

Et duplices cum voce manus ad sydera tendens.

IN LIBRVM III.

quoniam in II. nihil non apertum est.

De quibus lis est, relinquere iubet.) Pudeat tandem nos Christianos, & vitæ, & professionis nostrę, quando neque sacra, neque profana, vel unius assis æstimamus: Nam & Vlpianus 1

iure-

iureconsultus in tit. 11. de rei vindicatione testatur, pretorẽ eius factũ nõ improbare, qui tanti habuit re carere, ne propter eam sæpiùs litigaret. Hęc.n. verecundia eius, & cogitatio, ut ipse, inquit, qui lites execratur, non est vituperanda &c. Quid simile reperias in nostri seculi iureconsultis, quorum sutelis (cautelas dicere volui) iam olim omnis æquitas corrupta est, lites creverunt, & etiamnum crescunt. Controversiis autẽ dirimendis tm̃ abest, ut aliquis eorũ manus admoveat, ut multò libentius etiã frigidam suffũdant, adeo ut verũ sit, quòd ille dixit: Solis iis, vel in medio foro, concessum esse latrocinium.

IN LIBRVM IV.

1 Implent canonẽ.) Summa cũ elegantia dictũ hoc est. Servi ita demensum suũ accipiunt, ut interea tamen strenuè cogantur esurire. Ratio loquendi desũpta est à canone frumẽtario. Cuius meminit Asconius Pedianus, Svetonius, Lampridius, Spartianus, & alii.

2 Si extra conscientiam suam sunt.] Huc pertinet vulgata illa Hieronymi regula. Vbi generalis disputatio de vitiis fit, ibi nullius personę injuriam esse, neque quemquam acerbiùs reprehendi, quasi malus sit, sed omnes admoneri, ne sint mali. Sic Martialis:

Hunc servare modum nostri didicere libelli
Parcere personis, dicere de vitiis.

3 Naturæ admirabilis gemmas.) Nempe Magnetem lapidem, de quo Lucretius ità scribit in vj.

Quem magneta vocant patrio de nomine Graii.
Magnetum, quia sit patriis in finibus ortus. &c.

Me-

Meminit eius prolixè divus Augustinus in xxxj. libro de civitate Dei.

Imprǽstabilem.) Novè dixit, sed non ineruditè, quòd nihil prestet pro rei dignitate, nam impii hoc de pientissimo Deo conquerun- tur. 4

Persona peccantis.) Hoc Iuvenalis etiam attigit. pag. 100. lin. 21.

Omne animi vitium tanto conspectius in se Crimen habet; quantò maior, qui peccat, habetur.

Si periuret Francus.) Sic habet Salvianus Parisiis impressus à Brassicano castigatus, & emendatus. Fortasse autor Plautum imitari voluit in Asin. ubi *Conceptis*, inquit, *verbis, sciens periurares*. Arrideret, ut verior, & candidior, lectio Baluzii Bræmę &c. (Si pejeret Francus &c) Eruditus lector, utram velit, lectionem, eligat. 6 pag. 105. lin. 18.

Syricorum.) Sic constanter legitur. Quamobrem nihil temerè, vel radere, vel substituere volui. Qui autem sint Syrici, hactenus me nec legisse, nec audisse memini. Apparet tamen aliquod mercatorum genus ita dictum fuisse, nisi quis legere malit ex conjectura Syrorum, qui celebres aliquando sunt habiti, autore Strabone, in omni mercatus genere. Verùm & isthic nihil pronunciasse volo, sed doctorum iudicio, ne litē meam faciam, rem non ita apertam delego.

Initia nostræ religionis.] Hęc omnia non minùs verè, quàm graviter confutat Tertullianus in Apologetico, & Lactantius Firmianus non uno loco in libris divinarum institutionum. 7

IN LIBRVM V.

pag. 117 lin. 27. Absinthia.] Hunc locum ità se correxisse propria autoritate asserit Baluzius, invitis omnibus Salviani codicibus, in quibus legitur Abstinentia. Sed revera abstinentia non opponitur dulcibus, sicut silentium clamori, quod ibi scribentis est propositum; adeòque hæc absinthiorum lectio est verisimilior, etsi non esset vera.

pag. 123 lin. ult. Raritas bonorum.) Ita Iuvenalis,

Rari quippe boni, numero vix sunt totidem, quot Thebarum porta, vel divitis ostia Nili.

2 Bacaudas.) Dictio est merè barbara, sed sæculo suo familiaris, ac recepta, ut eiusmodi multa vocabula Gothorum impressio tam multis regnis quàm etiam linguę latinę coloniis intulit Sic autem appellabant transfugas prorsus inculpatos, qui ob inclementem potentiorum dominationem, ob crebras, & intolerabiles exactiones, ad hanc servitutem, quavis morte duriorem ad barbaros profugissent.

3 Novi nuncii novarum epistolarum) Iustinianus Imperator lib. 12 Cod Tit. ultimo, gravissimam pęnam in eos statuit, qui vel bella regum, ubi desinant, vel ubi victoria feliciter evenerit, aut ubi fastus honor quibusdam datus fuerit, si compositam pacis tranquillitatem, si deinceps sacros vultus (sic enim ipse de se loquitur) inhiantibus fortè populis inferat, immodico pretio nuntiaverit.

4 Capitatio.) Capitationem novè, sed eleganter dixit, quando tributa singulis per capita imponunt. Vsus est ea voce, nisi me memoria deficiat, alibi Iulius Capitolinus.

Ma-

Maleficæ potentis. Circen veneficam intelligit quæ solebat homines in canes, porcos, & eiusmodi immunda animalia demutare. 5

IN LIBRVM VI.

Personanter) Novè dixit, hoc est in personam tantùm unius, nemine interea suo nomine notato Quod Cornelius Tacitus in dialogo de oratoribus expressit. Neminem nominabo, genus hominum signasse contentus 1

Si fuerit tamen aliquis.] Respexit ad mode- 2
stiam illam Vergilianam,
Siquis tamen hæc quoque siquis
Captus amore leget. Sic Persius Satyra 1. *(nemo?*
Quis leget hæc? minùs tu istud ais? nemo Hercule,
Vel duo, vel nemo &c.

Vnum sæpissimè malum. Huc pertinet nobilis ille versiculus Hesiodi, ab Æschine rhetore adversus Dimarchum honorificè citatus, 3

Πολλάκι καὶ ξύμπασα πόλις κακοῦ ἀνδρὸς ἐπαυρεῖ.

Admodum.) Admodum dixit, id est præcipiti cursu, & proclinatis animis in perditionem ruunt.

Bestiarum dentibus) Huc faciunt non aspernanda illa verba Isidori: hæc quippe, inquit, spectacula crudelitatis, & inspectio vanitatum, non tantùm hominum vitiis, sed, & dæmonum iussis instituta sunt: proinde nihil commune esse debet homini Christiano cum Circensi insania, cum impudicitia theatri, cum attrocitate arenę, cum luxuria ludi: Deum enim negat, qui talia spectat, fidei Christianę prævaricator effectus, qui id denuò appetit, cui iam olim in lavacro renunciavit, id est, diabolo, pompis, & 4

ope-

operibus eius. Sic Prudentius lib. 1. contra Simmachum.

Nam quid vesani sibi vult ars impia ludi. (tas.
Quid mores iuuenum, quid sanguine pasta volup-
Quid pulvis caveæ semper funebris: & illa
Amphitheatralis spectacula tristia pompę?

5 Tribulis.) Tribuli sunt, vel ut Græci vocant triboli, machinulæ ferreæ, dolosæ, tetragona forma, quæ in quancunque partem incubuerint, unum, aut plures infestos aculeos protendunt. Valerius Maximus, Q. Curtius, & Vegetius Murices vocant. Hoc ex fide multorum autorum, uti solet, locupletissimè probat Guilel. Budæus in primis ff. Annotationibus.

6 Odeis.) Iulius Pollux, & Svetonius Tranquillus agnoscunt ᾠδεῖον, id est odeum, locum cantoribus destinatum. Odei à Constantio extructi meminit etiam Ammianus Marcellinus.

7 Petaminariis.) Nihil memini, me de iis, vel apud Græcos, vel apud Latinos legisse. Iulius Pollux eiusmodi vocabulorum locupletissimus autor, quod ego quidem deprehenderim, nusquam mentionem facit de petaminariis. Neque Politianus illos in Panepistemona suam retulit, apparet autem, sic appellatos fuisse circulatores quosdam, nostra etiam ætate non incognitos, qui sese volaturos esse promitterent: quemadmodum funerepi per extentum funem incedunt. πέτασθαι Gręcis est volare, unde vox derivata videri potest: sed & hic libenter cedam, siquis aliquid doctius, vel quod propiùs ad rem accedat, attulerit. Ego quod nec debui, neque volui, nihil temerè immutandum esse, arbitratus sum.

Panto-

Pantomimis.] Sic dicuntur omnium perso- 9
narum imitatores, effictoresque.

Gigantum .] Res est notior, quàm ut de illa 10
multa dicere debeam, certè gigantes non alios intellexit antiquitas, quàm qui contra naturam pugnarent, ut est apud Ciceronem in Catone maiore, & Macrobium lib. 4. Saturnal.

Thymelicorum.) Thymelici dicti sunt à pul- 11
pito ubi consistebant, quod θυμέλη Græcè dicitur. Ii erant citharædi, citharistę, lyristæ, & tibicines, Citarædi, qui & tibicines dicuntur, citharæ accinunt. Citharistę citharam tantùm pulsant, non etiam accinunt: thymelici autem in Orchestrà actiones suas peragebant, ut Iulius Pollux, & Latini complures autores testantur.

Imminente iam admodum excidio.) Admo- 12
dum nunc dixit valde, quàm proxime, & quod aiunt penè in ipsis foribus.

Anguinum illud monstrum.) Hydram lernæam intelligit, cum qua multùm, atque 13
diu conflictatus est Hercules. Propterea quod uno reciso capite, complura renascerentur.

Mortis imago.) Ex Vergil. lib. 11. Æneid.
Crudelis ubique 14
Luctus, ubique pavor, & plurima mortis imago.
Est & apud Ieremiam prophetam.

Cap. 11.

παλχξυςα) Dictio Græca latinis literis erat de- 15
scripta, sic autem appellat munuscula quæpiam insigni dulcedine, ac suavitate commendata,

quibus pueri non semel ad omne genus obsequii pertrahuntur. id quod & Quinctilianus in primo docuit, & Horatius.

Vt quondam pueris dant crustula blandi
Doctores, elementa velint, ut discere prima.

Nisi quis alia coniectura, aut divinatione ductus legere malit, παίδικα, quę Svidas interpretatur res in deliciis habitas, & ex omni parte nobis caras.

IN LIBRVM VII.

1 Sparsis redemerunt crimina nummis. Hemistichium ex Poeta quoppiam. Simile quiddam Plutarchus scribit in libello de vitanda usura, de Philoxeno Melopæo, qui domum opulentissimam in Colonia Sicilię hereditate nactus, cùm delitias, voluptates, ac indigenarum considerasset inelegantiam Μὰ τοὺς θεοὺς ἔφη, ἐμὲ ταῦτα τὰ ἀγαθὰ οὐκ ἀπολεῖ, ἀλλ᾽ ἐγὼ ταῦτα. Hoc est. Per deos, inquit, bona hæc me non perdent, sed ego illa: atque relicta aliis hæreditate, discessit.

2 Passivitatem.) Novè dixit παθητικῶς. Grçcis passivus est, nimirum is, ut Simplicius in Categorias Aristotelis docet, in quem passio sive affectus aliquis ferendi, tolerandive cadere possit. Vnde facile licebit assequi, quid passivitatem intelligi velit, quanquam hìc impuræ rei attribuatur.

3 Mariti gregum.) Apud Vergilium legimus, Vir gregis ipse caper. Et Papinius dixit, Stabulique maritus, cùm de tauro admissario, hoc est ad initum electo loqueretur. Cicero in Pisonem admissarium pro homine pervagatæ libidinis posuit. Lucanus autem mariti vocabulo valde quam honestè usus est lib. 2. PA-

Pater est, urbisq. maritus.

Cum de Catone loqueretur, qui Rempub. Romanam quasi coniugali fide, ac amore complectebatur.

Sardonicis herbis.) Hoc Erasmus noster in Adagiorum Chiliadibus locupletissimè interpretatus est, quamobrem Solini tantum verba ascribam. Is in Polyhistore Cap. x ubi de Sardinia agit, ita scribit: Huic incommodo accedit & herba Sardonia, quæ in defluviis fontanis provenit iusto largius: ea si edulio fuerit, vescentibus nervos contrahit, rictu ora diducit, ut qui mortem oppetunt, velut ridentium facie intereant. Sic Pacatus in Panegyrico Theodosio Augusto dicto. Serenos ergo nubilis mentibus vultus induebamus, & ad illorum vicem qui degustato sardorum graminũ succo feruntur in morte ridere, imitabamur læta mœrentes. 4

Vber totius fœcunditatis.) Hoc est uber terræ, id est hoc quod è terra proveniat, & pinguis, & ad alimoniam magis appositum. Ita Vergil. in 3. Æneid. 5

Quæ vos à stirpe parentum
Prima tulit tellus, eadem vos ubere læto
Accipiet reduces.

Paradisi imaginem.) Eam Homerus in describendo horto Alcinoi expressit, ut scribit Iustinus martyr. & Philosophus in Apolog. 6

In miseratione hostium.) Elegans, & mirè scita sententia, omnibus suppliciis, ac gravissimis quibusque exemplis acerbiorem esse pœnam ita miserum esse, ut ab hostibus etiam miserationem extorqueas. Sic Diomedes apud Virgil. 7

lib. 11. Æneid. volens ostendere quicunq. tandē Troiano excidio interfuissent, cum nullo non malorum genere conflictatos fuisse. Quę res Priamo etiam hosti miseranda videri potuerit. Sic autem loquitur.

Quicunque Iliacos ferro violavimus agros
(Mitto ea, quæ muris bellando exhausta sub altis
Quos Simois premit ille viros) infanda per orbem
Supplicia, & scelerum pœnas expendimus. Omnes
Vel Priamo miseranda manus.

8 Involentia) Novè dictum, sunt enim, qui non velint aliis prodesse, ac interea minimè sunt malevoli, quoniam non malè volunt, sed neq. volunt ut ita dixerim.

9 Viris nihil magis pudori.) Vlpianus etiam docet: iis quæ muliebria censeantur, virum (si saltem id vult esse, quod dicitur) non facile uti posse sine reprehensione. Vnde & eleganti proverbio dicimus, Herculem in Lydia, qui cultu indecoro, & sibi neutiquam accommodato utitur: veluti si sacerdos militari sago, miles autem sacris illis vestibus uteretur. Notum est enim, quàm parū viriliter Hercules apud Omphalē servierit.

10 Ipsa felicitas.) Ita Annibalis vires infregit rerū omniū in Cāpania exuberantia, ut Livius scribit.

11 Secunda non mutant) Salustij sententia est, res secundas etiam sapientum animos fatigare. Sic Vergilius in x.

Nescia mens hominum fati, sortisque futuræ,
Et servare modum rebus sublata secundis.

12 Lixis.) S. Pompeius lixas interpretatur, qui exercitum sequantur quęstus gratia. Sic autem dicti sunt, quod extra ordinem militiæ sint, eis-

que

que liceat quod libuerit: eius autem obscœnæ, impuritatis, cuius hic mentionem facit Salvianus, meminit etiã Quintil. in declamationibus.

Exclamare super vires meas.) Ita Socrates in Clitophonte Platonis dialogo, & Crates apud Plutarchum de liberis educandis, ex altissima urbis parte tanquam ex tragica quadam machina, inania studia, & perditissimorum hominum vitam repræhendunt. 13

IN LIBRVM VIII.

Quę in se dulcedinem.) Respexit ad proverbium, τὰ σῦκα σῦκα, τὴν σκάφην σκάφην λέγων. Ficus ficus, ac ligonem appellans ligonem. 1

Vxorem, inquit Socrates, propriam nullus habeat.) Locus est apud Platonẽ libro v. de Repub. 2

Libros condidit.) Nusquam certè vel apud Grę̨cos, aut Latinos scriptores invenio, Socratem aliquid scripsisse, ac ad posteritatem transmisisse. At Plato non uno loco fatetur ingenuè sese nihil aliud scripsisse, quàm quod ex Socratis dissertationibus acceperit. 3

Cœlestem.) Tertullianus in Apologetico, Cap. 23. Cœlestum Africæ Deum nominat, nos in Salviano nihil immutare voluimus, qui cœlestem eum, imò intestinum scelus appellat. Est autem aliàs non infelix annominatio in duabus illis dictionibus cœlestus, & scelestus. 4

Taureis.) Sic appellat lora ex taurino corio desecta, quibus lorarii noxios cędebant 5

Coitus.) Conventus ita vocavit, & eiusmodi improborum conventicula. 6

SVPPLEMENTVM ADNOTATIONVM In Epist. Salviani, & Lib. IV. adversùs Avaritiam, quas Brasſicanus nōdum evulgavit; opera, & studio Larini superioribus additum,

Ad Epistolam Primam.

pag. 221 Suavem, an iucundum. lege iniucundum; manifesta est enim allucinatio Typographi.

pag. 222 Nisi propinquus meus esset. Hinc aliqui deducunt, Salvianum fuisse civem Agrippinensem; de quo satis, superq. in eius vita disputatum fuit, sed controversiam suscitat Margarinus de Laaigne Doct. Sorboneus Parisiensis, qui in Bibliotheca SS. Patrum novissima, quam auctam, & locupletatam edidit anno 1677. tom. 4. fol. 645. affirmat audacter, Salvianum Treviris oriūdum, cui videntur assentiri autores Galliȩ christianæ tom. 4. fol. 646 Balutius in eiusdē Salviani notis Agrippinensem mordicus tuetur. Quæ plausibilis de Salviani nostri patria, discordia, mihi non modicum eidem prodesse videtur, ipsiusq. famam, rumoremque celebriorem efficere; adeò ut omnino pro Salviano Verba Tullii pro Homero in laudibus Archiȩ poetæ usurpata, proferre vix ambigerem: *Homerum*, inquit, *Colophonii civem, dicunt, esse suum: Chii suum vendicant: Salaminii repetunt, Smirnæi suum esse confirmant. Multi præterea pugnant inter se atq. contendunt.* Hoc fecit nominis claritas, inquit Ambros. Calepinus, ut quē vivū nemo agnovit, mortuū certatim Græciæ Vrbes sibi vindicarēt.

Cic. tom. 1 orat. 5 pro Archia.

Eu-

Eucherio Episcopo: Lugdunensi .f. cuius filios Salonium, & Veranum, Salvianus, uti decuerat, tanti patris filios, in omni disciplina educaverat. pag. 225

Pedissequa novi honoris arrogantia. Quod clariùs vulgare adagium expressit: *Honores mutant mores*: & Arnulphus Luxoviensis epist. 11. *Creat*, inquit, *cor nouum, & nouos affectus noua conscientia dignitatis*. ibidem.

Epistola Tertia.

Agricio Episcopo Antipolitano, qui Concilio Agathensi interfuit, & subscripsit. ibidem.

Epistola Quarta.

Ypatio, & Quiete. Erant hi parentes Palladiæ Salviani uxoris. pag. 226.

Illa ergo vestra gracula, vestra domnula. Sunt hæc vocabula blanditiarum, quibus parentes, atq. nutrices ad suos infantes eludendos uti solent; ut nūc etiam pusios, vel pusias, pupulos, vel pupulas vocitant. pag. 229.

Epistola Quinta,

Non solùm Sancta sanctorum, sed etiam vestibula templi sui &c. mentem, animamq. intelligit, quæ utpotè interior homo exteriori comparatus, instar palatii, & secretiorum cubiculorum erga inferius vestibulum speciem præbet. pag. 235

Cuius fortitudo, menti semper inimica est .f, corporis. Egregiè Plinius lib. 7. ep. 26, optimos, inquit, nos esse, dum infirmi sumus; concluditque sapienter. Tales esse sani perseueremus, quales futuros profitemur infirmi. pag. 236

Epistola Sexta.

Boni in bonis studiis quasi naturam quodammodo suam diligunt. Ita prorsus aiebat Aurelius pag. 237

imperator,unumquemque talem esse,qualia sunt ea,quibus deditus est:quod breviùs expressit Ovidius in epist. Sapphus ad Phaonem. *abeunt studia in mores, artesque magistrę, &c.*

Epistola Septima.

pag: 238 Res dubia, ac latens melius semper bonis interpretatoribus,quàm malis defensoribus creditur. Sensus est,quòd iuxtà vulgare adagium, in dubiis benignior pars interpretanda. Sic Seneca pariter. *Quidquid est*, inquit, *ambiguum, humanitas inclinat in melius*.

Epistola Octavę.

pag: 240 Eucherio Episcopo: .s. Lugdunensi.

ibid. Vtile, & pulcrum opus ad institutionem sanctorum,ac beatorum pignorum. Puto Salvianum inter cętera Eucherii scripta, aureā ad Valerianum filiū de laudibus vitæ solitariæ epistolam,se intelligere velle, qua nihil pulcrius, nihil brevius, nihilque utilius ad mentem cœlestibus bonis cum caducarum fastidio rerum addicendam, lectitari posse arbitror.

Epistolę Vltimę.

pag: 241 Inter apocripha sint reputanda. Hoc nomine taxantur elucubrationes sine capite, autoreque manantes.

pag: 245 Inanem humanæ laudis aurulam quęrimus. Christiani scriptores more prorsus à veterum philosophorum præpostero præclarorum voluminum se esse autores minimè affectant, subtracto penitùs scriptoris nomine, imò Tullius ipse, non sine irrisione, & stomacho de iis loquitur, qui dum contemnendo gloriæ præceppta componunt, pręfixo proprio libellis suis

no-

nomine, tunc ut cùm maximè humanam gloriam aucupantur.

Libri Primi adversus Avaritiam.

Animarum infidelium. Legunt alii fideliũ, eo quod Ecclesia non sit mater infideliũ; conciliari tamen potest hęc lectionũ diversitas, si infideles christiani accipiãtur pro legis Christi pręvaricatoribus, qui cùm se ad legis observantiam ultrò addixerit, eam deinde conculcantes, non stant promissis. *pag: 251*

Incumbant: alii legunt rectiùs incubant, quibus libenter assentio, cum idem Salvian. lib. 4. dicat: Incubant talentis. *ibid.*

Primitivæ plebis tuæ beatitudo. Loquitur cum Ecclesia catholica, cum qua filiorum degenerum mutationem deplorat; cùm primi, ut dicitur in Act. Apost. c. 2. v. v4. tàm ferventes spiritui, tàm bene extiterint in omni virtutum laude insignes. *ibidem*

Præclaram spem futurorum; legunt ali: præclara spe futurorum: utrumq. appositè, & utrũ, quod sibi arridet, lector eligat. *ibid.*

Quantùm tibi auctum est &c. Non est paradoxum, ut videtur; nam revera tunc Ecclesia decrescere spiritu, & charitate cœpit, cùm ipsa immensa individuorum multitudine crevit. *pag. 25*

Tàm legi æmulum, idest inimicum, adversarium &c. *pag: 255*

Æternos esse filios suos faciunt; idest, si virtutibus, & pietate immortalitati apud Deum tradant possidendos. *pag: 258*

Vt commutet. Alii legunt commodent, & magis approbo. *pag: 265*

Tan-

pag: 262 Tantę est continentię. id est abstinentię; quæ virtutes licèt differant, à Tullio coniunguntur. Nulla re, inquit, conciliare faciliùs benevolentiam multitudinis possunt ij, qui Reipub. præsunt, quàm abstinentia, & continentia.

pag. ead. Non augere divitias. Rittershusius postulat deleri illud *non*: sed mihi videtur, si præfigatur, maiorem acrimoniam continere Salviani dictum, quantam, illo deleto, non præseferret.

pag. 268 Iudex fidei severitas, legunt alii index fidei severitas, quam utique alteri prefero; quia rigor, & censura, quam erga se ipsum adhibet Christi sectator in animi motibus componendis, fidei gradum intensiorem, remissioremve indicat, ac ob id index fidei rigor.

pag. 272 Cùm tractaveris. idest numeraveris. & tractator pro calculatore, ait Savaro in Sidon. Apollinar. sæpè reperiri apud eruditos.

Libri Secundi aduersus Auaritiam.

pag: 276 Humiliatus usque ad humani exordii pudorem. indubitabile est, de Christo Domino hunc esse sermonem, qui ad sordes, & vilitates humani ortus descendit: nempe coagulari in utero mulieris illius sanguine, redigi in embrionem, novem integros precludi in ulva menses: quę omnia summam in Christo animi demissionem indicant.

pag: ead: Malè conscientiæ admissu reos. legunt alii admissis. utraq. lectio satisfacit.

pag; 282 Intercidendo; legunt alii, & magis appositè: interdicendo.

pag: ead: Infidelitatem fletuum. loquitur sine dubio de ficta Christianorum pœnitentia, quibus illud

Se-

Senecæ convicium mirum quantùm ſedet: *Corrupiſtis rem ſynceriſſimam, lacrymas*, hoc eſt, lacrymas quoque mentiri neſcias, vos reddididiſtis mendaces.

Extorrem bonorum omnium fieri; alii legunt exortem; quę lectio non admodum abhorret ab autoris ſenſu: licèt prima ſit cum connexis conſonantior; ſequitur.n. & in exilium à ſeipſo agi. Exul propior eſt extorri, quàm exorti. *pag: 300*

Libri Tertii aduerſus Auaritiam.

Et mirum eſt, quòd hoc ipſum finis, & non addis, ut funerato te, tua habeat. Legunt Balutius, & Rittershuſius, funeſtato. Fateor, me non videre fundamentum talis aſſertionis; præſertim cùm ex immediatè ſequentibus verbis colligatur oppoſitum: nam ſtatim ſubdit Salvianus: immo etiam iam aſportato, & tumulatò te; prius eſt funerari, ſeu funus obire, & mori, deinde domo cadaver efferri, & aſportari, & noviſsimè tumulari. concludo itaque funerato te, & non funeſtato, correctiùs legendum. *pag: 329*

Sunt pignora alia; quæ verba ſubdit Salvianus poſtquam meminit filiorum: unde pro pignoribus aliis reliqui accipiēdi affines, & conſanguinei, puta fratres, avunculi, nepotes &c. *pag: 309*

Tantùm eis impertit gratia patronę libertatis. Antea legebant alii & mihi probabatur magis. Tantùm eis interdum patrona liberal tas impertit: quę phraſis eſt modeſtior, & uſitatior: ſed quia conſpiratio interpretum, & notariorum priori favet lectioni, ne ſoli deſipere videamur, cum tot diſertiſsimis viris ſapere maluimus. *pag: 314*

Illum hæredem facio parentem meum, Quamvis *pag. 326*

vis parentum nomine in acceptione latini sermonis solus pater, ac mater comprehendantur, non autem affines, & propinqui; Baluzius tamen ab hoc veluti Barbarismo vindicare nititur Salvianum exẽplo Salustii, quod citat in suis notis, quem adeat lector, si volet.

Libri Quarti aduersus Auaritiam.

pag: 341 Habitu magis. Hinc colliges priscum, vel ab incunabulis Christianitatis exordii, morem, ut sæculo abrenunciantes, diversum statim à reliquis habitum induebant: lege in Hyeronymo Demetriadis laudes, quæ pro gemmis, & sericis asperitatem vestium appetierit, & vili tunica, & viliori pallio tegeretur.

pag: 342 Sufficit, inquit, pestilens prędicatio. Dat ansam Salvianus dubitandi: quin veteres concionatores è sacro suggestu falsas, & captiosas doctrinas imperitis proposuerint aliquando in Ecclesia. Veriùs tamẽ censeo ipsius autoris mentem fuisse, de quacumque doctorum collocutione, etiam familiari sermone insinuata; eamque prędicationem pestilentem appellare non veretur, iuxtà Apostoli dictum: *Corrumpunt bonos mores colloquia praua.*

pag: 354 Omnes rei veniabiles putant &c. idest venia dignos; quod verbum veniabile à Barbarismi nota vix excusarem, licèt Baluzius patrocinari se putet Salviano Livii autoritate è Lib. xxviij. deprompta. *Ingenia*, inquit, *humana sunt ad suam, suiq. leuandam culpam nimiò plus facunda.* Hic locus fulcit Salviani dictum, sensumq. adminiculatur; at non vocabulum.

IN-

INDEX
RERVM, & VERBORVM,
Quæ D. Salviani octo complectuntur Libri de Providentia, locupletissimus.

Af-

A-

Chri-

Dia-

He-

Le-

No-

Pec-

Ra-

Tri-

Vi-

AD

AD LECTOREM
Typographus.

PRælo huic etiam destinata iam erant Analecta, seu Flosculi ex singulis Salviani elucubrationibus delibati, sed ne liber iustam voluminis mensuram excederet, & immensior, quàm par esset, excresceret, alteri reservantur prælo, tuaque lector expectatio non diù admodum fraudabitur.

Errata — Corrige

Pag.	lin.	Errata	lege
16	2	Dixi	Dixit
17	2	qui malos doleant	qui malos doleat
34	23	videntibus universi	videntibus universis
45	12	Vide absq; dubio; quia non potest quæri	Vides absq; dubio quia non potes queri
53	7	pœnę	penè
59	5	quid ad toleranda	qui ad toleranda
65	5	quodadamodo	quodammodo
66	29	vedigiis	vestigiis
68	32	ac si in omni	ac sic in omni
72	12	quærimonię	querimoniæ
91	1	affligeres	affligeret
95	16	ut quæq.	ut quæ
100	16	vincti a barbaris	vinci à barbaris
123	25	rei devoluta est	res devoluta est
129	16	divites patiuntur	divites partiuntur
134	6	nos peccatis nostris	nos peccata nostra
138	16	honestare debes	honestate debes
174	33	iumentis solent	iumentis solet
221	3	an iucundum	an iniucundum
240	5	vulgandam	vulgandum
249	5	idem ipsi	iidem ipsi
268	25	perfugium nutant	perfugium nutanti
294	6	post tamen	sunt tamen
302	10	minus extraneum	minus extraneos
321	1	*Est geminata periodus superfluè* Per illum sibi tribui &c.	
328	27	cur ea	cur eam
330	6	metat	metet
336	2	te supplicante	te supplicantem
343	33	qui	quia
351	22	tibi abstinentia	quà tibi abstinentia

VINCENTII
LIRINENSIS
COMMONITORIUM.

GENNADIUS MASSILIENSIS
In Catalogo Virorum Illustrium.

V*Incentius, natione Gallus, apud Monasterium in Lirinensi insula Presbyter, vir in scripturis sanctis doctus, & notitia Ecclesiasticorum dogmatum sufficienter instructus, composuit ad evertenda hereticorum collegia, nitido, & aperto sermone validissimam disputationem; quam absconso nomine suo, intitulavit* Peregrini adversum Hereticos: *cuius operis quia secundi libri maximam in schedulis partem, à quibusdam furatam, perdidit, recapitulato eius paucis sermonibus sensu, primo compegit, & in librum unum edidit. Moritur Theodosio, & Valentiniano regnantibus.*

AVCTORVM de VINCENTIO LIRINENSI JUDICIA.

Iohannes Tritemius libro de ſcriptoribus Eccleſiaſticis.

Vincentius monachus, & presbyter monaſterii Lerinenſis inſulæ, natione Gallus, vir in diuinis ſcripturis eruditiſſimus, & ſecularium literarum non ignarus, vita, & moribus clarus. Extat eius inſigne opus, quod ſub Peregrini nomine compoſuit, à veteribus doctoribus percelebrè laudatum, de erroribus, & collegiis hæreticorum fugiendis.

Martyrologium Romanum.

Nono Kal. Iunii in monaſterio Lerinenſi celebratur natalis ſancti Vincentii presbyteri, doctrina, & ſanctitate conſpicui.

Ad hunc locum Cardinalis Cęſar Baronius.

Vincentius aureo planè opuſculo fidem catholicam egregiè teſtatam reliquit, quo cùm omnes hæreſes, tum maximè hæreſin Pelagianam cum auctoribus ſuis impugnat. Claruit temporibus Honorii imperatoris, magnamq. ſui nominis in eccleſia catholica famam reliquit.

Idem Annalium tomo V. in anno CDXXXV. numero ultimo.

Quàm mira fuerit Vincentii eruditio, libellus ipſius oſtendit, ut vix ſit reperire, qui paucioribus cartis maiora, & feliciori tractatu concluſerit; licèt commentariolus idem ſit (ut ipſe teſta-

tur in fine : fallitur autem Baronius) *ex duobus à se scriptis commonitoriis epitome, his temporibus admodum accommodatus & in Ecclesia Catholica semper posteris profuturus, quum nunquam defuturi sunt novatores hæretici, ad quos penitus explodendos idem auctor summa industria laboravit.*

Auctores ecclesiasticę historię Magdeburg. Centur. V. cap. X.

Si quis diligentiùs pensitabit, dicet, scriptum esse eruditum, & acutum, quodque hereticorum fraudes clarè in apertum producat, detegat, atque egregie impugnet, quin & præsens valdè remedium & antidotum quasi contra eorumdem venena ministret: in quo ipsius scriptoris vis ingenii elucet, & doctrinæ magnitudo.

Petrus Pycheus prefatione in Salvianum.

Vincentius, peregrini nomine, Commonitoria scripsit, quibus nihil in eo genere maiore iudicio, aut acutiore stylo conscriptum memini.

Cardinalis Bellarminus libro de Scriptor. Ecclesiasticis.

Vincentius monasterii Lerinensis presbyter scripsit opusculum, parvum mole, sed virtute maximum, de profanis vocum novitatibus. Libellus extat, & utilissimè legitur.

VINCENTII LIRINENSIS

Sub nomine Peregrini COMMONITORIUM.

* * *

Incipit tractatus Peregrini pro catholicæ fidei antiquitate, & universitate adversùs profanas omnium novitates hereticorum.

PROOEMIVM.

Icente Scriptura, & monente; *Interroga patres tuos, & dicent tibi; seniores tuos, & annuntiabunt tibi*, & item, *Fili mi, hos sermones, ne obliviscaris, mea autem verba custodiat cor tuum*, videtur mihi minimo omnium servorum Dei Peregrino, quòd res non minimę utilitatis, Domino adiuvante, futura sit, si ea, quę fideliter à sanctis patribus accepi, literis comprehendam, infirmitati certè propriæ pernecessaria, quippe cùm adsit in promptu, unde imbecillitas memoriæ meę assidua lectione reparetur.

Deut. 38
Eccl: 6
Prov. 4 & 7

Ad quod me negotium non solùm fructus operis, sed etiam consideratio temporis, & opportunitas loci adhortatur. Tempus, propterea quod cùm ab eo omnia humana rapiantur, & nos ex eo aliquid invicem rapere debemus, quod in vitam proficiat æternam; præsertim cùm & appropinquantis divini iudicij terribilis quædam expectatio augeri, efflagitet, studia religionis; & novorum hæreticorum fraudulentia multum curæ,& attentionis indicat. Locus autem; quòd urbium frequentiam, turbasque vitantes, remotioris villulæ, & in ea secretum monasterii incolamus habitaculum, ubi absque magna distractione fieri possit illud quod canitur in psalmo: *Vacate*, inquit, *& videte, quoniam ego sum Deus*. Sed & propositi
Psal: 45
nostri ratio in id convenit: Quippe qui cùm aliquandiu variis, ac tristibus secularis militiæ turbinibus volveremur, tandem nos in portum religionis, cunctis semper fidissimum, Christo aspirante, condidimus; ut ibi depositis vanitatis, ac superbiæ flatibus, Christianæ humilitatis sacrificio placantes Deum, non solùm præsentis vitæ naufragia, sed etiam futuri seculi incendia vitare possimus. Sed jam in nomine Domini, quod instat, aggrediar, ut scilicet à maioribus tradita, & apud nos deposita scribam relatoris fide potiùs quàm auctoris præsumptione; hac tamen scribendi lege servata, ut nequaquam omnia, sed tantùm necessaria quæque perstringam, neque id ornato & exacto, sed facili, communique sermone; ut pleraque significata potiùs, quàm explicata videan-

deantur. Scribant ii lautè, & accuratè, qui ad hoc munus vel ingenii fiducia, vel officii ratione ducuntur. Me verò sublevandæ recordationis, vel potiùs oblivionis meæ gratia, Commonitorium mihimet parasse suffecerit: quod tamen paulatim, recolendo, quæ didici, emendare, & implere quotidie, Domino præstante, conabor. Atque hoc ipsum idcirco præmonui, ut si fortè elapsum nobis, in manus sanctorum devenerit, nihil in eo temerè reprehendant, quod adhuc videant promissa emendatione limandum.

CAP. I.

SÆpe igitur magno studio, & summa attentione perquirens à quamplurimis sanctitate, & doctrina præstantibus viris quonam modo possim certa quadam, & quasi generali, ac regulari via catholicæ fidei veritatem ab hæreticæ pravitatis falsitate discernere, hujusmodi semper responsum ab omnibus ferè retuli, quòd sive ego, sive quis alius vellet exurgentium hæreticorum fraudes deprehendere, laqueosque vitare, & in fide sana sanus, atque integer permanere, duplici modo munire fidem suam, Domino adiuvante, deberet. Primò scilicet, divinæ legis auctoritate; tum deinde, Ecclesiæ catholicæ traditione.

CAP. II.

HIc forsitan requirat aliquis: Cùm sit perfectus Scripturarum canon, sibique ad omnia satis superque sufficiat, quid opus est ut ei ecclesiasticæ intelligentiæ jungatur auctoritas? Quia videlicet Scripturam sacram pro

ipsa sua altitudine non uno, eodemque sensu universi accipiunt; sed eiusdem eloquia aliter, atque aliter alius, atque alius interpretatur; ut penè quot homines sunt, tot illinc sententię erui posse videantur. Aliter namque illam Novatianus, aliter Photinus, aliter Sabellius, aliter Donatus exponit: aliter Arius, Eunomius, Macedonius, aliter Apollinaris, Priscillianus, aliter Iovinianus, Pelagius, Celestius, aliter postremò Nestorius. Atque idcirco multum necesse est, propter tantos, tàm varii erroris anfractus, ut propheticæ, & apostolicæ interpretationis linea secundùm ecclesiastici, & catholici sensus normam dirigatur.

CAP. III.

IN ipsa item catholica Ecclesia, magnopere curandum est, ut id teneamus, quod ubique quod semper, quod ab omnibus creditum est. Hoc est etenim verè, propriéq. catholicum (quod ipsa vis nominis, ratioq. declarat) quod omnia ferè universaliter cõprehendit. Sed hoc ita demũ fiet, si sequamur universitatẽ, antiquitatẽ, consensionem. Sequemur autẽ universitatem hoc modo, si hanc unam fidem veram esse fateamur quam tota per orbem terrarum confitetur Ecclesia: antiquitatem verò ita, si ab his sensibus nullatenus recedamus, quos sanctos maiores, ac patres nostros celebrasse, manifestum est: consensionem quoque itidem, si in ipsa vetustate, omnium, vel certè penè omnium sacerdotum, pariter, & magistrorum definitiones, sententiasque sectemur.

CAP.

CAP. IV.

QVid igitur tunc faciet Chriſtianus catholicus, ſi ſe aliqua Eccleſię particula ab univerſalis fidei communione præciderit? Quid utique, niſi, ut peſtifero, corruptoq. membro ſanitatem univerſi corporis anteponat? Quid ſi novella aliqua contagio non iam portiunculam tantùm, ſed totam pariter Eccleſiam commaculare conetur? Tunc item providebit, ut antiquitati inhæreat, quę prorſum iam non poteſt ab ulla novitatis fraude ſeduci. Quid ſi in ipſa vetuſtate, duorum, aut trium hominum, vel certè civitatis unius, aut etiam provinciæ alicuius error deprehendatur? Tunc omnino curabit, ut paucorum temeritati, vel inſcientię, ſi qua ſunt univerſaliter antiquitus univerſalis Eccleſiæ decreta pręponat. Quid ſi tale aliquid emergat, ubi nihil huiuſmodi reperiatur? Tunc operam dabit, ut collatas inter ſe maiorum conſulat, interrogetque ſententias, eorum dumtaxat, qui diverſis licèt temporibus, & locis, in unius tamen Eccleſiæ catholicæ communione, & fide permanentes, Magiſtri probabiles extiterunt; & quidquid non unus aut duo tantùm, ſed omnes pariter uno, eodemque conſenſu, apertè, frequenter, perſeveranter tenuiſſe, ſcripſiſſe, docuiſſe, cognoverit, id ſibi quoque intelligat, abſque ulla dubitatione credendum. Sed ut planiora fiant, quę dicimus; exemplis ſingillatim illuſtranda ſunt, & pauló uberius exaggeranda, ne immodicæ brevitatis ſtudio, rerum pondera orationis celeritate rapiantur.

CAP.

CAP. V.

TEmpore Donati, à quo Donatistę, cùm sese multa pars Africæ in erroris sui furias præcipitaret, cùmque immemor nominis, religionis, professionis, unius hominis sacrilegam temeritatem Ecclesiæ Christi præponeret; tunc quicunque per Africam constituti, profano schismate detestato, universis mundi Ecclesiis associati sunt, soli ex illis omnibus intra sacraria catholicæ fidei salvi esse potuerunt; egregiam profectò relinquentes posteris formam, quemadmodum scilicet deinceps, bono more, unius, aut certè paucorum vesaniæ, universorum sanitas anteferretur.

CAP. VI.

ITem, quando Arianorum venenum, non iam portiunculam quandam, sed penè orbem totum contaminaverat, adeo ut prope cunctis Latini sermonis Episcopis partim vi, partim fraude deceptis, caligo quædam mentibus offunderetur, quidnam potissimùm in tanta rerum confusione sequendum foret; tunc quisquis verus Christi amator, & cultor extitit, antiquam fidem novellæ perfidiæ præferendo, nulla contagii ipsius peste maculatus est. Cujus quidem temporis periculo satis, superque monstratum est, quantum invehatur calamitatis novelli dogmatis inductione. Tunc siquidem non solùm parvæ res, sed etiam maximæ labefactatæ sunt. Nec enim tantùm affinitates, cognationes, amicitiæ, domus, verùm etiam urbes, populi, provincię, nationes, universum postremò Romanum imperium funditùs concussum

cursum, & emortum est. Namque cùm profana ipsa Arianorum novitas, velut quædam Bellona, aut Furia, capto primo omnium Imperatore, cuncta deinde palatii culmina legibus novis subiugasset, nequaquam deinceps destitit universa miscere, atque vexare, privata, ac publica, sacra, profanaque omnia; nullum boni, & veri gerere discrimen; sed quoscumque collibuisset, tanquam de loco superiore percutere. Tunc temeratę coniuges, depullatę viduæ, profanatæ virgines, monasteria demolita, disturbati Clerici, verberati Levitę, acti in exilium Sacerdotes, oppleta sanctis ergastula, carceres, metalla: quorum pars maxima, interdictis urbibus, protrusi, atque extorres, inter deserta, speluncas, feras, saxa, nuditate, fame, siti affecti, contriti, & tabefacti sunt. Atque hęc omnia nunquid ullam aliam ob causam, nisi utique dum pro cęlesti dogmate humanæ superstitiones introducuntur, dũ benè fundata antiquitas scelesta novitate subruitur, dum superiorum instituta violantur, dum rescinduntur scita patrum, dum convelluntur definita maiorum, dum sese intra sacratę, atq incorruptę vetustatis castissimos limites profanæ, ac novellę curiositatis libido non continet.

CAP. VII

SEd forsitan odio novitatis, & amore vetustatis hęc fingimus. Quisquis hoc ęstimat, beato saltem credat Ambrosio, qui in secundo ad Imperatorem Gratianum libro, acerbitatem temporis ipse deplorans, ait: *Sed iam satis*, inquit, *omnipotens Deus, nostro exitio, nostroque* *Ambros: lib: 2 de fide c. 4*

san-

sanguine Confessorum neces, exilia Sacerdotum, & nefas tantę impietatis eluimus. Satis claruit, eos qui violauerint fidem, tutos esse non posse. Item in tertio eiusdem operis libro: *Seruemus*, inquit, *præcepta maiorum, nec hæreditaria signacula, ausi rudis temeritate violemus. Librum signatum illum propheticum non seniores, non potestates, non angeli non archangeli aperire ausi sunt: soli Christo explanandi eius prærogatiua seruata est. Librum sacerdotalem quis nostrum resignare audeat, signatum à Confessoribus, & multorum iam martyrio consecratum? quem qui resignare coacti sunt, postea tamen, damnata fraude, signarunt; qui violare non ausi sunt, Confessores, & Martyres extiterunt, quomodo fidem eorum possumus denegare, quorum victoriam prædicamus?* Prędicamus planè, inquam, ò venerande Ambrosi, prædicamus planè, laudantesque miramur. Nam quis ille tàm demens est, qui eos, etsi assequi non evaleat, non exoptet sequi, quos à defensione Fidei maiorum nulla vis depulit, non minæ, non blandimenta, non vita, non mors, non palatium, non satellites, non Imperator, non imperium, non homines, non dæmones? quos, inquam, pro religiosæ vetustatis tenacitate tanto munere Dominus dignos iudicavit, ut per eos prostratas restauraret Ecclesias, extinctos spiritales populos vivificaret, dejectas sacerdotum coronas reponeret, nefarias illas novellæ impietatis, non literas, sed lituras, infuso cœlitus Episcopi fidelium lacrymarum fonte deleret, universum po-

Id. lib. 3. c. 7.

poſtremò jam penè mundum, ſæva repentinæ hæreſeos tempeſtate perculſum, ad antiquam fidem à novella perfidia, ad antiquam ſanitatem à novitatis veſania, ad antiquam lucem à novitatis cœcitate revocaret.

CAP. VIII.

SEd in hac divina quadam Confeſſorum virtute illud eſt etiam nobis, vel maximè conſiderandum, quòd tunc apud ipſam Eccleſiæ vetuſtatem, non partis alicujus, ſed univerſitatis ab iis eſt ſuſcepta defenſio. Neque enim fas erat, ut tanti, ac tales viri unius, aut duorum hominum errabundas, ſibique ipſis contrarias ſuſpiciones tàm magno molimine aſsererent, aut verò pro alicujus provinciolæ temeraria quadam conſpiratione certarent; ſed omnium ſanctæ Eccleſiæ Sacerdotum Apoſtolicæ, & Catholicæ veritatis heredum decreta, & definita ſectantes, maluerunt ſemetipſos, quàm vetuſtæ univerſitatis fidem prodere. Unde & ad tantam gloriam pervenire meruerunt, ut non ſolùm Confeſſores, verùm etiam Confeſſorum principes jure, meritòque habeantur. Magnum hoc igitur eorundem beatorum exemplum, planèque divinum, & veris quibuſque catholicis indefeſſa meditatione recolendum, qui in modum ſeptemplicis candelabri ſeptena ſancti Spiritus luce radiantes, clariſſimam poſteris formulam præmonſtrarunt, quonam modo deinceps per ſingula quæque errorum vaniloquia, ſacratæ vetuſtatis auctoritate, profanæ novitatis conteratur audacia.

CAP. IX.

NEque hoc sanè novum. Siquidem mos iste semper in Ecclesia viguit, ut quò quisq. foret religiosior, eò promptiùs novellis adinventionibus contrairet. Exemplis talibus plena sunt omnia. Sed ne longum fiat, unum aliquod, & hoc ab Apostolica potissimùm sede, sumemus; ut omnes luce clariùs videant, beatorum Apostolorum beata successio, quanta vi semper, quanto studio, quanta contentione defenderit susceptæ semel religionis integritatem. Quondam igitur venerabilis memoriæ Agrippinus Carthaginiensis Episcopus, primus omnium mortalium contra divinum canonem, contra universalis Ecclesiæ regulam, contra sensum omnium consacerdotum, contra morem, atque instituta maiorum, rebaptizandum esse censebat. Quæ præsumptio tantùm mali invexit, ut non solùm hæreticis omnibus formam sacrilegij, sed etiam quibusdam catholicis occasionem præbuerit erroris. Cùm ergo undique ad novitatem rei cuncti reclamarent, atque omnes quaquaversum Sacerdotes pro suo quisque studio retinerentur; tunc beatæ memoriæ Papa Stephanus Apostolicæ sedis antistes, cum ceteris quidem collegis suis, sed tamen præ ceteris restitit; dignum, ut opinor, existimans, si reliquos omnes tantùm fidei devotione vinceret, quantùm loci auctoritate superabat. Denique in epistola, quæ tunc ad Africam missa est, his verbis sanxit: NIHIL NOVANDVM, NISI QVOD TRADITVM EST. Intelligebat etenim vir sanctus, & prudens, nihil

hil aliud rationem pietatis admittere, nisi ut omnia, qua fide à patribus suscepta forent, eadem fide filiis consignarentur, nosque religionem, non quà vellemus, ducere, sed potius quà illa duceret, sequi oportere, idque esse propriam Christianę modestiæ, & gravitatis, non sua posteris tradere, sed à maioribus accepta servare. Quis ergo tunc universi negotii exitus? quis utique, nisi usitatus, & solitus? Retenta est scilicet antiquitas, explosa novitas.

CAP. X.

SEd fortè tunc ipsi novitię adinventioni patrocinia defuerunt? Immò vero tanta vis ingenii adfuit, tanta eloquentię flumina, tantus assertorum numerus, tanta veri similitudo, tanta divinę legis oracula, sed planè novo, ac malo more intellecta, ut mihi omnis illa conspiratio nullo modo destrui potuisse videatur, nisi sola tanti moliminis causa ipsa illa suscepta, ipsa defensa, ipsa laudata novitatis professio destituisset. Quid postremò ipsius Africani Concilii, sive decreti, quæ vires? Donante Deo, nullæ; sed universa, tanquam somnia, tanquam fabulæ, tanquam superflua, abolita, antiquata, calcata sunt.

CAP. XI.

ET, ò rerum mira conversio! Auctores eiusdem opinionis catholici, consectatores verò, hæretici iudicantur: absolvuntur magistri, condemnantur discipuli: conscriptores librorum, filij regni erunt; assertores verò gehenna suscipiet. Nam quis ille tàm demens est, qui illud sanctorum omnium, & Episcoporum, & Mar-

& Martyrum lumen, beatissimum Cyprianum, cum ceteris collegis suis in æternum dubitet, regnaturum esse cum Christo? Aut quis tam sacrilegus, qui Donatistas, & ceteras pestes, quę illius auctoritate Concilij rebaptizare, se jactitant, in sempiternum, neget, arsuros esse cum diabolo? Quod quidem mihi divinitus videtur promulgatum esse iudicium propter eorum maximè fraudulentiam, qui cùm sub alieno nomine hæresim concinnare machinentur, captant plerumque veteris cuiuspiam viri scripta paulò involutiùs edita, quæ pro ipsa sui obscuritate dogmati suo quasi congruant; ut illud nescio quid, quodcunque proferunt, neque primi, neque soli sentire videantur. Quorum ego nequitiam duplici odio dignam iudico; vel eò, quòd hæreseos venenum propinare alijs non pertimescunt; vel eò etiam, quòd sancti cujusque viri memoriam tanquam sopitos jam cineres profana manu ventilant, & quæ silentio sepeliri, oportebat, rediviva opinione diffamant; sequentes omninò vestigia auctoris sui Cham, qui nuditatē venerandi Noe non modò operire neglexit, verùm quoque irridendam cęteris enuntiavit. Vnde tantā lęsę pietatis meruit offensā, ut etiā posteri ipsius peccati sui maledictis obligarētur: beatis illis fratribus multùm, longèq. dissimilis, qui nuditatē ipsā reverendi patris neq. suis temerare oculis, neq. alienis patere voluerūt; sed aversi, ut scribitur, texerūt eū. Quod est erratū sancti viri; nec approbasse nec prodidisse: atq. idcirco beata in posteros benedictione donati sunt. Sed ad propositum redeamus.

CAP.

CAP. XII.

MAgno igitur metu nobis mutatæ fidei, ac temeratæ religionis piaculũ pertimescẽdum est; à quo nos non solùm constitutionis ecclesiasticæ disciplina, sed etiam censura apostolicæ deterret auctoritatis. Scitum.n. cunctis est, quàm graviter, quàm severè, quàm vehemẽter invehatur in quosdam beatus Apost. Paulus, qui mira levitate nimiùm citò translati fuerant ab eo, qui eos vocaverat in gratiam Christi, in aliud Euangelium, quod non est aliud: qui coacervarant sibi magistros ad sua desideria, à veritate quidẽ auditũ avertentes, conversi verò ad fabulas, habentes damnationẽ, quòd primã fidẽ irritam fecissent; quos deceperant ii, de quibus ad Romanos fratres scribit idem Apostolus: *Rogo autem vos, fratres, ut obseruetis eos, qui dissensiones, & offendicula præter doctrinam, quam ipsi didicistis, faciunt, & declinate ab illis. Huiusmodi enim Christo Domino non seruiunt, sed suo ventri, & per dulces sermones, & benedictiones seducunt corda innocentium.*] *Qui intrant per domos, & captiuas ducunt mulierculas oneratas peccatis, quæ ducuntur variis desideriis; semper discentes, & ad scientiam veritatis nunquam peruenientes.*] *Vaniloqui, & seductores, qui uniuersas domos subuertunt, docentes, quæ non oportet, turpis lucri gratia.*] *Homines corrupti mente, reprobi circa fidẽ*: superbi, & nihil sciẽtes; sed languẽtes circa quęstiones, & pugnas verborũ; qui veritate privati sunt, æstimantes quęstũ esse pietatẽ, simul autẽ & otiosi discunt circũire domos; non solùm autẽ otiosi, sed & verbosi, &

Gal. 1 · *2 Tim. 4 & 5* · *Rom. 16* · *2 Tim 3* · *Tit 1* · *2 Tim. 3* · *1 Tim. 6* · *1 Tim. 5*

Dd cu-

1 Tim. 1 curiosi, loquentes quę non oportet, qui bonam conscientiam repellentes, circa fidem naufragaverunt: quorum prophana vaniloquia multùm
2 Tim. 2 proficiunt ad impietatem: & sermo eorum, ut cancer serpit. Benè autem quòd de iis item scribitur;
2 Tim. 3 *Sed ultra nòn proficient. Insipientia enim eorum manifesta erit omnibus, sicut & illorum fuit.* Cùm ergo tales quidam circumeuntes provincias, & civitates atque errores venalitios circumferendo, etiam ad Galatas devenissent, cùmque, his auditis, Galatæ nausea quadam veritatis affecti, apostolicæ, catholicæque doctrinæ manna revomentes, hæreticæ novitatis sordibus oblectarentur, ita sese apostolicę potestatis exervit auctoritas, ut summa cum severitate decerneret;
Gal. 1. *Sed licèt nos*, inquit, *aut angelus de cœlo euangelizet vobis prate quam, quod euangelizauimus vobis, anathema sit.* Quid est, quod ait, *Sed licèt nos*? Cur non potius *Sed licèt ego*? Hoc est. Etiamsi Petrus, etiamsi Andreas, etiamsi Ioannes, etiamsi postremò omnis Apostolorũ chorus evangelizet vobis, prętérquã quod evangelizavimus, anathema sit. Treméda districtio, propter asserendam pri æ fidei tenacitatem, nec sibi, nec ceteris coapostolis pepercisse. Parum est. *Etiamsi angelus*, inquit, *de cœlo evangelizet vobis, praterquamquod euangelizauimus, anathema sit*. Non suffecerat ad custodiam traditę semel fidei, humanæ conditionis commemorasse naturam, nisi angelicam quoque excellentiam comprehendisset. *Licèt nos* inquit *aut angelus de cœlo*. Non quia sancti, cęlestesque angeli peccare iam possint. Sed

hoc

hoc est quod dicit: Si etiam, inquit, fiat, quod non potest fieri; quisquis ille traditam semel fidem mutare tentaverit, anathema sit.

CAP. XIII.

SEd hoc forsitan perfunctoriè prælocutus est, & humano potiùs effudit impetu, quàm divina ratione decrevit. Absit. Sequitur enim, & hoc ipsum ingenti molimine iteratæ insinuationis inculcat: *Sicut prædiximus*, inquit, *& nunc iterum dico: Si quis vobis evangelizaverit, præterquam quod accepistis, anathema sit*. Non dixit: Si quis vobis annuntiaverit, præterquàm quod accepistis, benedictus sit, laudetur, recipiatur: sed, *anathema sit*, inquit, id est, separatus, segregatus, exclusus, ne unius ovis dirum contagium, innoxium gregem Christi venenata permixtio econtaminet. Sed forsitan Galatis ista tantùm præcepta sunt. Ergo & illa solis Galatis imperata sunt, quæ in ejusdem epistolæ sequentibus commemorantur: qualia sunt hec: *Si vivimus spiritu, spiritu & ambulemus. Non efficiamur inanis gloria cupidi, invicem provocantes, invicem invidentes*, & reliqua. *Gal. 5* Quòd si absurdum est, & omnibus ex æquo imperata sunt, restat, ut sicut hæc morum mandata, ita etiam illa, quæ de fide cauta sunt, omnes pari modo comprehendant.

CAP. XIIII.

ET sicuti nemini licet invicem provocare, aut invidere invicem, ita nemini liceat præter id, quod Ecclesia catholica usquequaque evangelizat, accipere. Aut forsitan tunc iubebatur, si quis annunciasset, preterquamquod an-

nunciatum fuerat, anathematizari; nunc verò iam non iubetur. Ergo & illud, quod item ibi ait, *Dico autem, spiritu ambulate, & desiderium carnis non perficietis*, tunc tantùm iubebatur, modò verò iam non iubetur. Quòd si impium pariter, & perniciosum est, ita credere, necessariò sequitur, ut sicut hæc cunctis ætatibus observanda sunt, ita illa quoque, quæ de non mutanda fide sancita sunt, cunctis ętatibus imperata sint. Annuntiare ergo aliquid Christianis catholicis, præter id, quod acceperunt, nunquam licuit, nusquam licet, nunquam licebit, & anathematizare eos, qui annunciant aliquid, preterquàm quod semel acceptum est, nunquam non oportuit, nusquam non oportet, nunquam non oportebit. Quæ cùm ita sint: estne aliquis, vel tantę audacię, qui præter id, quod apud Ecclesiam annunciatum est, annuntiet: vel tantæ levitatis, qui pręter id, quod ab Ecclesia accepit, accipiat? Clamat, & repetendo clamat, & omnibus, & semper, & ubique per literas suas clamet ille, ille vas electionis, ille magister gentium, ille Apostolorum tuba, ille terrarum pręco, ille cęlorum conscius, ut si quis novum dogma annunciaverit, anathematizetur. Et contra reclamant ranæ quædam, & cyniphes, & muscæ moriturę, quales sunt Pelagiani, & hoc catholicis. Nobis, inquiunt, auctoribus, nobis principibus, nobis expositoribus, damnate, quæ tenebatis, tenetę, quæ damnabatis, reiicite antiquam fidem, paterna instituta, maiorum deposita; & recipite. Quęnam illa

tan-

tandem? Horreo dicere. Sunt enim tàm superba, ut mihi non modò affirmari, sed ne refelli quidem sine aliquo piaculo posse videantur.

CAP. XV.

SEd dicet aliquis: Cur ego persępe divinitùs sinuntur excellentes quædam personæ in Ecclesia constitutæ, res novas catholicis annuntiare? Recta interrogatio, & digna, quæ diligentiùs, atque uberiùs pertractetur: cui tamen non ingenio proprio, sed divinę legis auctoritate, ecclesiastici magisterii documento satisfaciendum est. Audiamus ergo sanctum Moysen; & ipse nos doceat cur docti viri, & qui propter scientiæ gratiam ab Apostolo etiam Prophetę nuncupantur, proferre interdum permittantur nova dogmata, quæ vetus testamẽtum, allegorico sermone, deos alienos appellare consuevit, eò quòd scilicet ita ab hęreticis ipsorum opiniones, sicut à gentibus dii sui observentur. Scribit ergo in Deuteronomio beatus Moyses: *Si surrexerit*, inquit, *in medio tui Propheta, aut qui somnium vidisse se dicat*, id est, magister in Ecclesia constitutus, quem discipuli, vel auditore sui ex aliqua revelatione docere arbitrentur. Quid deinde? *Et pradixerit*, inquit, *signum, atque portentum, & evenerit, quod locutus est*. Magnus profectò nescio quis signatur magister, & tantæ scientiæ, qui sectatoribus propriis, nõ solùm, quę humana sũt nosse, verùm etiã, quæ supra homi[n]e sunt, pręnoscere posse videatur, quales ferè discipuli sui jactitant fuisse Valentinũ, Donatũ, Photinũ, Dent. 13

Apollinarem, ceterosque eiusmodi. Quid postea? *Et dixerit*, inquit, *tibi, Eamus, & sequamur deos alienos, quos ignoras, & seruiamus eis*. Qui sunt dii alieni, nisi errores extranei, quos ignorabas, id est, novi, & inauditi? *Et seruiamus eis*, id est, credamus eis, sequamur eos. Quid ad extremum? *Non audies*, inquit, *uerba Prophetæ illius, aut somniatoris*. Et quare, oro te, à Deo, non prohibetur, doceri, quod à Deo prohibetur audiri? *Quia*, inquit, *tentat uos Dominus Deus uester, ut palam fiat, utrum diligatis eum, an nō, in toto corde & in tota anima uestra*. Luce clariùs aperta causa est, cur interdum divina providentia quosdam Ecclesiarum magistros nova quædam dogmata prædicare, patiatur. *Vt tentet uos*, inquit, *Dominus Deus uester*. Et profectò magna tentatio est, cùm ille, quem tu Prophetam, quem Prophetarum discipulum, quem doctorem, & assertorem veritatis putes, quem summa veneratione, & amore complexus sis, is subitò latenter noxios subinducat errores, quos, nec citò deprehendere valeas, dum antiqui magisterii duceris præiudicio; nec facilè damnare fas ducas, dum magistri veteris præpediris affectu.

XVI.

HIc forsitan efflagitet aliquis, ut ea, quæ sancti Moysi verbis asserta sunt, ecclesiasticis aliquibus demonstrentur exemplis. Æqua expostulatio, nec diù differenda. Nam, ut à proximis, & manifestis incipiam, qualem fuisse nuper tentationem, putamus, cùm infelix ille Nestorius, subitò ex ove conversus in

lupum ꝗ gregem Christi lacerare cœpisset, cùm eũ ii ipsi, qui rodebantur, ex magna adhuc parte ovem crederent, ideòque morsibus eius magis paterent? Nam quis eum facilè errare arbitraretur, quem tanto imperii iudicio electum, tanto Sacerdotum studio prosecutum videret, qui cùm magno sanctorum amore, summo populi favore celebraretur, quotidie palam divina tractabat eloquia, & noxios quosque Iudæorum, & Gentilium confutabat errores? Quo tandem iste modò non cuivis fidem faceret, se recta docere, recta prędicare, recta sentire, qui ut uni hæresi suę aditum patefaceret, cunctarum hæreseon blasphemias insectabatur? Sed hoc erat illud quod Moyses ait: *Tentat uos Dominus Deus uester, si diligatis eum, an non.* Et ut Nestorium prętereamus, in quo plus semper admirationis, quàm utilitatis, plus famę, quàm experientiæ fuit, quem opinione vulgi aliquandiu magnum humana magis fecerat gratia, quàm divina, eos potiùs commemoremus, qui multis profectibus, multaque industria præditi, non parvę tentationi catholicis hominibus extiterunt. Velut apud Pannonias maiorũ memoria Photinus Ecclesiam Sirmitanam tentasse memoratur: ubi cum magno omnium favore in sacerdotium fuisset ascitus, & aliquandiu tanquam catholicus administraret, subitò, sicut malus ille Propheta, aut somniator, quem Moyses significat, creditam sibi plebem Dei persuadere cœpit, ut sequeretur deos alienos, id est, errores extraneos, quos antea nesciebat. Sed hoc usitatum. Illud verò

perniciosum, quòd ad tantùm nefas non mediocribus adminiculis utebatur. Nam erat & ingenii viribus valens, & doctrinæ opibus excellens, & eloquio præpotens, quippe qui utroque sermone copiosè, & graviter disputaret, & scriberet, quod monumentis librorum suorum manifestatur; quos idem partim Græco, partim Latino sermone composuit. Sed benè, quòd commissæ ipsi oves Christi multùm pro catholica fide vigilantes, & cautæ, citò ad præmonentis Moysi eloquia respexerunt; & Prophetæ, atque pastoris sui, licèt admirarentur eloquentiam, tentationem tamen non ignorarunt. Nam quem antea, quasi arietem gregis sequebantur, eundem deinceps, veluti lupum fugere cœperunt. Neque solùm Photini, sed etiam Apollinaris exemplo istius ecclesiasticæ tentationis periculum discimus, & simul ad observandæ diligentiùs fidei custodiam commonemur. Etenim ipse auditoribus suis magnos æstus, & magnas generavit angustias, quippe cùm eos huc Ecclesiæ traheret auctoritas, huc magistri retraheret consuetudo; cumque inter utraque nutabundi, & fluctuantes, quid potiùs sibi seligendum foret, non expedirent. Sed forsitan ejusmodi ille vir erat, qui dignus esset facilè contemni. Immo verò tantus, ac talis, cui nimium citò in plurimis crederetur. Nam quid illo præstantius, acumine, exercitatione, doctrina? Quàm multas ille hæreses multis voluminibus oppresserit, quot inimicos fidei confutaverit errores, indicio est opus illud triginta non minùs librorum, nobilissimum, ac maximum

ximum, quo insanas Porphyrii calumnias magna probationum mole confudit. Longum est universa ipsius opera commemorare; quibus profectò summis ædificatoribus Ecclesiæ par esse potuisset, nisi profana illa hæreticæ curiositatis libidine, novum, nescio quid adinvenisset, quo, & cunctos labores suos, velut cujusdam lepræ admixtione fœdaret, & committeret, ut doctrina ejus, non tàm ædificatio, quàm tentatio potiùs ecclesiastica diceretur. Hic à me forsitan deposcatur, ut horum, quos suprà commemoravi, hæreses exponam, Nestorii scilicet, Apollinaris, & Photini. Hoc quidem ad rem, de qua nunc agimus, non attinet. Propositum etenim nobis est, non singulorum errores persequi, sed paucorum exempla proferre, quibus evidenter, ac perspicuè demonstretur illud, quod Moyses ait, quia scilicet, si quando ecclesiasticus aliquis magister, & ipse interpretandis Prophetarum mysteriis Propheta novi quiddam in Ecclesiam Dei tentet inducere, ad tentationem id nostram fieri, providentia divina patiatur.

CAP. XVII.

VTile igitur fuerit, in excursu, quid supra memorati hæretici sentiant, breviter exponere, id est, Photinus, Apollinaris, Nestorius. Photini ergo secta hęc est. Dicit, Deum singulū esse, & solitarium, & more Iudaico confitendū. Trinitatis plenitudinem negat, neque ullam Dei Verbi, aut ullam Spiritus sancti putat esse personam. Christum verò hominem tantummodo solitarium asserit, cui principium ascribit

ex Maria ; & hoc omnimodis dogmatizat , solam nos personam Dei Patris , & solum Christum hominem colere debere . Hæc ergo Photinus . Apollinaris verò in unitate quidem Trinitatis quasi consentire se jactitat ; & hoc ipsum non plena fidei sanitate , sed in Domini incarnatione aperta professione blasphemat. Dicit enim in ipsa Salvatoris nostri carne, aut animam humanam penitùs non fuisse , aut certè talem fuisse, cui mens, & ratio non esset . Sed & ipsam Domini carnem non de sanctæ Virginis Mariæ carne susceptam, sed de cœlo in Virginē descendisse, dicebat; eamque nutabundus semper, & dubius modò coęternam Deo Verbo, modò de Verbi divinitate factam, prædicabat. Nolebat enim , in Christo esse duas substantias , unam divinam, alteram humanaam, unam ex patre, alteram ex matre, sed ipsam Verbi naturam putabat esse discissam , quasi aliud eius permaneret in Deo , aliud verò versum fuisset in carnem; ut cùm veritas dicat , ex duabus substantiis unum esse Christum, ille contrarius veritati ex una Christi divinitate duas asserat factas esse substantias . Hæc itaq. Apollinaris. Nestorius autem contrario Apollinari morbo , dū sese duas in Christo substantias distinguere simulat , duas introducit repentè personas ; & inaudito scelere duos esse vult filios Dei , duos Christos, unum Deum, alterum hominem; unū, qui ex patre, alterū, qui sit generatus ex matre. Atq. ideò asserit, sanctam Mariam, non Theotocon, sed Christotocon esse dicendam: quia .s. ex ea non ille Christus, qui Deus, sed ille , qui erat

homo ,

homo, natus sit. Quòd si quis eum putat, in literis suis unum Christum dicere, & unam Christi prædicare personam, non temerè credat. Aut enim istud fallendi arte machinatus est, ut per bona faciliùs suaderet, & mala, sicut ait Apostolus: *Per bonum mihi operatus est mortem.* Rom. 7
Aut ergo ut diximus, fraudulentię causa, quibusdam in locis scriptorũ suorũ unũ Christum, & unã Christi personam credere se iactitat, aut certè post partum iam Virginis ita in unũ Christum, quas perhibet, convenisse personas, ut tamen conceptus seu partus virginei tempore, & aliquantò postea, duos Christos fuisse contendat: ut cùm scilicet Christus homo communis primùm, & solitarius natus sit, & necdum Dei Verbo personæ unitate sociatus, postea in eum asumentis Verbi persona descenderit; & licèt nunc in Dei gloria maneat asumptus, aliquandiu tamen nihil inter illum, & ceteros homines interfuisse videatur.

CAP. XVIII.

HÆc ergo Nestorius, Apollinaris, Photinus adversùs catholicam fidem rabidi canes latrant; Photinus, Trinitatem non confitendo; Apollinaris, convertibilem Verbi dicendo naturam, & duas in Christo substantias non confitendo, & aut totam Christi animam, aut certè mentem, atque rationem in anima denegando, & aserendo pro sensu mentis fuisse Dei Verbum; Nestorius duos Christos, aut semper esse, aut aliquandiu fuisse aseverando. Ecclesia verò Catholica & de Deo, & de Salvatore nostro recta sentiens, nec in Trinitatis myste-

mysterium, nec in Christi incarnationem blasphemat. Nam, & unam divinitatem in Trinitatis plenitudine, & Trinitatis æqualitatem in una, atque eadem maiestate veneratur, & unum Christum Iesum, non duos, eundemque Deum pariter, atq. hominem confitetur. Vnam quidem in eo personam, sed duas substantias, duas substantias, sed unam credit, esse personam; duas substantias, quia mutabile non est Verbum Dei, ut ipsum verteretur in carnem; unam personam, ne duos profitendo filios, quaternitatem videatur colere, non Trinitatem.

CAP. XIX.

SEd operę pretium est, ut idipsum, etiam, atque etiam distinctiùs, & expressiùs enucleemus. In Deo una substantia, sed tres personæ: in Christo duę substantię, sed una persona. In Trinitate alius, atque alius, non aliud, atque aliud: in Salvatore aliud, atq. aliud, non alius, atq. alius. Quomodo in Trinitate alius, atq. alius, non aliud, atque aliud? Quia scilicet alia est persona Patris, alia Filii, alia Spiritus Sancti; sed tamen Patris, & Filii, & Spiritus sancti non alia, & alia; sed una, eademque natura. Quomodo in Salvatore aliud, atque aliud, non alius, atque alius? Quia videlicet altera substantia divinitatis, altera humanitatis: sed tamen deitas, & humanitas non alter, & alter, sed unus, idemque Christus, unus, idemque Filius Dei, & unius, eiusdemque Christi, & Filii Dei una, eademque persona: sicut in homine aliud caro, & aliud anima: sed unus, idemque homo anima, & caro. In Petro, & Pau-

Paulo aliud anima, aliud caro: nec tamen duo, Petri caro, & anima: aut alter Paulus anima, & alter caro, sed unus idemque Petrus, unus, idemque Paulus, ex duplici diversaque subsistens animi, corporisque natura. Ita igitur in uno, eodemque Christo duæ substantiæ sunt; sed una divina, altera humana; una ex Patre Deo, altera ex Matre Virgine, una coęterna, & ęqualis Patri, altera ex tempore, & minor Patre; una consubstantialis Patri, altera consubstantialis matri; unus tamen, idemque Christus in utraque substantia. Non ergo alter Christus Deus, alter homo; non alter increatus, alter creatus; non alter impassibilis, alter passibilis; non alter ęqualis Patri, alter minor Patre; non alter ex Patre, alter ex matre; sed unus, idemque Christus Deus, & homo; idem non creatus, & creatus; idem incommutabilis, & impassibilis; idem commutatus, & passus; idem Patri, & æqualis, & minor; idem ex patre ante secula genitus, idem in seculo ex matre generatus; perfectus Deus, perfectus homo. In Deo summa divinitas, in homine plena humanitas. Plena, inquam, humanitas, quippè quæ animam simul habeat, & carnem: sed carnem veram, nostram, maternam; animam verò intellectu preditam, mente, ac ratione pollentem. Est ergo in Christo verbum, anima, caro: sed hoc totum unus est Christus, unus filius Dei, & unus Salvator, ac Redemptor noster. Vnus autem, non corruptibili, nescio qua divinitatis, & humanitatis confusione, sed integra, & singulari

qua-

quadam unitate personæ. Neque .n. illa coniunctio alterum in alterum convertit, atque mutavit (qui est error proprius Arianorum,) sed ita in unum potiùs utrũq. compegit, ut manente semper in Christo singularitate unius, eiusdemque personæ, in æternum quoque permaneat proprietas uniuscuiusque naturæ; quò scilicet nec unquam Deus corpus esse incipiat, nec aliquando corpus, corpus esse desistat. Quod etiam humanæ conditionis demonstratur exemplo. Neque enim in præsenti tantùm; sed in futuro quoque, unusquisque hominum ex anima constabit, & corpore: nec tamen unquam, aut corpus in animam, aut anima vertetur in corpus; sed unoquoque hominum sine fine victuro, in unoquoque hominum sine fine necessariò utriusque substantiæ differentia permanebit. ita in Christo quoque, utriusque substantiæ sua cuique in æternum proprietas, salva tamen personæ unitate, retinenda est.

CAP. XX.

SEd cùm personam sæpius nominamus, & dicimus, quòd Deus per personã homo factus sit, vehementer verendum est, ne hoc dicere videamur, quòd Deus Verbum sola imitatione actionis, quæ sunt nostra susceperit, & quidquid illud est conversationis humanæ, quasi adumbratus, non quasi verus homo fecerit: sicut in theatris fieri solet, ubi unus plures effingit repentè personas, quarum ipse nulla est. Quotiescumque etenim aliqua suscipitur imitatio actionis alienæ, ita alio-

aliorum officia, aut opera patrantur, ut tamen hi, qui agunt, non sint ipsi, quos agunt. Neque enim (ut, verbi gratia, secularium, & Manichæorum utamur exemplis) cùm actor tragicus Sacerdotem effingit, aut Regem, Sacerdos, aut Rex est. Nam desinente actu, simul & ea, quam susceperat persona, desistit. Absit hoc à nobis nefarium, scelestumque ludibrium. Manicheorum sit ista dementia; qui phantasiæ predicatores, aiunt, Filium Dei Deum, personam hominis non substantiæ extitisse, sed actu putativo quoddam, & conversatione simulasse. Catholica verò fides ita Verbum Dei hominem factum esse, dicit, ut que nostra sunt, non fallaciter, & adumbratè, sed verè, expresseque susciperet, & quæ erant humana, non quasi aliena imitaretur, sed potiùs ut sua gereret, & prorsus quod agebat, hoc etiam esset. Sicut ipsi nos quoque in eo, quod loquimur, sapimus, vivimus, subsistimus, non imitamur homines, sed sumus. Neque enim Petrus, & Ioannes, ut eos potissimum nominem, imitando erant homines, sed subsistendo. Neque item Paulus simulabat Apostolum, aut fingebat Paulum, sed erat Apostolus, & subsistebat Paulus. Ita etiam Deus Verbum assumendo, & habendo carnem, loquendo, faciendo, patiendo per carnem, sine ulla tamen sue corruptione nature, hoc omnino prestare dignatus est, ut hominem perfectum non imitaretur, aut fingeret, sed exhiberet, ut homo verus non videretur, aut putaretur, sed esset, atque subsisteret. Igitur

sicut

ſicut anima connexa carni, nec in carnem tamen verſa, non imitatur hominem, ſed eſt homo, & homo non per ſimulationem, ſed per ſubſtantiam, ita etiam Verbum Deus, abſque ulla ſui converſione, uniendo ſe homini, non confundendo, non imitando, factus eſt homo, ſed ſubſiſtendo. Abjiciatur ergo tota penitùs perſonę illius intelligentia, quæ fingendo imitatione ſuſcipitur, ubi ſemper aliud eſt, & aliud ſimulatur, ubi ille, qui agit, nunquam is eſt, quem agit. Abſit etenim, ut hoc fallaci modo Deus Verbum perſonam hominis ſuſcepiſſe credatur; ſed ita potiùs ut incommutabili ſua manente ſubſtantia, & in ſe perfecti hominis ſuſcipiendo naturam, ipſe caro, ipſe homo, ipſe perſona hominis exiſteret, non ſimulatoria, ſed vera, non imitativa, ſed ſubſtantiva, non denique quæ cum actione deſiſteret, ſed quæ prorſus in ſubſtantia permaneret. Hęc igitur in Chriſto perſonę unitas nequaquam poſt Virginis partum, ſed in ipſo Virginis utero, compacta, atque perfecta eſt.

CAP. XXI.

VEhementer enim pręcavere debemus, ut Chriſtum non modò unum, ſed etiam ſemper unum confiteamur: quia intoleranda blaſphemia eſt, ut etiamſi nunc eum unum jam eſſe concedas, aliquando tamen non unum, ſed duos fuiſſe, contendas; unum ſcilicet poſt tempus baptiſmatis, duos verò ſub tempore nativitatis. Quod immenſum ſacrilegium non aliter profectò vitare poterimus, niſi unitum hominem Deo, ſed unitate perſonę, non ab

ascensu, vel resurrectione, vel baptismo, sed jam in matre, jam in utero, jam denique in ipsa virginali conceptione fateamur: propter quam personæ unitatem indifferenter, atque promiscuè, & quæ Dei sunt propria, tribuuntur homini, & quæ carnis propria, adscribuntur Deo. Inde est enim, quòd divinitus scriptum est, & filium hominis descendisse de cœlo, & Dominum majestatis crucifixum in terra. Inde etiam est, ut carne Domini facta, carne Domini creata, ipsum Verbum Dei factum, ipsa sapientia Dei impleta, scientia creata dicitur; sicut in præsentia manus ipsius, & pedes ejus fossi esse referuntur. Per hanc, inquam, personæ unitatem, illud quoque similis mysterij ratione perfectum est, ut carne Verbi ex integra matre nascente, ipse Deus Verbum natus ex virgine catholicissimè credatur, impiissimè denegetur. Quæ cùm ita sint, absit, ut quisquam sanctam Mariam divinæ gratiæ privilegijs, & speciali gloria fraudare conetur, est .n. singulari quodam Domini, ac Dei nostri, filii autem sui munere verissimè, ac beatissimè theotocos confitenda. Sed non eo modo theotocos, quo impia quædam hæresis suspicatur, quę asserit, eam Dei matrē sola appellatione dicendam, quòd eū .s. peperit hominem qui postea factus est Deus; sicut dicimus Presbiteri matrem, aut Episcopi matrem, non iam Presbiterum, aut Episcopum pariendo, sed eum generando hominem, qui postea Presbyter, vel Episcopus factus est. Non ita, inquam, sancta Maria theotocos: sed

Ioan. 3
1 Cor. 2

ideò potiùs, quoniam, ut suprà dictum est, jam in ejus sacrato utero sacrosanctum illud mysterium perpetratum est, quòd propter singularem quandam, atque unicam personæ unitatem, sicut Verbum in carne caro, ita homo in Deo, Deus est.

CAP. XXII.

SEd iam ea, quæ supra de memoratis hæresibus, vel de catholica fide breviter dicta sunt, renovandæ causa memoriæ breviùs, strictiùsque repetamus; quo scilicet, & intelligantur iterata pleniùs, & firmiùs inculcata teneantur. Anathema igitur Photino, non recipienti plenitudinem Trinitatis, & Christum, hominem tantummodo solitarium prædicanti. Anathema Apollinari, asserenti in Christo conversæ divinitatis corruptionem, & auferenti perfectæ humanitatis proprietatem. Anathema Nestorio, neganti ex Virgine Deum natum, asserenti duos Christos, & explosa Trinitatis fide, quaternitatem nobis introducenti. Beata verò catholica Ecclesia, quæ unum Deum in Trinitatis plenitudine, & item Trinitatis æqualitatem in una Divinitate veneratur; ut neque singularis substantiæ personarum confundat proprietatem, neque item Trinitatis distinctio unitatem separet Deitatis. Beata, inquam, Ecclesia, quæ in Christo duas veras, perfectasque substantias, sed unam Christi credit esse personam, ut neque naturarum distinctio unitatem personæ dividat, neque item personæ unitas differentiam confundat substantiarum. Beata, inquam, Ecclesia, quæ

ut

ut unum semper Christum, & esse, & fuisse fateatur unitum hominem Deo, non post partum, sed jam in ipso matris utero confitetur. Beata, inquam, Ecclesia, quæ Deum factum hominem non conversione naturæ, sed personæ ratione, intelligit; personæ autem non simulatoriæ, & transeuntis, sed substantivæ, ac permanentis. Beata, inquam Ecclesia, quæ hanc personæ unitatem tantam vim habere, prædicat; ut propter eam miro, ineffabilique mysterio & divina homini, & Deo adscribat humana. Nam propter eam, & hominem de cœlo, secundùm Deum, descendisse non abnegat; & Deum, secundùm hominem, credit in terra factum, passum, & crucifixum. Propter eam denique, & hominem Dei filium, & Deum filium Virginis confitetur. Beata igitur, ac veneranda, benedicta, & sacrosancta, & omnino supernæ illi angelorum laudationi comparanda confessio, quæ unum Dominum Deum trina sanctificatione glorificat. Idcirco etenim vel maximè unitatem Christi prædicat, *Deut.* 13
ne mysterium Trinitatis excedat. Hæc in excursu dicta sint, aliàs, si Deo placuerit, uberiùs tractanda, & explicanda. Nunc ad propositum redeamus.

CAP. XXIII.

DIcebamus ergo in superioribus quòd in Ecclesia Dei tentatio esset populi, error magistri, & tanto maior tentatio, quanto ipse esset doctior, qui erraret Quod primùm Scripturæ auctoritate, deinde ecclesiasticis docebamus exemplis, eorum scilicet commemoratio-

ne, qui cùm aliquandiu sanæ fidei forent habiti, ad extremum tamen, aut in alienam decidissent sectam, aut ipsi suam hæresim condidissent. Magna profectò res, & ad discendum utilis, & ad recolendum necessaria; quàm etiàm, atque etiam exemplorum molibus illustrare, atque inculcare debemus; ut omnes verè catholici noverint se cum Ecclesia doctores recipere, non cum doctoribus Ecclesiæ fidem deserere, debere. Sed ego ita arbitror, quòd cùm multos in hoc tentandi genere proferre valeamus, nemo penè sit qui Origenis tentationi valeat comparari: in quo plura adeo præclara, adeo singularia, adeo mira extiterunt, ut inter initia habendam cunctis assertionibus ejus fidem quivis facilè iudicaret. Nam si vita facit auctoritatem, magna illi industria, magna pudicitia, patientia, tolerantia. Si genus, vel eruditio; quid eo nobilius, qui primùm in ea domo natus est, quæ est illustrata martyrio, deinde pro Christo non solùm patre, sed omni quoque facultate privatus, tantùm inter sanctæ paupertatis profecit angustias, ut pro nomine dominicæ confessionis sæpius, ut ferunt, affligeretur. Neque verò hæc in illo sola erant, quæ cuncta postea tentationi forent; sed tanta etiam vis ingenij, tàm profundi, tàm acris, tàm elegantis, ut omnes penè multùm, longèque superaret: tanta doctrinæ, ac totius eruditionis magnificentia, ut pauca forent divinæ, penè fortasse nulla humanæ philosophiæ, quæ non penitùs assequeretur: cujus scientiæ cùm Græca concederent, Hebræa quoque elabora-

borata sunt. Eloquentiam verò quid memorem, cujus fuit tam amœna, tam lactea, tàm dulcis oratio, ut mihi ex ore ipsius, non tàm verba, quàm mella quædam fluxisse videantur? Quæ non ille persuasu difficilia disputandi viribus elimpidavit? quæ factu ardua, non ut facillima viderentur, effecit? Sed forsitan argumentorum tantummodo nexibus assertiones suas texuit? Immo planè nemo unquam magistrorum fuit, qui pluribus divinæ legis uteretur exemplis. Sed, credo, pauca conscripsit? Nemo mortalium plura; ut mihi sua omnia non solùm non perlegi; sed ne inveniri quidem posse, videantur. Cui ne quidquam ad scientiæ instrumenta deesset, etiam plenitudo exabundavit ętatis. Sed forsitan discipulis parùm felix? Quis unquam felicior? Nempe innumeri ex sinu suo Doctores, innumeri Sacerdotes, Confessores, & Martyres extiterunt. Iam verò quanta apud omnes illius admiratio, quanta gloria, quanta gratia fuerit, quis exequi valeat? Quis non ad eum paulò religiosior ex ultimis mundi partibus advolavit? Quis Christianorum non penè ut Prophetam, quis Philosophorum, non ut magistrum veneratus est? Quàm autem non solùm privatæ conditioni, sed ipsi quoque fuerit reverendus Imperio, declarant historię, quę eum à matre Alexandri Imperatoris accitum ferunt? cęlestis utique sapientię merito, cuius illa gratia, & amore flagrabat. Sed & ejusdem epistolæ de hoc testimonium perhibent, quas ad Philippum Imperatorem, qui primus

Romanorum Principum Christianus fuit, Christiani magisterii auctoritate conscripsit. De cuius incredibili quadam scientia, si quis, referentibus nobis, Christianum non accipit testimonium, saltem testificantibus Philosophis, gentilem recipiat confessionem. Ait namque impius ille Porphyrius, excitum se fama ipsius Alexandriam ferè puerum perexisse, ibiq. eum vidisse iam senem, sed planè talem, tantumque, qui arcem totius scientię condidisset. Dies me citiùs defecerit, quàm ea, quæ in illo viro præclara exciterunt, vel ex minima saltem parte perstringam: quæ tamen omnia non solùm ad religionis gloriam, sed etiam ad tentationis magnitudinem pertinebant. Quotus enim quisque tanti ingenii, tantę doctrinæ, tantę gratię virum à se facilè deponeret, ac non illa potiùs uteretur sententia, se cum Origene errare malle, quàm cum aliis vera sentire: Et quid plura? Eò res decidit, ut tantæ personę, tanti doctoris, tanti prophetæ, non humana aliqua, sed, ut exitus docuit, nimium periculosa tentatio plurimos à fidei integritate deduceret. Quamobrem hic Origenes tantus, ac talis, dum gratia Dei insolentiùs abutitur, dum ingenio suo nimiùm indulget, sibique satis credit, cùm parvipendit antiquam Christianæ religionis simplicitatem, dum se plùs cunctis sapere præsumit, dum ecclesiasticas traditiones, & veterum magisteria contemnens, quædam scripturarum capitula novo more interpretatur, meruit, ut de se quoque Ecclesię Dei diceretur: *Si surrexerit in medio tui Propheta*,

Et

Et paulò post: *Non audies*, inquit, *verba Prophetæ illius*. Et item: *Quia tentat vos*, inquit *Dominus Deus vester, utrum diligatis eum, an non*. Verè non solùm tentatio, sed etiam magna tentatio, dedicatam sibi, atque in se pendentem Ecclesiam admiratione ingenii, scientiæ, eloquentiæ, conversationis, & gratiæ, nihil de se suspicantem, nihil verentem, subitò à veteri religione in novam profanitatem sensim, paulatimque traducere. Sed dicet aliquis, corruptos esse Origenis libros. Non resisto: quin potiùs & malo. Nam id à quibusdam, & traditum, & scriptum est, non catholicis tantùm, sed etiam hæreticis: sed illud est, quod nunc debemus advertere, etsi non ipsum, libros tamen sub nomine suo editos, magnæ esse tentationi: qui multis blasphemiarum vulneribus scatentes, non ut alieni, sed quasi sui, & leguntur, & amantur; ut etsi in errore concipiendo Origenis non fuit sensus, ad errorem tamen persuadendum Origenis auctoritas valere videatur. Deut. 13

CAP. XXIV.

SEd, & Tertulliani quoque eadem ratio est. Nam sicut illi apud Græcos, ita hìc apud Latinos nostrorum omnium facilè princeps, iudicandus est. Quid enim hoc viro doctius, quid in divinis, atque humanis rebus exercitatius? Nempè omnem philosophiam, & cunctas Philosophorum sectas, auctores, assertoresque sectarum, omnesque eorum disciplinas, omnem historiarum, ac studiorum varietatem mira quadam mentis capacitate com-

plexus est. Ingenio verò nonne tàm gravi, ac vehementi excelluit, ut sibi nihil penè ad expugnandum proposuerit, quod non aut acumine irruperit, aut pondere eliserit? Iam porrò orationis suæ laudes quis exequi valeat, quę tanta nescio qua rationum necessitate conferta est, ut ad consensum sui, quos suadere non potuerit, impellat; cuius quot penè verba, tot sententię sunt, quot sensus, tot victoriæ. Sciunt hoc Marciones, Apelles, Praxeę, Hermogenes, Iudęi, Gentiles, Gnostici, cœterique; quorum ille blasphemias multis, ac magnis voluminum suorum molibus, velut quibusdam fulminibus evertit. Et tamen hic quoque post hęc omnia, hic, inquam, Tertullianus, catholici dogmatis, idest universalis, ac vetustę fidei parùm tenax, ac disertior multò, quàm felicior, mutata deinceps sententia, fecit ad extremum, quod de eo beatus Confessor Hilarius quodam loco scribit: *Sequenti*, inquit, *errore detraxit scriptis probabilibus auctoritatem*. Et fuit ipse quoque in Ecclesia magna tentatio. Sed de hoc nolo plura dicere. Hoc tantùm commemorabo, quòd contra Moysi pręceptum exurgentes in Ecclesia novellas Montani furias, & insana illa insanarum mulierum novitii dogmatis somnia veras prophetias, asseverando, meruit, ut de se quoque, & scripturis suis diceretur: *Si surrexerit in medio tui Propheta*. Et mox: *Non audies verba Prophetæ illius*. Quare? *Quia*, inquit, *tentat vos Dominus Deus vester, utrum diligatis eum, an non*.

Hilarius in Matth. c. 5

His igitur tot, ac tantis, cęterisq. eiusmodi eccle-

clesiasticorum exemplorum molibus evidenter advertere, & secundùm Deuteronomii leges luce clariùs intelligere debemus, quòd si quando aliquis ecclesiasticus magister à fide abberraverit, ad tentationem id nostram fieri providentia divina patiatur, utrùm diligamus Deum, an non, toto corde, & in tota anima nostra.

CAP. XXV.

QVę cùm ita sint, ille est verus, & germanus catholicus, qui veritatem Dei, qui Ecclesiam, qui Christi corpus diligit, qui divinę religioni, qui catholicę fidei nihil prępomit, non hominis cuiuspiam auctoritatem, non amorem, non ingenium, non eloquentiam, non philosophiam; sed hęc cuncta despiciens, & in fide fixus, & stabilis permanens, quidquid universaliter antiquitùs Ecclesiam catholicam tenuisse cognoverit, id solùm sibi tenendum, credendumque decernit; quidquid verò ab aliquo deinceps uno, præter omnes, vel contra omnes sanctos, novum, & inauditum subinduci senserit, id non ad religionem, sed ad tentationem potiùs intelligat pertinere; tum pręcipuè beati Apostoli Pauli eruditus eloquiis; hoc est enim, quòd in prima ad Corinthios epistola scribit: *Oportet*, inquit, *& hæreses esse, ut probati manifesti fiant in vobis*. Ac si diceret: Ob hoc hæreseon non statim divinitùs eradicantur auctores, ut probati manifesti fiant, id est, unusquisque quàm tenax, & fidelis, & fixus catholicæ fidei sit amator, appareat. Et revera cùm quęque novitas ebullit, statim cernitur frumentorum gravitas, & levitas palearum; tunc 1 Cor. 11

sine

sine magno molimine excutitur ab area, quod nullo pondere intra aream tenebatur. Namque alii illicò prorsùs avolant; alii verò tantummodo excussi, & perire metuunt, & redire erubescunt saucii, semineces, semivivi; quippe qui tantam veneni hauserint quantitatem, quæ nec occidat, nec digeratur, nec mori cogat, nec vivere sinat. Heu miseranda conditio! quantis illi curarum æstibus, quantis turbinibus exagitantur à Nunc etenim, quà ventus impulerit, incitato errore rapiuntur; nunc in semetipsos reversi, tanquam contrarii fluctus reliduntur; nunc temeraria præsumptione, & ea quæ incerta videntur approbant; nunc irrationali metu, etiam quę certa sunt expavescunt; incerti, quà eant, quà redeant, quid appetant, quid fugiant, quid teneant, quid dimittant. Quę quidem dubii, & malè penduli cordis afflictio, divinæ erga se miserationis est medicina, si sapiant. Idcircò etenim extra tutissimum catholicæ fidei portum diversis cogitationum quatiuntur, verberantur, ac penè enecantur, procellis, ut excussa in altum elatæ mentis vela deponant, quæ malè novitatum ventis expanderant, seseque intra fidissimam stationem placidæ, ac bonę matris reducant, & teneant, atque amaros illos, turbulentosque errorum fluctus primitùs revomant, ut possint deinceps vivę, & salientis aquę fluenta potare. Dediscant bene quod didicerant non bene, & ex toto Ecclesię dogmate, quod intellectu capi potest, capiant; quod non potest, credant.

CAP.

CAP. XXVI.

QVæ cùm ita ſint; iterum, atque iterum, eadem mecum revolvens, & reputans, mirari ſatis nequeo tantam quorundam hominum veſaniam, tantam excœcatæ mentis impietatem, tantam poſtremò errandi libidinem, ut contenti non ſint tradita ſemel,& accepta antiquitus credendi regula; ſed nova, ac nova indiem quærant, ſemperque aliquid geſtiant religioni addere, mutare, detrahere. Quaſi non cæleſte dogma ſit,quod ſemel revelatum eſſe, ſufficiat; ſed terrena inſtitutio, quæ aliter perfici, niſi aſſidua emendatione, immo potiùs reprehenſione, non poſſit; cùm divina clament oracula: *Ne transferas terminos,quos poſuerunt patres tui.* Et: *Super iudicantem ne iudices.* Et: *Scindentem ſæpem mordebit eum ſerpens.* Et illud apoſtolicum,quo omnes omnium hæreſeon ſceleratæ novitates,velut quodam ſpiritali gladio ſępe truncatę ſemperque truncandæ ſunt: *O Timothee, depoſitum cuſtodi, devitans profanas vocum novitates, & oppoſitiones falſi nominis ſcientia, quam quidam promittentes, circa fidem exciderunt*. Et poſt hęc inveniuntur aliqui tanta inveteratę frontis duritia, tanta impudentiæ incude, tanto adamante pertinaciæ, qui tantis eloquiorum cœleſtium molibus non ſuccumbant, tantis ponderibus non fatiſcant, tantis malleis non conquaſſentur, tantis poſtremò fulminibus non conterantur? *Devita*, inquit, *profanas vocum novitates*. Non dixit *antiquitates*, non dixit *vetuſtates*. Immo planè quid è contrario,ſequeretur, oſtendit. Nam ſi vitanda

Prov. 22
Eccl. 8
Eccl. 10
1 Tim. 6

da est novitas, tenenda est antiquitas: etsi profana est novitas, sacrata est vetustas: *Et oppositionis*, inquit, *falsi nominis scientiæ*. Verè falsum nomen apud doctrinas hereticorum; ut ignorantia scientię, & caligo serenitatis, & tenebrę luminis appellatione fucentur. *Quam quidam*, inquam, *promittentes, circa fidem exciderunt*. Quid promittentes, exciderunt, nisi novam, nescio quam, ignoratamq. doctrinam? Audias etenim quosdam ipsorũ dicere: Venite ò insipientes, & miseri, qui vulgò catholici vocitamini, & discite fidem veram, quam præter nos nullus intelligit, quę multis ante seculis latuit, nuper verò revelata, & ostensa est, sed discite furtim, atque secretim, delectabit enim vos. Et item. Cùm didiceritis, latenter docete; ne mundus audiat, nec Ecclesia sciat. Paucis namque concessum est tanti mysterii capere secretum. Nonne hæc verba sunt illius meretricis, quę apud Salomonis proverbia vocat ad se prætereuntes viam, qui dirigunt iter suum?

Prov. 6 *Qui est*, inquit, *vestrum insipientissimus, diuertat ad me*. Inopes autem sensu exhortatur, dicens: *Panes occultos, libenter attingite, & aquam dulcem furtim bibite*. Quid deinde? *At ille*, inquit, *nescit quomodo terrigenæ apud eam pereant*. Qui sunt isti terrigenæ. Exponat Apostolus: *Qui circa fidem*, inquit, *exciderunt*.

CAP. XXVII.

SEd operæpretium est totum ipsum Apostoli capitulum diligentius pertractare. *O Timothee*, inquit, *depositum custodi, deuitans profanas vocum nouitates*, *O*! Exclamatio ista, & pre-

& præscientiæ est pariter, & charitatis. Prævidebat .n. futuros, quos etiã prędolebat, errores. Quid est hodie *Timotheus*, nisi vel generaliter universa Ecclesia, vel specialiter totũ corpus prępositorum qui integram divini cultus scientiam, vel habere ipsi debent, vel aliis infundere? Quid est, *depositum custodi*? Custodi, inquit, propter fures, propter inimicos; ne dormientibus hominibus, superseminent zizania super illud tritici bonũ semen, quod seminaverat filius hominis in agro suo. *Depositum*, inquit, *custodi*. Quid est *depositum*? id est, quod tibi creditum est, non quod à te inventum, quod accepisti, nõ quod excogitasti; rem nõ ingenii, sed doctrinę; nõ usurpationis privatę, sed publicę traditionis; rem ad te perductam, non à te prolatam; in qua non auctor debes esse, sed custos; non institutor, sed sectator; non ducens, sed sequens. *Depositum*, inquit, *custodi*: catholicę fidei talentum inviolatũ, illibatumq. conserva. Quod tibi creditũ, hoc penes te maneat, hoc à te tradatur. Aurum accepisti, aurum redde, nolo mihi pro aliis alia subiicias, nolo pro auro, aut impudenter plumbum, aut fraudulenter æramenta supponas, nolo auri speciem, sed naturam planè. O Timothee, ò Sacerdos, o Tractator, ò Doctor, si te divinũ munus idoneum fecerit, ingenio, exercitatione, doctrina, esto spiritalis tabernaculi Beseleel, preciosas divini dogmatis gemmas exculpe, fideliter coapta, adorna sapienter, adiice splendorem, gratiam, venustatem. Intelligatur te exponente illustriùs, quod antea obscuriùs credebatur. Per te posteritas intellectũ

gra-

gratuletur, quod antè vetustas non intellectum venerabatur. Eadem tamen, quæ didicisti, doce; ut cùm dicas novè, non dicas nova.

CAP. XXVIII.

SEd forsitan dicit aliquis: Nullusne ergo in Ecclesia Christi profectus habebitur religionis? Habeatur planè, & maximus. Nam quis ille est tàm invidus hominibus, tàm exosus Deo, qui istud prohibere conetur? Sed ita tamen, ut verè profectus sit ille fidei, non permutatio. Siquidem ad profectum pertinet, ut in semetipsum unaquæque res amplificetur; ad permutationem verò, ut aliquid ex alio in aliud transvertatur. Crescat igitur oportet, & multum, vehementerque proficiat, tàm singulorum, quàm omniũ, tàm unius hominis, quàm totius Ecclesiæ, ætatum, ac seculorum gradibus, intelligentia, scientia, sapientia; sed in suo dumtaxat genere, in eodem scilicet dogmate, eodem sensu, eademque sententia.

CAP. XXIX.

IMitetur animarum religio rationem corporum: quę licèt annorum processu numeros suos evolvant, & explicent, eadem tamen, quæ erant permanent. Multùm interest inter pueritiæ florem, & senectutis maturitatem; sed iidem tamen ipsi fiunt senes, qui fuerant adolescentes; ut quamvis unius, ejusdemque hominis status, habitusque mutetur, una tamen nihilominus, eademque natura, una, eademque persona sit. Parva lactentium membra, magna juvenum; eadem ipsa sunt tamen. Quot parvulorum artus, tot virorum; & si qua illa sunt

quæ

quæ ęvi maturioris ætate pariũtur, jam in semi-nis ratione proferta sunt; ut nihil postea novum proferatur in senibus, quod non in pueris jam antè latitaverit. Vnde non dubium est hanc esse legitimam,& rectam proficiendi regulam, hunc ratum, atque pulcherrimum crescendi ordinem, si eas semper in grandioribus partes, ac formas numerus detexat ætatis, quas in parvulis creatoris sapientia præformaverat. Quòd si humana species in aliquam deinceps non sui generis vertatur effigiem, aut certè addatur quippiam membrorum numero, vel detrahatur, necesse est ut totum corpus, vel intercidat, vel prodigiosum fiat, vel certè debilitetur. Ita etiam Christianæ religionis dogma sequatur has decet profectuum leges; ut annis scilicet consolidetur, dilatetur tempore, sublimetur ætate, incorruptum tamen, illibatumque permaneat, & universis partium suarum mẽsuris, cunctisq. quasi membris, ac sensibus propriis plenum, atque perfectum sit, quod nihil præterea permutationis admittat, nulla proprietatis dispendia, nullam definitionis sustineat varietatem.

CAP. XXX.

EXempli gratia, Severunt majores nostri antiquitùs in Ecclesiastica segete triticeæ fidei semina: iniquum valdè, & incongruum est ut nos eorum posteri pro germana veritate frumenti, subdititium zizanię legamus errorem. Quin potiùs hoc rectum, & consequens est, ut primis, atque extremis sibimet non discrepantibus, de incrementis triticeæ institutionis triti-

cei quoque dogmatis frugem demetamus; ut cùm aliquid ex illis seminum primordiis accessu temporis evolvatur, & nunc lętetur, & excolatur, nihil tamen de germinis proprietate mutetur: addatur licèt species, forma, distinctio, eadem tamen cujusque generis natura permaneat. Absit etenim ut rosea illa catholici sensus plantaria in carduos, spinasque vertantur. Absit, inquam, ut in isto spiritali Paradiso, de cynnamomi, & balsami surculis lolium repentè, atque aconita proveniant. Quodcunque igitur in hac Ecclesię Dei agricultura fide patrum satum est, hoc idem filiorum industria decet, excolatur, & observetur, hoc idem floreat, & maturescat, hoc idem proficiat, & proficiatur. Fas est etenim, ut prisca illa cœlestis philosophiæ dogmata processu temporis excurentur, limentur, poliantur; sed nefas est, ut commutentur, nefas ut detruncentur, ut mutilentur. Accipiant licèt evidentiam, lucem, distinctionem; sed retineant necesse est plenitudinem, integritatem, proprietatem Nam si semel admissa fuerit hæc impiæ fraudis licentia, horreo dicere, quantùm exscindendæ, atque abolendæ religionis periculum consequatur.

CAP. XXXI.

ABdicata etenim qualibet parte catholici dogmatis, alia quoque, atque item alia, ac deinceps alia, & alia, jam quasi ex more, & licito, abdicabuntur. Porrò autem singillatim partibus repudiatis, quid aliud ad extremum sequetur, nisi ut totum pariter repudietur? Sed & è contra, si novitia veteribus, extranea

do-

domesticis, & profana sacratis admisceri cęperint, proserpat hic mos in universum, necesse est, ut nihil posthac apud Ecclesiam relinquatur intactum, nihil illibatum, nihil integrum, nihil immaculatum, sed sit ibidem deinceps impiorum, ac turpium errorum lupanar, ubi erat antè castę, & incorruptę sacrarium veritatis. Sed avertat hoc à suorū mentibus nefas divina pietas, sitque hic potiùs impiorū furor.

CAP. XXXII.

CHristi verò Ecclesia, sedula, & cauta depositorum apud se dogmatum custos, nihil in his unquam permutat, nihil addit, non amputat necessaria, non apponit superflua, non amittit sua, nō usurpat aliena; sed omni industria hoc unū studet, ut vetera fideliter, sapiēterque tractando, si qua sunt illa antiquitùs informata, & incoata, accuret, & poliat; si qua iam cōfirmata, & definita, custodiat. Denique quid unquā aliud Conciliorū decretis, enisa est, nisi ut quod antea simpliciter credebatur, hoc idem postea diligētiùs crederetur, quod antea lentiùs prędicabatur, hoc idem postea instantiùs prędicaretur, quod anteà securiùs colebatur, hoc idem postea sollicitiùs excoleretur. Hoc, inquam, semper neq. quicquam prętera, hæreticorum novitatibus excitata, Conciliorum suorum decretis catholica perfecit Ecclesia, nisi, ut quod priùs à maioribus sola traditione susceperat, hoc deinde posteris etiam per scripturæ chirographum consignaret, magnam rerum summam paucis literis comprehendendo, & plerumque propter intelligentię lucem,

non novum fidei sensum novę appellationis proprietate signando.

CAP. XXXIII.

SEd ad Apostolum redeamus. *O Timothee*; inquit, *depositum custodi, devitans profanas vocum novitates*. Devita, inquit, quasi viperã, quasi scorpioně quasi basiliscũ; ne te non solùm tactu, sed etiam visu, afflatuq. percutiant. Quid est *Devita*? *Si quis*, inquit, *venit ad vos, & hanc doctrinam non affert*. Quam doctrinam, nisi catholicam, & universalem, & unam eamdemque per singulas ætatum successiones incorrupta veritatis traditione manentem, & usque in sécula sine fine mansuram? Quid tum? *Nolite*, inquit, *recipere eum in domum, nec aue ei dixeritis. Qui enim dicit illi aue, communicat operibus eius malignis*. *Profanas*, inquit, *vocum novitates*. Quid est *profanas*? Quę nihil habent sacri, nihil religiosi, ab Ecclesiæ penetralibus, quæ est templum Dei, penitùs extraneas.

1 Cor. 5
Ioan. 2.

CAP. XXXIV.

PRofanas, inquit, *vocum novitates*. Vocum, id est, dogmatum, rerum, sententiarum novitates, quę sunt vetustati, atque antiquitati contrarię: quæ si recipiantur, necesse est, ut fides beatorum patrum, aut tota, aut certè magna ex parte violetur; necesse est, ut omnes omnium ætatum fideles, omnes sancti, omnes casti, continentes, virgines, omnes Clerici, Levitæ, & Sacerdotes, tanta Confessorum millia, tanti Martyrum exercitus, tanta urbium, tanta populorum celebritas, & multitudo, tot insulæ, provinciæ, Reges, gentes, regna, na-

cio-

tiones, totus postremò jam penè terrarum orbis per catholicam fidem Christo capiti incorporatus, tanto seculorum tractu ignorasse, errasse, blasphemasse, nescisse quid crederet, pronuntietur. *Profanas*, inquit, *vocum nouitates deuita*? quas recipere, atque sectari, nunquam catholicorum, semper verò hæreticorum fuit. Et revera, quæ unquam hæresis, nisi sub certo nomine, certo loco, certo tempore, ebullivit? Quis unquam hæreses instituit, nisi qui se priùs ab Ecclesiæ catholicæ universitatis & antiquitatis consensione discreverit? Quod ita esse luce clariùs exempla demonstrant. Quis enim unquam ante profanum illum Pelagium tantam virtutem liberi præsumpsit arbitrij, ut ad hoc in bonis rebus per actus singulos adiuvandum necessariam Dei gratiam, non putaret? Quis ante prodigiosum discipulum ejus Celestium, reatu prævaricationis Adæ, omne genus humanum negavit adstrictum? Quis ante sacrilegum Arium Trinitatis unitatem discindere, quis ante sceleratum Sabellium unitatis Trinitatem confundere ausus est? Quis ante crudelissimum Novatianum, crudelem Deum dixit, eò quòd mallet mortem morientis, quàm ut revertatur, & vivat? Quis ante magum Simonem, Apostolica districtione percussum, (à quo vetus ille turpitudinum gurges usque in novissimum Priscillianum continua, & occulta successione manavit) auctorem malorum, i. e. scelerum, impietatum, flagitiorumque nostrorum ausus est dicere creatorem Deum? Quippe quem asserit talem hominum manibus ipsam suis creare natu-

ram quæ proprio quodam motu, & necessariè cujusdam voluntatis impulsu, nihil aliud possit, nihil aliud velit, nisi peccare, eò quod furiis omnium vitiorum exagitata, & inflammata in omnium turpitudinum barathra inexhausta cupiditate rapiatur. Innumera sunt talia, quæ brevitatis studio prætermittimus: quibus tamen cunctis satis evidenter perspicuèque monstratur hoc apud omnes ferè hæreses quasi solemne esse, ac legitimum, ut semper profanis novitatibus gaudeant, antiquitatis scita fastidiant, & per oppositiones falsi nominis scientiæ, à fide naufragent. Contrà verò catholicorum hoc verè proprium, deposita sanctorum patrum, & commissa servare, damnare profanas novitates, & sicut dixit, atque iterum prædixit Apostolus, *si quis annuntiaverit præter-* Galat. 1 *quam quod acceptum est, anathema sit*.

Hic fortasse aliquis interroget, an & hæretici divinæ scripturæ testimoniis utantur. Vtuntur planè, & vehementer quidem. Nam videas, eos volare per singula quæque sanctæ legis volumina, per Moysi, per Regum libros, per Psalmos, per Apostolos, per Evangelia, per Prophetas. Sive enim apud suos, sive alienos, sive privatim, sive publicè, sive in sermonibus, sive in libris, sive in conviviis, sive in plateis, nihil unquam penè de suo proferunt quod non etiam Scripturæ verbis adumbrare conentur. Lege Pauli Samosateni opuscula, Priscilliani, Eunomii, Ioviniani, reliquarumque pestium; cernas infinitam exemplorum congeriem, propè nullam omitti paginam,

quæ

quæ non novi, aut veteris Teſtamenti ſententiis fucata, & colorata ſit. Sed tantò magis cavendi, & pertimeſcendi ſunt, quanto occultiùs ſub divinæ legis umbraculis latitant. Sciunt enim, fœtores ſuos nulli ferè citò eſſe placituros, ſi nudi, & ſimplices exhalentur; atque idcirco eos cœleſtis eloquij, velut quodam aromate aſpergunt, ut ille, qui humanum facilè deſpiceret errorem, divina non facilè contemnat oracula. Itaque faciunt, quod hi ſolent, qui parvulis auſtera quędam temperaturi pocula, priùs oras melle circumlinunt; ut incauta ætas cùm dulcedinem præſenſerit, amaritudinem non reformidet. Quod etiam iis curæ eſt, qui mala gramina, & novos ſuccos medicaminũ vocabulis præcolorant; ut nemo ferè, ubi ſupraſcriptum légerit remedium, ſuſpicetur venenum.

CAP. XXXVI.

INde denique, & Salvator clamabat: *Attendite vobis à pſeudoprophetis, qui veniunt ad vos in veſtitu ovium, at intus autem ſunt lupi rapaces.* Matth. 7
Quid eſt veſtitus ovium, niſi Prophetarum, & Apoſtolorum proloquia; quæ iidem, ovili quadam ſinceritate, agno illi immaculato, qui tollit peccatum mundi, tanquam vellera quædam texuerunt? Qui ſunt lupi rapaces, niſi ſenſus hæreticorum, feri & rabidi, qui caulas Eccleſiæ ſemper infeſtant, & gregem Chriſti quaqua poſſunt, dilacerant? Sed ut fallaciùs incautis ovibus obrepant, manente luporum ferocia, deponunt lupinam ſpeciẽ, & ſeſe divinæ legis ſentẽtiis, velut quibuſdam velleribus obvolvunt; ut cùm

quisque lanarum mollitiem presenserit, nequaquam aculeos dentium pertimescat. Sed quid ait Salvator? *Ex fructibus eorum cognoscetis eos*, id est: Cùm cœperint divinas illas voces non jam proferre tantùm, sed etiam exponere, nec adhuc jactare solùm, sed etiam interpretari; tunc amaritudo illa, tunc acerbitas, tunc rabies intelligetur, tunc novitium virus exhalabitur, tunc profanæ novitates aperientur; tunc primùm scindi sæpem videas, tunc transferri patrum terminos, tunc catholicam fidem cædi, tunc ecclesiasticum dogma lacerari.

XXXVII.

TAles erant ii, quos percutit Apostolus Paulus in secunda ad Corinthios, dicens: *Nam ejusmodi*, inquit, *pseudoapostoli sunt operarij subdoli, transfigurantes se in Apostolos Christi*. Quid est *transfigurantes se in Apostolos Christi*? Proferebant Apostoli divinæ legis exempla; proferebant & illi. Proferebant Apostoli psalmorum auctoritates; proferebant & illi. Proferebant Apostoli sententias Prophetarum; & illi nihilominus proferebant. Sed cùm ea, quæ similiter protulerant, interpretari non similiter cœpissent; tunc simplices à subdolis, tunc infucati à fucatis, tunc recti à perversis, tunc postremò veri Apostoli à falsis Apostolis discernebantur. *Et non mirum*, inquit, *ipse enim Satanas transfigurat se in angelum lucis*. Non est ergo magnum si ministri ejus transfigurantur, sicut ministri justitiæ. Ergo, secundùm Apostoli Pauli magisterium, quotiescunque vel pseudoapostoli, vel pseudoprophetæ, vel

2. Cor. 1.

pseu-

pseudodoctores divinæ legis sententias proferunt, quibus malè interpretatis errores suos adstruere conentur, non dubium est, quin auctoris sui callida machinamenta sectentur; quæ ille nunquam profectò comminisceretur, nisi sciret omnino, nullam esse ad fallendum faciliorem viam, quàm ut ubi nefarii erroris subinducitur fraudulentia, ibi divinorum verborum prætendatur auctoritas.

CAP. XXXVIII.

SEd dicet aliquis: Unde probatur, quia sacræ legis exemplis diabolus uti soleat? Legat Evangelia, in quibus scribitur: *Tunc assumpsit illum diabolus*, id est, Dominum Salvatorem; *& statuit illum super pinnam templi, & dixit ei: Si filius Dei es, mitte te deorsum. Scriptum est enim, quòd angelis suis mandavit de te, ut custodiant te in omnibus viis tuis; in manibus tollent te, ne forte offendas ad lapidem pedem tuum*. Quid hìc faciet misellis hominibus, qui ipsum Dominum majestatis Scripturarum testimoniis appetivit? *Si*, inquit, *filius Dei es, mitte te deorsum*. Quare? *Scriptum est enim*, inquit. Magnoperè nobis doctrina loci istius attendenda, atque retinenda est; ut tanto evangelicæ auctoritatis exemplo, quando aliquos apostolica, seu prophetica verba proferre contra catholicam fidem viderimus, diabolum per eos loqui minimè dubitemus. Nam sicut tunc caput capiti, ita nunc quoque membra membris loquuntur, membra scilicet diaboli membris Christi, perfidi fidelibus, sacrilegi religiosis, hæretici postremò catholicis. Sed quid tandem

Matth. 4

dicunt? *Si*, inquit, *filius Dei es, mitte te deorsum*. Hoc est. Si filius esse vis Dei, & hereditatem regni cœlestis accipere, mitte te deorsum, id est, ex istius te sublimis Ecclesiæ, quæ etiam templum Dei putatur, doctrina, & traditione demitte. Ac si quis interroget quempiam hæreticorum, sibi talia persuadentem. Unde probas, unde doces, quòd Ecclesiæ catholicę universalem, & antiquam fidem dimittere debeam? Statim ille: *Scriptum est enim*. Et continuò mille testimonia, mille exempla, mille auctoritates parat, de Lege, de Psalmis, de Apostolis, de Prophetis: quibus novo, & malo more interpretatis, ex arce catholica in hæreseos barathrum infelix anima præcipitetur. Iam verò illis, quæ sequuntur, promissionibus, miro modo incautos homines hæretici decipere consueverunt. Audent etenim polliceri, & docere, quòd in Ecclesia sua, id est, in communionis suæ conventiculo, magna, & specialis, ac planè personalis quædam sit Dei gratia, adeò ut sine ullo labore, sine ullo studio, sine ulla industria etiamsi nec petant, nec quærant, nec pulsent, quicunque illi ad numerum suum pertinent, tamen ita divinitus dispensentur, ut angelicis evecti manibus, id est, angelica protectione servati, nunquam possint offendere ad lapidem pedem suum, idest, nunquam scandalizari. Sed dicet aliquis: Si divinis eloquiis, sententiis, promissionibus & diabolus, & discipuli eius utuntur, quorum alii sunt pseudoapostoli, alii pseudoprophetę, pseudomagistri, & omnes ex toto hęretici, quid facient catholici homines, & matris Ecclesiæ

filii?

filii? Quonam modo in scripturis sanctis veritatem à falsitate discernet? Hoc scilicet facere magnopere curabunt, quod in principio Commonitorii istius sanctos, & doctos viros nobis tradidisse, scripsimus; ut divinum canonem secundum universalis Ecclesiæ traditiones, & iuxta catholici dogmatis regulas interpretentur; in qua item catholica, & apostolica Ecclesia sequantur, necesse est, universitatem, antiquitatem, consensionem. Et si quando pars contra universitatem, novitas contra vetustatem, unius, vel paucorum errantium dissensio contra omnium, vel certè multò plurium catholicorum consensionem rebellaverit, præferant partis corruptioni universitatis integritatem: in qua eadem universitate, novitatis profanitati, antiquitatis religionem, itemque in ipsa vetustate, unius, sive paucissimorum temeritati, primùm omnium generalia, si qua sunt, universalis Concilii decreta præponant; tunc deinde, si id minus est, sequatur quod proximum est, multorum, atque magnorum consentientes sibi sententias, magistrorum. Quibus, adjuvante Domino, fideliter, sobriè, sollicitè observatis, non magna difficultate noxios quosque exurgentium hereticorum deprehendemus errores.

Hic jam consequens esse video, ut exemplis demonstrem quonam modo profanæ heret icorum novitates, prolatis, atq. collatis veterum magistrorum concordantibus sibimet sententiis, & deprehendantur, & condemnentur. Quę tamen antiqua sanctorum patrum consensio

non in omnibus divinæ legis queſtiunculis, ſed ſolùm certè præcipuè in fidei regula magno nobis ſtudio & inveſtiganda eſt, & ſequenda. Sed neque ſemper, neque omnes hæreſes hoc modo impugnandæ ſunt, ſed novitie, recenteſque tantummodo; cùm primùm .ſ. exoriuntur, antequam infalſarint vetuſtæ fidei regulas, ipſius temporis vetentur anguſtiis, ac priuſquam manante latiùs veneno, maiorum volumina vitiare conentur. Cęterum dilatatę, & inveteratæ hęreſes nequaquam hac via aggrediendæ ſunt, eo quòd prolixo temporũ tractu longa iis furandæ veritatis, patuerit occaſio. Atque ideò quaſcumque illas antiquiores vel ſchiſmatum, vel hæreſeon profanitates nullo modo nos oportet, niſi aut ſola, ſi opus eſt, Scripturarum auctoritate convincere, aut certè iam antiquitùs univerſalibus ſacerdotum catholicorum conciliis convictas, damnataſque vitare. Itaq. cùm primùm mali cuiuſq. erroris putredo erũpere cęperit, & ad defẽſionem ſui quædam ſacrę legis verba furari, eaq. fallaciter, & fraudulẽter exponere, ſtatim interpretando canoni majorũ ſentẽtię congregandæ ſunt; quibus illud quodcumque exurget novitium, ideoq. profanum, & abque ulla ambage prodatur, & ſine ulla retractatione damnetur. Sed eorum dumtaxat patrũ ſententię conferendæ ſunt, qui in fide, & communione catholica, ſanctè, ſapienter, conſtanter viventes, docentes, & permanenter, vel mori in Chriſto fideliter, vel occidi pro Chriſto feliciter meruerunt. Quibus tamẽ hac lege credendum eſt, ut quidquid vel omnes, vel plures, uno

co-

eodemq. sensu manifestè, frequenter, perseveranter, velut quodam consentiente sibi magistrorum concilio, accipiendo, tenendo, tradendo, firmaverint, id pro indubitato, certo, ratoque habeatur. Quidquid verò, quamvis ille sanctus, & doctus, quamvis Episcopus, quamvis Confessor, & Martyr, preter omnes, aut etiam contra omnes senserit, id inter proprias, & occultas, & privatas opiniunculas à communis, & publicæ, ac generalis sententiæ auctoritate secretum sit; ne cum summo æternæ salutis periculo, iuxta sacrilegam hæreticorum, & schismaticorum consuetudinē, universalis dogmatis antiqua veritate dimissa, unius hominis novitium sectemur errorem.

CAP. XL.

QVorum beatorum patrum sanctum, catholicumq. consensum, ne quis sibi temerè contemnendum fortè arbitretur, ait Apostolus: *Et quosdam quidem posuit Deus in Ecclesia, primum Apostolos,* (quorum ipse unus erat) *secundò prophetas* (qualem in actibus Apostolorum legimus Agabum,) *tertiò doctores*, qui tractatores nunc appellantur; quos hìc idem Apost. etiam interdum nuncupat, eò quòd per eos Prophetarum mysteria populis aperiantur. Hos ergo in Ecclesia Dei divinitus per tempora & loca dispensatos quisquis in sensu catholici dogmatis unum aliquid in Christo sentientes contempserit, non hominem contemnit, sed Deum: à quorum veridica unitate ne quis discrepet, impensiùs obtestatur idem Apostolus dicens: *Obsecro autem vos, fratres, ut* 1. Cor. 1.

1. Cor. 12

idip-

idipsum dicatis omnes, & non sint in vobis schismata: sitis autem perfecti in eodem sensu, & in eadem sententia. Quòd si quis ab eorum sententiæ communione desciverit, audiet illud ejusdem Apostoli: *Non est Deus dissensionis*, 1 Cor. 13 *sed pacis*, (id est, non ejus, qui à consentiendi unitate defecerit, sed eorum, qui in consentiendi pace permanserint) *sicut in omnibus*, inquit, *Ecclesiis sanctorum doceo*; id est, catholicorum; quæ ideo sanctæ sunt, quia in fidei communione persistunt. Et ne quis forsitan, prætermissis cœteris, se solum audiri, sibi soli credi, arrogaret, paulò post ait: *An à vobis*, inquit, *verbum Dei processit? aut in vos solos devenit?* Et ne hoc quasi perfunctoriè acciperetur, adjecit: *Si*, *quis*, inquit, *videtur Propheta esse, aut spiritalis, cognoscat quæ scribo vobis, quia Domini sunt mandata*. Quæ utiq. mandata, nisi ut si quis est Propheta, aut spiritalis, id est, spiritalium rerum magister, summo studio æqualitatis, & unitatis cultor existat: ut s. neq. opiniones suas cœteris præferat, & ab universorum sensibus non recedat. *Cuius rei mandata qui ignorat*, inquit, *ignorabitur*, id est, qui aut nescita non discit, aut scita contemnit, ignorabitur, hoc est, indignus habebitur, qui inter unitos fide, & exequatos humilitate divinitus respiciatur, quo malo nescio, an quidquam acerbius cogitari queat. Quod tamen juxta apostolicam comminationem Pelagiano illi provenisse cernimus Iuliano, qui se collegarum sensui, aut incorporare neglexit, aut excorporare præsumpsit. Sed iam tempus

est

est, ut pollicitum proferamus exemplum, ubi & quomodo sanctorum patrum sententię congregatę sint, ut secundùm eas ex decreto, atq. auctoritate Concilii, Ecclesiasticę fidei regula figeretur. Quod quò commodiùs fiat, hìc sit iam huius Commonitorii modus, ut cętera, quę sequuntur, ab alio sumamus exordio.

Secundum Commonitorium interlapsum est; neque ex eo amplius quicquam, quàm postrema particula remansit, idest, sola recapitulatio, quæ & subiecta est.

CAP. ANTEPENVLTIMVM.

QVę cùm ita sint, jam tempus est, ut ea, quę duobus his commonitoriis dicta sunt, in huius secundi fine recapitulemus. Diximus in superioribus, hanc fuisse semper, & esse hodie catholicorum consuetudinem, ut fidem veram duobus his modis approbent. Primùm divini canonis authoritate, deinde Ecclesię catholicę traditione, Non quia canon solus non sibi ad universa sufficiat; sed quia verba divina pro suo plerique arbitratu interpretantes, varias opiniones, erroresque concipiant; atque ideò necesse sit, ut ad unam ecclesiastici sensus regulam Scripturę cœlestis intelligentia dirigatur, in iis dumtaxat pręcipuè quęstionibus, quibus totius catholici dogmatis fundamenta nituntur. Item diximus in ipsa rursus Ecclesia, universitatis pariter, & antiquitatis consensionem spectari oportere; ne aut ab unitatis integritate in partem schismatis abrumpamur,

ne

aut à vetustatis religione in hæreseon novitates præcipitemus. Item diximus, in ipsa Ecclesiæ vetustate duo quædam vehementer, studioseq. observanda, quibus penitùs inhærere deberēt quicunq; hæretici esse nollent Primùm, si quid esset antiquitus ab omnibus ecclesiæ catholicæ Sacerdotibus universalis Concilii auctoritate decretum. Deinde, si qua nova exurgeret quæstio, ubi id minimè reperiretur, recurrendum ad sanctorum patrum sententias, eorū duntaxat qui suis quiq; temporibus, & locis in unitate communionis & fidei permanentes, magistri probabiles extitissent, & quidquid uno sensu, atque consensu tenuisse invenirentur, id Ecclesiæ verum, & catholicum absque ullo scrupulo judicaretur.

CAP. PENVLTIMVM.

QVod ne præsumptione magis nostra, quàm auctoritate ecclesiastica promere videremur, exemplū adhibuimus sancti Concilii, quod ante triennium fermè, in Asia apud Ephesum celebratum est VV. CC. Basso, Antiochoq; Consulibus, ubi cùm de sanciendis fidei regulis disceptaretur, ne qua illic forsitan profana novitas in modum perfidiæ Ariminensis obreperet, universis sacerdotibus, qui illò ducenti ferè numero convenerant, hoc catholicissimum, fidelissimum, atq. optimum factu visum est, ut in medium sāctorum patrum sententiæ proferrentur, quorum alios Confessores, omnes verò catholicos Sacerdotes fuisse, & permansisse, constaret; ut scilicet ritè, atque solemniter ex eorum consensu, atque decreto antiqui dogmatis religio confirmaretur, & profanæ novitatis blasphemia condem-

nare-

naretur. Quod cùm ità factum foret, iure, meritòq. impius ille Nestorius catholicæ vetustati contrarius, beatus vero Cyrillus sacrosanctę antiquitati consentaneus iudicatus est. Et ut ad fidem rerum nihil deesset, tàm nomina, & numerum (licèt ordinem fuissemus obliti) edidimus eorum patrum, iuxta quorum ibidem concinentem sibi, concordemq. sententiam, & legis sacræ proloquia exposita sunt, & divini dogmatis regula constabilita est, quod ad confirmandam memoriam, hìc quoque recensere nequaquam superfluum est. Sunt ergo hi viri, quorum in illo Concilio, vel tanquam judicum, vel tanquam testium scripta recitata sunt. S. Petrus Alexandrinus Episcopus, doctor præstātissimus, & martyr beatissimus. S. Athanasius, eiusdem civitatis antistes, magister fidelissimus, & Confessor eminentissimus. S. Theophilus, eiusdem item urbis Episcopus, vir fide, vita, scientia satis clarus: cui successit venerandus Cyrillus, qui nunc Alexandrinam illustrat Ecclesiam. Et ne forsitan unius civitatis, ac provinciæ doctrina hæc putaretur, adhibita sunt etiam illa Cappadociæ lumina, S. Gregorius episcopus, & confessor de Nazianzo, S. Basilius Cæsareę Cappadociæ episcopus, & confessor, S. item alter Gregorius Nissenus Episcopus, fidei, cōversationis, integritatis, & sapientię merito, fratre Basilio dignissimus. Sed ne sola Græcia, aut Oriens tantùm, verùm etiam Occidentalis, & Latinus orbis ita semper sensisse approbaretur, lectæ sunt quoque ibi quędam ad quosdam epistolæ sancti Felicis martyris, & sancti Iulii urbis Romę Episcoporum

rum

rum. Et ut non solùm caput orbis, verùm etiam latera illi judicio testimoniū perhiberent, adhibitus est à meridie beatissimus Cyprianus Episcopus Carthaginēsis, & martyr; à Septētrione, sanctus Ambrosius Mediolanensis Episcopus. Hi sunt igitur omnes apud Ephesum sacrato decalogi numero magistri, consiliarii, testes, judicesque producti: quorum beata illa synodus doctrinam tenens, consilium sequens, credens testimonio, obediens judicio, absque tædio, præsumptione, & gratia, de fidei regulis pronuntiavit. Quanquam multò amplior majorum numerus adhiberi potuerit; sed necesse non fuit: quia neque multitudine testium negotij tempora occupari oportebat, & decem illos non aliud verè sensisse, quàm ceteros omnes collegas suos, nemo dubitabat. Post quę omnia, abjecimus etiam beati Cyrilli sententiam, quæ gestis ipsis ecclesiasticis continetur. Namque cùm lecta esset sancti Capreoli Episcopi Carthaginiēsis epistola, qui nihil aliud intendebat, & precabatur, nisi ut, expugnata novitate, antiquitas defenderetur, ita Episcopus Cyrillus proloquutus est, & definivit; quod hìc quoque interponere non abs re videtur. Ait enim in fine gestorum: *Et hec*, inquit, *quæ lecta est epistola venerandi, & multùm religiosi Episcopi Carthaginiensis Capreoli, fidei gestorum inseretur; cuius aperta sententia est. Vult enim antiqua fidei dogmata confirmari, novitia verò & superfluè adinventa, & impiè promulgata reprobari, atque damnari. Omnes Episcopi acclamaverunt: Hæ omnium uoces sunt, hæc omnes dicimus, hoc omnium*

no-

uotum est. Quæ tandem omnium voces, atque omnium vota, nisi ut quod erat antiquitus traditum, teneretur, quod adinventum nuper, exploderetur? Post quæ admirati sumus, & prędicavimus, quanta Concilij illius fuerit humilitas, & sanctitas, quot numero Sacerdotes, penè ex majori parte Metropolitani, tantæ eruditionis, tantæque doctrinæ, ut propè omnes possent de dogmatibus disputare, quibus propterea ipsa in unum congregatio audendi à se aliquid, & statuendi addere videretur fiduciam, nihil tamen novarent, nihil præsumerent, nihil sibi penitùs arrogarent; sed omnimodis prçcaverent, ne aliquid posteris traderent, quod ipsi à patribus non accepissent, & non solùm in præsenti rem bene disponerent, verùm etiam post futuris exempla præberent; ut & ipsi scilicet sacratæ vetustatis dogmata colerent, profanæ verò novitatis adinventa damnarent. Invecti etiam sumus in Nestorij sceleratam prçsumptionem, quòd sacram Scripturam se primùm, & solùm intelligere, & omnes eos ignorasse jactaret quicumque ante se magisterij munere præditi, divina eloquia tractavissent, universos scilicet Sacerdotes, universos Confessores, & Martyres, quorum alij explanassent Dei legem, alij verò explanantibus consensissent, vel credidissent; totam postremò etiam nunc errare, & semper errasse, asseveraret Ecclesiam, quę, ut ipsi videbatur, ignaros, erroneosq. doctores, & sequuta esset, & sequeretur.

Quæ

CAP. VLTIMVM.

QVę omnia licèt cumulatè, abundèq. sufficerent ad profanas quasque novitates obruendas, & extinguendas; tamen ne quid deesse tantę plenitudini videretur, ad extremum adiecimus geminam apostolicę sedis auctoritatem, unam .s. S. Papæ Xysti, qui nunc Romanam Ecclesiam venerandus illustrat; alteram decessoris sui beatę memoriæ Papæ Celestini, quam hìc quoque interponere necessarium iudicavimus. Ait itaque sanctus Papa Xystus in epistola, quam de causa Nestorii Antiocheno misit Episcopo: *Ergo*, inquit, *quia, sicut ait Apostolus, fides una est quæ evidenter obtinuit, dicenda credamus, & tenenda dicamus*. Quæ sunt tandem illa credenda, & dicenda? Sequitur, & ait: *Nihil ultrà*, inquit, *liceat nouitati; quia nihil addi conuenit vetustati. Perspicua maiorum fides, & credulitas nulla cœni permixtione turbetur*. Omnino apostolicè; ut maiorum credulitatem perspicuitatis lumine ornaret, novitias verò profanitatis cęni permixtione describeret. Sed & sanctus Papa Celestinus pari modo, eademq. sententia. Ait .n. in epistola, quam Gallorum sacerdotibus misit, arguens eorum conniventiam; quòd antiquam fidem silentio destituentes, profanas novitates exurgere pateretur. *Meritò*, inquit *causa nos respicit, si silentio foueamus errorem. Ergo corripiantur huiusmodi; non sit iis liberum habere pro voluntate sermonem*. Hìc aliquis fortasse addubitet, quinam illi, quos habere prohibeat, liberum pro voluntate sermonem, vetustatis prædicatores, an novitatis

ad-

adinventores. Ipſe dicat, dubitationem legentium ipſe diſſolvat. Sequitur enim: *Deſinat*, inquit, *ſi ita res eſt*, (ſi ita eſt, ut apud me quidam urbes, & provincias veſtras criminantur, quòd eas quibuſdam novitatibus conſentire noxia diſſimulatione faciatis) *deſinat itaque*, inquit, *ſi ita res eſt*; *inceſſere novitas vetuſtatem*. Ergo hęc fuit beati Celeſtini beata ſententia, non ut vetuſtas ceſſaret obruere novitatem, ſed potiùs novitas deſineret inceſſere vetuſtatem. Quibus apoſtolicis, catholicisque decretis quiſquis refragatur, inſultet primùm omnium, neceſſe eſt, memoriæ S. Celeſtini, qui ſtatuit, ut deſineret inceſſere novitas vetuſtatem, deinde irrideat definita ſancti Xyſti, qui cenſuit, ne ultrà quidquam liceat novitati, quia nihil addi convenit vetuſtati, ſed & beati Cyrilli ſtatuta contemnat, qui venerandi Capreoli zelum magna prædicatione laudavit, quòd antiqua fidei dogmata confirmari cuperet, novitia verò adinventa damnari; Epheſinam quoque ſynodum, id eſt, totius penè Orientis ſanctorum Epiſcoporum iudicata proculcet, quibus divinitus placuit, nihil aliud poſteris credendum decernere; niſi quod ſacrata ſibiq. in Chriſto conſentiens ſanctorum patrum tenuiſſet antiquitas, quique etiam vociferantes, & acclamantes, uno ore teſtificati ſunt, has eſſe omnium voces, hoc omnes optare, hoc omnes cenſere; ut ſicut univerſi ferè ante Neſtorium hæretici, contemnentes vetuſtatem, & aſſerentes novitatem, damnati forent, ita ipſe quoq. Neſtorius, auctor novitatis, & impugnator vetuſtatis condemnaretur:

Quo-

Quorum sacrosanctæ & cœlestis gratię munere inspirata consensio, si cui displicet, quid aliud sequitur, nisi, ut profanitatem Nestorij asserat non jure damnatam? Ad extremum quoque universam Christi Ecclesiam, & magistros ejus Apostolos, & Prophetas, præcipuè tamen beatum Apostolum Paulum, velut quædam purgamenta contemnat; illam, quòd à religione colendæ, & excolendæ semel sibi traditæ fidei nunquam recesserit; illum verò, qui scripserit: *O Timothee, depositum custodi, devitans profanas vocum novitates*. Et item: *Si quis vobis annuntiaverit præterquàm, quod accepistis, anathema sit* Quòd si neque apostolica definita, neque ecclesiastica decreta temeranda sunt, quibus secundùm sacrosanctam universitatis & antiquitatis consensionem cuncti semper hæretici, & ad extremum Pelagius, Celestius, Nestorius, jure, meritoque damnati sunt, necesse est profectò omnibus deinceps catholicis, qui sese Ecclesiæ matris legitimos filios probare student, ut sanctæ sanctorum patrum fidei agglutinentur, immoriantur, profanas verò profanorum novitates detestentur, horrescant, insectentur, persequantur.

Hæc sunt ferè quæ duobus Commonitoriis latiùs disserta, aliquantò nunc breviùs recapitulandi lege constricta sunt; ut memoria mea, cui adminiculandæ ista confecimus, & commonendi assiduitate reparetur, & prolixitatis fastidio non obruatur.

EXPLICIT.

